ACTELE MARTIRICE

A C T E L E
MARTIRICE

INTRODUCERE GENERALĂ

Publicăm în acest volum traducerea în româneşte din limbile greacă şi latină a Actelor martirice autentice *ale unora dintre martirii creştini din secolele II – IV, care au pătimit pentru Domnul Hristos şi pentru mărturisirea credinţei creştine pînă la jertfa vieţii lor.*

Din epoca persecuţiilor Bisericii de către împăraţii romani în secolele I – IV, Biserica a moştenit cultul martirilor, care s-a născut ca o manifestare firească a credinţei creştine, pe care martirii creştini au mărturisit-o cu statornicie şi curaj, şi s-au încoronat pentru chinurile îndurate şi pentru moartea lor martirică cu cununa nemuririi şi a vieţii veşnice.

Martirii creştini au suferit cu un curaj neînfricat, care a uimit lumea greco-romană, toate torturile şi pedepsele inventate de fanatismul **ţi** *brutalitatea lumii păgîne, care ura pe creştini, dispreţuia credinţa lor într-un Dumnezeu spiritual şi invizibil, lua în derîdere credinţa lor în învierea morţilor şi în viaţa viitoare şi nu avea nici o preţuire pentru viaţa lor morală, curată şi sfîntă.*

La îngrozitoarele suferinţe fizice, se adăugau suferinţele morale ale martirilor creştini provocate de grija pentru părinţii, fiii, fiicele, rudeniile şi prietenii lor. Martirii le-au suportat pe toate cu un eroism fizic şi moral unic, care a forţat chiar admiraţia paginilor. Curajul martirilor a făcut pe mulţi păgîni să treacă la creştinism: «Semen est sartguis ohiristianorum» = *«Sîngele creştinilor este o sămînţă», scria Tertulian*[1].

Atitudinea morală a martirilor creştini în faţa morţii este vrednică de toată lauda, căci ei au renunţat la toate ale lumii acesteia, la părinţi, la fii şi fiice, la fraţi şi la surori, la rude şi prieteni, din dragoste nemărginită pentru Dumnezeu Cel nevăzut şi pentru Domnul Iisus Hristos şi învăţătura Sa mîntuitoare. Prin aceasta, ei au împlinit cu prisosinţă cuvintele Mântuitorului, Care a spus : «Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, şi Eu voi mărturisi pentru el înaintea Tatălui Meu care este în ceruri»... şi «Cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă mai mult decît pe

1. Tertulian, *Apologeticum*, 50, 13, ed. J. P. Waitzioig; TertulUem, *Apologetique* Texte etabii et- tradui't. Coltection des Umiversites de France, Paris, 1929, p. 108.

Mine nu este vrednic de Mine ; cel ce iubeşte pe fiu ori pe fiică mai mult decît pe Mine nu este vrednic de Mine. Şi cel ce nu-şi ia crucea şi nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine» (Mt. 10, 32, 37 – 38).

Martirii creştini au murit cu bucurie, senini şi răbdători în chinuri şi moarte, fără revoltă şi orgoliu, modeşti, fără să se laude cu sacrificiul vieţii lor în faţa păgînilor, rugîndu-se pentru prigonitorii lor, ier-tîndu-i, aşa cum Domnul Hristos a iertat pe cei ce L-au răstignit (Lc. 23, 34), încrezători în dreptatea cauzei sfinte pentru care mureau. Ei aveau credinţa puternică, care i-a întărit în mijlocul celor mai grozave chinuri şi suferinţe, că însuşi Domnul Hristos va fi împreună

cu ei şi va suferi împreună cu ei, bucurîndu-se că în modul acesta ei devin părtaşi la suferințele şi moartea Domnului Hristos pe cruce.

«Scriu tuturor Bisericilor şi le spun tuturor», se adresează Sfîntul Ignatie Teoforul creştinilor din Roma, martirizat în 107, în circul Co-lossaeum, în timpul jocurilor publice oferite de împăratul Traian (98 — 117) populației Romei, în urma victoriei sale contra dacilor din 105 — 106, «că mor de bună voie pentru Dumnezeu, *numai dacă voi nu mă veți împiedica. Vă rog să nu-mi arătați o bunăvoință nepotrivită. Lăsați-mă să fiu mîncarea fiarelor, prin care pot ajunge la Dumnezeu. Sînt grîu al lui Dumnezeu şi voi fi măcinat de dinții fiarelor ca să fiu găsit pîine curată a lui Hristos...»* [s].

Tăria credinței sale, dragostea sa fierbinte pentru Hristos, Care a pătimit pentru mîntuirea neamului omenesc, rugămințile şi mărturisirea sa înainte de a fi măcinat de dinții fiarelor, la Roma, a impresionat totdeauna pe creştini:

«O, *de-aş avea parte de fiarele ce-mi sînt pregătite, scrie el în continuare romanilor, şi mă rog să le găsesc gata I Le voi şi momi ca să mă mănînce îndată, nu ca pe unii, de care, temîndu-se, nu s-au atins. Şi chiar dacă ele nu vor vrea, le voi sili».*

«Iertați-mă! Eu ştiu ce-mi foloseşte! Acum încep să fiu ucenic. Nu mai rîvnesc nimic din cele văzute şi nevăzute, ca să ajung la Hristos. Focul, crucea, mulțimea fiarelor, tăierile, împărțirile, risipirile oaselor, strivirea membrelor, sfărîmările întregului trup, pedepsele rele ale diavolului să vie asupra mea, numai să ajung la Hristos».

«Mai *bine îmi este să mor pentru Hiistos-Iisus, decît să împărătesc pînă la marginile*

2. Sf. Ignatiu, *Epistola către Romani,* IV, ed. P. Th. Camelot, *Ignace d'Antioche, Lettres.* Texte grec, totroductian, traduction et notes, 3-e edition, (Collectiori Sources Chretiennes, 10 bis), Paris, 1(958, p. 130—131. Vezi şi trad. românească de Pr. Ioan Mihălcescu, *Scrierile Părinților Apostolici,* t. I, Bucureşti, 1927, p. 170—171.

pămîntului. Caut pe Acela care a murit pentru noi; li vreau pe Acela care a înviat pentru noi; iar vremea naşterii îmi este aproape».

«Iertați-mă, Iraților, nu mă împiedicați să trăiesc în Hristos, nevoind voi ca să mor; nu dați lumii pe cel ce vrea să fie al lui Dumnezeu şi nu-1 amăgiți prin materie. Lăsați-mâ să primesc lumina cea curată ajuns acolo voi ii om. îngăduiți-mi să fiu imitator al suferinței *Dumnezeului meu...»* **= «'Eicccpstpate** JAOI **țM[A7jT7)v etvai *ron*** TOXSOOC XOU **Oeoo jxou»** [3].

Siinta Felicitas, care a *suferit mucenicia pentru Domnul Hristos la 7 martie 203, la Cartagina, în Africa, împreună cu stăpîna ei, Sfînta Perpetua, şi un grup de creştini, pe cînd se afla în închisoare, plîn-gindu-se de greutatea firească a unei naşteri în luna a opta, a fost mustrată astfel de unul dintre soldații care păzeau închisoarea:*

«Dacă acum tu suferi atît de mult, ce vei tace atunci cînd vei fi aruncată fiarelor, pe care le-ai disprețuit, fiindcă n-ai voit să jertfeşti zeilor ?».

Iar ea i-a răspuns :

«Acum eu sufăr ceea ce sufăr. Acolo, însă, un altul *(Hristos)* va fi în mine, care va pătimi pentru mine, fiindcă şi eu voi pătimi pentru El» [4].

Astfel, martirii luptă şi suferă pentru Iisus Hristos, deoarece şi Hristos a suferit moartea pe cruce pentru mîntuirea noastră.

Cît priveşte atitudinea martirilor față de păgînii care-i duşmăneau şi-i disprețuiau, iată ce se spune în Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas ft [7] *martie 203): pe cînd Sfintele Perpetua şi*

Felicitas şi martirii cei dimpreună cu ele se aflau in ajunul pătimirii şi luau ultima cină, numită agapă — masa dragostei, s-a adunat o mare mulţime, care-j privea cu dispreţ şi curiozitate. Iar ei, cu aceeaşi statornicie (în credinţă) au adresat mulţimii cuvinte, ameninţînd (pe cei de faţă) cu judecata lui Dumnezeu, mărturisind fericirea pentru pătimirea lor şi lu-înd în rîs curiozitatea celor **ce** alergau să-i privească.

Saturus (unul dintre mucenici) le-a zis: «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ca să priviţi în voie ceea ce urîţi a&tăzi ? Azi prieteni, miine duşmani. întipăriţi-vă bine în minte, însă, feţele

3. *Ibidem,* V şi VI, ed. P. Th. Camelot, p. 132—134; Pr. I. Mihălcescu, op. *cit,* p. 171—172.

4. *\Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis,* 15, ed. Herbert Musurillo, *The Acts ol the Christian Martyrs,* Oxford, 1972; ed. a 2-a, Oxford, 1979, text latin, cu traducere engleză, p. 122—124; ed. Corn. I. M. I. van Beek, în *Florilegium Patristicum,* Fascicu-lus XLIII, Coloniae (Koln), 1936, text latin şi grec, p. 48—49; ed. R. Knopf und Gustav Kriiger, *Ausgewăhlte Mărtyrerakten,* dritte Auflage, text latin, Tubingen, 1929, p. 41; M. Viller, *Martyre et pertcction* în «Revue d'ascetique et mistique», VI (1925), p. 3—35.

noastre, ca să ne recunoaşteţi în ziua aceea» (ziua judecăţii).

«Astfel toţi au plecat de acolo înspăimîntaţi. Mulţi dintre ei au crezut (în Hristos)» [5].

Judecarea martirilor creştini de către autorităţile romane, istorisirea chinurilor lor îngrozitoare, mai presus de fire, «au fost transmise şi în scris urmaşilor, *cum se exprimă istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea* (t *340),* >oa fiind vrednice cu adevărat de o amintire nepieritoare» = **«â ■ital TpaH toK (AExeirstxa uapaooQ^vat, iX^oroo ţivi^^? iX^QS? â$ta ovta oop.SsS'rjxev»** [6].

Ele au, după Eusebiu, nu numai o valoare istorică, ci şi una doctrinară şi morală, căci cunoaşterea şi istorisirea pătimirii martirilor este ziditoare de suflet. Martirii ne arată modul de a ne conduce în viaţă după poruncile Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

De aceea el ne informează că va expune «luptele foarte pacifice pentru pacea sufletului şi va arăta numele bărbaţilor şi femeilor creştine care au avut curajul să îndure lupta pentru adevărurile credinţei creştine.

«De asemenea, el va descrie luptele atleţilor credinţei, eroismul lor victorios în atîtea încercări, biruinţele pe care le-au avut împotriva demonilor, victoriile pe care le-au obţinut asupra vrăjmaşilor nevăzuţi şi coroanele pe care le-au dobîndit în aceste lupte, spre o amintire eternă»[7].

Istorisirea chinurilor îndurate de martiri şi de mărturisitori — 6p**.o-Xofitaî,** confessores, *şi felurile diferite ale morţii lor în diferitele provincii şi oraşe ale vastului Imperiu roman, adică torturile, pedepsele inumane, închisoarea şi tot felul de chinuri născocite de furia unei mulţimi fanatizate de ura contra creştinilor, se păstrează pînă azi, pentru o parte din ei în* Actele martirice, care *sînt autentice.*

Ele sînt de mai multe feluri:

I. — Copii de pe procesele verbale de judecată, *obţinute de creştini cu greutate de la tribunalele romane. Acestea se numesc propriu-zis* Acta = «Acte» *şi sînt de mare valoare istorică. Actele martirice originale, adică copiile făcute de clerici sau de creştini după procesele-verbale de judecată ale autorităţilor romane, făcute la diferite tribunale din oraşele Imperiului roman, au fost numeroase, dar multe din ele au fost distruse în timpul persecuţiei împăraţilor Diocleţian (284—305; f 316) şi Galeriu (293—311), care au ordonat distrugerea arhivelor creştine între anii 303—*

5. *Ibidem,* 17, ed. H. Musuiafllo, p. 124—125 î ed. Corn. van Beek, p. 50—53; ed. R. Knopf—G. Kriiger, p. 42.

6. Eusebiu, *Istoria Bisericească,* V, Prefaţă, 1, ed. G. Bardy, Eusebe de Cesaree, *Hlstoire ecclesiastique,* t. II, livres V—VII, Texte grec. Traducttan et notes, Paris, 1955, p. 5.

7. Eusebiu, *Ist. Bis.,* V,-prefată 1, ed. G. Bardy, p. 5.

305.

De cea mai mare valoare istorică sînt:

1. Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas ff *7 martie 203), deoarece 1-a scris ea singură, Sfînta Perpetua, pînă în ajunul morţii ei martirice, cum se spune în introducerea Martiriului, adăugată de un creştin contemporan la istorisirea martiriului ei, care se exprimă în aceşti termeni: «Ea însăşi a istorisit de aici înainte toată desfăşurarea martiriului său aşa cum a lăsat-o scrisă de mîna şi de simţirea ei»* [8].

2. Testamentul Sfinţilor şi slăviţilor patruzeci de martiri, care au *suferit pentru Hristos la 9 martie* 320, *sub împăratul Liciniu (308 – 324), compus în numele tuturor de unul dintre ei, numit Meletie, sub forma unei scrisori.*

Multe Acte martirice sînt aproape procesele-verbale de judecată, *obţinute de contemporani de la tribunalele romane, cărora li s-a adăugat o scurtă* introducere *şi o* încheiere, *avînd ca scop zidirea morală a credincioşilor.*

Astfel sînt:

Martiriul Sfinţilor mucenici Iustin, Hariton, Harit, Evelpist, Hierax, Peon şi Liberian, *martirizaţi la Roma în iunie 165, în timpul împăratului Marcu Aureliu (161 – 180) şi coregentului său Lucius Verus (161 – 192).*

Martiriul Sfinţilor scilitani, *treisprezece la număr, martirizaţi la Scili, în Africa, la 17 iulie 180, în timpul împăratului Comod (180 – 192). Actul lor martiric are mare importanţă, deoarece este primul document creştin redactat în limba latină.*

Martiriul Sfîntului şi prea lăudatului apostol Aipollos *{corect Apoi-lonius)* cel numit şi Sakkeas, *martirizat la Roma, sub împăratul Comod, la 21 aprilie 184.*

Martiriul Sfîntului Pioniu preotul şi a celor împreună cu el, martirizaţi la Smirna, în *Asia proconsulară, la 12 martie 250, în timpul împăratului Deciu (249 – 251). în afară de faptul că în Martiriul său sînt inserate două procese-verbale, ni se spune că preotul Pioniu însuşi «a lăsat această scriere — **io** **oâffpaţijxa** TOUXO **xaxeXtitev** —* spre *încurajarea noastră»* [9]. Deci, *el însuşi şi-a scris o parte din* Actul *său martiric.*

Martiriul Sfinţilor Cairp, Papii şi Agatonica, *martirizaţi la Pergam, în Asia proconsulară, la 13 octombrie 250, sub împăratul Deciu (249 – 251).*

Actele Sfintului Ciprian, *episcopul Cartaginei, martirizat la 14 septembrie 258 sub*

8. *Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis*, II, ed. H. Musurillo, p. 108 j ed. Corn. van Beek, p. 10 – 11; ed. R. Knopf – G. Kriiger, p. 36.

***9. Martiriul Si. Pionius preotul şi al celor împreună cu el,* 1, H. Musurdâlo, p. 136 ; ed. R. Kmopf – G. Kriiger, p. 46.**

împăratul Valerian (253 – 260).

Martiriul Sfintului Montanus, preotul din Singidunum *(Belgrad), martirizat la 26 martie 304, sub împăraţii Diocleţian şi Galeriu, a iost refăcut de Pr. Nic. M. Popescu după* Martiriul Sf. Irineu de Sirmium, ţi-*nînd seama de informaţiile istoricilor şi ale martirologiilor de la începutul secolului al IV-lea.*

Martiriul Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona, care au *suferit mucenicia ia Tesalonic, la 1 aprilie 304, sub împăraţii Diocleţian (284 – 305;* t *316) şi Galeriu (293 – 311).*

In Actul lor martiric sînt inserate două procese-verbale.

Martiriul Sfintului Irineu, episcop de Sirmium, *martirizat la Sirmium (azi Mitrovița, în Serbia) la 6 aprilie 304, în provincia Pannonia Inferior (Secunda), în timpul împăraților Diocleţian şi Galeriu, care reproduce aproape întocmai procesul său verbal de judecată de la tribunalul din Sirmium.*

Martiriul Sfintului Eupluis, *diacon al Bisericii din Catania în Sicilia, martirizat la 12 august 304, sub împărații Diocleţian (284 — 305) şi Ma-ximian Hercule (286 — 305).*

II. — Altele sînt istorisiri scrise de clericii sau de creştinii contemporani, *martori oculari ai chinurilor martirilor, sau pe baza mărturiilor unor contemporani, care au povestit suferințele acestora, din auzite.*

Aceste istorisiri ale arestării, judecării, chinuirii şi morții martirilor, fie că le-au scris martirii înşişi, fie că le-au scris alți creştini după procesele verbale luate de la tribunalele romane, sau după cele văzute sau auzite de ei de la creştinii care au fost martori oculari, se numesc în genere «martirii» — **jiapxoptov** *sau* **fiapxopia,** passio *sau* passiones.

E de la sine înțeles că valoarea lor istorică este mare pentru că ne arată credința şi viața morală exemplară a creştinilor din epoca persecuțiilor împăraților romani, secolele l—IV. *Ele* se citeau *la cultul creştin, pentru îmbărbătarea şi edificarea credincioşilor şi se citesc pînă azi.*

Dintre Actele martirice scrise de autori contemporani ai martirilor, sînt traduse aici:

Martiriul Sfintului Policarp, episcopul Smirnei, care a *suferit martiriul la* 23 *februarie* 155 *în timpul împăratului Antonin Pius (138 — 161), fiind cel mai vechi «Martiriu» care ni s-a păstrat în întregime în limba greacă. El este foarte important pentru că, între altele, ne arată modul în care a început* cultul Sfinților *şi* cinstirea moaştelor *lor.*

Scrisoarea Bisericilor din Lugdun (Lyon) şi Vienna *(în Gallia)* către Bisericile din Asia şi Frigia *despre cei 48 de martiri din Lugdun şi Vienna, martirizați sub împăratul Marcu Aureliu (161 — 180) la începutul lunii august 177.*

Martinul Sfîntului Dasius, *martirizat la Axiopolis (Hinog, Cernavodă, jud. Constanța), sărbătorit şi la Durostor (Silistra), la 20 noiembrie 304, în timpul împăraților romani Diocleţian (284 — 305; ţ 316) şi Maxi-mian Galeriu (293*—*305, cezar ; 305 — 311, împărat).*

Martiriul Sfîntului Mucenic Emilian din Durostor, *martirizat la 18 iulie 362, in timpul împăratului Iulian Apostatul (361 — 363).*

Martiriul Sfîntului Sava Gotul, *martirizat la nordul Dunării la 12 aprilie 372, în Dacia Carpatică, de goții păgîni.*

La aceste Acte martirice am adăugat şi:

Viaţa Sfinxului Bretanio, episcop de Tomis ff 25 *ianuarie 380 sau 381).*

" Viaţa Sfîntului Teotim, episcop de Tomis (f *înainte de 407), avînd în vedere că aceşti doi sfinți au păstorit ca episcop! la Tomis-Con-stanța, în România de azi.*

Viaţa Sfîntului Alexandru Romanul de Drizipara, *localitate din Tra-cia, între Adrianopol şi Constantinopol, soldat creştin în armata romană, martirizat în 298, sub împărații Diocleţian şi Maximian Galeriu, pe care a tradus-o în româneşte Pr. prof. Teodor Bodogae.*

Avînd în vedere importanța lor deosebită pentru vechimea creştinismului, mai ales pentru pătrunderea Iui în lumea greco-romană, precum şi pentru istoricitatea persoanei lui Iisus Hristos, am socotit că este bine să dăm în româneşte două dintre cele mai vechi epitafe creştine si *anume:*

1. Epitaful lui Abercius de Hierapolis *(Frigia), care a trăit între anii 140 — 216.*

2. Epitaful lui Pectorius de Autun *(Augustodunum), în Galia, la sfîr-şitul secolului al II-lea sau începutul secolului al III-lea.*

Aceste Acte martirice autentice, pe *Ungă marea lor valoare istorică, , deoarece ele ne arată ce gîndea societatea păgînă greco-romană despre creştini şi măsurile de pedepsire pe care le-au luat autorităţile Imperiului roman contra lor, care au întrecut prin cruzime orice închipuire omenească, dezlănţuind de la jumătatea secolului I pînă la publicarea edictului de la Milan, din ianuarie 313, cele mai crude şi sălbatice persecuţii în Imperiul roman, au şi o mare valoare morală şi educativă, fiind totdeauna ziditoare de suflet pentru creştini.*

**Dacă vechile pilde de credinţă, se spune în introducerea* Martiriului Sfintelor Perpetua şi Felicitas, *care mărturisesc harul lui Dumnezeu şi lucrează la zidirea sufletească a omului, au fost păstrate în scris, iar prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, şi Dumnezeu să fie cinstit şi omul întărit»... «tot aşa şi mărturisirile şi faptele cele noi (ale martirilor), deopotrivă făgăduite, să le socotim, ca şi pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfînt, alături de Scriptura Bisericii —* instrumentum Eccie-siae —, *căreia i s-a transmis acelaşi Duh, spre a împărţi tuturor toate darurile, după cum a dat Domnul fiecăruia (Rom. 12, 3 ; I Cor. 7, 17)... fiindcă Dumnezeu împlineşte totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a ii mărturie necredincioşilor şi spre folos credincioşilor»* [10].

Ele au în acelaşi timp şi o valoare doctrinară, deoarece ne arată ce credeau creştinii îh ultimele momente ale vieţii lor, cînd au mărturisit cu curaj înaintea persecutorilor credinţa lor în Hristos. în mărturisirile lor, Sfinţii martiri arată scopul creării universului şi al omului, scopul întrupării lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care s-a răstignit pentru mîn-tuirea lumii, însemnătatea învierii lui Hristos, pentru creştini, credinţa în nemurirea sufletului şi speranţa în viaţa viitoare fericită, unde creştinii vor trăi împreună cu Domnul Hristos în împărăţia cerurilor, unde bucuria, desfătarea şi fericirea celor ce cred în Dumnezeu şi împlinesc pe pămînt poruncile Sale sfinte nu se va termina niciodată.

Iată cu cîtă căldură şi credinţă s-a rugat Sfîntul Policarp (f 23 februarie 155), înainte de a fi ars pe rugul ridicat de pagini în piaţa publică din Smirna, în care vedem elementele principale ale învăţăturii creştine

«Doamne Dumnezeule, atotputernice, Tatăl iubitului şi binecuvântatului Tău Fiu, Iisus Hristos, prin dare am primit cunoştinţa despre Tine, Dumnezeul îngerilor, al puterilor, a toată zidirea şi al întregului neam al celor drepţi, care trăiesc înaintea feţei Tale, Te binecuvîntez că m-ai învrednicit de ziua şi ceasul acesta, ca .să iau parte cu ceata mucenicilor Tăi la paharul Hristosului Tău, spre învierea vieţii de veci a sufletului şi a trupului, în nestricăciunea Duhului Sfînt, între oaire fă să fiu primit înaintea Ta astăzi, ca jertfă grasă şi bineplăoută, precum m-ai pregătit şi mi-iai descoperit şi împlinit, Dumnezeule Cel nemincinos şi adevărat. Pentru aceasta şi pentru toate Te laud, Te binecuvîntez şi Te preamăresc prin veşnicul şi cerescul arhiereu Iisus Hristos, iubitul Tău Fiu, prin Care, împreună cu El şi cu Duhul Sfînt, Ţi se cuvine slavă acum şi în veacurile ce vor să fie. Amin» [u].

Aceasfa *este cea mai veche rugăciune, rostită cu cîteva clipe înainte de moartea sa martirică de un episcop ortodox, de Sfîntul Policarp, pe care a consemnat-o istoria şi ni s-a păstrat întocmai pînă azi.*

10. ***Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis,*** **1, ed. H. Musurillo, p. 106; Corn. van Beek, p. 6—7; ed. R. Knopf — G. KriigeT, p. 35—36.**

11. ***Martiriul Stîntului Policarp,*** **14, ed. H. Musurilla, p. 12—15 ; ed. R. Knopf— G. Kruger, p. 5.**

Iată acum mărturisirea scurtă, dar substanțială, făcută de Sfîntul Iustin martirul şi filozoful In anul 165, înaintea prefectului Romei, Rus-ticus, în timpul domniei împăratului Marcu *Aureliu (161 – 180), despre credința şi învățătura creştină, înainte de a fi condamnat la moarte şi executat imediat.*

«Noi adorăm pe Dumnezeul creştinilor, despre care credem că este unul singur, făcătorul şi creatorul de la început a toată lumea văzută şi nevăzută, şi pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a fost proorocit de profeți, că va veni pentru mîntuirea neamului omenesc, propovăduitorul şi dascălul învățăturilor bune».

«Şi eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate față de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să ştii, deci, că primind putere de sus au prezis profeții venirea viitoare a Acestuia (a lui Hristos), printre oameni» [12].

Actele martirice ne arată, de asemenea, cum a luat naştere cultul Sfinților şi al sfintelor moaşte. *El s-a practicat chiar de la începuturile creştinismului. Sfîntul Apostol Iacob spune că «mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului» (Iacob 5, 16), prin care trebuie să înțelegem mai ales «rugăciunea sfîntului», iar Sfîntul evanghelist şi apostol Ioan ne spune că «cei douăzeci şi patru de bătrîni au căzut înaintea Mielului (Domnului Hristos), avînd fiecare alăută şi cupe de aur,* pline cu tămîie, care sînt rugăciunile Sfinților» *(Apoc. 5, 8). Rugăciunile Sfinților s-au ridicat totdeauna în Biserică ca o tămîie bineplăcută şi plină de mireasmă înaintea lui Dumnezeu şi a Domnului Hristos.*

Apocalipsa Sfîntului Ioan este plină la fiecare pagină de amintirea celor ce şi-au vărsat sîngele pentru Hristos. «Am văzut sub jertfelnic sufletele celor înjunghiați pentru cuvîntul lui Dumnezeu şi pentru mărturia pe care au dat-o» *(Apoc. 6, 9). De aceea moaştele Sfinților au fost depuse chiar din secolul al II-lea pe sfînta masă, în altarele bisericilor, pe care se sâvîrşeşte pînă azi jertfa euharistică, ele făcînd legătura între jertfa lui Iisus Hristos pe Cruce, jertfa martirilor şi jertfa nesîngeroasă euharistică. în Apocalipsa,* martiriul *apare ca o formă strălucită a sfințeniei creştine.* «Aceştia, care sînt îmbrăcați în haine albe, se spune *în Apocalipsa,* sînt cei ce vin din strîmtorarea cea mare şi şi-au spălat veşmintele lor şi le-au făcut albe în sîngele Mielului (Hristos)» *(Apocalipsa* **7,** *13 – 14).*

După Clement Alexandrinul (t *216), numele de «gnostic» ce caracterizează pe creştinul desăvîrşit, care a ajuns la cunoaşterea perfectă a lui Dumnezeu şi s-a unit cu El, se recapitulează in*

12. ***Martiriu] Sf. Iustin şi a celor dimpreună cu el,*** **2, ed. Musurillo, p. 48; ed. R. Knopf-^G. Kruger, p. 16—16.**

numele de martir — **IXei? aofxeipaXauoaiv fvwcmxou u.âpxopoS.**[13] *Martirul creştin reprezintă in esență perfecțiunea sau plenitudinea iubirii față de atotputernicul Dumnezeu şi față de aproapele nostru. «Şi dacă trecem la iubire, spune Clement Alexandrinul, martir fericit şi adevărat este într-adevăr cel ce mărturiseşte desâvîrşit poruncile (divine), pe Dumnezeu şi pe Hristos, pe Care iubindu-L L-a recunoscut ca frate şi s-a dăruit Lui cu totul...»* [14].

«Apostolii, imitînd pe Domnul, şi fiind cu adevărat gnostici *şi de-săvîrşiți* — **fvwaxixal xai xeXeiot** — *au murit (ca martiri) pentru Bisericile pe care le-au înființat»* [15].

Martiriul mai înseamnă, după Clement Alexandrinul, şi «curățirea de păcate în slavă» — **«țxâpxopo<; âitoxâSapoi? elvat âțxapxtiBv jxexa o6S^?».**[18]

Creştinii au făcut totdeauna deosebire între cultul Sfinţilor şi cultul păgîn al morţilor şi eroilor. Ei nu cinsteau pe Sfinţi ca paginii pe zei, căci rugăciunea lor se îndrepta, prin mijlocirea Sfinţilor, către Dumnezeu. Sfîntul este un intercesor, un mijlocitor bine plăcut lui Dumnezeu, care, învestit cu cinstea şi nimbul sfinţeniei, se roagă pentru creştini.

«Ne închinăm lui Hristos, se *spune în Martiriul Sfintului Policarp* **Ct** 23 *februarie 155),* pentru că El este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri li cinstim după vrednicie ca pe ucenicii şi imitatorii Domnului, pentru neîntrecuta lor iubire faţă de împăratul şi învăţătorul lor. Fie ca şi noi să devenim părtaşi şi împreună ucenici cu ei» [17].

Martirii au fost îngropaţi cu deosebită cinste. Trupurile, resturile sau osemintele lor au fost îngropate de creştini cu mare grijă, dragoste şi pietate. Pe mormintele martirilor sau în apropierea acestora, s-au ridicat primele locaşuri creştine de cult, numite «martyria». *La mormîn-tul martirilor, creştinii se adunau şi săvîrşeau cultul, în deosebi Sfînta Euharistie, în ziua aniversării morţii lor, pe care o numeau* «ziua naşterii» — **Tjuipa ȚeveSXioC** – *latineşte* dies natalis, cdci *au trecut din moarte la viaţă.*

«Noi am dobîndit, mai în urmă, *se spune in Martiriul Sfintului Policarp,* osemintele lui, mai cinstite decît pietrele preţioase şi mai scumpe decît aurul şi le-am aşezat la un loc cuviincios. Dea Domnul să ne

13. Clement Alexandrinul, *Stromata,* IV, 14, 96, ed. O. Stăhlin — L. Fruchtel, Band II, Buch I—IV, dritte Auflage, in «Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderten», Band 52 (15), Berlin, 1960, p. 290.

14. Idem, *Stromata,* IV, 9, 74, ed. cit., p. 282.

15. *Ibidem,* IV, 9, 74, ed. cit., p. 282.

16. *Ibidem* ,IV, 9, 73, ed. ciit., p. 281.

17. *Martiriul St. Policarp,* 17, ed. H. Musurillo, p. 16—17; ed. R. Knopf — G. Kruger, p. 6.

adunăm şi noi acolo, după putinţă, cu bucurie şi veselie, ca să sărbătorim ziua martiriului lui -— eitixeXeîv xtjv xoo ;j.apxopioo aoxoo yjțiepav Țeve-9Xtov — ca zi a naşterii, atît pentru amintirea celor ce au ,săvîrşi<t lupta cît şi pentru deprinderea şi pregătirea celor ce vor lupta în urmă» [18].

Tertulian aminteşte că creştinii iăceau rugăciuni în fiecare an pentru cei morți, cu ocazia aniversării naşterii lor spirituale. «Facem *pomeniri pentru cei morți în ziua anuală a naşterii lor (spirituale), —* spune *textual Tertulian: «Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die lacimus»* [19]. *Din aceste însemnări, s-au format martirologiile şi calendarul creştin.*

în cinstea martirilor şi Sfinților s-au ridicat locaşuri de cult, iar numele lor a început să se dea şi se *dă pînă azi ca nume de botez.*

în marea familie care este Biserica, ai cărei membri sînt deopotrivă creştinii din viață, care formează Biserica luptătoare de pe pămînt, şi creştinii adormiți întru Domnul, care formează Biserica triumfătoare din ceruri, martirii şi sfinții se roagă neîncetat Iui Dumnezeu pentru mîntuirea tuturor creştinilor. Dacă în cultul sfinților şi al moaştelor lor, s-au putut strecura uneori unele abuzuri, faptul acesta nu infirmă legitimitatea şi folosul cultului martirilor şi Sfinților în una, Sfîntă, universală şi apostolică Biserică a Domnului Hristos, Cel ce o călăuzeşte pînă la sfîr-şitul veacurilor.

INDICE SCRIPTURIiSTIC

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

18. *Ibidem,* 18, ed. R Musurilllo, p. 16—17; ed. R. Knopf—G. Kriiger, p. 6.
19. TertuMiam, De *corona militis,* IU, P.L., II, col. 99.

MARTIRIUL SFÎNTULUI POLICARP, EPISCOPUL SMIRNEI (t 2 3 februarie 1 5 5)

INTRODUCERE

Sfîntul Policarp, episcopul Smirnei, a suferit martiriul pentru Hristos înh-o sîmbătă, 23 *februarie 155, în timpul împăratului Antonin Pius (138 — 161). Actul său martiric, păstrat sub formă de* Scrisoare a Bisericii din Smirna către Biserica lui Dumnezeu care se află în Philomaelium şi către 'toate comunităţile din tot locul ale Bisericii universali e, *prezintă un interes istoric excepţional, deoarece este primul act martiric care ni s-a păstrat în limba greacă, în forma lui originală, care a creat genul literar creştin al* Actelor martirice [1]. *Philomaelium era un orăşel din provincia Prigia, situat la frontiera cu provincia Licaonia.*

Policarp era episcop la Smirna din anul 106, cum aflăm din Epistola către Efeseni *a Sfîntului Ignatie, episcopul Antiohiei, care, în drum spre Roma, unde a suferit martiriul în 107, a fost oaspetele său* [2], *iar după plecare, i-a trimis o scrisoare din oraşul Troia* [3].

Sfîntul Irineu, episcopul Lugdunului (í202), în Galia, din 177, născut la Smirna în 115, a cunoscut pe episcopul Policarp din copilărie şi ne-a lăsat în Scrisoarea către Florinus, *trimisă acestuia în 186, informaţii dintre cele mai preţioase, din care aflăm că Sfîntul Policarp a cunoscut şi s-a întreţinut cu Sfîntul Ioan Evanghelistul la Efes şi cu alţii care văzuseră pe Domnul Hristos.*

«Am auzit pe Policarp, îi scrie Sfîntul Irineu lui Florinus, cum istorisea el despre relaţiile sale cu Ioan (Evanghelistul) şi cu ceilalţi care văzuseră pe Domnul, cum îşi amintea el cuvintele lor şi unele fapte pe care Ic auzise de la ei despre Domnul, despre minunile Sale şi Învăţătura Sa ;

1. Marryre *de Poly cârpe.* Texte grec, iratroducitiom et notes de P. Th. Gamelot, 3-e ed. (Colleotion Sources Chretienines, no. 10 bis), Paris, 1058, p. 2127.

2. Sf. Igniatlite, *Scrisoarea către Eieseni,* XXI, 1, ed. P. Th. Camelot, Igeace d'An-lioche, *hcttres,* Texte grec, iintroductoon, traductiiion et notes 3-e ed. (Colleotdoii Sources Chretlennes, no. 10 bis), Paris, 1958, p. 92—93.

3. SI. Iguatic, *Scrisourcu către Policarp,* ed. P. Th. Gamelot, p. 171—181.

cum Policarp, după ce a primit toate acestea de la martorii oculari ai vieţii Cuvîntului (I In. 1, 1—2) a învăţat acestea toate potrivit Scripturilor,..»'[1].

Această relatare este confirmată de Sfîntul Irineu al Lugdunului şi în lucrarea sa Contra Haereses, *în care se exprimă astfel: «Policarp nu numai că a fost instruit de Apostoli şi s-a întreţinut cu mulţi din* coi ce *văzuseră pe Domnul, ci a fost pus de Apostoli episcop în Asia, în Biserica din Smirna ■, noi înşine l-am văzut în copilăria noastră... ; el a propovăduit totdeauna acele învăţături pe care le predă Biserica de la Apostoli şi numai acestea sînt adevărate»* [5].

în anul 154, sau cel mai tîrziu la începutul anului 155, Sfîntul Policarp a făcut o vizită la Roma, pentru a ajunge cu papa Anicet (154 — 166) la o înţelegere cu privire la data serbării Paştelui. Creştinii din Palestina, Siria, Mesopotamia, Cilicia şi din provinciile Asiei Mici, urmlnd tradiţia Sfîntului Ioan, sărbătoreau «Pastele Crucii» — IlâoXa **oxaupwaiuov,** *la 14 nisan (aprilie), odată cu iudeii, fapt pentru care erau numiţi* «quartodecimani», *tradiţie pe care o păstra şi*

Sfîntul Policarp, iar cei de la Roma, din Alexandria şi din provinciile apusene ale Imperiului roman sărbătoreau Pastile în duminica imediată după Vinerea Patimilor, numit «Pastile învierii» — riaaXa **âvaaxâoi^ov.** *înțelegerea nu s-a putut realiza, dar cei doi conducători ai Bisericii s-au despărțit în pace* [6].

La cîtva timp după sosirea sa de la Roma, Sfîntul Policarp a suferit martiriul, fiind ars pe rug în circul din Smirna, în Sîmbăta cea mare, 23 februarie 155, cu ocazia sărbătorilor organizate de asiarhul Filip, guvernatorul Asiei proconsulare [7].

Ecoul evenimentelor tragice *din Filadelfia şi Smirna a început să se rasplndească în provinciile şi oraşele din jur, iar Biserica din Philo-muellum, din Frigia, a cerut informații.*

Creştinii din Philomaelium doreau o istorisire a martiriului Sfintului Policarp pe care s-o citească în Biserica lor şi s-o facă cunoscută apoi şi altor Biserici din lume.

Din martiriul Sfintului Policarp, *aflăm unele informații istorice interesante,*

Au sulerit martiriul In acest timp, In oraşele Filadclfia şi Smirna, din Asia proconsulară 12

4. ***St.*** **Irineu,** ***Scrisoarea către Florinus,*** **păstrată de Eusebiu,** ***Ist. Bis.,*** **V, 20, 0—8, ed. G. Bairdy, Eusebe de Cesaree,** ***Histoire Ecclesiastique, t.*** **II, livres V—VII. Texte grec. Traductiion et notes, Paris, 1955, p. 62.**

5. Sf. Irineu, ***Contra Haereses,*** **III, 4, 3, text reprodus de Eusebiu,** ***Ist. Bis.,*** **IV, 1, cd. G. Bardy, t. I, lliwes I—IV, Paris, 1952, p. 179.**

6. Eusebiu, ***Ist. Bis.,*** **V, 23, 24, 3—6 ; 16, ed. G. Bardy, t. II, p. 66, 68 şi 71.**

7. ***Martiriul SI. Policarp,*** **cap. XII, 2, ed. Herbert Musuxillo,** ***The Acts oi the Clirlstiun Martyrs.*** **Introduction, texts and translation, Oxford, 1972; ed. a 2-a Oxfoid, 1979, p. 10—11.**

martiri, dar unul singur, un irigian numit Quintus, a avut slăbiciunea să apostasieze de la credință, denunțlndu-se proconsulului de bună voie. Un altul, Germanicus, a rezistat cu tărie, fiind dat fiarelor sălbatice.

Sentimentele mulțimii față de creştini erau Împărțite. Unii spectatori simțeau compătimire pentru creştini, socotindu-i oameni nevinovați, care nu făcuseră nimic rău contra legilor romane, dar alții, cei mai mulți, înfuriați de curajul creştinilor, strigau - «La *moarte cu ateii (nelegiuiții) ! Să* fie căutat *Policarp /» Creştinii erau* numiţi de pagini «atei», *pentru că ei adorau un Dumnezeu nevăzut şi spiritual şi nu se închinau ca păgînii statuilor văzute ale zeilor, in care cei de rînd credeau că locuieşte puterea lor.*

Sfătuit de creştinii din jurul său, Sfîntul Policarp s-a retras într-o căsuță de țară din apropierea oraşului Smirna, unde a *fost arestat de soldați şi adus de irinarhul Irod, adică de şeful miliției, şi de Nichita, tatăl acestuia, în piața din Smirna, în fața proconsulului L. Statius Quadratus, care a încercat să-1 convingă să renege pe Hristos în fața mulțimii.*

Iar Sfîntul Policarp a răspuns : «De optzeci şi şase de ani li servesc şi nici un rău nu mi-a făcut. Cum pot să blestem pe împăratul meu, Cel ce m-a *mintuit ?»* [8].

în fața mulțimii adunate în stadionul din Smirna, Sfîntul Policarp a mărturisit că este creştin. Proconsulul a voit să-1 condamne la fiare, dar, cum jocurile cu fiarele se terminaseră, spectatorii înfuriați au început să strige ca Policarp să fie ars îndată de viu.

Mulțimea paginilor şi iudeilor a pregătit îndată rugul din vreascuri, lemne şi scînduri, aduse din prăvălii şi de la băi.

Sfîntul Policarp a refuzat să fie legat sau pironit pe lemn şi, după o rugăciune fierbinte către atotputernicul Dumnezeu, una dintre cele mai frumoase şi vechi rugăciuni care ni s-a păstrat, s-a adus «jertfă de ardere bine plăcută lui Dumnezeu» [9].

Un confector (lăncier) i-a străpuns trupul cu pumnalul. Creştinii au voit să scoată trupul lui din foc, dar, la instigaţia iudeilor, păgînii au intervenit pe lîngă Nichita, tatăl irinarhului Irod, să roage pe proconsulul Statius Quadratus ca să nu-1 dea «ca nu cumva, creştinii părăsind pe cel răstignit *(pe Hristos),* să înceapă să se închine acestuia ...Ei nu înţeleg că noi nici pe Hristos nu-L vom putea părăsi vreodată ...şi nici să ne închinăm altuia. Căci lui Hristos ne închinăm pentru că este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim după vrednicie ca pe ucenicii şi imi-

tatorii Domnului» ,0. *Este cel mai vechi text, din care putem cunoaşte cum a luat naştere şi ce*

8. *Ibldcm,* cep. I—VIII şi aici o.ip. IX, 3, ed. II. Musurillo, p. 8. I).
Ibklcm, cap. XIV, ocl. II. Musurillo, p. 12.

semnificaţie are cultul martirilor şi Sfinţilor, *în Biserica creştină. Tot din acest document, aflăm cum a luat naştere şi* cultul moaştelor, *deoarece, după ce creştinii au adunat din foc osemintele Sfintului Policarp şi le-au aşezat la locul cuvenit, autorul textului se exprimă astfel:* «Dea Domnul să ne adunăm şi noi acolo, după putinţă, cu bucurie şi veselie, ca să sărbătorim ziua martiriului lui ca ziua naşterii» — xtjv xoo uapxopîoo aoxoo Yjuipav fe^QXtov, latineşte, dies natalis [11].

Martiriul Sfintului Policarp *este important şi pentru faptul că textul foloseşte termenul de* Biserică universală — xaQoXixT) exxXTjaîa, Ecclesia universalis, *de trei ori*[12], *după ce pentru prima oară 1-a folosit Sfîntul Ignatie al Antiohiei* ft 107), *în* Epistola către Smirneni *VIII, 1* [13].

Ca şi Sfîntul Ignatie, autorul textului Martiriului Sfintului Policarp, înţelege prin Biserica universală, *Biserica cea adevărată, răspîndită peste tot pămîntul locuit* — xaxâ xtjv olxoou.sv7]v xaOoXtxTj sxxXTjota — *singura care păstrează adevărata credinţă a Domnului Hristos, opusă grupărilor eretice, care răstălmăcesc şi falsiiică învăţătura Sa.*

Scrisoarea creştinilor din Smirna către creştinii din Philomaelium aminteşte tuturor Bisericilor şi creştinilor din lume că «Policarp, asemenea Domnului (Hristos), a aşteptat ca să fie dat morţii, pentru ca şi noi să devenim imitatorii lui, *nu căutînd numai cele ale noastre, ci şi cele ale aproapelui»* [14].

Ideea centrală a Martiriului Sfintului Policarp este o paralelă între martiriul său şi suferinţele lui Hristos pe cruce pentru mîntuirea neamului omenesc.

Autorul şi timpul compunerii Martiriului Sfintului Policarp. *Referitor la autor, H. Delehaye afirmă că Biserica din Smirna, pentru a răspunde dorinţei Bisericii din Philomaelium de a cunoaşte mai amănunţit cele în-tîmplate cu Sfîntul Policarp, a îndemnat pe creştinul Marcianus, să compună istorisirea sub forma unei* Scrisori, pe *care a trimis-o Bisericii din Philomaelium, cu rugămintea de a trimite şi altor Biserici, scrisoare copiată apoi de Evarestos* [15].

Din capitolul XXII al Scrisorii, aflăm că «acestea ie-o *copiat Gaius, după Irineu* ft 2°2), *un ucenic al lui Policarp, cel ce a petrecut împreună cu Irineu. Iar eu, Socrate din Corint, le-am scris*

10. *Ibidem,* cap. XVIII, 3, ed. H. Musurillo, p. 15—16.
11. *Ibidem,* cap. XVIII, 3, ed. H. Musurillo, p. 16.
12. *Ibidem,* în formula de adresare : x^s âflas %a\ xaOoXfx.îi': sy.v.X'»laîas, ed. cit., p. 3 j cap. VIII, I şi XIX, 2 : %a\ 7iâa7]ţ xaxâ ttiv oixoufjiiv'»)^ xaOoXix'îj? â'x.xXiîatas, ed. cit., p. 8 şi 16.
13. Sf. Ignatie, *Epistola către Smirneni,* VIII, 1, ed. P. Th. Gamelot, p. 162—163.
11. Fi). 2, 14 ; *Martiriul SI. Policarp,* cap. I, 2, ed. H. Musurillo, p. 2.
15. II. Dolchuye, *I.cs passions* des *martyrs et Ies genres litteraires,* Bruxelles, 1021, p. 11.

după copia lui Gaius. Eu, Pioniu, am scris din nou cele de mai înainte...» [10].

S-a presupus că acest Pioniu ar Ii preotul Pioniu, care a sulerit martiriul pentru Hristos cu un grup de creştini, la 12 martie 250, în timpul împăratului Deciu (249 — 251), la Pergam, în Asia Mică, dar distanta prea mare de timp ne impune să avem rezervă iată de identificarea lui Pioniu, care a copiat, la sfîrşitul secolului II, Martiriul Sfîntului Policarp, cu preotul Pioniu, martirizat în 250 [17].

*In ceea ce priveşte ziua şi anul martiriului Sfîntului Policarp, am rămas împreună cu majoritatea istoricilor şi patrologilor la data de 23 februarie 155, care este calculată după cele afirmate în capitolul XXI al Martiriului Siîntului Policarp, unde se spune : «*A *primit mucenicia preafericitul Policarp a doua zi a lunii Xantic (februarie), cu şapte zile înainte de calendele Iui Martie, în Sîmbăta cea mare, pe la ceasul opt. A fost prins de Irod, fiind arhiereu Filip Tralianul şi proconsul Statius Quadratus»* [1S].

Dara *de 23 februarie 155 este atestată şi în* Synaxarium Ecclesiae Conistantinopolitamae[19], Maintirologiul Hieronimian[20], Biblkxtrueoa ba-giographica Graeca[21] şi Bibliotheca hagiographica Latina[22].

Istoricul şi bizantinologul belgian Henri Gregoire, întemeindu-se pe ştirea dată de Eusebiu de Cezareea, în Istoria *sa, IV, 15* [23], *în care scrie că Sfîntul Policarp a suierit martiriul în timpul lui Marcu Aureliu (161 — 180), a încercat să demonstreze că Sfîntul Policarp a fost martirizat în 23 februarie 111, în anul în care au suferit martiriul la Lugdunum (Lyon) în Galia, 48 de martiri, dar opinia sa n-a fost acceptată* [u]. *H. I. Marrou*

16. *Martiriul Siîntului Policarp*, XXII, 2 şi 3, ed. H. Musurillo, p. 16—19.

17. *Martiriul Si. Policarp şi al celor dimpreună cu el*, II, 1 ; III, 6, ed. H. Musurillo, p. 136—138 j H. Musurillo, *The Acts oi the Christian Martyrs*, Oxford, 1979, Iinitroductaon, p. XIV; P. Gorssen, *Die Vita Polycarpi*, în «Zeitschriift fur neuitestament-liche Wiessenschaft», V (1914), p. 266—302; E. Schwartz, De *Pionio et Polycarpo*, Gotttagen» 1905.

18. *Martiriul Siîntului Policarp*, XXI, ed. H. MusuriMo, p. 18—19 ; Pr. Prof. D. Feciaru, op. *cit.*, p. 23, este de părere că Sfîmtul PoKoarp a suferit martiriul la 23 februarie 156.

19. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, opera et studio H. Delehaye, în Propylaeum ad Acta Sanetorum Novembris, Bruxellis, 1902, col. 465.

20. *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. Baptista de Rossi et L. Duchesne, îi Acta *Sanetorum Novembris*, t. II, pars prior, Bruxellis, 1894, p. 24; Commemtarius pei -petuus in *Martyrologium Hieronymianum*, ed. H. Delehaye et H. Quemtin, în *Acta Sanetorum Novembris*, t. II, pars posterior, Bruxellis, 1931, p. 112—113.

21. Ed. Fr. Halkiin, 3-e ed., t. II, Bruxelles, 1957, p. 212—214 cu o bogată bibliografie.

22. Ed. Socii Bollandiiaini, t. II, ed. 2-a, Bruxelles, 1948, p. 1000—1001.

23. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 1, ed. G. Bardy, p. 181.

24. H. Gregoire, *La veritable date du martyre de S. Polycârpe*, 23 fevrier, 177, în «Analecta Bollaindiiana», 69 (1951), p. 1—38 ; P. Th. Gamelot, Martyre de St. Poiycarpe, Paris, 1958, p. 227; P. Petit, *lllsloire generale dc l'Empire romain*, Paris, '974; II.

pune data martiriului Sfintului Policarp In primii ani ai domniei Împăratului Marcu Aureliu, între 161 — 169 [ss].

Istorisirea Martiriului Sfintului Policarp, fiind alcătuită de un martor ocular, este reală şi autentică, nu inventată, deşi s-a încercat de că-tre unii să se arate părțile interpolate şi adăugate [26]. *Acest Act martiric prezintă nu numai o mare valoare istorică şi dogmatică, fiind primul şi cei mai*

vechi Act martiric care ni s-a păstrat în forma lui originală, din cea mai adîncă antichitate creştină, jumătatea secolului II, ci, datorită irumuseţii stilului colorat şi viu, are şi o valoare literară deosebită, fapt care a făcut pe eruditul cunoscător şi editor ad Vieţilor Sfinţilor, *Hippo-lytc Delehaye, să se exprime despre el în modul următor :*

«Martiriul Sfintului Policarp şi Actele Sfintelor Perpetua şi Felicitas... *ar putea fi puse pe aceeaşi treaptă cu* Martirii *lui Chateaubriand, în ceea ce priveşte valoarea literară...»* [21].

Biserica Ortodoxă sărbătoreşte pe Sfîntul Policarp la 23 *februarie, data martiriului său, iar Biserica Romano-Catolică îl sărbătoreşte la 26 ianuarie.*

* *

Am folosit la traducerea de faţă următoarele ediţii critice : Panaiot C. Hristu, **Tâ Mocpxupta xwv âp/oeuov Xptaxtavwv . . .** *Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 102 – 129.*

Klelin, *Das iriihe Christentum im romischen Staat,* Darmsitadt, 1971 ; J. Speigl, *Der rămlsche Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus,* Amsterdam, 1970; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chretiens au ll-e sfecle,* (95—197), Paris, 1971 ; H. Gregoire, P. Orgels et J. Moreau, *Les martyrs de Pionius* of de *Polycarpe,* în «Bulletim de 1'Academie royale de Belgique», XLVII (1961), nr. 3, I. 72—83; H. Gregoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, *Les persecutions dans Empire romain,* 2-e ed., în Memoires de l'Academie royale de Belgique, Class-e de Lcttres, 56, Bruxelles, 1S64, nr. 5, p. 26—27 şi n-ota 25, p. 110—114; B. Sepp, Das *Martyrtum Polycarpi,* Regensburg, 1911 ; E. Schwartz, *De Pionio et Polycarpo,* 1905.

25. H. I. Mairrou, *La date du martyre de S. Polycarpe,* în «Analecta Boliamdiana», 71 (1953), p. 5—20. Vezi şi P. Brind'Amour, *La date du martyre de S. Polycarpe* (la 23 fevrier 167), în «Analecta Bollandiana», XCVIII (1980), p. 456—462; W. Telfer, *The date oi the Martyrdom of Polycarp,* în «Journal of Theological Studies», N. S., III (1959), p. 79—82 ; M. Simoinetti, *Alcune osservazioni sul martirio di S. Policarpo,* în «Giornale Italiano di Filologia», 9 (1956), p. 328—344; Pr. Cristian Belodan, *La ce an a murit St. Policarp al Smirnei?,* în «Mitropolia Olteniei», 29 (1977), p. 206—208; Paraschiv V. Drăghici, *Silntul Policarp, episcopul Smirnei,* Bucureşti, 1902.

20. H. von Campenhausen, *Bearbeitungen und Interpolationen des Polycarpmarly-rlum,* Jn «Sitzungsberichte der Akademie Heidelberg», 1957, 3, p. 1—48. Vezi alte studii Ui bibliografia generală.

'.'7. II. DiMohaye, *i.cs passions des* mnr/yrc.s..., p. VII VIII.

Herbert Musurillo, The Acts of the Christians Martyrs, *Introduc-tion, texts and translation (Oxford early christian Texts. General Editoi Henry Chadwick), Oxford, 1972 ; ed. a 2-a, Oxford, 1979, p. 2 – 21.*

Martyre de Polycarp, *Text grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot, 3-e ed., (Collection* Sources Chretiennes, 10 bis), *Paris, 1958, p. 243 – 275.*

Martyre de Polycarp, *la Eusebe de Cesaree,* Histoire Ecclesiastique, *IV, 15, 3 – IV, 15, 43, t. I, livres I – IV, Paris, 1952, p. 182 – 189, foarte important, pentru că ne-a păstrat cea mai mare parte a textului martiriului.*

Textul grec al Martiriului Sfintului Policarp, în *ediţia:* Ausge-wăhlte Mărtyreirakten, *herausgegeben von D. Rudolf Knopf und Gustav Kruger, dritte Auflage, Tilbingen, 1929, p. 1 – 8.*

Textul grec şi latin al Martiriului Sfintului Policarp, *în Florilegium Patristicum, Fasciculus primus.* Monumenta aevi apostolici, *ed. G. Rau-schen, Bonnae, 1914, p. 40 – 60.*

Th. Ruinart, Acta primorum martyrum sincera et selecta, ed. *a 2-a, Paris, 1859, text grec şi latin, p. 62 – 70.*

Am consultat, de asemenea, şi următoarele traduceri:

G. Lazzati, Gli sviluppi della leftera tura sui martiri nei primi quarto secoli, *Torino, 1956, p. 99 – 106.*

A. Hamman, La Geste du sang. *Texte francais avec introduction de H. Daniel-Rops, Paris, 1953 ; traducere italiană de Elena Contucci, sub titlul:* Le Gesta dei Martiri, *Milano, 1958, p. 33 – 42.*

Pierre Hanozin, Un vieil eveque, Polycarp, *în* La Geste des Martyrs, Paris, 1935, p. 17—30.

Paul Monceaux, La vraie Legende doree, *Paris, 1928, p. 115 – 128.*

A. Lelong, Les Peres Apostoliques. 127. *Ignace d'Antioche et Polycarpe de Smyrne,* Epître. Martyre de Polycarpe *(Textes et documents pour l'etude historique du christianisme, ed. H. Hemmer et P. Legay, 12), 2-e ed., Paris, 1927.*

Ildefonso Clerici, *Atti autentici dei martiri,* Versione italiana, Milano, H)27, p. 96—109.

MarlYrium dos heiligen Polycarp, *la F.* X. Funie, Patres Apostolici, *viertv Auflage von K. Bihlmryer, Tuhingcn, 1924, p.* 720 -732.

Gcrhard Rausclwn, Ech.li! alte Mărtyrerakten. Martyrium des hei ligon Polycarp, în *«Bibliothek dcr Kirchenvăter», Band 14, Kempten und Munchen, 1913, p.* 8—20.

Dom 11. Leclercq, Le Martyre de Saint-Polycarpe, *în* Les Martyrs, l. 1, Paris, 1902, p. 67—76.

In limba română :

Pr. prof. Ioan Mihălcescu, Martiriul Sfîntului Policarp, *în* Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Aşezămintele şi Canoanele Apostolice, Bucureşti, 1927, p. 199—208.

Pr. Prof. D. Fecioru, Sfîntul Policarp al Smirnei, Epistola către Fili-peni, *în* Scrierile Părinților Apostolici, *Bucureşti, 1979, p. 24.*

Vezi şi altă bibliografie : B. Altaner — A. *Stuiber,* Patrologie, *Frei-burg, Basel,* Wien, *1966, p. 50*—52 ; Bibliotheca hagiographica Graeca, ed. *Fr. Halkin, t. II, 3-e ed., Bruxelles, 1957, p. 212 – 214* Bibliotheca hagiographica Latina, ed *Socii Bollandiani, t. II, Bruxelles, 1949, p. 1000 – 1001.*

MARTIRIUL SFÎNTULUI POLICARP, EPISCOPUL SMIRNEI (t 2 3 f e b r u a r i e 1 5 5)

Biserica iui Dumnezeu, care se află în Smirna, către Biserica lui Dumnezeu care se află în Filomelium şi tuturor comunităţilor din tot locul ale Bisericii universale : mila, pacea şi dragostea lui Dumnezeu şi a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulţească.

I.

1. V-am scris, fraţilor, cele privitoare la martiri şi despre Fericitul Policarp, care a făcut să înceteze persecuţia, pecetluind-o, ca să spunem astfel, prin mucenicia sa ; căci toate cele petrecute s-au făcut ca Domnul să ne arate din cer ce înseamnă mucenicia cea după Evanghelie.

2. Căci, asemenea Domnului, el a aşteptat să fie dat (morţii), pentru ca şi noi să devenim imitatorii lui, nu căutînd numai cele ale noastre, ci şi cele ale aproapelui[1]. Căci dragostea adevărată şi statornică urmăreşte ca cineva să se mîntuiască nu numai pe sine, ci pe toţi fraţii[2].

II.

1. Fericite şi vrednice de laudă sînt toate muceniciile care s-au făcut după voia lui Dumnezeu,- căci, devenind noi mai evlavioşi, trebuie să atribuim lui Dumnezeu puterea Sa peste toate.

2. într-adevăr, cine nu va admira curajul, răbdarea şi iubirea loi de Dumnezeu ? Sfîşiaţi prin biciuiri, de li se vedea alcătuirea trupului loi pînă la vinele şi arterele dinlăuntru, ei au răbdat atît de mult, încît şi pe cei ce stăteau în jurul lor i-au făcut să plîngă şi să se vaiete ; iar ei au arătat atîtia tărie sufletească, încît nici unul din ei n-a gemut şi n-e suspinat, cei chinuiţi dovedindu-ne tuturor că în ceasul muceniciei, prec vitejii martiri ai lui Hristos sînt ca şi dezbrăcaţi de trup, sau, mai bine că Domnul însuşi este de faţă şi vorbeşte cu ei.

3. Şi, luînd aminte la harul lui Hristos, au dispreţuit chinurile lumii, cîştigînd

1. *Fii.* 2, 4.
2. *In.* 17, 3 ; 7 *Tim.* 2, 4 ; 11 *Tini.* 2, 2~>.

printr-o singură oră (de suferinţe) viaţa de veci. Iar focul sălbaticilor lor chinuitori era pentru ei răcoritor, avînd înaintea ochilor să scape de focul cel veşnic, care nu se stinge niciodată, şi priveau cu ochii inimii bunătăţile păstrate celor ce îndelung rabdă, despre

care urechea n-a auzit, ochiul nu le-a văzut şi nici la inima omului nu s-au suit[3]. Lor, însă, le-au fost arătate de Domnul, deoarece nu mai erau oameni, ci îngeri.

4. De asemenea, şi cei aruncaţi fiarelor sălbatice au îndurat chinuri îngrozitoare, iar alţii au fost pironiţi prin cuie şi pedepsiţi şi cu alte felurite chinuri, pentru ca vrăjmaşul, de-i era ou putinţă, să-i facă să tăgăduiască pe Hristos, printr-o îndelungată chinuire.

III.

Multe, într-adevăr, a uneltit diavolul împotriva mucenicilor, dar, prin harul lui Dumnezeu, n-a reuşit nimic contra nici unuia. Căci prea viteazul Germanicus a învins teama lor prin răbdarea lui, ca unul care s-a luptat cu cel mai mare curaj cu fiarele. Voind, deci, proconsulul să-1 convingă să se lepede de Hristos, zicîndu-i că-i pare rău de tinereţea lui, el a întărîtat singur fiara împotriva sa, lovind-o, voind a scăpa mai repede de nedreapta şi nelegiuita viaţă (ce-i oferea).

Pentru aceasta, toată mulţimea, uimită de marele curaj al iubitorului şi temătorului de Dumnezeu neam al creştinilor, a strigat : «Piară nelegiuiţii ! Să fie căutat Policarp !»

IV.

Totuşi unul, cu numele de Quintus, frigian, venit de curînd din Fri-gia, văzînd fiarele, s-a înfricoşat. Iar acesta s-a prezentat de la sine şi a îndemnat şi pe alţii să vină de bună voie (în faţa proconsulului). Proconsulul, rugîndu-1 şi făgăduindu-i multe, 1-a convins să jure pe zei şi să le jertfească. De aceea, fraţilor, să nu lăudăm pe cei ce se predau ei înşişi, pentru că nu aşa ne învaţă Evanghelia [4].

V.

1. Dar prea minunatul Policarp, auzind el mai întîi (mulţimea), nu s-a tulburat, ci voia să rămînă în cetate ,• cei mai mulţi, însă, l-au înduplecat să plece. Şi s-a adăpostit într-o casă de ţară, nu departe de cetate, şi petrecea cu cîţiva, noaptea şi ziua, nefăcînd nimic altceva, decît ru-gîndu-se pentru *toţi* şi pentru toate Bisericile din lume, precum era obiceiul său. 2. Şi rugîndu-se, cu trei zile mai înainte de a fi prins, a avut o vedenie, căci a

3. 7 Cor. 2, 9 ; comp. *Is.* 64, 3.
4. *Mt.* 10, 23.

văzut perna lui cuprinsă de flăcări ; şi, întorcîndu-se, a spus către cei ce se aflau împreună cu el: «Trebuie să fiu ars de viu».

VI.

Iar cei ce-1 căutau, stăruind (să-1 găsească), el s-a mutat într-o altă casă şi îndată s-au înfăţişat urmăritorii. Dar, negăsindu-1, au arestat doi tineri sclavi, dintre care unul, fiind chinuit, a arătat locul unde se afla. Era şi cu neputinţă să rămînă el ascuns, deoarece chiar casnicii lui erau trădătorii[5]. Iar şeful miliţiei (irinarhul = făcătorul de pace) care îndeplinea această funcţie, numit Irod, s-a grăbit să-1 ducă în stadion, pentru ca el, PoJicanp, să-şi primească moştenirea sa, devenind părtaş cu Hristos, iar trădătorii lui să-şi ia pedeapsa lui Iuda.

VII.

1. Avînd, deci, ou ei un sclav, într-o vineri, pe la ceasul prânzului, urmăritorii şi călăreţii cu armele lor obişnuite, mergind ca la un tîlhar[6] şi sosind seara tîrziu, îl aflară stînd într-o căsuţă, la etaj. Iar el ar fi putut fugi de acolo într-un alt loc, dar n-a voit, zicînd : «Facă-se voia lui Dumnezeu» [7]. 2. Auzind, deci, că aceştia au sosit, coborînd, s-a întreţinut cu ei, încît cei ce priveau vîrsta şi înfăţişarea lui liniştită se mirau de ce a trebuit o aşa de mare grabă pentru a prinde un bătrîn atît de venerabil. Apoi el a poruncit îndată să le dea să mănînce şi să bea, în acel ceas, cît vor vrea, rugîndu-i doar să-1 lase să se roage netulburat o oră. 3. Iar aceştia, îngăduindu-i, s-a rugat în picioare, plin de harul lui Dumnezeu, că aproape două ore n-a putut să se oprească, încît a umplut de mirare pe ascultători, dintre care multora le părea rău că au pornit împotriva unui bătrîn aşa de evlavios.

VIII.

1. Iar după ce şi-a terminat rugăciunea, pomenind pe toţi ciare s-au întîlnit vreodată cu el, mici şi mari, străluciţi şi smeriţi, şi întreaga Biserică universală din lume, sosind ora plecării, l-au suit pe un asin şi l-au adus în cetate, fiind Sîmbăta cea mare. 2. Şi 1-a întîmpinat conducătorul miliţiei (irinarhul) Irod şi tatăl lui, Nichita, care, urcîndu-1 într-o căruţă, s-au aşezat şi ei lingă el, încercînd să-1 convingă (să se lepede de Hristos), zicîndu-i : «Ce rău este să zici «Domnul împărat», să jertfeşti zeilor şi să faci şi cele asemenea acestora, ca să-ţi scapi viaţa ?»
Iar el, la început, nu le-a răspuns ; dar ei, stăruind, el le-a zis : «Nu voi face ceea ce mă

5. *Mt.* **10, 36.**
6. *Mt.* **26, 55.**
7. *Mt.* **6, 10 j 26, 42; Lc. 11, 2; 22-, 42;** *Fapte* **21, 14**

sfătuiţi». 3. Aceştia, nereuşind să-1 convingă, i-au spus cuvinte ameninţătoare şi-1 împinseră cu sila, încît, căzînd din căruţă, şi-a scrmtit piciorul. Dar el, neîntorcîndu-se, ca şi cum n-ar fi suferit nimic, mergea cu voioşie, fiind adus în stadion. Era aşa de mare zgomot în stadion, încît nimeni nu putea fi auzit.

IX.

1. Iar în timp oe Policarp intra în stadion, un glas din cer i-a zis : «Fii tare şi îndrăzneşte, Policarp!»[8] Pe cel oe vorbea nimeni nu 1-a văzut, dar cei de faţă dintre ai noştri (creştinii) au auzit glasul[9]. Cînd a fost adus el, s-a făcut mare zgomot, auzind ei că Policarp a fost prins. 2. Fiind deci adus, 1-a întrebat proconsulul dacă el este Policarp. Iar el, mărturisind, proconsulul căuta să-1 convingă să se lepede (de Hristos), zi-cînd : «Fie-ţi milă de vârsta ta!» şi altele asemenea acestora, cum este obiceiul să li se spună (creştinilor), ca : «Jură pe soarta împăratului», «Căieşte-te», zi: «Piară nelegiuiţii!». Iar Policarp, cu faţa serioasă, privind la toată mulţimea nelegiuiţilor de păgîni din stadion, ridicând mâna către ei, suspinând şi privind spre cer a zis : «Piară nelegiuiţii».

3. Cum, însă, proconsulul stăruia şi-i zicea : «Jură (pe zei) şi te voi elibera, blestemă pe Hristos !», Policarp i-a răspuns : «De *optzeci şi şase de ani li servesc şi nici un rău nu mi-a făcut. Cum pot să blestem pe împăratul meu, Cel ce m-a mîntuit ?»*

. X.

1. Stăruind iarăşi acesta şi ziicîndu-i: «Jură pe soarta îmipăraitului», Policarp a răspuns : «De socoteşti în zadar că voi jura pe soarta împăratului, cum zici tu, şi te prefaci că nu ştii cine sînt, avînd îndrăzneală, ascultă : *sînt creştin.* Iar dacă vrei să cunoşti învăţătura creştinismului, dă-mi o zi şi ascultă-mă». 2. A zis proconsulul: «Convinge poporul». Iar Policarp a răspuns : «Pe tine te-am socotit vrednic de cunoaştere, căci am învăţat să dăm autorităţilor şi stăpânirilor rânduite de Dumnezeu cinstea cuvenită[10], care nu ne aduce nici un rău ; pe aceia, însă, nu-i socotesc vrednici să mă apăr înaintea lor».

XI.

1. A zis proconsulul: «Am fiare ; te voi da acestora, de nu te că-ieşti». Iar el a zis : «Porunceşte ; căci pentru noi rămâne neschimbată întoarcerea de la mai bine la mai rău ;

8. Jos. 1, 6—7 ; Oomp. *Deut.* 3il, 6—7, 23.
9. *Fapte* 9, 7.
10. MI. 22, 21 Î *Rom.* 13, 1 şi 7 •, I *Pt.* 2, 12 *; Tit* 3, 1.

dimpotrivă, este bine să te întorci de la cele rele spre cele bune». 2. Iar acela îi zise din nou : «Dacă dispreţuieşti fiarele, voi face să fii mistuit prin foc, de nu te îndrepţi». Iar Policarp a zis : «Tu mă ameninţi cu un foc care arde un ceas şi după puţin se stinge, pentru că nu cunoşti focul judecăţii viitoare şi al pedepsei veşnice, păstrat pentru cei nelegiuiţi. Dar, de ce întârzii ? Fă ceea ce voieşti».

XII.

1. Acestea şi mai multe altele zicînd, s-a umplut de curaj şi de bucurie, iar faţa lui strălucea de har, încît nu numai că nu s-a prăbuşit, fiind tulburat de cele spuse lui, ci dimpotrivă a scos din fire pe proconsul, care a trimis crainicul său să strige de trei ori în mijlocul stadionului : «*Policarp a mărturisit că este creştin*». 2. Aceasta vestindu-se de crainic, toată mulţimea paginilor şi a iudeilor care locuiau în Smirna, cu nestă-pînită furie şi cu glas mare striga : «Acesta este dascălul Asiei (Procon-sulare), tatăl creştinilor, surpătorul zeilor noştri, care a învăţat pe mulţi să nu jertfească şi să nu se închine (zeilor)». Acestea zicînd, strigau şi cereau asiarhului (prefectului) Filip, să dea drumul unui leu (asupra lui Policarp). Acesta a spus, însă, că nu-i îngăduit aceasta, pentru că luptele cu fiarele se terminaseră. 3. Atunci li s-a părut să strige într-un glas, ca Policarp să fie ars de viu ,• căci trebuia să se împlinească vedenia cu perna care se arătase lui, cînd, văzînd-o arzînd, în timp ce se ruga, întorcîndu-se, a spus credincioşilor din jurul său în chip profetic : «Trebuie să fiu ars de viu».

XIII.

1. Acestea, deci, s-au întâmplat cu o aşa de mare grabă, mai repede decît se poate spune, mulţimile aducîind îndată din prăvălii şi din băi lemne şi vreascuri, mai ales iudeii, care slujiră la acestea cu bucurie, cum este obiceiul lor. 2. Iar cînd rugul a fost gata, Policarp, dezbră-cîndu-se de toate hainele şi desfăeîndu-şi cureaua, încerca să se des-calţe, mai înainte nefăcînd aceasta, pentru că fiecare din credincioşi se grăbea să se atingă repede de trupul lui ,• căci era împodobit şi înainte de a avea perii albi cu toată frumuseţea (sufletului), datorită vieţuirii sale. 3. îndată au fost puise în jur uneltele pregătite pentru rug. Iar ei voind să-1 şi pironească, el le zise : «Lăsaţi-mă aşa, căci Cel ce-mi dă tăria să îndur focul îmi va da putere să îndur nemişcat pe rug, chiar şi fără siguranţa cuielor voastre».

XIV.

1. Astfel, niu I-.au mai pironit, ci l-.au legat. Iar el, cu mâinile legate la spate, ca un berbec ales din turma cea mare, pregătit spre a fi adus jertfă de ardere bine plăcută lui Dumnezeu, privind ispre cer, zise :

«Doamne, Dumnezeule, atotputernice[11]*, Tatăl iubitului şi binecuvântatului Tău Fiu, Iisus Hristos* [12]*, prin Care am primit cunoştinţa despre Tine* [13]*, Dumnezeul îngerilor, al puterilor, a toată zidirea şi al întregului neam al celor drepţi, care trăiesc înaintea feţei Tale. 2. Te binecuvîntez că m-ai învrednicit de ziua şi ceasul acesta, ca să iau parte cu ceata mucenicilor la paharul Hristosului Tău, spre învierea vieţii de veci a sufletului şi a trupului, în nestricăciunea Duhului Sfînt. între care fă să fiu primit înaintea Ta astăzi, ca jertfă grasă şi bineplăcută, precum m-ai pregătit şi mi-ai descoperit şi împlinit, Dumnezeule cel ne-mincinos şi adevărat. 3. Pentru aceasta şi pentru toate, Te laud, Te binecuvîntez şi Te preamăresc prin veşnicul şi cerescul arhiereu Iisus Hristos, iubitul Tău Fiu, prin Care, împreună cu El şi cu Duhul Sfînt, Ţi se cuvine slavă acum şi în veacurile ce vor să fie. Amin».*

XV.

1. După ce el zise *amin* şi-şi sfîrşi rugăciunea, oamenii însărcinaţi cu focul, l-au aprins. Iar cînd s-a făcut o flacără mare, am văzut o minune, cei cărora ni s-a dat s-o vedem, care pentru aceea am fost ipăs-traţi (în viaţă) ca să vestim şi altora cele întâmplate. 2. Căci focul, luînd forma unei cămăşi, ca o pînză de corabie umflată de vînt, înconjura ca un cerc trupul mucenicului. Iar el stătea în mijloc, nu oa un trup care arde, ci ca o pline ce se coace [14], sau ca aurul şi argintul care se încearcă în cuptor. Am simţit chiar şi o mireasmă plăcută, ca un miros de tămâie sau de alte miresme preţioase.

XVI.

I. Văzînd în sfârşit nelegiuiţii că trupul lui nu poate fi nimicit prin foc, au poruncit să să apropie de el un confector (lăncier, servitorul care ucidea în circ fiarele periculoase pentru spectatori), spre a-1 străpunge cu pumnalul. Şi făcând aceasta, a ieşit din împunsătură sînge mult, încât

II. *Apoc.* 4, 8, 15 ; 11, 17 ; 15, 3 ; 16, 7 ; 21, 22.
12. *Mt.* 14, 33; 16, 16; 26, 63—64; Mc. 14, 61—62; *Lc.* 9, 20; 22, 69—70; *In.* 5, 18—47; 6, 69; 11, 27; *Fapte* 8, 37; 9, 20; *Evr.* 1, 3—5; I *In.* 4, 15; 5, 5.
13. *In.* 1, 17 ; 3, 16; 5, 37 ; 14, 6; 17, 3>; I Tim. 2, 4 ; II *Tim.* 2, 25.
14. Apoc. 1, 15.

a stins focul, iar toată mulţimea se mira că este aşa de mare deosebire între necredincioşi şi cei aleşi (creştini). 2. Unul dintre ei a fost şi acest prea minunat mucenic Policarp, în timpurile noastre, învăţător apostolic şi cu duh proorocesc, episcopul *Bisericii universale* din Smirna. Căci orice cuvînt, care a ieşit din gura lui, s-a împlinit şi se va împlini.

XVII.

1. Iar cel invidios, viclean şi rău, protivnicul neamului celor drepţi, văzînd măreţia muceniciei lui şi vieţuirea lui curată dintru început, ca unul care s-a încununat cu cununa nestricăciunii şi a dobîndit premiul netăgăduit al biruinţei, s-a străduit ca nici măcar rămăşiţele trupului său să fie luate de noi, deşi mulţi dintre noi doreau să facă aceasta şi să aibă sfîntul lui trup.

2. Au şoptit, deci, lui Nichita, tatăl lui Irod şi fratele Alcei, să roage pe proconsul, ca să nu dea trupul lui Policarp, *«ca nu cumva,* zicea el, *creştinii, părăsind pe cel răstignit (pe Hristos), să înceapă să se închine acestuia».* Iar ei au zis acestea, fiind îndemnaţi şi instigaţi şi de iudei, care păzeau trupul, cînd am voit noi să-1 luăm din foc. Ei nu înţeleg că noi nici pe Hristos nu-L vom putea părăsi vreodată, Cel care fără de vină a pătimit pentru cei păcătoşi şi pentru mîntuirea întregii lumi, şi nici să ne închinăm altuia. *Căci lui Hristos ne închinăm pentru că este Fiul lui Dumnezeu, iar pe martiri îi iubim după vrednicie ca pe ucenicii şi imitatorii Domnului, pentru neîntrecuta lor iubire faţă de împăratul şi învăţătorul lor.* Fie ca şi noi să devenim părtaşi şi împreună ucenici cu ei.

XVIII.

1. Văzînd deci centurionul supărarea iudeilor, pumînd trupul Sfiotului Policarp în mijloc, cum e obiceiul lor, 1-a ars. 2. în acest chip, noi am dobîndit mai în urmă osemintele lui, mai cinstite decît pietrele preţioase şi mai scumpe decît aurul, şi le-am aşezat ila un loc cuviincios. 3. Dea Domnul să ne adunăm şi noi acolo, după putinţă, cu bucurie şi veselie *ca să sărbătorim ziua martiriului lui ca zi a naşterii,* atît pentru amintirea celor ce au săvîrşit lupta, cît şi pentru deprinderea şi pregătirea oelor ce vor lupta în urmă.

XIX.

1. Astfel sînt cele cu privire la fericitul Policarp, oare, împreună cu cei din Filadelfia, este al doisprezecelea care a primit mucenicia în Smirna. El singur dintre toţi este mai mult pomenit, că şi păgînii de pretutindeni vorbesc despre el, fiind nu numai un dascăl 'ales, ci şi martir renumit, a cărui mucenicie toţi doresc s-o urmeze, pentru că a fost după Evanghelia lui Hristos.

2. Căci prin răbdarea sa, biruind pe nedreptul dregător şi primind astfel cununa nestricăciunii, se bucură cu Apostolii şi cu toţi drepţii, proslăveşte pe Dumnezeu şi pe Tatăl atotţiitorul şi binecuvântează pe Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul sufletelor [15] şi călăuzitorul trupurilor noastre, şi păstorul Bisericii universale din lume.

XX.

1. Ne-aţi rugat, deci, să vă lămurim mai pe larg cele întâmplate, iar noi, pentru prezent, vi le-am amintit pe scurt prin fratele nostru Mar-cion. Aşadar, aflând acestea, trimiteţi epistola şi fraţilor din afară, ca şi ei să preamărească pe Domnul, Cel ce face alegere dintre slujitorii Săi.

2. Iar Celui ce poate să ne primească pe toţi, prin harul şi darul Său, în împărăţia Sa cea veşnică, prin Unul Născut, Fiul Său, Iisus Hristos, se cuvine slavă, cinste, putere şi mărire în veci.

Salutaţi pe toţi sfinţii (creştinii). împreună cu noi, vă salută şi Ev-harest, cel ce a scris acestea, dimpreună cu toată casa lui.

XXI.

A primit mucenicia prea fericitul Policarp a doua zi a lunii Xantic (februarie), cu şapte zile înainte de calendele lui martie, în Sîmbăta cea mare, pe la ceasul opt. A fost prins de Irod, fiind arhiereu Filip Tra-lianul, proconsul Statius Quadratus (Codrat), iar împărat al veacurilor Iisus Hristos, Căruia se cuvine slavă, cinste, mărire, tron veşnic din neam în neam. Amin.

XXII.

1. Vă dorim, fraţilor, să fiţi sănătoşi, umblînd după cuvîntul Evangheliei lui Iisus Hristos, Căruia se cuvine slavă dimpreună cu Dumnezeu şi Tatăl şi Sfîntul Duh, spre mântuirea tuturor celor aleşi, precum a mărturisit fericitul Policarp, pe ale cărui urme să fim şi noi aflaţi în împărăţia lui Iisus Hristos.

2. Acestea le-a copiat Gaius, după Irineu, un ucenic al lui Policarp, cel ce a petrecut împreună cu Irineu. Iar eu, Socrate din Corint, le-am scris după copia lui Gaius. Harul să fie cu toţi.

3. Eu, Pioniu, am scris din nou cele de mai înainte, aflîndu-le prin descoperirea făcută mie de fericitul Policarp, precum voi lămuri în cele ce urmează. Am adunat acestea, aproape nimicite de timp, pentru ca şi pe mine să mă adune Domnul Hristos împreună cu aleşii Săi în împărăţia Lui cea veşnică, Căruia se cuvine slava împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt în vecii vecilor. Amin.

ÎS. I *Pt.* 1, 9.

O *altă încheiere după un codice din Moscova :*

1. Acestea s-au copiat de către Gaius după cele scrise de Irineu, cel care a petrecut împreună cu Irineu, ucenicul lui Policarp. 2. Acest Irineu, pe vremea muceniciei episcopului Policarp, se afla la Roma, unde a învățat pe mulți. Scrierile sale sînt multe, foarte bune şi corecte, iar în acestea, el aminteşte de Policarp, căci a învățat de la el. Irineu a combătut cu tărie orice erezie şi a întocmit canonul bisericesc şi drept-cxe-dincios, aşa precum 1-a primit de la Policarp.

3. Se spune şi acest lucru : întîlnindu-se odată Marcion, de la care-şi trag numele cei ce se cheamă Marciondți, cu Sfîntul Policarp, căruia i-a zis : «Mă cunoşti, Policarpe», acesta i-a răspuns lui Marcion : «*Cunosc, cunosc pe întîiuî născut al Satanei*». 4. Se mai spune şi aceasta în scrierile lui Irineu, că în ziua şi ora în care a pătimit mucenicia la Smirna Policarp, s-a auzit în cetatea Romei, fiind de față Irineu, un glas ca de trîmbiță, zicînd : «Policarp a murit ca mucenic».

5. Aşadar, după acestea, cum s-a spus, adică după scrierile lud Irineu, a scris Gaius, iar după Gaius a copiat Socrate din Corint ,• iar eu, Pioniu, am scris din nou după copiile lui Socrate, după descoperirea făcută mie de Policarp, adunîndu-le, fiind aproape stricate de vreme, pentru ca şi pe mine să mă adune Domnul Iisus Hristos împreună cu aleşii Săi în împărăția Sa cea cerească, Căruia se cuvine slavă, împreună cu Tatăl şi cu Fiul şi cu Sfîntul Duh. în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCMPTURISTIC *

*** Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifra singură indică pagina.**

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A

B

C

E

MARTIRIUL SFINȚILOR MUCENICI IUSTIN, HARITON, HARIT, EVELPIST, HIERAX, PEON ŞI LIBERIAN (t^iunie 165)

2

INTRODUCERE

Sfîntul Iustin martirul şi filozoful s-a născut la începutul secolului al II-lea, în Flavia Neapolis, nu departe de vechiul Sichem, azi Nablus, în provincia Samaria din Palestina.

In tinereţe, a învăţat filozofia stoică, peripatetică (aristotelică), pitagoreică şi platonică, iar aceasta din urmă a exercitat asupra lui o în-rîurire puternică. îndemnat de un bătrîn necunoscut, pe care 1-a întîlnit pe malul mării la Efes, sau mai curînd la Cezareea Palestinei, a trecut la creştinism, care a devenit pentru el singura filozofie adevărată şi folositoare. Viaţa morală a creştinilor şi suferinţele îndurate pentru credinţa în Hristos, Fiul lui Dumnezeu, l-au impresionat mult. «Mie însumi, mărturiseşte el, îmi plăceau învăţăturile lui Platon, dar, auzind calomniile despre creştini şi văzînd că ei sînt neînfricaţi în faţa morţii şi faţă de toate cele ce sînt socotite de temut, am înţeles că e cu neputinţă ca ei să trăiască în răutate şi în iubire de plăceri» [1].

A venit la Roma în două rînduri, unde, după 150, se stabileşte pînă la moartea sa martirică din iunie 165. Din Actul său martiric, aflăm că Sfîntul Iustin a locuit la Roma în casa unuia numit Martin, lîngă băile lui Timotei. Aci a deschis o şcoală de cateheză creştină. «Si *dacă cineva voia să vină la mine, ne spune el,* îi împărtăşeam cuvintele adevărului» [2], *adică îl învăţa principiile religiei creştine. Unul dintre străluciţii săi elevi a fost Taţian Asirianul.*

Vorbind despre activitatea Simţului Iustin la Roma, istoricul Eusebiu de Cazareea se exprimă în aceşti termeni:

1. Sfîntul Iustin, *Apologia a U-a,* XII, 1, ed. L. Pautiigny, Justia, *Apologies.* Text grec, traduction francaise, fotroductkwi, Paris, 1904, p. 172i—175. Citait şi de Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 8, 3, ed. G. Bardy, p. 170.

2. *Martiriul Slintilor Iustin şi al celor dimpreună* cu *el,* ed. H. Musurillo, p. 48—50.

«In acest timp a ajuns în culmea gloriei Iustin ; în costum de filozof, el predica cuvîntul divin şi lupta în cărţile sale pentru credinţă» [3].

într-adevăr, Sfîntul Iustin a scris în apărarea credinţei creştine mai multe lucrări, dintre care mai importante sînt: Apologia I-a, *adresată, către 155, împăratului Antonin Pius (138 — 161) şi Senatului roman, scriere de mare valoare, care ne oferă o mărturie autentică despre credinţa şi viaţa creştină şi despre Liturghia creştină primară, la jumătatea secolului al II-lea ;* Dialogul cu Iudeul Trifon, scris infre *150 şi 155* ; Apologia a II-a, *scrisă după 161, adresată Senatului roman, şi multe altele, din care ni s-au păstrat doar unele fragmente sau numai titlurile lor.*

La Roma, datorită activităţii sale filozofice şi catehetice, a intrat în conflict cu filozoful cinic Crescens, care, din invidie şi ură personală, 1-a denunţat autorităţii romane că este creştin.

Sfîntul Iustin însuşi ne spune următoarele despre conflictul lui cu Crescens: «Eu însumi mă aştept să sufăr din pricina uneltirilor şi să fiu pus în butuci din partea celor pe care i-am numit, sau de către Crescens, cel iubitor de laudă şi de paradă. Căci nu se cuvine să numim filozof pe un bărbat, care, vorbind despre noi lucruri pe care nu le cunoaşte, acuză în public pe creştini că sînt

atei şi necredincioşi, făcînd aceasta pentru bucuria şi plăcerea celor mulţi, care sînt în rătăcire. Căci, dacă ne atacă pe noi, fără să cunoască învăţăturile lui Hristos, el este foarte neonest şi cu mult mai rău decît cei simpli, care adesea se păzesc să discute şi să mărturisească fals despre cele pe care nu le cunosc. Iar dacă le-a citit, el n-a înţeles măreţia lor, sau dacă, neînţelegîndu-le, el face aceasta pentru a nu fi bănuit (de a fi creştin), atunci el este cu mult mai laş şi mai rău, fiind stăpînit de opinia ignorantă şi deşartă, şi de teamă... Iar dacă cunoaşte (învăţătura noastră), de teama ascultătorilor, nu îndrăzneşte să declare, cum am spus mai *înainte, încît se arată nu filozof, (iubitor de înţelepciune), ci iubitor de slavă, şi nu respectă frumoasa maximă a lui Socrate .- «Omul nu trebuie cinstit înaintea adevărului»* — **«'AXX' ou 7&p irpo Ţ^ε T?jî âXTjâeîa? Tiji,7)TeoS~âv^p»** [4].

Ştirea că Sfîntul Iustin a fost victima urii, invidiei, uneltirilor şi calomniilor filozofului cinic Crescens este confirmată şi de istoricul Eu-sebiu, care se exprimă astfel: «în acel timp, Iustin despre care am vor-*bit mai înainte, după ce a prezentat împăraţilor despre care am vorbit a doua carte (Apologia) în apărarea învăţăturilor noastre,* s-a împodobit cu dumnezeieisicul martiriu, cdci *filozoful Crescens, care ambiţiona să*

ducă viaţa şi traiul celor ce poartă numele de cinici, puse la cale uneltiri contra lui, şi Iustin, după

3. Eusebfa, *Ist. Bis.*, IV, 1,1, 8, ed. G. Bardy, p. 176.
4. Plafon, *Republica,* X, 595 C, ed. E. Cbambry, Platou, *La Republique*, Tome VII, 2-e pârtie, livres VIII—X, Paris, 1946, ip. 83; Sf. Iustin, *Apologia a 11-a,* III, 3—4, ed. L. Pautigny, p. 156—1157; Eusebiiu, *Ist. Bis.*, IV, 16, 3—6, ed. G. Basrdy, p. 191.

ce 1-a combătut de mai multe ori în discuţii, în faţa auditorilor, a dobîndit în sfîrşit răsplata victoriei adevărului prin martiriul *pe care 1-a îndurat»* [5].

De asemenea, în Discurs contra grecilor, *Taţian Asirianul, urmaşul Sfintului Iustin la Şcoala creştină din Roma, se exprimă despre filozoful Crescens astfel: «Crescens, deci, şi-a făcut cuibul în marele oraş (Roma)... El, însă, dispreţuind moartea, se temea în mare măsură de moarte şi a uneltit împotriva lui Iustin, precum şi a mea, să ne provoace moartea ca ceva rău, fiindcă Iustin predica adevărul şi numea pe filozofi lacomi şi înşelători»* [6].

Sfîntul Iustin Martirul şi Filozoful a suferit martiriul pentru Hristos ia Roma, în timpul domniei împăratului Marcu Aureliu (161 — 180) şi a coregentului său, Lucius Verus (161 — 169), în iunie 165, fiind judecat şi condamnat la moarte de prefectul Romei Iunius Rusticus (162 — 167), împreună cu alţi şase creştini şi anume .- Hariton, Harit, Evelpist, Hisrax, Peon *şi* Liberian, *numit în versiunea C a actului martiric* Valerian.

Iunius Rusticus — consul ordinarius *în 162 şi prefectul Romei din 162 pînă în 168 — a fost profesorul* de filozofie stoică *al împăratului Marcu Aureliu şi a avut asupra tînărului împărat filozof o mare influenţă. Marcu Aureliu, deşi ne-a lăsat pagini de mare frumuseţe filozofică in lucrarea sa* El? **eaoiov** — Către sine însuşi, *în care sînt expuse principiile stoicismului, ura pe creştini, ca şi profesorul său Iunius Rusticus, pentru faptul că creştinismul avea mari succese în masele de jos ale poporului, printre care filozofia stoică nu putea pătrunde şi nu avea nici o înrîurire*[7].

Data exactă a martiriului lor a fost deseori contestată, însă am rămas la anul 165, dată acceptată de cei mai mulţi istorici.

Textul Actului martiric al Sfintului Iustin şi al celor şase martiri care au suferit împreună cu el, ni s-a păstrat în trei versiuni: versiunea scurtă A, bazată pe Codex Parisinus Graecus 1470, *din 890, versiunea mijlocie B, care este cea mai cunoscută şi folosită, întemeiată pe cel mai vechi manuscris din secolul al VlII-lea (Cambridge, Cant. Add. 4489), care reproduce de fapt forma originală a procesului-verbal de judecată a martirilor, luat de creştini de la tribunalul din Roma, ce prezintă cea mai mare valoare istorică, şi versiunea lungă C, mai prelucrată şi literară, păstrată de*

5. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 16, 1, ed. G. Batrdy, p. 190—191.
6. Taţian Asirianul, *Discurs către greci*, 19, ed. I. C Th. Otto, în «Corpus Apolo-getaruim chmsttanonim saeould secundi», *t* VI, Iemae, 1861, p. 84; Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 8, ed. G. Bardy, p. 192.
7. O. Hiba, *Iunius Rusticus*, în A. Pauilys, G. Wissowa, W. Kroll, Reialencyclo-pâdie der klassischen AMerturnswissensichafit. Neue Bearbeitung, 19, Halbbanu, Stutt-gart, 1917, col. 1083.

un manuscris al Bibliotecii Sfintului Mormint (S. Se-pulchri 17), din secolul al XH-lea, alcătuită pentru zidirea moral-spiri-tuală a credincioşilor[8].

In timpul Judecării, Sfintul Iustin şi cei şase martiri au mărturisit în faţa prefectului Romei, Iunius Rusticus, că nu adoră zeii, pentru că ei sînt creştini. Mărturisirea Sfintului Iustin a fost mai lungă şi substanţială, el exprimînd pe scurt învăţăturile fundamentale ale doctrinei creştine. «Noi, a mărturisit Sfintul Iustin, adorăm pe Dumnezeul creştinilor, *despre care credem că este* unul singur, *făcătorul şi creatorul de la început a toată lumea văzută şi nevăzută,* şi pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, *Cel ce a fost proorocit de profeţi că va veni pentru mîntuirea neamului omenesc, propoveduitorul şi dascălul învăţăturilor bune».*

«Şi eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate faţă de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. *Să ştii, deci, că primind putere de sus au prezis profeţii venirea viitoare a Acestuia printre oameni (a lui Hristos)»*[9].

Interesant este faptul, din punct de vedere istoric, că creştinismul pătrunsese chiar printre sclavii casei imperiale. Astfel, Evelpist, sclavul împăratului, a răspuns în aceşti termeni prefectului Rusticus : «Şi eu sînt creştin, fiind eliberat de Hristos, şi împărtăşesc aceeaşi speranţă prin harul lui Hristos» [10]. *Atît Evelpist cît şi martirul Peon au mărturisit că au primit această învăţătură creştină «de la părinţii noştri»* [11], *ceea ce arată că creştinismul pătrunsese în masele populare la Roma in secolul al II-lea.*

Sfintul Iustin martirul şi filozoful, împreună cu cei şase creştini, au fost condamnaţi de prefectul Iunius Rusticus la moarte prin decapitare, iar sentinţa s-a executat imediat. Unii dintre credincioşi au luat în ascuns trupurile lor şi le-au pus într-un loc potrivit[12], *fără să fie cunoscut autorităţilor romane.*

Actul martiric al Sfintului Iustin şi al celor dimpreună cu el este autentic, fiind aproape în

8. H. Musurillo, *op. cit.*, Introductton, p. XVIII, versiunea scurtă A, p. 42—46; versiunea mijlocie B, p. 46—53; versiunea dezvoltată, p. 54—61, toate trei cu textul grec şi traducere engleză.
9. *Martiriul St. Iustin...*, II, 5 şi 6, ed. H. Musurillo, p. 48.
10. Ibidem, IV, 3, ed. H. Musuxilllo, p. 50.
11. *Ibidem*, IV, 6 şi 7, ed. cit., p. 50.
12. *Ibidem*, VI, 2, ed. cit., p. 52. Vezi mai pe larg Paul Allard, *Histoire des persecutions pendant Ies deux premiers s/ec/es*, 4-e ed. Paris, 1911, p. 385—396; T. D. Barnes, *Pre Decian Acta Martyrum*, în «Journal of Theologieal Studies», n.s., 19 (1968),

întregime procesul lor verbal de judecată, scris in timpul interogatoriului lor la Roma. De aceea el are o mare valoare istorică, pentru că autenticitatea lui n-a putut şi nu poate fi contestată.

Synaxarium Ecclesiae Constantiriopolitanae *pune pomenirea Sfintului Iustin la 1 iunie, în fiecare an* [13]. *Tot la 1 iunie pune sărbătoarea Sfintului Iustin şi* Bibliotheca hagiographica Graeca[14].

Prezentăm traducerea de faţă după versiunea B, ed. H. Musurillo 10, op. cit., *text grec şi traducere engleză, p. 46—*53, care a *fost publicată şi de alţi istorici.*

Această versiune a înserat-o în ediţia sa şi Panaiot C. Hristu, Ti Map-cupia -c(5v âpxaîtov xptst^vwv... *după ediţia lui H. Musurillo, Oxford,* 2972. *Text* in *limba greacă veche cu traducere în neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 90 — 101.*

Vezi şi ediţiile: BipXioS-njxij eXXijvcov Iia-cspcov xai sxxXTjotaattxttiv ooŢfpatpecov, *t. IV, Atena, 1955, p.* 233—235 ; G. *Lazzati, Gli sviluppi..., p. 122— 124 ; Idem,* Gli Atti di S. Giustino martire, *în «Aevum» ,Milano, 1953, nr. 6, p. 473—*497 ; D. îîuiz *Bueno, Actas de los mărtires.* Text grec cu

p. 515—516; Pio Franchi de' Cavalieri, Note agiografiche, 6. în «Studi e Testi», 33, (1920), p. 5—17, cu corectările lud G. Lazzatd, *Gli sviluppi...,* p. 120-^122 şi *Gli atti di S. Gius-tino martire,* în «Aevum», 27 (1953), p. 473—4©7; W. C. Frend, *Martyrdom and per-secution in the Early Church,* Oxford, 1965, New York, 1967, p. 189—191 ; L. W. Bar-nard, *Justin Martyr, His Liie and Thought,* Caimbridge, 1967, în special p. 5—26; G. Bardy, *Justin* în «Dictionnaire de Theologie catholiique» VIII, 2-e pârtie, Paris, 1925, col. 2231 ; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres litteraires,* Paris, 1921, p. 119—121 ; B. Aube, *Saint Justin, philosophe et martyre,* Paris, 1881.

13. Ed. H. Delehaye, col. 721—722.

14. Ed. Fr. Halkim, t. II, ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 50.

Pentru *martiriul Simţului Iustin* (t iunie 165) sub Marcu Aureliu (161'—180) vezi şi studiile : R. Klein, Marc *Aurel,* Darmstadt, 1979, 538 p.; P. Petit, *Histoire generale de l'Empire romain,* Paris, 1974, p. 276—379 ; R. Klein, *Das irilhe Christentum im romischen Staat,* Darmstadit, 1971 ; J. Speigl, *Der romische Staat und die Christen. Staat und Kirche* von *Domitian bis Commodus,* Amsterdam, 1970; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain de Marc Aurele ă Anastase* (coli. Nouvelle Clio, 11) Paris, 1964 ; 2-e ed., Paris, 1970 j P. Keresztes, Marcus *Aurelius a Persecutor,* în «The Harward Theological Review», CI (19G3), p. 321—341 ; J. Danielou et M. Marrou, Nouvelle histoire de l'Eglise, t. I. Des *origines ă Saint Gregoire le Grand,* Paris, 1963 ; P. Proyant, *Marc-Aurele, un empe-reur citoyen du monde,* Glamart, 1962; L. Harmand, Le *monde romain sous les Antonins et les Severes,* Paris, 1960; M. Hammond, *The Antonin Monarchy,* Roma, 1959; V. Monachimo, 17 *tondo giuridico delle persecutioni nei primi due secoli,* Roma, 1955; Fr. Carrata *Thoms, 11 regno di Marco Aurelio,* Torino, 1953 ; N. Spanneut, Le *Stoicisme des Peres de l'Eglise de Clement de Rome ă Clement d'Alexandrie,* Paris, 1957 ; A. S. L. Farquharsan, Marcus *Aurelius. His Lite and his* World, Oxford, 1951 ; J. Lebreton et J. Zeiller, *l'Eglise primitive, t.* I. *Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'ă nos jours,* publiee sous la direction de Aug. Fliche et Victor Martin, Paris, 1934, p. 312; C. Clayton Dove, *Marcus Aurelius Antonius,* Lcmdon, 1930; H. Eberlin, *Kaiser Mark Aurel und die Christen,* Breslau, 1914; E. Renan, Marc *Aurele et la lin du monde antique,* Panis, 1881; Alte studii la bibliografia generală.

traducere spaniolă, Madrid, 1962, p. 311—316; Propylaeum ad Acta Sanetorum Decembris, *ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1940, p. 136*—137 ; Jî. Knopf — G. *Kriiger,* op. cit., *text grec, p.* 13—17 ; G. *Rauschen,* Aota s. Iustini et sociorum, în Monumenta minora saeculi secundi, *In* op. cit., p. 113—*119, text grec şi latin •, Pio Franchi de'Cavalieri,* Gli Atti di S. Giustino, *în «Studi e Testi», 8 (1902), p. 33 – 36 şi 9 (1902), p. 73 – 75. Vezi şi F. C. Burkitt,* The Oldest Manuscript of St. Justin's Martyrdom, în *«Journal oi Theological Studies», 11 (1909), p. 61 – 66; Th. Ruinart,* op. cit., p. *105 – 107, text latin.*

Vezi şi următoarele traduceri în diferite limbi: A. Hamman, op. cit., rrad. *italiană, p. 49 – 52, pune data martiriului Sfîntului Iustin în 163 ; P. Hanozin,* op. cit., p. 33—37, *traducere franceză • Paul Monceaux,* La vraie Legende doree, *Paris, 1928, p. 132*—137, *traducere franceză*; G. Rauschen, Ecbte alte Mărtyrerakten. Martyrium des Heiligen Justin und Seiner Genossen, *in* op. cit., *p. 209 – 312, traducere germană.*

în limba română : Ion Dinu, Un document creştin-occiidenital de conştiinţă ortodoxă-orientală, *Cernăuţi, 1937, p. 68*—71, *traducere depărtată de textul grec, fiind făcută după traducerea franceză a lui H. Le-clercq,* Les Martyrs, Recue/1 *des pieces autentiques sur Ies martyrs de-puis les origines du christianisme jusqu'au XX-e siecle, t. I, Paris, 1902.*

MARTIRIUL SFINȚILOR MUCENICI IUSTIN, HARITON, HARIT, EVELPIST, HIERAX, PEON ŞI LIBERIAN (f I u n i e 165)

I.

1. In timpul nelegiuiților apărători ai idolatriei, s-au publicat ne-pioasele porunci împotriva evlavioşilor creştini în oraşe şi la sate, încît îi sileau să jertfească idolilor celor zadarnici.

2. Fiind, deci, arestați împreună amintiții sfinți, au fost aduşi la prefectul Romei cu numele de Rusticus (162—168).

II.

1. Iar după oe au fost aduşi la scaunul de judecată, Rusticus prefectul a zis lui Iustin : Mai întîi, crede în zei şi supune-te evlavioşilor împărați.

2. Iustin a zis : Este un lucru curat şi nevinovat să credem în cele poruncite de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

3. Rusticus prefectul a zis : Cu ce învățături te ocupi ? Iustin a răspuns : Am încercat să învăț toate ştiințele, dar m-am oprit la învățăturile cele adevărate ale creştinilor, deşi ele nu plac celor atraşi de înşelăciune.

4. Rusticus prefectul a zis : Aşadar îți plac aceste învățături, nefericitule ? Iustin a zis : Da, fiindcă, pentru învățătura cea adevărată, îi urmez pe creştini. Rusticus prefectul a întrebat: Care este această învățătură ?

5. Iustin a zis : «Noi adorăm pe Dumnezeul creştinilor, despre care credem că este unul singur, făcătorul şi creatorul de la început a toată lumea văzută şi nevăzută, şi pe Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu \ Cel ce a fost proorocit de profeți că va veni pentru mântuirea neamului omenesc, propoveduitorul şi dascălul învățăturilor bune.

1. *In.* 1, 3 şi 10 i *Fapte* 4, 24; 14, 15; *Ei.* 3, 9 ; *Col.* 1, 16; *Evr.* 1, 2 ; *Apoc.* 4, 11 i 10, 6 [Fac. 1 , 1 ; *leş.* 20, 11 ; *Is.* 317, 1'6 ; 42, 5 [*Amos* 4, 19; *II Mac.* 7, 28.

6. Şi eu, om fiind, socotesc cuvintele mele neînsemnate față de nemărginirea lui Dumnezeu, mărturisind că este nevoie de acea putere profetică prin care a fost proorocit Cel despre care am spus acum că este Fiul lui Dumnezeu. Să ştii, deci, că primind putere de sus au prezis profeții venirea viitoare a Acestuia (a lui Hristos) printre oameni».

III.

1. Rusticus prefectul întrebă: Unde vă adunați? Iustin a răspuns: Acolo unde vrea fiecare şi unde poate. Socoteşti, oare, că noi toți ne adunăm în acelaşi loc ? Nu aşa, fiindcă Dumnezeul creştinilor nu este mărginit de un loc, ci, nevăzut fiind, umple cerul şi pămîntul şi este pretutindeni adorat şi slăvit de credincioşi.

2. Rusticus prefectul a zis : Spune-mi, unde vă adunați sau în ce loc aduni pe ucenicii tăi ?

3. Iustin a răspuns : Eu locuiesc aproape de casa unuia numit Martin, lingă băile lui Timotei, tot timpul de cînd am venit pentru a doua oară la Roma şi nu cunosc alt loc de întîlnire decît acolo. Şi dacă cineva voia să vină la mine, *îi împărtăşeam cuvintele adevărului.*

4. Rusticus prefectul a zis : Nu cumva, deci, eşti creştin ? Iustin a zis : *Da, sînt creştin.*

IV.

1. Rusticus prefectul a zis lui Hariton : Şi tu eşti creştin? Hariton a răspuns : Sînt creştin din porunca lui Dumnezeu.

2. Rusticus prefectul a zis lui Harit: Tu ce spui, Harit ? Harit a răspuns : Sînt creştin prin harul lui Dumnezeu.

3. Rusticus prefectul a zis lui Evelpist: Iar tu, cine eşti Evelpist ? Evelpist, sclavul împăratului, a răspuns : Şi eu sînt creştin, fiind eliberat de Hristos şi împărtăşesc aceeaşi speranță prin harul lui Hristos.

4. Rusticus prefectul a zis lui Hierax : Şi tu eşti creştin ? Hierax a spus : Da, sînt creştin, căci ador şi mă închin Aceluiaşi Dumnezeu.

5. Rusticus prefectul a zis : Iustin v-a făcut pe voi creştini ? Hierax a spus : De mult timp am fost creştin şi voi fi.

6. Iar Peon, ridicîndu-se a spus : Şi eu sînt creştin.

Rusticus prefectul a întrebat: Cine v-a învățat ? Peon a spus : De la părinții noştri am primit această frumoasă învățătură.

7. Evelpist a spus : într-adevăr, am ascultat cu plăcere învățăturile lui Iustin, dar eu am învățat să fiu creştin de la părinți.

Rusticus prefectul a întrebat: Unde sînt părinții tăi ? Evelpist a răspuns : în Capadocia.

8. Rusticus a zis lui Hierax : Părinții tăi unde sînt ? Iar el a răspuns : Tatăl nostru cel adevărat este Hristos, şi mamă, credința în El. Părinții mei pămînteşti au murit, iar eu, fiind luat cu de-a sila din Iconium, în Frigia, am fost adus aici.

9. Rusticus prefectul a zis lui Liberian : Tu ce spui ? Eşti creştin ? Nici tu nu crezi (în zei) ? Liberian a spus : Şi eu sînt creştin. Cinstesc şi ador pe singurul adevăratul Dumnezeu.

V.

1. Prefectul zice lui Iustin: Ascultă, tu cel numit învățat, care socoteşti că ştii cuvintele adevărului. De vei fi biciuit şi ți se va tăia capul, crezi tu că te vei sui la cer ?

2. Iustin a spus : Sper că voi avea locaşurile Lui, dacă rabd acestea. Căci ştiu că şi celor ce au vieţuit drept, li se dăruieşte harul dumnezeiesc pînă la sfîrşitul acestei lumi.

3. Rusticus prefectul a zis : îţi închipui, deci, că te vei sui la ceruri pentru a primi o bună răsplată ? Iustin a răspuns : Nu-mi închipui, ci ştiu sigur şi sînt încredinţat.

4. Rusticus prefectul a zis : Să venim, deci, la subiectul de faţă, oare este necesar şi se cere (să-1 îndepliniţi). Apropiaţi-vă împreună şi jertfiţi zeilor. Iustin a răspuns : Oricine gîndeşte cu înţelepciune nu cade de la credinţă în nelegiuire.

5. Rusticus prefectul a zis : Dacă nu vă supuneţi, veţi fi chinuiţi fără milă.

6. Iustin a spus : Avem făgăduinţa că fiind chinuiţi pentru Domnul nostru Iisus Hristos, vom fi mîntuiţi. Căci această suferinţă va fi pentru noi mîntuire şi îndrăzneală la înfricoşatul scaun de judecată universală a Domnului şi Mântuitorului nostru.

7. De asemenea, şi ceilalţi martiri au zis : Fă ceea oe voieşti. Căci noi sîntem creştini şi nu jertfim idolilor.

8. Rusticus prefectul a hotărît, spunînd : Cei ce n-au voit să jertfească zeilor şi să se supună poruncii împăratului, să fie duşi spre a fi biciuiţi şi să li se taie capul, potrivit dreptei rînduieli a legilor.

VI.

1. Sfinţii mucenici, preamărind pe Dumnezeu, mergînd la locul obişnuit, li s-au tăiat capetele şi au săvîrşit mucenicia lor prin mărturisirea Domnului nostru.

2. Unii dintre credincioşi, luînd în ascuns trupurile lor, le-au pus într-un loc potrivit, fiind ei ajutaţi de harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCR'IPTURISTÎC *

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

• Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la pragraf, iar ultima Indică pagina. Numerele cu două cifre arabe Intre 41—49 indică pagina.

MARTIRII DE LA LYON (t august 177)

INTRODUCERE

Un grup numeros de patruzeci şi opt de creştini au suferit martiriul pentru Hristos la Lugdunum (Lyon), pe valea Ronului, în Galia, la începutul lui august 177, în timpul împăratului Marcu Aureliu (161 — 180).

Aflăm cu ocazia persecuţiei pornite contra creştinilor că existau în Galia două comunităţi creştine înfloritoare, la Vienna (Vienne) şi Lugdunum (Lyon), întemeiate de creştinii care veniseră sau aveau strîn-se legături cu cei din Asia proconsulară, a cărei capitală era oraşul Efes, unde a trăit şi a predicat pînă la sfîrşitul vieţii Sfîntul Apostol Ioan, precum şi cu creştinii din Frigia.

Creştinii veniţi pe valea Ronului din cele două provincii ale Asiei Mici au făcut numeroase convertiri printre locuitorii galo-romani din Lugdunum (Lyon) şi Vienna.

Persecuţia şi suferinţele de tot felul îndurate de creştinii de pe valea Ronului din Galia ne sînt cunoscute dintr-o lungă Scrisoare a Bisericilor din Lugdunum (Lyon) şi Vienna către Bisericile din Asia şi Frigia, *păstrată aproape în întregime de istoricul Eusebiu de Cezareea, care este singurul nostru izvor*[1].

Persecuţia a izbucnit la 1 august 177, cu prilejul unor sărbători pă-gîne date la Lugdunum (Lyon) unde se întruneau în conferinţă administrativă anuală delegaţii celor trei Galii — Concilium trium Galliarum. *Ea a pornit mai întîi din partea populaţiei păgîne, care, cu puţin mai înainte, a prins, a maltratat şi batjocorit un număr de creştini. Propre-torul Galiei, în calitatea sa de guvernator al celor trei Galii, a ordonat sau a permis arestarea creştinilor. Au fost puşi la torturi, cum era obiceiul neuman al romanilor, unii sclavi păgîni, care, pentru a scăpa de torturi, au dat mărturii false contra creştinilor. Creştinii, bărbaţi şi fe*mei, *tineri şi bătrîni, printre ei tineri copilandri, ca cei doi fraţi, sclava creştină* Blandina *şi fratele ei,* Ponticus, *au suferit chinuri îngrozitoare, pentru a fi siliţi să apostazieze de la credinţă. Autorităţile romane urmăreau mai ales*

1. Eusebiu, *Ist. Bis.,* V, cap. 1, 1—63; cap. 2, 1—8, ed. G. Bardy, t. II. lilvres V—VII, Paris, 1955, p. 6—26.

reîntoarcerea creştinilor la religia romană decît să facă din ei martiri. Unii creştini, într-adevăr, la început s-au lepădat de credinţă, dar apoi şi-au revenit şi au suferit martiriul împreuna cu *ceilalţi.*

Iată lista martirilor de la Lugdunum (Lyon), păstrată de Sfîntul Gri-gorie de Tours: Zacharias presbyter, Vettius Epagathus, Macarius, Alci-biades, Silvius, Primus, Ulpius (aliter — Alpius), Viitalis, Comminius, October, Philominus, Geminus, Julia, Albina,

Grata, Aemilia, Posthumi-ana, Pompeia, Rodone, Biblis, Quarta, Materna, Elpenipsa, Stamas.

Au *fost dați la fiare :* Sanctus diaconus, Maturus, Attalus *din Per-gam, medicul Alexandru din Frigia,* Ponticus *şi sora lui* Blandina *(Blandiana), tineri de 15 – 16 ani.*

Au murit în închisoare : Arescius, Fotinus, Cornelius, Zotimus, Ti-tus, Zoticus, Mius, Aemilia, Gamite, Pompeia, Alumna, Mamilia, Justa, Trifime, Antonia[2], *fericitul episcop* Potinus şi *alți doi necunoscuți.*

Martirii, cei mal mulți de origine orientală, din Asia proconsulară şi Frigia, proveneau din clase sociale diierite. Numele unora ni s-a pâs-fraf *în Scrisoarea inserată de Eusebiu în Istoria sa ca*: diaconul Sanctus *din Vienna, medicul* Alexandru, *originar din Frigia,* Vettius Epagathus, *galo-roman, de origine nobilă,* Maturus, *un neofit,* Attalus *din Per-gam,* Vivliada, *care 1-a început a renegat, apoi a mărturisit cu curaj pe Hristos,* Blandina *şi fratele ei,* Ponticus, *copilandri încă, de 15 şi 16 ani, care erau sclavi.*

A suferit, de asemenea, moarte martirică, după grele torturi, bă-trînul episcop de Lugdunum, Potin, de pesre *80 de ani. Foarte slăbit cu trupul şi abia mai respirînd, a fost dus la închisoare şi după două zile şl-a dat sufletul*[3].

Nu se cunoaşte cine este autorul Scrisorii Bisericilor din Lungdunum (Lyon) şi Vienna cdfre *creştinii din Asia proconsulară şi Frigia şi către Biserica Romei. Martirii din Lyon îşi Istorisesc ei înşişi suferințele şl chi-*

2. Sf. Grigorie de Tours, *De gloria beatorum martyrum,* 49, P.L., LXXI, col. 751 AB; *MartYrologium HieronYmianum,* ed. J. Baptista de Rossii et L. Duchesirie, t. II, pars prior, p. 73 ; ed. H. Delehaye et H. Quemtdin, t. II, par posterior, p. 298, la 2 (iunie; H. Quentin, *La liste des martyrs de Lyon de l'an* 177, în «Analecta Bollandiana», XXXIX (1921), fasc. I şi II, p. 1113—138; H. Leclercq, Lyon, In «Dictionnaire d'archeologie chrettenine et de liiturgie», X, 1, Paris, 1931, col. 43—119. Bibliografie foarte bogată, col. 393—402.

3. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna...,* 9, 17, 25, 29—34, 37, 41i—42, 47, 49, 52—58, ed. H. Musurillo, *op. cit.,* text grec cu traducere engleză, p. 64, 66, 68, 72, 74, 76, 78—80; H. Leclercq, Lyon în «Dictionnaire d'archeologie chretdenne et de Liturgic», X, l-re pârtie, Paris, 1931, col. 103—115.

nurile îndurate, pentru care merită toată aprecierea şi admirația tuturor creştinilor.

Populația locală era reprezentată de cîțiva creştini galo-romani ca Vettius Epaga-thus, *cetățean roman, pe care Scrisoarea amintită îl prezintă ca «avînd multă rîvnă față de Dumnezeu şi fierbînd cu Duhul» *. S-a pus problema dacă el nu avea legături cu mişcarea* montanistă *din Frigia, apărută cel mai devreme în 172, care nu punea probleme de doctrină, ci era un val de neoprofetism în Biserică* [5].

Se găsea printre credincioşii din Lyon, în fața magistratului roman, diaconul Sanctus, *reprezentantul Bisericii din Vienna, care a răspuns la interogatoriu in latineşte*[6]. *Tot latineşte a vorbit şi* Attalus *din Pergam, cetățean roman, ceea ce arată că creştinii de origine romană se exprimau în latineşte*[7]. *înainte de a fi dus la închisoare, Attalus a înconjurat amfiteatrul din Lyon, purtînd o tăbliță pe care era scris în latineşte •■ «Acesta este Attalus, creştinul»* [8].

Persecuția creştinilor din Lyon şi Vienna a început din partea populației locale galo-romane, căci, la sfîrşituî domniei împăratului Marcu Aureliu, păgînii au început să se arate foarte agresivi şi feroci față de creştini, care erau calomniați şi acuzați de tot felul de crime şi orori. «Am fost

alungați, scriu creştinii din Lyon şi Vienna, nu numai din case, din băi şi din piețe, ci ni s-a interzis să ne arătăm chiar şi în vreun oarecare loc» [9].

Dar creştinii din Lyon şi Vienna au răbdat cu bărbăție, cum se exprimă ei, «strigăte, răni, tîrîri pe jos, jafuri, aruncări cu pietre, închisori şi toate cîte îi place să săvîrşească unei mulțimi înfuriate, ca față de duşmani şi războinici» [10].

Arestările şi chinurile creştinilor au crescut la 1 august 177, şi în zilele următoare, cu ocazia sărbătorilor date în cinstea zeiței Roma şi a împăratului, care constituiau de fapt o manifestare anuală de lealism politic față de puterea Romei şi a Imperiului roman, de la care creştinii se sustrăgeau şi nu manifestau nici un respect pentru cultul zeiței Roma şi al împăratului.

Legatul impeiial — legatus propraetore Augusti, fiind absent din *Lyon, intervin magistrații oraşului* — duumviri iure dicundo *şi tribunul celei de* a *XIII-a cohorte urbane,*

4. *Fapte,* 18, 25; *Romani* 12, 11. Ed. H. Musurillo, *op. cit.,* 9, p. 64.
5. Piierre de Labrtolle, ta crise *montaniste,* Paris, 1813, p. 225 ş.u.; H. Leclercq, Lyon, în *Dict. cit.,* col. 78—83.
6. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun* şi Vienna, 21, ed. H. Musurillo, op. cit., p. 68; âicexpivoto rţj 'P<ofiat*.»i «ptovl).
7. *Ibidem,* p. 52, ed. cit., p. 78.
8. *Ib'dem,* 44, ed. cit., p. 74; G. Bardy, ia *question des langues dans l'Eglise ancienne,* t. I, Paris, 1974, p. 74. Ch. Mohrmamn, *Etude sur le latin des chretiens.* Rome, 1958; 2-e ed., Rome, 1961; Idem, tafin *vulgaire, latin des chretiens, latin medievale.* Paris, 1955.
9. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna,* 5, ed. cit, p. 62.
10. *Ibidem,* 7, ed. căit., p. 52.

staționată la Lyon, care-i supuseră la chinuri şi-i puseră la închisoare pînă la sosirea legatului imperial[11].

După sosirea legatului imperial, al cărui nume nu-1 cunoaştem, a început interogatoriul creştinilor.

Un număr de zece creştini au apostaziat de la credință, dar, cum arestările continuau, noii arestați au completat numărul celor căzuți de la credință. In urmă, însă, şi cei căzuți de la credință şi-au revenit şi s-au întors în sînul Bisericii, suferind martiriul cu cei care au rezistat de la început[12].

In timpul interogatoriului, faptul cel mai grav a fost că sclavii ***pa****gini din serviciul creştinilor «au mărturisit în mod mincinos că creştinii săvîrşesc «ospețe thiestice (mănîncă copii ca Thyest) şi împreunări oedipodeice (ca Oedip) şi cîte nu ne sînt îngăduite nici a le vorbi, nici a le gîndi...»* [is]. Se consrafd *totodată că unii creştini, care aveau sclavi, erau de rang social înalt şi posedau cetățenia romană.*

In timpul torturilor, care au continuat cîteva zile, creştinii s-au apărat cu demnitate şi cura) de acuzațiile nedrepte ale paginilor. «Sînt creştină, a răspuns sclava Blondina, şi nimic rău nu se săvîrşeşte la noi» [14]. *Iar Vivliada, care, la început, a negat credința, şi-a revenit şi a spus astfel persecutorilor :* «Cum ar mînca astfel de oameni copii, ei cărora nu le este îngăduit să mănînce nici sînge de animal necuvîntător ?» [15]. *în timpul torturilor, cînd creştinai Attalus din Pergam 'a fost pus* pe un *scaun de fier înroşit* şi *a început să se răspîndească miros de carne friptă, s-a adresat astfel în limba latină persecutorilor : «Iată ce înseamnă să mănînci oameni; ceea ce faceți voi. Noi nici nu mîncăm oameni, nici nu facem ceva rău»* [16].

In timpul torturilor şi condamnărilor la fiare, afllnd guvernatorul Galiei că Attalus din Pergam este cetăţean roman, speriat de faptul că trebuie să-l condamne, precum şi de numărul mare al condamnărilor la moarte care trebuiau să urmeze, s-a adresat împăratului Marcu Aureliu [i7]. *Răspunsul împăratului, care ştia de existenţa creştinilor, urmează în parte prevederile rescriptului lui Traian din 111 — 112*[18]. *Cei ce mărturisesc credinţa creştină să fie condamnaţi la*

11. *Ibidem*, 8, ed. cit, p. 24. L. Homo, Le *Haut-Empire*, Paris, 1933, p. 123—124; P. Wuilleumier, *Vadministration de la Lyonnaise sous le Haut-Empire*, Paris, 1948
12. *Ibidem*, 11, 25, 32—35, ed. cit, p. «4, 68—70, 72.
13. *Ibidem*, 14, ed. cit, p. 64—96.
14. *Ibidem*, 19, ed. cit., p. 66.
15. *Ibidem*, 26, ed. cit, p. 70. Blandina citează textul dam *Fapte* 15, 29.
16. *Ibidem*, 52, ed. cit, p. 78.
17. *Ibidem*, 44, ed. cit., p. 74.

moarte, iar cei ce reneagă să fie puşi în libertate [*9].

Rescriptul Iui Traian din 111 — 112 prevedea că creştinii «nu trebuie *căutaţi» din oficiu* — conquirendi non sunt[20]. *Dar Marcu Aureliu a înăsprit legislaţia romană contra creştinilor, lăsînd frîu liber urii poporului, introduse sistemul căutării lor din oficiu, se acceptau mărturiile sclavilor contra stăpînilor, se luau de bune denunţurile anonime şi se dădeau denunţătorilor o parte din averea creştinilor condamnaţi*[M].

După primirea răspunsului împăratului, creştinii care la început apostasiaseră, spre uimirea paginilor, s-au întors la credinţă, «încît s-a făcut multă bucurie mamei fecioare», adicâ *Bisericii,* «fiindcă pe cei ce i-a lepădat ca morji, i-a reprimit ca vii» [22].

Ultimii care au fost torturaţi şi aruncaţi la fiare, de la care paginii aşteptau apostasia, au fost un copilandru de 15 ani, numit Ponticus, şi sora lui, Blandina, o sclavă de 16 ani, care «se bucura şi se veselea de sfirşltul ei, ca şi cum era chemată la ospăţul de nuntă şi nu spre a fi aruncată fiarelor» [23]. *Prin eroismul şi curajul ei, Blandina, această tînără fecioară, arătă paginilor cît de nobil este sacrificiul unei dispreţuite sclave, smulgînd admiraţia lor, care, uimiţi, exclamară: «Niciodată Ia noi n-a suferit o femeie atîtea şi aşa de crude chinuri»* [24].

Au *urmat apoi executările. Celor ce posedau cetăţenia romană li s-au tăiat capetele, iar ceilalţi au fost aruncaţi la fiare*[2S]. Executarea *condamnaţilor a avut loc în amfiteatrul roman din Lugdunum (Lyon), ale cărui ruine sînt situate pe stînca abruptă care domină cartierul Four-*viere

18. Plinius, *Epistolae*, X, 97, ed. C. Kirsch, *Enchiridion fontium historiae eccle-siasticae antiquae*, ed. IV, Freiburg, im Bredsgiau, 1923, p. 24; Pliinius Caeai'Kus Secund us, *Epistularum libri novem*, ed. 3-a, de M. Schuster et R. HansMk, LipslBie (Teu/b-ner), 1958, p. 357.
19. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna*, 47, ed. cit., p. 76.
20. Plinius, *Epistolae*, X, 97, ed. C. Kiirsch, p. 24 ; Plinius, Epistolae, X, 97, ed. M. Schuster et R. Hanslik, p. 357 ; M. Soirii, */ rescritti di Trajano e di Adriano sui cristiani*, în «Rivista di storia de la Chiesa», XIV (1960), p. 344—370.
21. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna*, 14, ed. cilt., p. 64 şi 66 j Pr. I. Rămureanu, Pr. Milam. Şesan şi Pr. T. Bodogae, *Istoria Bisericească universală*, Bucureşti, 1975, p. 81
22. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna*, 45, ed. oiit. p. 76: SVSŢÎVETO TtoXX-fj Xetpâ *z%* itap8evo> fiTJtpî, *Biserica Fecioară*. Vezi şi studiul: J. C. Plumpe, *Mater Ecclesia an inquiry into concept ol the Church as Mother in early ChristianitY*, Washington, 1943. Pentru întoarcerea celor căzuţi (apostaţilor), vezi P. Galtier, *L'Eglise et la remission des peches aux premiers siecles*, Paris, 1931 ; A. d'Ales, *L'edit de Calliste. Etude sur les origines de la penitence chretienne*, Paris, 1914, p. 244—251.
23. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna*, 55, ed. dtt., p. 78.
24. *Ibidem*, 56, ed. cit., p. 80.
26. *Ibidem*, 47, ed. cit., p. 76.
26. H. Lecierccf, lyon, în «Dictionnaire d'archeologile chretienaie et de Liturgie», t. X, l-re pârtie, Parais, 1931, col. 59^—72; O. Hirschfeld, *Kleine Schriiten*, Berlin, 1913,

de azi[26].

Trupurile sfîrtecate de iiare ale martirilor şi ale celor decapitaţi au fost expuse în aer liber şase zile spre batjocura trecătorilor, apoi au fost arse, iar cenuşa lor a fost aruncată în fluviul Ron, păgînii «socotind că ar putea învinge pe Dumnezeu şi că martirii vor fi lipsiţi de o nouă naştere», pentru ca, ziceau ei, «să nu mai aibă speranţa învierii» [21'].

Ne mirăm că sub un împărat liberal şi filozof, ca Marcu Aureliu, au putut fi atît de mulţi martiri. Trebuie să avem în vedere, însă, că civilizaţia greco-romană, sub lustrul ei umanist, păstra un fond de cruzime[28].

Istoricul american J. W. *Thompson a negat autenticitatea* Scrisorii Bisericilor din Lugdunum şi Vienna *şi realitatea persecuţiei creştinilor de la Lyon în anul 177, sub Marcu Aureliu, punînd martirii de la Lyon sub Valerian (253—268), Aurelian (270—275) sau chiar Diocleţian (284— 305)*[29]. *Opinia lui, însă, a fost combătută şi respinsă de toţi istoricii*[36].

J. Colin face din martirii de la Lyon nişte creştini din Galatia, care ar fi suferit martiriul în Pont, la Sebastopolis — Herakleapolis[31], *dar părerea sa a fost temeinic combătută şi respinsă, de asemenea, de numeroşi istorici*[32].

Dincolo de orice ipoteze şi opinii, Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna *este un document veridic, o «narratio», o istorisire autentică, făcută de creştinii din Lyon, care au fost martori oculari ai suferinţelor şi chinurilor îngrozitoare suferite la începutul lunii august 177 de fraţii lor. Ea constituie, cum se exprimă istoricul francez J. Zeiller, «unul dintre cele mai frumoase monumente ale antichităţii creştine, în care povestirea celor mai crude suferinţe este făcută pe tonul cel mai simplu, dar în* care *respiră încă toată ardoarea luptei duse din dragostea iată de Hristos»...* [33]. *Deşi unii istorici şi patrologi înclină să creadă că Sfîntul Irineu este autorul Scrisorii*

p. 158—185; C. Germatiin de Momtauzam, *Du Forum ă Tamphitheâtre de Fourviere. Les martyrs de l'an 177*, în «Revue d'histodre de Lyon», IX (1910), p. 325—345.

27. *Scrisoarea Bisericilor din Lugdun şi Vienna*, 63, ed. colt., p. 80 şi 82.

28. P. Oaraington, *Early Christian Church*, t. I, Gambridge, 1957, p. 243; J. Damielou et H. Maarrou, *Nouvelle histoire de l'Eglise*. I. Des *origines ă Saint Gregoire le Grand*, Paris, 1963, p. 121 ; P. Keresztes, *The Massacre at Lugdunum, in 177, A.D.*, în «Hilstoria», 16 (1967), p. 75—86.

29. J. W. Thompson, *The Alleged Persecution oi the Christians at Lyon in 177*, în «Americam Journal of Theology», 16 (1012), p. 359—384 şi 17 (1913), p. 349—358.

30. H. Musurillo, op. *cit.*, p. XLIV, nota 13 ; W.H. C. Frend, Marfyrdom *and Persecution in the early Church*, Oxford, 1965, p. 324, mr. 8 şi 423, n. 29.

31. J. Colin, Martyrs *grecs de Lyon ou martyrs galates*, în «Antiquite Clas-sique», XXXIII (1964), p. 108—115. Tema a fost apoi dezvoltată de autor în lucrarea: *L'Empire des Antonins et les martyrs gaullois de 177*, Bonn, 1964.

32. Dintre cei ce au combătut teza lui J. Colin, vezi următorii : E. Demougeot, *A-propos des martyrs Iyonnais de 177*, în «Revue des Etudes amciennes», LXVT1I (1966), mr. 3—4, p. 323—331 ; F. Halkiin, Martyrs *de Lyon ou d'Asie Mineurs ?*, în «Amalecta Bollandilaina», LXXXIII (1965), p. 189—>190; G. Jouassaird, în «Revue des Etudes Au-gusitiinieinines», 11 (1065), p. 1—8 ; J. Rouge, în «Gahilers d'histoiire», 1964, p. 417—420; E. Grifle, în «Bulletin de litterature ecclesiastique», 1964, p. 231—232 ; P. Gamelot, în «Revue des Sciences philosophiques et theologiiques», 1964, p. 748—749; S. Rossi, în «Gioimale iltaliano di filologia», p. 289^—320 ş.a.

Bisericii din Lyon şi *Vienna, aceasta nu se poate susţine temeinic, deoarece în 177, Sfîntul Irineu, atunci preot al Bisericii din Lyon, a fost trimis ca delegat la Roma, în problema ereziei montaniste.*

Synaxarium Eaolesiae Constanjtinopolitanae *menţionează uciderea episcopului Potin la Lugdun, la* 23 *august 177* [34].

Bibliotheca hagiographica Graeca *amintește de martirii de la Lugdun* la 2 iunie 177[35]. *Episcopul Potiny și Blondina sînt amintiți în* Bibliotheca hagiographica Latina *la* 2 *iunie* [36], *iar Sfîntul Alexandru din Lugdun, la 22 aprilie 177* [37]. Martirologium Hieronymianum pune amintirea *Sfinților martiri de la Lugdunum (Lyon) la 2 iunie 177* [38], sub împdratul Marcu *Aureliu.*

* *

Am folosit la traducerea de față ed. lui Panaiot C. *Hristu,* Ti Map-copta ■căv dpXaîiov xpiattavffiv... *text în limba greacă* veche cu *traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p.* 192—223 ; *ed. lui H. Musurillo,*

33. J. Lebreton et J. Zeiller, *L'Eglise primitive. T. 1 de l'Histoire de l'Eglise,* de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1934, p. 313.

Alte studii: R. Klein, Marc *Aurel,* Darmstadt, 1979, 536 p.; *Les martyrs de Lyon* (177). (Colloque tenu â Lyon, 20—23 sept. 1977, cu diferite studii), PaTis, 1978, 328 p.; Marta Sordi, *La ricerca d'uiiicio nel processo del 177,* în *Les martyrs de Lyon,* p. 179—186; Idem, *1 nuovi decreti di Marco Aurelio,* îm «Studii Romani», 9 (1961), p. 372 ş.u. ,• H. Kraft, *Die Lyoner Mărtyrer und der Montanismus,* în «Pietas», *Pestschritt tiir Bernhard Kbtting.* Hrg. von E. Dassmann und K. S. Frank, Munster im Westpha-len, 1080, p. 250—266; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain, de MarcAurele...* (coli. Nouvelle Clio, 11), 2-e ed., Paris 1970, R. Klein, *Der irilhe Christentum im romischen Staat,* Darmstadt, 1971; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chretiens au H-a siecle* (95—197), Paris, 1971 ; J. Speigl, *Der romische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus,* Amsterdam, 1970; P. M. Duval, *La Gaule jusqu'au milieu du* V-e *siecle,* Paris, 1971 j Idem, *La Gaule chretienne a l'epoque romaine. I. Des origines chretiennes ă la lin du l~V-e siecle,* Paris, 1964 j J. J. Halt, *Histoire de Ia Gaule romaine (120 avânt J. Chr. — 451 apres J. Chr.),* Paris, 1959 ; p. 184—189 ; J. Vogt, *Christenveriolgung,* în Reallexikon cit., col. 1175—1176; Griffe, *La Gaule chretienne ă l'epoque romaine,* t. I—II, Paris, 1947, 1957 ;V. Mcmachino, *U londo juridico delle persecuzioni nei primi due secoli,* Roma, 1955; A. Chagny, *Les martyrs de Lyon,* Lyon, 1936; *J. Courrat, Les Saints Martyrs de Lyon,* Lyon, 1926; J. Zeiller, *Les origines chretiennes de la Gaule,* în «Revue d'histoire de l'Eglise de France», XII (1926), p. 16—34; C. Julian, *Histoire de la Gaule,* t. IV, 2-e ed., Paiiiis, 1921, p. 492—498; P. Allard, *Histoire des persecutions pendant les deux premiers siecles,* t. I, 4-e ed., Paris, 1911, p. 415—445. Vezi şi alte studii la Bibliografia gemeirală.

34. Ed. H. Delehaye, col. 917.

35. Ed. Fr. Halkim, t. II, p. 217.

36. Ed. Socii Bollandiani, t. II, p. 994—995, episcopul Potinus, t. I, p. 204, Blaiidtoa.

37. *Ibidem,* t. I, p. 46: Sf. Alexandru din Lugdusn.

38. Ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, pars, posterior, Bruxelles, 1931, p. 293; 297—298 ; Ed. J. Baptista de Rossi et L. Duchesne, t. I, Bruxelles, 1894, p. 73.

op. cit., p. *62 – 85, text* grec *şi traducere engleză; Eusebiu,* Ist., Bis., V, **1,** *1* — 63 ,• *2, 1 – 8, ed. G. Bardy : Eusebe de Cesaree,* Histoire ecclesiastaque, **f.** 27, *livres* V — *VII. Texte grec et traduction (Coli. Sources chretiennes, 41), Paris, 1955, p. 6–23 şi 23–26 ; Traducere engleză de G. A. William-son, Eusebius,* The History of the Church from Christ to Constantine, *Harmondsworth, 1967, p. 193 – 205; Vezi şi edițiile: D. Ruiz Bueno,* op. cit., *p. 327* — 348, text grec cu *traducere spaniolă* ■, *G. Lazzati,* Gli sviluppi..., p. *107 – 119 ; R. Knopi und G. Kruger,* op. cit., text grec, p. *18–28 ;Th. Ruinart,* op. cit., text latin, p. 209 — 127.

Am consultat şi următoarele traduceri în diferite limbi: A. Hamman, op. cit., *traducere italiană, p. 58* — 72 *; P. Hanozin,* op. cit., *traducere franceză, p. 38* — 53 *; Paul Manceaux,* La vraie Legende doree, *Paris, 1928, p. 90 – 109 ; Udeionso Clerici,* op. cit., p. *114* — 134; *H. Leclercq,* Lyon, XX. *Texte de la Lettre de Lyon, în* Dict. cit., coi. *93* — 102, care reproduce *traducerea lui C. Germain de Montauzan,* din *rev. cit.,* IX (1910), p. 325 — 345.

In limba română, *Ion Dinu,* Un document creştin — occidental de conştiință ortodoxă — orientală, *Cernăuți, 1937, p. 25* — 38, *prezintă o traducere mult depărtată de originalul grec, fiind făcută după traducerea franceză a lui* 27. *Leclercq,* Les Martyrs..., *1.1, ed. 1902.*

Depărtată de textul grec este şi traducerea Scrisorii Bisericilor de la Lugdun şi Vienna, *făcută de fostul mitropolit Iosif (Gheorghian), Eusebiu de Cezareea,* Istoria Bisericească... *Bucureşti, 1896, p. 131 – 140 ; 140 – 142, fiind făcută după o traducere franceză, nemenționată de autor.*

MARTIRII DE LA LYON

Scrisoarea Bisericilor din Lugdun (Lyon) şi Vienna (în Galia) către Bisericile din Asia şi Frigia (Martirizaţi la începutul lumii august 177).

Scrisoarea ni s-a păstrat în întregime, în limba greacă de istoricul Eusebiu de Cezareea (t 340), în *Istoria* sa *Bisericească,* cartea a V-a, cap. 1. La începutul acestei scrisori el face o scurtă introducere, după cum urmează :

I

1. Galia era, deci, ţara în care s-a stabilit cîmpul de luptă al celor arătate. Ea are două metropole renumite, oare întrec pe cele din jur, numite Lugdun (Lyon) şi Vienna, iar printre amândouă curge fluviul Ron cu apă multă, care udă toată ţara.

2. Cu privire la martirii de aci, foarte renumitele Biserici din aceste oraşe trimit o scrisoare Bisericilor din Asia şi Frigia, istorisindu-le cele suferite de ele în modul acesta. Voi reproduce chiar cuvintele lor.

3. *Servii lui Hristos care locuiesc în Lugdun (Lyon) şi Vienna din Galia (azi Franţa) către iraţii din Asia şi Frigia, care au aceeaşi credinţă şi speranţă în mîntuire : pacea, harul şi mărirea de la Dumnezeu Tatăl şi de la Iisus Hristos, Domnul nostru.*

4. Apoi, după acestea, spunând în continuare altele, ca introducere, ei fac începutul istorisirii astfel:

Nu sîntem în stare să istorisim cu precizie şi nici nu poate fi descrisă mărimea persecuţiei de aici, cit de violentă a fost mînia **pagini**lor contra sfinţilor (creştinilor) şi cîte au suferit fericiţii martiri.

5. Căci protivnicul (diavolul) s-a repezit (contra noastră) cu toată puterea, făcînd începutul venirii lui viitoare, pregătind şi exercitînd pe ai săi împotriva servilor lui Dumnezeu, încît am fost alungaţi nu numai din case, din băi şi din pieţe, ci ni s-a interzis să ne arătăm chiar în vreun loc oarecare.

6. însă harul lui Dumnezeu a luptat şi a apărat pe cei slabi, a ridicat stîlpi puternici (creştini curajoşi)[1], care prin răbdare să poată atrage asupra lor toată pornirea celui rău şi aceştia au mers la martiriu, îndu-rînd tot felul de chinuri şi pedepse [2].

1. I *Tim.* 3, 16.

Şi aceste multe chinuri socotindu-le puţine, ei s-au grăbit spre Hristos, arătînd cu adevărat că suferinţele vremii de acum nu sînt vrednice de slava viitoare care va fi descoperită nouă [3].

7. într-adevăr, mai întîi ei au răbdat cu bărbăţie cele născocite de întreaga mulţime, fără deosebire, strigăte, răniri, tîrîri pe jos, jafuri, aruncări cu pietre, închisori şi toate cîte îi place să săvârşească unei mulţimi înfuriate, ca faţă de duşmani şi războinici.

8. In sfîrşit, sînt aduşi în for de către tribun şi de magistraţii oraşului care aveau puterea [4], şi, după ce au fost interogaţi în faţa întregului popor şi ei au mărturisit (că sînt creştini), au fost închişi în temniţă pînă la venirea legatului imperial (guvernatorul Galiei).

9. După aceea, fiind chinuiţi în faţa propretorului, acesta purtîn-du-se faţă de noi cu toată cruzimea, s-a ridicat Vettius Epagathus, unul dintre fraţi, plin de iubire faţă de Dumnezeu şi de aproapele, a cărui vieţuire ajunsese la aşa desăvîrşire că încă din tinereţe se învrednicise de lauda adusă preotului Zaharia, căci urma întru toate poruncile şi în-văţăturile Domnului[5], fiind curat şi grabnic la orice slujire faţă de aproapele, avînd multă rîvnă faţă de Dumnezeu şi fierbînd cu duhul[6]. Deci, astfel fiind el, nu a suportat judecata cea nedreaptă contra noastră, ci s-a mîniat şi a cerut să fie şi el ascultat, apărînd pe fraţi, (spunînd) că la ei nu se află nici necredinţă în Dumnezeu şi nici vreo nelegiuire.

10. Dar cei din jurul tribunalului au început să strige contra lui (căci el era de neam mare), iar guvernatorul a respins cererea lui, deşi era dreaptă, întrebîndu-1 numai dacă şi el este creştin ,• mărturisind el cu voce foarte tare (că este creştin), a fost şi el arestat în numărul martirilor, socotit fiind apărătorul — «paracletul» creştinilor, dar el avea ca Mîngîietor în sine Duhul, mai mult decît Zaharia, care s-a arătat prin plinătatea iubirii, luptînd el cu bunăvoinţă pentru apărarea fraţilor şi punîndu-şi sufletul (pentru ei)[7]. Căci şi el era ucenic adevărat al Mielului (Iisus Hristos), urmîndu-L ori unde mergea[8].

11. Din acest moment, cei arestaţi s-au împărţit: unii, mărturisind lămurit (că sînt creştini) şi fiind pregătiţi, au devenit cei dintîi martiri, iar aceştia şi-au împlinit cu toată bucuria mărturisirea pentru mucenicie, dar alţii s-au arătat nepregătiţi şi neobişnuiţi, ba chiar slabi, nepu-tînd să îndure furia unei mari lupte. Dintre aceştia, s-iau arătat slabi în

2. Evr. 10, 33.
3. *Rom.* 8, 18.
4. E vorba de comandantul militar al cohortei a XIIIna urbane, care staţiona la Lyon.
5. Le. 1, 6.
6. Rom. 12, 1(1 i *Papte* 18, 25.
7. *In.* 15, 13 i I *In.* 3, 16; I Tes. 2, 8.
8. Apoc. 14, 4

credinţă aproape zece la număr. Ei ne-au pricinuit o mare întristare şi nemăsurată durere, şi au slăbit rîvna celor rămaşi nearestaţi; aceştia deşi sufereau toate grozăviile, au urmat totuşi pe martiri şi nu i-au părăsit.

12. Atunci noi toţi am fost cuprinşi de o mare teamă pentru nesiguranţa mărturisirii lor de credinţă, nu temîndu-ne de pedepsele care ni se dădeau, ci avînd teamă ca cineva să nu cadă (să apostazieze).

13. Au fost arestaţi, deci, în fiecare zi, cei vrednici, ei cornpletînd numărul acelora (celor căzuţi), încît au fost adunaţi laolaltă creştinii zeloşi din cele două Biserici prin care au luat fiinţă cele de aici.

14. Au fost arestați, însă, şi unii păgîni, servitorii noştri, fiindcă guvernatorul poruncise în public ca noi toți să fim cercetați. Iar aceştia, din viclenia diavolului, temîndu-se de chinurile pe oare le-au văzut că le-au suferit sfinții (creştinii) şi îndemnați la 'aceasta de soldați, au mărturisit în chip mincinos că noi săvîrşim ospețe thiestice (ne mîncăm copiii ca Thyest) şi împreunări oedipodeice (incestuoase, ca Oedip) şi cîte nu ne sînt îngăduite nici a le vorbi, nici a le gîndi, şi nici măcar să credem că oamenii au putut face vreodată asemenea fapte.

15. Răspîndindu-se aceste zvonuri, s-au înfuriat toți împotriva noastră, încît, dacă mai înainte unii, datorită rudeniei cu noi, se purtau cu măsură, atunci s-au aprins tare de mînie şi scrîşneau contra noastră[9]. S-a împlinit astfel cuvîntul spus de Domnul că *«va veni timpul, cînd tot cel ce vă va ucide pe voi să i se pară că aduce închinare lui Dumnezeu»* [10].

. 16. După aceasta, deci, sfinții martiri au îndurat chinuri mai presus de orice istorisire, satana mult dorind ca ei să rostească blasfemii.

17. Toată furia mulțimii, a guvernatorului şi a soldaților s-a năpustit peste măsură asupra diaconului Sanetus din Vienna, 'asupra lui Maturus, de curînd botezat, dar luptător viteaz, asupra lui Attalus, care a fost totdeauna stîlpuil şi temelia[11] creştinilor de aici, şi asupra Blan-dinei, prin care Hristos a arătat că cele ce par oamenilor neînsemnate, fără frumusețe şi disprețuite, la Dumnezeu se învrednicesc de mare slavă, prin dragostea față de El, care se arată prin luptă şi nu se laudă în zadar.

18. Căci noi toți temîndu-ne, ca şi stăpîna ei după trup, care era şi ea o luptătoare între martiri, că, fiind chinuită, ea nu va putea avea curajul să mărturisească (pe Hristos),

9. *Fapte* 7, 54.
10. *In.* 16, 2.
11. I *Tim.* 3, 15

din cauza slăbiciunii trupului ei, Blandina a împlinit aceasta cu atîta tărie, încît cei ce o chinuiau s-au descurajat şi schimbîndu-se unii pe alții o chinuiau în tot chipul, de di-mineața pînă seara; dar ei înşişi s-au declarat învinşi, nemaiavînd ce să-i mai facă, şi se mirau că mai poate să respire, întreg trupul ei fiind de jur împrejur sfîşiat şi deschis de lovituri, mărturisind ei că un singur chin de felul acesta era de ajuns pentru ca ea să-şi dea sufletul, şi nu era nevoie de asemenea şi de atît de multe chinuri.

19. Dar fericita (Blandina) ca un viteaz atlet îşi reînnoia puterile prin mărturisire, iar reluarea acesteia era pentru ea repaus şi alinare pentru cele suferite, spunînd : «Sînt creştină şi nimic râu nu se sâvîr-*şeşte de noi».*

20. Iar Sanctu-s, răbdînd şi el vitejeşte mai presus de fire şi de orice om, toate caznele oamenilor nelegiuiți, sperînd ca prin durata şi mărimea chinurilor să audă de la el ceva ce nu se cuvine (pentru un creştin), el a rezistat cu atîta tărie, încît nu şi-a spus nici numele, nici neamul, nici oraşul de unde era, nici dacă e sclav sau liber, ci la toate întrebă-rile a răspuns *în limba latină : Sînt creştin.* Aceasta a mărturisit el de fiecare dată în loc de nume, în loc de neam, în loc de orice, iar alt cu-vînt n-au auzit de la el păgînii.

21. Din cauza aceasta, s-a produs marea pornire a guvernatorului şi a chinuitorilor contra lui, încît, nemaiavînd ce să-i mai facă, în cele din urmă, i-au pus plăci înroşite de

1Z *In.* 7, 38 ; 19, 34.
13. *Is.* 53, 2 şi 5.
14. I *Tim.* 1, 16. Creştinii vedeau în martiri pe Hristos, Care suferă împreună cu ei şi le uşurează chinurile.

aramă pe părțile cele mai plăpînde ale trupului.

22. Și acestea ardeau, iar el a rămas neclintit, neînfrînt şi statornic în mărturisirea lui, fiind răcorit şi întărit de izvorul cel ceresc al apei vieții, care țîşneşte din coasta lui Hristos [12].

23. Iar trupul lui era mărturia celor suferite, fiind în întregime rană şi vînătaie, şi sfîşiat atît de mult, încît pierduse înfățişarea omenească exterioară ;[13] dar în el pătimind Hristos[14], el săvîrşea mari minuni, zdrobind pe protivnicul (diavolul), arătînd celorlalți pilda că nimic nu e de temut, unde este dragostea Tatălui, şi nimic dureros, unde se află slava lui Hristos.

24. După cîteva zile, începînd nelegiuiții să-1 chinuie iarăşi pe martir, şi socotind ei că, avînd el părțile trupului umflate şi arse, l-ar în-
vinge, dacă aceste pedepse s-ar mări, — căci el nu mai putea suferi nici măcar atingerea mîinilor, sau că, dacă ar muri el de chinuri, ar intra frica în ceilalți, nu numai că nu s-a întîmplat nimic din acestea cu el, ci, contra oricărei aşteptări omeneşti, s-a refăcut şi s-a îndreptat prin chinurile de pe urmă, şi a primit înfățişarea de mai înainte şi putința folosirii membrelor, încît a doua lui chinuire a fost pentru el, prin harul lui Hristos, nu pedeapsă, ci vindecare.

25. Iar pe oarecare femeie (numită) Vivliada, una din cele ce au tăgăduit (că sînt creştine), diavolul părînd că a şi înghițit-o, voind să fie judecată şi pentru blasfemie, a adus-o spre a fi chinuită, pentru a o sili să spună despre noi, fiindcă era slabă şi fără curaj, lucruri nelegiuite.

26. Dar, în timpul chinuirii, şi-a revenit şi, ca să spunem astfel, ea s-a trezit ca dintr-un somn adine, amintindu-şi prin pedeapsa cea vremelnică de pedeapsa cea veşnică din (focul) Gheenei, şi a răspuns de-a dreptul blasfemiatorilor, spunînd : «Cum ar mînoa astfel de oameni copii, ei cărora nu le este îngăduit să mănkiice nici sânge de animal necuvîn-tător ?» [15]. Şi din acest moment ea **a** mărturisit că este creştină şi **a** fost trecută în grupul martirilor.

27. Chinurile tiraniilor, fiind, însă, zădărnicite de Hristos, datorită răbdării fericiților (martiri), diavolul a pus la cale alte uneltiri, anume închiderile în temniță, în întuneric şi în locul cel mai îngrozitor, şi punerea picioarelor în butuci, ele fiind întinse pînă la a cincea gaură, şi alte grozăvii, cîte obişnuiau slujitorii înfuriați, inspirați de diavolul, spre a le aplica celor închişi. Astfel, mulți au murit sufocați în închisoare, atîția cîți a voit Dumnezeu să-şi dea sufletul, arătînd slava Lui [16].

28. Undi dintre cei ce au fost chinuiți ou cruzime, încît se părea că nici dîndu-li-se toată îngrijirea, nu vor mai putea trăi, au rămas fn închisoare, dar, deşi au fost lipsiți de ajutorul oamenilor, s-au făcut sănătoşi de Domnul, şi, întărindu-se cu trupul şi sufletul, încurajau şi mîngîiau pe ceilalți.

29. Iar fericitul Potin, căruia i s-a încredințat păstoria episcopiei Lugdiunului (Lyonului), fiind în vîrstă de mai mult de optzeci de ani şi foarte slăbit cu trupul şi abia mai respirînd, din cauza slăbiciunii trupeşti pe care o avea, întărindu-se prin rîvna duhului de dorința lui pentru mucenicie, a fost tîrît şi el la tribunal, deşi era slăbit cu

15. *Fapte* 15, 29.

16. După Sf. Grdgore de Touis, De *gloria* ma/fymm, 49, Migne P.L., LXXI, col. 751, au muTiilt in închisoare 18 creştini.

17. II Cor. 2, 14.

trupul de vîrstă şi de boală, abia mai rămînînd sufletul în el, ca prin mucenicia lui să biruie Hristos [17].

30. După ce acesta a fost adus de către soldaţi la tribunal, însoţit de magistraţii oare deţineau puterea şi de toată mulţimea, toţi scoţînd strigăte, ca şi cum el ar fi fost Hristos, a făcut mărturisirea cea bună [18].

31. Iar cînd a fost întrebat de guvernator, cine este Dumnezeul creştinilor, el a răspuns : «De vei fi vrednic, vei cunoaşte».

Atunci a fost tîrît fără milă şi a suferit multe răni, cei din apropiere lovindu-1 tot timpul cu pumnii şi cu picioarele, fără respect pentru Vîirsita lui, iar cei de mai departe aruncînd asupra lui ce aveau fiecare în mlini, socotind toţi că ar fi o greşeală şi o nelegiuire, dacă cineva s-ar abţine să-1 necinstească, crezînd ei că ar răzbuna astfel pe zeii lor. Şi, abia mai respirând, l-au aruncat în închisoare, iar după două zile şi-a dat sufletul[19].

32. Atunci s-a împlinit marea rînduială a lui Dumnezeu şi s-a arătat nemărginita milostivire a lui Iisus, fapt întâmplat rar în comunitatea noastră, care n-a fost părăsită de ajutorul lui Hristos.

33. Căci aceia care la prima arestare au negat (că sînt creştini) au fost şi ei închişi, avînd parte de chinuri, astfel tăgăduirea (credinţei) nu le-a fost lor în acel timp de nici un folos.

Iar cei ce au mărturisit ceea ce erau au fost închişi ca *creştini,* fără să li se mai aducă nici o altă învinuire,- însă, cei ce au negat, fiind deci acuzaţi ca ucigaşi şi făcători de rele, au fost îndoit pedepsiţi decît ceilalţi (cei rămaşi creştini).

34. într-adevăr, bucuria muceniciei, speranţa celor făgăduite, dragostea de Hristos şi Duhul Tatălui îi uşurau pe aceia de chinuri, dar pe aceştia (care s-au lepădat de credinţă) conştiinţa îi mustra puternic, încît ei erau recunoscuţi de toţi ceilalţi după mersul şi înfăţişarea lor.

35. Căci, într-adevăr, cei ce au mărturisit mergeau veseli, feţele lor fiind pline de slavă şi multă bucurie, iar lanţurile îi înconjurau ca o podoabă frumoasă, aşa precum sînt marginile brodate cu aur ale rochiei unei mirese gătită de nuntă [20], răspîndind totodată mireasma lui Hristos [21], încît unora li se părea că ei sînt unşi cu parfum frumos mirositor.

Dar cei ce au negat (că sînt creştini) mergeau cu ochii plecaţi, umiliţi, schimbaţi la înfăţişare şi plini de toată ruşineape lîngă aceasta erau batjocoriţi de pagini ca înşelători şi lipsiţi de curaj şi acuzaţi de crime omeneşti, pierzînd numele lor cel cinstit, slăvit şi dătător de viaţă. Ceilalţi, văzînd aceasta, s-au întărit, înoît cei care au mai fost arestaţi au mărturisit fără şovăire, nemaiavînd gîndul diavolului.

18. i *Tim.* 6, 13.
19. Bfcerfoa din Lyon celebrează sărbătoarea Sfintului Potin la 2 diurnie.
20. *Ps.* 44, 14—15.
21. II *Cor.* 2, 16.

36. (Spunînd ei pe lingă acestea şi altele, în urmă, adaugă îndată) : Aşadar, după aceste suferinţe, sfîrşitul muceniciei lor s-a împărţit

în tot felul. Căci, împletind fiecare o coroană din diferite culori şi cu tot felul de flori, au adus-o Tatălui. Se cuvenea deci, ca atleţii cei viteji, care au suferit tot felul de lupte şi au biruit cu strălucire să primească cununa cea mare a nemuririi.

37. Maturus, Sanctus, Blandina şi Attalus au fost daţi fiarelor în amfiteatru, spre a fi distracţia comună a paginilor fără milă, cu prilejul zilei de lupte cu fiarele, aleasă din cauza noastră.

38. Maturus şi Sanctus au fost supuşi din nou în amfiteatru la tot felul de chinuri, şi, ca şi cum n-ar fi suferit chiar nimic mai înainte, dar, mai ales, fiindcă biruiseră deja pe protivnic, în mai multe chipuri, avînd să dea lupta pentru cununa însăşi, au suferit din nou loviturile de bice, obişnuite acolo, sfîşierile fiarelor sălbatice şi toate cîte. un popor înfuriat le striga şi le poruncea, iar la urma tuturora punerea pe scaunul de fier înroşit, de pe care trupurile lor arse răspîndeau un miros de carne friptă.

39. Dar nici aşa nu s-au liniştit aceştia (păgînii), ci încă şi mai mult s-au înfuriat, voind să învingă răbdarea lor; însă, ca şi la început, ei n-au auzit de la Sanctus nimic altceva decît cuvîntul mărturisirii (că e creştin), pe care s-a obişnuit să-1 spună.

40. Deci acestora, fiindcă după o atît de mare şi îndelungată luptă, mai aveau încă sufletul în ei, li s-a tăiat capul, făcîndu-se ei în ziua aceea privelişte (mulţimii)[22], în locul diferitelor lupte.

41. Iar Blandina, fiind spînzurată pe un stîlp, a fost oferită ca hrană fiarelor, sau, pentru ca luptătorii, privind-o răstignită în forma crucii şi auzindu-o făcînd neîncetată rugăciune cu voce tare, să se încurajeze, văzînd ei în luptă, cu ochii trupeşti, în sora lor, pe Cel oe s-a răstignit pentru ei (pe Hristos), ca să convingă pe cei credincioşi în El, că cel ce pătimeşte pentru slava lui Hristos are părtăşie cu Dumnezeu Cel viu,

42. Dar fiindcă nici una dintre fiare nu s-a atins atunci de ea, fiind dezlegată de pe stîlp, a fost dusă din nou la închisoare şi amînată pentru o nouă luptă, pentru ca, biruind prin multe lupte să aducă şarpelui celui amăgitor (diavolului) osîndirea veşnică ;[23] Iar ea, cea mică, cea slabă şi dispreţuită, care a îmbrăcat pe Hristos -*, atletul cel mare şi neînvins, să încurajeze pe fraţi, învingînd în multe chipuri pe protivnic (diavol), încoronîndu-se prin luptă cu cununa nemuririi.

43. Attalus, fiind şi el cerul cu stăruinţă de mulţime {căci era cunoscut) a intrat ca un luptător pregătit, avînd conştiinţa curată, pentru că era într-adevăr instruit în învăţătura creştină şi a fost totdeauna la noi mărturisitorul adevărului.

44. Şi fiind adus, a înconjurat amfiteatrul, purtînd o tăbliţă pe care era scris latineşte : *Acesta este Attalus, creştinul,* iar poporul, aprinzîn-du-se tare contra lui, aflînd

22. I Cor. 4, 9; *Evr.* 10, 33.
23. 7s. 27, 1. Comp. Gen. 3, 15.
24. *Rom.* 13, 14 i *Gal.* 3, 27.

guvernatorul că este roman, a poruncit să fie dus la închisoare, unde se aflau ceilalţi, a scris despre ei împăratului şi aştepta hotărîrea acestuia.

45. Iar timpul de aşteptare n-a fost pentru ei nici spre lenevire, nici neroditor[25], ci, prin răbdarea lor, s-a arătat mila cea nemăsurată a lui Hristos ; căci prin cei vii, cei morţi au înviat, iar martirii au iertat pe cei ce nu au mărturisit (credinţa)[26], încît s-a făcut multă

25. II *Pt.* 1, a
26. II *Cor.* 2, 7; *Col.* 3, 13.
27. *Iez.* 18, 23 j // *Pt.* 3, 9 ; / *Tim.* 2, 4.
28. Mi. 22, lîl—1«2.

bucurie mamei fecioare (Bisericii), fiindcă, pe cei ce i-a lepădat ca morţi, i-a reprimit ca vii.

46. Căci prin aceia (prin cei vii), cei mai mulţi din cei ce negaseră (că sînt creştini) şi-au revenit, s-au renăscut, s-au înflăcărat şi au învăţat să mărturisească, încît, înviind din nou şi întărindu-se, s-au prezentat la scaunul de judecată, îndreptaţi fiind de Dumnezeu Cel iertător, care nu vrea moartea păcătosului, ci (întoarcerea lui) spre pocăinţă[27] —, ca să fie interogaţi din nou.

47. A răspuns, deci, împăratul (Marcu Aiurediu) (161—180), că cei ce 'au mărturisit (că sînt creştini) să fie chinuiţi, iar cei ce vor nega să fie eliberaţi. Iar începînd să se celebreze sărbătoarea ţării de aici (deoarece la aceasta venea mulţime mare de oameni, dintre toate neamurile), au fost aduşi la scaunul de judecată, ca la o reprezentaţie teatrală, şi fericiţii (martiri), spre a face plăcere mulţimilor. De aceea (guvernatorul) i-a judecat din nou, şi celor care au arătat că au cetăţenia romană, li s-au tăiat capetele, iar pe ceilalţi i-a trimis la fiare.

48. Iar Hristos a fost preamărit cu putere de cei ce au tăgăduit la început, căci atunci ei au mărturisit (că sînt creştini), împotriva aşteptării paginilor. Aceştia au fost judecaţi aparte, ca şi cum ei vor putea fi eliberaţi, dar, mărturisind, au fost adăugaţi la grupul martirilor. Au rămas, însă, în afară (necercetaţi), cei care n-au avut niciodată vreo urmă de credinţă, nici înţelesul hainei de nuntă[28], nici cunoaşterea fricii de

Dumnezeu[29], adică fiii pierzării[30], aceia care şi prin împotrivirea lor, blesteamă calea (vieţii).

49. Iar toţi ceilalţi aiu rămas în Biserică. Şi fiind ei interogaţi, un oarecare Alexandru, frigian de neam, medic prin ştiinţă, oare a petrecut mulţi ani în Galia, cunoscut aproape de toţi pentru dragostea lui faţă de Dumnezeu şi pentru îndrăzneala cuvîntului[31] (căci nu era lipsit de har apostolic), fiind de faţă la scaunul de judecată şi îndemnîndu-i pe aceştia prin semne de aprobare la mărturisire, ca şi cum i-ar naşte din nou în dureri[32], a fost văzut de icei din jurul scaunului de judecată.

50. înfuriindu-se mulţimile pentru faptul că cei ce negaseră mai înainte, acum au mărturisit (că sînt creştini), au strigat împotriva lui Alexandru că el a făcut aceasta. Iar guvernatorul i-a poruncit să se înfăţişeze, şi, întrebîndu-1 cine este, spunînd că el este «creşfin», s-a înfuriat şi 1-a condamnat la fiare, iar a doua zi a intrat împreună cu Attalus (în amfiteatru). Căci şi pe Attalus, pentru a plăcea mulţimii, guvernatorul 1-a condamnat din nou la fiare.

51. Iar ei, treeind în amfiteatru prin toate instrumentele născocite pentru chinuri, au îndurat lupta cea mare şi, la sfîrşit, li s-au tăiat capetele, în tot acest timp, Alexandru nici n-a gemut, nici n-a murmurat, ci vorbea în inima sa cu Dumnezeu.

52. Iar Attalus, cînd a fost pus pe scaunul de fier înroşit, îndată ce s-a răspîndit miros de carne friptă din trupul lui, a zis către mulţime, în limba latină : «Iată ce înseamnă să mănînci oameni, ceea ce faceţi voi. Noi nici nu mîncăm oameni şi nici nu facem ceva rău». Fiind întrebat, ce nume are Dumnezeu, el a răspuns : «Dumnezeu nu are nume, ca omul».

53. După toate acestea, în ultima zi a luptei cu fiarele, Blandina a fost adusă din nou împreună cu Ponticus (fratele ei), un copil de cincisprezece ani. Deşi ei au fost duşi în fiecare zi să vadă chinurile celorlalţi, ca să-i silească să jure pe idolii lor, pentru că ei s-au împotrivit ou statornicie şi i-au luat în rîs pe cei ce stăruiau ca ei să se lepede de credinţa (creştină), s-a înfuriat mulţimea contra lor, fără să-i fie milă de vîrsta copilului şi nici să se ruşineze de tînăra fecioară.

54. I-au supus pe ei la toate grozăviile şi i-au trecut prin tot felul de chinuri, silindu-i pe rind să jure pe zei, dar n-au reuşit să facă aceasta. Căci Ponticus era într-adevăr încurajat şi întărit de sora sa,

29. *Rom.* 2, 24 j *Ps.* liO, 10; *Iov* 28, 28 j *Pilde* 9, 10.
30. *In.* 17, 12; II *Tes.* 2, 3.
31. *Fapte* 4, 29—31.
32. *Gal.* 4, 19.

încît şi păgînii au văzut că ea este aceea care-1 îndeamnă şi-1 întăreşte ; iar el, răbdînd cu vitejie toate chinurile, şi-a dat sufletul.

55. Iar fericita Blandina, cea din urmă dintre toţi, întocmai ca o mamă vitează care-şi îndeamnă copiii (la luptă) şi i-a dus victorioşi în faţa împăratului, trecând şi ea prin toate luptele copiilor, s-a grăbit spre aceştia [33], bucurîndu-se şi veselindu-se de sfîrşitul ei, ca şi cum era chemată la ospăţul de nuntă şi nu spre a fi aruncată fiarelor.

56. După biciuiri, după fiare şi grătar, la urmă, fiind pusă într-o plasă, a fost aruncată unui taur şi, fiind asvîrlită în sus de mai multe ori de animal, ea n-a simţit nimic din cele întîmplaite, avînd speranţa şi aşteptarea celor crezute şi vorbirea cu Hristos ; apoi i s-a tăiat şi ei capul. Păgînii înşişi au mărturisit că niciodată la ei n-a suferit o femeie atîtea şi aşa de crude chinuiri.

57. Dar nici aşa nu s-a săturat furia şi cruzimea lor faţă de sfinţi (creştini). Căci aceste triburi sălbatice şi barbare [34], erau neîncetat tulburate de fiara cea îngrozitoare (diavolul), încît mînia lor a pus din nou o stăpînire deosebită asupra trupurilor (martirilor).

58. Ei nu s-au ruşinat, văzând că au fost învinşi, pentru că nu au o judecată omenească, ci mai mult s-a aprins mînia lor, ca la o fiară ,• iar guvernatorul şi poporul arătau faţă de noi aceeaşi nedreaptă ură, ca să se plinească Scriptura : «*Cel nelegiuit să mai facă nelegiuiri, iar cel drept să fie şi mai drept*» (Dan. 12, 10 ,• Apoc. 22, 11).

59. într-adevăr, pe cei ce au murit sufocaţi în închisoare, i-au aruncat la cîini, păzindu-i cu grijă noaptea şi ziua ca să nu fie cineva înmormântat de noi; au expus atunci la vedere şi resturile rămase de la fiare şi de la foc, fie bucăţile sfîşiate, fie resturile arse,- iar capetele celorlalţi, împreună cu trupurile lor sfârtecate, lăsate, de asemenea, neîngropate, le-au păzit cu gardă de soldaţi zile de-a rîndul.

60. Şi unii murmurau şi scrâşneau din dinţi contra acestor resturi[35], căutînd să primească de la ei vreo pedeapsă şi mai mare ; alţii, însă, rî-deau şi-şi băteau joc, mărind totodată pe idolii lor, care au adus martirilor această pedeapsăalţii mai măsuraţi, părînd întrucîtva că suferă împreună cu ei, ocărau, zicînd : «Unde este Dumnezeul lor şi la ce le-a servit religia pe care au preferat-o în locul vieţii lor ?».

33. II Mac. 7, 21—23 ; 27—29, 41.
34. *Odiseea*, VII, 206 : âfpta *tfâla...* Texte etabli et traduit par V. Berard, *L'Odyssee*, Tome I: Chants I—VII, Collection des Universites de France, Paris, 1962, p. 191.
35. Fapte 7, 54.

61. La ei se afla această deosebire de păreri, dar noi ne aflam într-o mare durere, pentru că nu puteam să îngropăm în pământ trupurile martirilor. Căci nici noaptea nu ne servea la aceasta, nici banii nu-i ispiteau (pe soldați), nici rugămințile noastre nu-**i** înduioşau, păzindu-i în tot chipul, ca şi cum ar dobîndi un mare eîştig, lăsîndu-i fără mormînt.

62. (Pe lîngă acestea, după altele, ei spun următoarele) :

Aşadar, trupurile martirilor au fost batjocorite în tot chipul şi lăsate în aer liber şase zile şi, după aceea, fiind arse şi prefăcute în cenuşă, aceasta a fost aruncată de nelegiuiți în fluviul Ron, care curge prin apropiere, ca să nu mai rămînă nici un rest din ele pe pămînt.

63. Ei au făcut aceasta, socotind că ar putea învinge pe Dumnezeu şi că martirii vor fi lipsiți de o nouă naştere, pentru ca,ziceau ei, «să nu mai aibă speranța învierii, datorită căreia erau convinşi că introduc la noi **o credință străină şi nouă, disprețuiesc ohmurile şi** sînt gata să meargă la moarte ou bucurie; să vedem acum dacă vor învia şi dacă Dumnezeul lor poate să-i ajute să scape din mâinile noastre».

II.

Eusebiu continuă astfel:

1. Acestea şi cele arătate către împăratul despre care am vorbit (Marcu Aureliu), **s-au** înitîmplat Bisericilor **lui** Hristos, după care trebuie să judecăm cu mintea şi cele săvîrşite în celelalte provincii (ale Imperiului). Dintre acestea, se cuvine să arătăm din aceeaşi scrisoare şi cî-teva părți prin care se descrie bunătatea **şi** iubirea de oameni a martirilor arătați, cu propriile lor cuvinte.

2. Aceşti martiri au devenit în cea mai mare măsură următorii şi imitatorii lui **Hristos,** Cel care «fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi întocmai cu El» (Filip. 2, 6), dar, deşi se aflau în aşa de mare slavă, mărturisind **(că** sînt creştini) nu o dată, nici de două ori, ci de multe ori, fiind sfîşiați de fiare şi avînd în jurul trupului arsuri, semne şi răni, nu numai că nu s-au numit pe ei înşişi *martiri,* ci nu ne-au îngăduit nici nouă **să ne** adresăm lor **cu** acest nume, **ci,** dacă vreodată cineva dintre noi îi numea astfel prin scris sau prin cuvînt, ei ne mustrau cu asprime.

3. Căci ei dădeau cu bucurie numele de martir lui Hristos, credinciosului şi adevăratului mărturisitor, Cel dintîi născut din morți şi începătorul vieții în Dumnezeu[38]. Şi, amintind de martirii care şi-au dat sufletul prin chinuri, ziceau: «Aceia sînt, într-adevăr, martiri, pe care Hristos i-a învrednicit **să-i ia** la Sine prin mărturisire, pecetluind cu moartea mucenicia lor, iar noi smtem mărturisitori mici şi smeriți».

Cu lacrimi rugau ei pe frați, avînd nevoie ca aceştia să facă rugăciuni necontenite pentru sfîrşitul lor.

36. *Fapte* 3, 15; *Apoc.* 3, 14; 1,5; *Col.* 1, 18.

4. Ei arătau prin fapte puterea mărturisirii lor, avînd multă îndrăzneală față de păgîni, făceau cunoscută buna lor purtare prin răbdare, curaj şi statornicie şi se lipseau să primească de la frați numele de martiri, plini de frica de Dumnezeu.

5. Şi îndată după cîteva fapte arătate pe scurt, ei spun :

Se smereau pe ei înşişi sub mina oea puternică a lui Dumnezeu, prin care sînt înălțați acum cu putere [37] ,• atunci ei au apărat pe toți, dar n-au condamnat pe nimeniau dezlegat pe toți şi n-au legat pe nimeni[38] ,• iar pentru cei oe i-au făcut să sufere chinuri grozave, s-au rugat ca Ştefan martirul desăvîrşit: «Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta» [39]. Căci dacă el se ruga pentru cei ce-1 ucideau cu pietre, cu atît mai mult s-a rugat pentru frați.

6. Şi îndată, după altele, ei spun : Aceasta a fost şi lupta lor cea mare împotriva diavolului ,• prin dragoste adevărată de frați, ca pe cei ce fuseseră înghițiți, pe care fiara îi socotea mai înainte căzuți, să-i dea afară vii. Ei nu se lăudau[40] împotriva celor căzuți, ci, din cele ce aveau din belşug, ajutau pe cei săraci, avînd față de ei iubire de mamă, vărsînd multe lacrimi pentru ei către Tatăl.

7. Ei au cerut viața şi li s-a dat[41] şi au împărtăşit-o şi celor de aproape, oare s-au întors spre Dumnezeu întru toate biruitori. Iubind totdeauna pacea şi dăruind totdeauna pacea, ei au plecat în pace la Dumnezeu, fără să lase mamei (Bisericii) suferință, nici dezbinare şi război între frați, ci bucurie, pace, înțelegere şi iubire.

8. Este folositor să se arate acestea şi cele privitoare la dragostea fericiților martiri față de oei căzuți dintre frați, din cauza purtării neomeneşti şi nemiloase a celor ce s-au arătat după acestea fără îndurare față de membrii lui Hristos.

INDICE SCRIiPTURISTIiC *

37. *Mt.* 23, 12 i Ic. 14, 11 şi 28, 14 ,• *Iac.* 4, 6 şi 10 ; I *Pt.* 5, 6.
38. *Mt.* 16, 19 şi 28, 18 ; *In.* 20, 23.
39. *Fapte* 7, 60; comp. Ic. 23, 34.
40. Goi. 6, 4.
41. *Ps.* 20, 4.
* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră, arabă, la paragraf, iar ultima indică pagina. Numerele cu două cifre arabe, între p. 53—60, indică pagina.

INDICE REAL *i*

A

ONOMASTIC

B

C

D

E

F

G

S

S

Ş

T

T

 U

V

Z

MARTIRIUL SFINȚILOR SCILITANI

(17 i u l i e 180)

INTRODUCERE

La 17 iulie 180, au suferit mucenicia pentru Hristos la Cartagina, în Africa, sub împăratul Comod (180 — 192), în timpul celui de al doilea consulat al lui Claudianus, cei doisprezece martiri scilitani, numiți așa după cetatea Scilli sau Scillium, din Numidia proconsulară, de unde erau originari, fiind judecați și condamnați la moarte prin decapitare de proconsulul P. Vigellius Saturninus, care-și avea reședința la Cartagina. Tertulian se exprimă astfel despre proconsulul Africei, Saturninus : «Acesta a fost primul care a folosit sabia contra noastră» = «Primus hic glaudium irmos egit» [1]. *Într-adevăr, cei doisprezece creştini din Scillium au fost primii martiri în Africa. Actul martiric ne-a păstrat numele lor, care sînt următoarele :* Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Secunda, Vestia, Veturius, Felix, Aquilinus, Laetantius,- Januaria şi Generosa[2].

Nu s-a reuşit pînă în prezent să se precizeze localizarea cetății Scillium din Numidia.

Actul martirilor scilitani este cel mai vechi document de limbă latină creştina.

Unii istorici sînt de părere că Actul martiric al Sfinților scilitani a constituit o introducere la Acta Cypriani *(i 14 septembrie 258)* [3]. *F. Corsoro a emis ipoteza că textul original al martirilor*

1. TertuBain, *Ad Scapulam,* III, P.L., I, col. 780 A ; R. Stigltz, P. *Vigelius* Saturninus, la A. Paulus, G. Wissowa, W. Kroll, Realenicyclopădie der klassischen Altertumswissenschaft, Band VMI, sechszenter Halbband, Stuttgart, 1958, col. 2569 — 2570.

P. VigelMus Saitunnimus a fost mai înainte *legatus pro praetore Augusti* în provincia Moesiia Merilor. Numele său s-a păstrat într-o inscripție din *Troesmis* (Iglfița, Turcoate, jud. Tuloea) descoperită în 1861, dedicată de ord o Troesmensium, după anul 170 lui Vigellius Saturninus, personaj care purta multe nume, sub forma aceasta: *Vigellius Raius Florius Saturninus Atilius Braduarus Caucidius Tertullus.* Vezi *Corpus Inscriptionum Latinarum, ed.* Th. Mommsen, t. III, pars prior, nr. 775, Berolini, 1873, p. 146 şi t. III, pars posterior, nr. 6183, Berolini, 1073, p. 1005; Radu Vulpe şi Ion Bawrnea, *Romanii la Dunărea de Jos,* t. I, Bucureşti, 1968, p. 169; A. Steiu, *Die Legaten von Moesien,* Budapesta, 1940, p. 79.

2. Passfo Sancforum Sci/litanorum, 1 şi 14 — 15, ed. H. Musurilo, op. *cit.,* p. 86 şl 88.

3. H. Musurillo, op. *cit.,* p. XXII.

din Scillium ^cuprindea numai şase martiri, iar ceilalți şase au iost adăugați din martirologiul de la Cartagina[4].

H. Karpp crede, de asemenea, că au fost două grupe de martiri, al doilea grup fiind adăugat în Acta Sanetorum Sciilitanorum *ca tăcînd parte din aceeaşi arie şi perioadă de timp*[5].

Asemenea ipoteze nu *sînt necesare, deoarece* cei *doisprezece martiri sînt men'Jonați în sentința finală a proconsulului P. Vigellius Satur-ninus, păstrată în* Actul lor martiric [6].

Cei *doisprezece martiri au fost introduşi în secretariat — in secretar io* [1]*, adică în sala de şedinţe a tribunalului din Scillium, la 17 iulie 180, spre a fi audiaţi şi judecaţi. Judecata şi condamnarea Sfinţilor scili-tani s-a făcut în aceeaşi zi, deşi proconsulul P. Vigellius Saturninus le-a propus un răgaz de treizeci de zile spre a se răzgîndi. Dar Speratus, purtătorul lor de cuvînt, a răspuns* cu *îndrăzneală lui Saturninus : «într-o chestiune atît de dreaptă, nu este nevoie de gîndire»* [8].

Din actul lor martiric mai aflăm că ei aveau cu ei, într-o lădiţă, cărţile Vechiului şi Noului Testament. Astfel, icînd proconsulul \P. Vigellius Saturninus i-a întrebat: «Ce lucruri se află în lădiţa voa&tră?», Speratus a răspuns : «Cărţile Sfinte şi Scrisorile lui Pavel, un bărbat drept» [9].

Este cea dintîi menţiune, din care aflăm că din a doua jumătate a secolului al II-lea, creştinii de limbă latină din provinciile Imperiului roman se aflau în posesia primei versiuni a traducerii Sfintei Scripturi în latineşte — Afra, *care se folosea în bisericile din provincia romană Africa, sau poate* Itala.

Cei *doisprezece martiri scilitani, fiind cetăţeni romani, au fost condamnaţi la moarte prin decapitare, în ziua de 17 iulie 180, sentinţa fiind citită de pe o tăbliţă de proconsulul P. Vigellius Saturninus. Martirii au zis: «Mulţumim lui Dumnezeu... Astăzi sîntem martiri în ceruri»* [10]. Apoi, *proconsulul Saturninus a poruncit şi crainicilor să iţească sentinţa de condamnare la moarte a martirilor, care este aceasta:* «Am poruncit să fie duşi la moarte

4. F. Corsaro, ***Note sugli «Acta Martyrwn Scillitanorum»*****, în «Nuovo Didaska-leiom», Gaitania, 1056, p. 5—51, im deosebii p. 38—39 ; H. Musurillo, op.** ***cit.*****, p. LXV, nota 18.**

5. H. Karpp, ***Die Zahl der Scillitanischen Mărtyrer*****, în «Vigiliae christiainae», Amsterdam, 15 (1961), p. 165—172; H. Musurillo,** ***ap. cit., p.*** **LXV, nota 18.**

6. ***Passio Sanetorum Sciilitanorum*****, 14 şi 16, ed. H. MusuirMilo, p. 88.**

7. R. Hanslik, ***Secretarium und Tribunal in den Acta Martyrum Sciilitanorum*****, în Melanges Mohnnainm, Utrecht, 1963, p. 65 ; H. Musurillo, op.** ***cit.*****, p. LXV, nota 18.**

8. ***Passio Sanetorum' Sciilitanorum*****, 11 şi 13,** ***ed.*** **H. Musurillo, p. 88.**

9. ***Ibidem,*** **12, ed. cit., p. 88. Vezi şi studiile : I. Mohrmann,** ***Etude sur Ie latin des chretiens,*** **Rome, 1958 ; Idem,** ***Latin vulgaire, latin des chretiens, latin medieval,*** **Paris, 1955 ; Idem,** ***Les originesc de la latlnite chretienne ă Rome,*** **în «Vigiliae Christia-nae», Amsterdam, 3 (1949), p. 67—107; G. Bardy,** ***La question des langues dans l'Eglise ancienne,*** **t. I, Paris, 1947.**

10. ***Ibidem*****, 15 ed. cit., p. 88.**

*** — Actele martirice**

Speratus, Nartzalus, Cittinus, Veturius, Felix, Aquili-nus, Laetantius, Januaria, Generosa, Vestia, Donata, Secunda» [u]. *Sentinţa a iost executată în aceeaşi zi.*

Precum se vede, şapte dintre martiri erau tineri sau bărbaţi mai în vîrstă, şi cinci erau tinere fecioare sau femei, care s-au încoronat cu martiriul şi s-au învrednicit de cununa cea neveştejită a nemuririi şi vieţii veşnice.

Acta Sanctorum Scillitanorum *este* cel mai *vechi act martiric autentic în limba latină. Ele păstrează în întregime forma primară a procesu-lui-verbal de judecată, copiate de creştini de la tribunalul din Cartagina, în Africa. De aceea autenticitatea lor n-a fost contestată pînă azi de nici un istoric, oricît de exigent ar fi fost. In acelaşi timp, ele au şi o mare valoare filologică şi literară, fiind cel dintîi monument de limbă latină creştină.*

Martyrologium Hieronymianum *pune pomenirea Sfinților mucenici scilitani la 17 iulie* [12], Bibliotheca hagiographica Graeca, *la 17 iulie* [13], *iar* Bibliotheca hagiographica Latina, *la 14 iulie* [14], *dată care este greşită,*

*

Prezentăm traducerea de față după ediția lui H. Musurillo, op. cit., p. *86—89, text latin cu traducere engleză.*

Vezi şi edițiile următoare ale textului latin : R. Knopf, G. Kruger, G. Ruhbach, op. cit., p. 25—29; G. *Lazzati,* Gli sviluppi..., *p. 128—130*

11. *Ibidem,* 16, ed. cât., p. 88.
12. Ed. J. B. De Rossii et'L. Duche&ne, t. Ii, paxs prior, p. 92; ed. H. Delehaye et H. Quientiin, t. II, pars posterior, p. 380.
13. Ed. Fr. Halkiin, t. I, p. 245.
14. E. Socii Bollandiiani, t. II, p. 1091-^1092.
***Studii:* Adrian Hastings.A *Histofy oi African Christianity,* 1950—1975, Cambridge, 1979; Jean Damiielou, *Les origines du christianisme latin,* Paris, 1978; R. Remondon, La *crise de l'Empire romain, de Marc Aurele ă Anastase* (coli. Nouvelle Clio, 11), 2-e ed. Paris, 1970; R. Klein, *Das irilhe Christentum im romischen Staat,* Darmstadt, 1971; A. Hamman, *La vie quotidienne des premiers chretiens au H-e sfecle* (95—197), Paris, 1971 ț V. Monachino, *11 iondo giuridico delle persecutioni nei primi due secoli,* Roma, 1955; F. Grosso, *La lotta politica al tempo din Commodo,* Turim, 1964; H. Gregoire, P. Orgels, J. Moreau, et A. Manicq, *Les persecutions dans l'Empire Romain,* în «Memoires de L'Academie royale de Belgique», 56, 5, Bruxelles, 1964, p. 28 ; J. Danie-lou et H. Marou, *Nouvelle histoire de l'Eglise,* t. I, *Des origines ă saint Gregoire le Grand,* Paris, 1968, p. 171, 173, 184; J. Vogt, *Christenverîolgung,* în Raallexikon cit., col. 1176; J. Lebreton et J. Zeiller, op. cit., p. 317—318; P. de Labriolle, *Histoire de la litterature latine chretienne,* 3-e ed., Paris, 1947, p. 94 ; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres litteraires,* Bruxelles, 1921, p. 60—63 şi 397—400; Martin Schantz, *Geschichte der romischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justiniani. Dritter Teii: Die Zeit von Hadriah 117 bis aui Constantin 324,* 3-e Auflage von Cari Hosius und S. Kruger, Miimchen, 1922, p. 254 şi 439 ; Paul Monceaux, *Histoire de Ia litterature latine chretienne,* Paris, 1924, p. 53 ; Idem, *Histoire litteraire d'Airique chretienne,* t I, Pairffls, 1901, p. 61—70; P. Allard, op. *cit.,* t. I, 4-e ed., p. 460—471 ; B. Aube, *Etude sur un nouveau texte des Ades des martyrs Scillitains,* Paris, 1881.**

G. *Rauschen,* Passio Sanctorum Scillitanorum, *în* Monumenta minora sae-culi secundi. *Florilegium Patristicum, Bonnae, 1914, p. 120—122 ; Th. Rui-nart,* op. cit., p. 232—234 ; *Carolas de Smedt,* Passio Martyrum Scillitanorum, *în «Analecta Bollandiana», VIII (1889), p. 6—8.*

Versiunea greacă a textului Actului martiric al Sfinților Scilitani *a tost editată după* Codex Parisinus Graecus, 2470 *(s. IX) de J. Armitage Robinson,* The Acts of the Scillitan Martyrs *(Text and Studies I, 2. Ap-pendix), Cambridge, 1891, p. 113—117.*

Am consultat şi următoarele traduceri: A. Hamman, op. cit., *traducere italiană, p. 75*—77 ; P. *Hanosin,* op. cit., *trad. franceză, p.* 57—59 ; *P. Monceaux,* La vraie Legende doree, p.242—243 ; *Vincenzo Corrente,* Atti dei martiri. Gli atti dei martiri Scillitani..., *Siena, 1928, p. 3—6 ; Ude-fonso Clerici,* op. cit., p. *137*—240 ; G. *Rauschen,* Eohte alte Mărtyrer-akten. Das Leiden der Scillitanischen Mărtyrer, op. *cit., trad. germană, p. 29*—32 ; *H. Leclercq,* Les Martyrs, *Paris, 1902 şi ed. din 1921, trad. franceză* ; P. *Allard,* Histoire des persecutions pendant les deux pre-miers siecles, *Paris, 1911, p. 467—470.*

în limba română : Ion Dinu, op .cit, p. 72—74.

MARTIRIUL SFINȚILOR SCILITANI

(17 iulie 1 8 0)

PRIMUL DOCUMENT CREŞTIN DE LIMBĂ LATINA

1. La Cartagina, în timpul celui de al doilea consulat al lui Claudia-nus, cu 16 zile înaintea calendelor lui august (17 iulie), fiind introduşi în sala de şedințe (în secretariat), *Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Secunda* şi *Vestia,* proconsulul Saturninus a zis : Puteți dobîndi iertarea stăpînului nostru împăratul (Comod 180—192), dacă vă întoarceți la gîndirea cea bună.

2. Speratus a zis : N-am făcut rău niciodată, nici n-am săvîrşit vreo nedreptate ; n-am blestemat niciodată, ci, rău primiți, am mulțumit, pentru că respectăm pe împăratul nostru.

3. Saturninus proconsulul a zis : Şi noi siratem credincioşi, iar religia noastră este simplă, jurăm pe soarta stăpînului nostru, împăratul, şi ne rugăm pentru sănătatea lui, ceea ce trebuie să faceți şi voi.

4. Speratus a zis : De vei îngădui ca urechile tale să mă asculte în linişte, spun taina (credinței) celei simple.

5. Saturninus a zis : Nu voi lăsa urechile noastre (să audă) de la tine că începi să spui lucruri rele despre cele sfinte ale noastre ; ci mai degrabă jură pe divinitatea stăpînului nostru împăratul.

6. Speratus a zis : Eu nu cunosc împărăția acestei lumi ci servesc mai ales acelui Dumnezeu, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut[1], nici nu poate să-L vadă cu aceşti ochi. Furt n-am făcut; iar dacă cîştig ceva, dau dajdie : Fiindcă cunosc pe Domnul meu, regele regilor şi împăratul tuturor neamurilor.

7. Saturninus proconsulul a zis : Lăsați-vă de această rătăcire. Speratus a zis : Rătăcirea cea rea este a ucide şi a spune mărturie mincinoasă [2].

1. *In.* 1, 18 ; I *In.* 4, 12 ; I *Tim.* 6, 16 ; *Ieş. 20,* 19—20 ; Deut. 4, 12.

2. *Mt.* 5, 21, 33—37; 19, 18; Mc. 10, 19; Lc. 18, 20; *Ieş.* 20, 13 şi 15; *Deut.* 5, 17 şi 19.

8. Saturninus proconsulul a zis: Nu mai fiți părtaşi la această nebunie. Cittinus a zis : Noi nu avem pe altul de care să ne temem, decît pe Domnul Dumnezeul nostru, Care este în ceruri.

9. Donata a zis : Dau cinste împăratului, ca împăratului ,• mă tem însă de Dumnezeu. Vestia a zis : *Sînt creştină.* Secunda a zis : Ceea ce sînt, aceea vreau să fiu.

10. Saturninus proconsulul a zis lui Speratus : Stăruieşti să fii creştin ? Speratus a zis : *Sînt creştin;* şi împreună cu el au mărturisit toți.

11. Saturninus proconsulul a zis : Vreți, oare, un timp, pentru a vă gîndi ? Speratus a zis : Intr-o chestiune atît de dreaptă, nu e nevoie de gîndire.

12. Saturninus proconsulul a zis : Ce lucruri se află în lădița voastră ? Speratus a zis : Cărțile sfinte şi scrisorile lui Pavel, un bărbat drept.

13. Saturninus proconsulul a zis : Aveți un răgaz de treizeci de zile ca să vă răzgândiți. Speratus a spus iarăşi : *Sînt creştin ;* şi împreună cu el au mărturisit toți.

14. Saturninus proconsulul a citit hotărîrea de pe tăbliță : «Speratus, Nartzalus, Cittinus, Donata, Vestia, Secunda şi ceilalți au mărturisit că trăiesc după practica creştinilor, şi, cu toate că li s-a oferit putința de a se întoarce 'la tradiția romanilor, fiindcă au stăruit cu încăpățînare (să rămînă creştini), s-a hotărît să fie ucişi cu sabia».

15. Speratus a zis : Mulțumim lui Dumnezeu. Nartzalus a zis: Astăzi sîntem martiri în ceruri, mulțumesc lui Dumnezeu.

16. Saturninus proconsulul a poruncit să se citească de către crainic : «Am poruncit să fie duşi la moarte Speratus, Nartzalus, Cittinus, Veturius, Felix, Aquilinus, Laetantius, Januaria, Generosa, Vestia, Donata, Secunda».

17. Toți au zis : Mulțumim lui Dumnezeu. Şi astfel toți împreună s-au încoronat cu martirtiusl şi domnesc cu Tatăl şi cu Fiul şi ou Sfîntul Duh în toți vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIiPTURiISTIC *

***) Cifrele arabe între numerele 1—1(7 indică paragraful j ultimele cifre arabe între numerele 80—85 indică pagina.**

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

MARTIRIUL SFÎNTULUI APOLLONIUS

(t21 aprilie 184?)

INTRODUCERE

*La 21 aprilie 184, a fost martirizat la Roma, în timpul domniei împăratului Comod (180—192), Sfîntul Apollonius, bărbat de familie nobilă,, denunţat că este creştin de sclavul său, Severus, prefectului Pretoriului, Tigidius Perennis, care a ocupat această funcţie la Roma între 180—*185

Datorită influenţei binefăcătoare a soţiei sale Marcia, care era creş-tină şi a intervenit în favoarea creştinilor, împăratul Comod, cu toate-defectele şi marile lui scăderi personale, nu era un persecutor al creştinilor, încît, în timpul său, multe familii nobile romane profesau creştinismul. «In timpul lui Comod, relatează istoricul Eusebiu de Cezareea$_r$ la Roma, mulţi dintre bărbaţii cei mai distinşi prin bogăţia şi naşterea lor mergeau în acelaşi timp la mîntuirea lor cu toată casa şi familia lor» [2].

Nu se ştie cu precizie dacă Apollonius era senator roman, *cum au crezut unii istorici. Eusebiu de Cezareea îl numeşte doar* «bărbat renumit», *scriind despre el în aceşti termeni: «Deci în oraşul romanilor (la Roma), au dus înaintea* tribunalului pe *Apollonius,* bărbat renumit *atunci prin educaţia şi filozofia sa»* [3].

Fericitul Ieronim afirmă, însă, că «Apollonius a fost senator al cetăţii Roma» — «Romanae urbis senator» [4], *iar informaţia lui, întrucît cunoştea mai bine evenimentele istorice din Roma, poate fi considerată ca adevărată.*

Se află deosebiri la cei doi istorici citaţi şi cu privire la autoritatea romană care a judecat pe Apollonius. Eusebiu afirmă că Sfîntul Apollonius a fost dus în faţa tribunalului *din Roma şi a fost*

1. Fer. Ieroruim, De *viris illustribus,* cap. 42, în P.L., XXIII, col. 691.
2. Eusebiu, *Ist. Bis.,* V, 21, 1, ed. G. Bairdy, Eusebe de Cesaree, *Histoire ecclesias-tique, t.* II, liwes V—VII, Paris$_k$ 1955, p. 63.
3. *Ibidem,* V, 21, 2, ed. G. Bairdy, p. 63—65.
4. Fer. feronim, *De viris illustribus,* cap. 42, P.L., XXIII, col. 691. *Epistola 70. Ad Magnum,* 4, P.L., XII, col. 667; W. Bck, *Das Eindringert des Christentums in den Sena-torenstand bis zu Konstantin der Grosse,* în «Ghiron», 1971, nr. 1, p. 381 ş.u.

condamnat de judecătorul Perennis [5]*, în timp ce Ieronim afirmă că Apollonius, fiind denunțat senatului roman de sclavul său Severus că este creştin, i s-a poruncit de către senat să dea socoteală despre credința lui, iar el a compus o lucrare mare —* insigne volumen composuit, *— o apologie pa care a citit-o în senatul roman* [6]*.*

Actul martkic al 'Sfintului Apollonius în versiunea greacă <a fost cunoscut de Eusebiu şi pus în colecția lui de Acte martirice, *care apoi s-a pierdut. El era o traducere a actului martiric original al Sfintului Apollonius din limba latină, adaptat, cum ne lasă să înțelegem începutul şi sfîrşitul lui în forma Iul actuală, pentru a fi citit în biserici la ziua aniversării Sfintului.*

Secole de-a rîndul, Actul martiric al Sfintului Apollonius a rămas-necunoscut. Abia la sfirşitul secolului al XlX-lea, el a tost descoperit şi editat în 1874, într-o culegere armeană de *Acte martirice publicată la Veneția de către Părinții mechitanişti*[7]*, ediție ddpă care F. C. Conybeare, a făcut în 1894 o traducere engleză* [8]*. Versiunea armeană datează din secolul al V-lea.*

Textul grec, mai dezvoltat decît cel armean, a fost publicat ca edi-tio princeps în 1895 de către bollandistul Josephus van Gheyn, după Codex Parisinus Graecus 1219 (olim Collbertinus 4137), sec. XI/XII[9]. *Textul grec al ed.* J. *van Gheyn a iost reprodus apoi de R. Knopf —* G. *Kruger* [10] *şi de H. Musurillo* [11]*.*

Este sigur că nici versiunea armeană, care prezintă unele omisiuni, nici versiunea greacă, în care <au fost introduse unele adaosuri, jnu redau actul martiric în forma lui originală din limba latină, ci-1 avem, cum se exprimă J. P. Kirsch, «cu unele retuşări» [1S]*.*

Dar acestea nu strică forma originală a actului martiric pentru a fi socotit, cum se exprimă A. Puech, o adevărată'«compoziție literară» [13]*,*

5. Eusebiu, /st. *Bis.*, V, 21, 2, ed. G. Bardy, p. 63—64.

6. Fer. Ieronim, *De vitis illustribus*, oap. 42, P.L., XXIII, col. 691.

7. *Armenian Lives oi the Saints*, t. I, Veneția, 1874, p. 138—143; H. Musurillo, op. *cit.*, p. XXV.

8. F. C. Conybeare, The *Armenian Apology and Acts oi Apollonius and other monuments oi ecrly Christianity, m «The* Guardian», 18 June, 1893, Londom, 1894,. p. 29-—48 ; 2-ffld ed., London, 1896.

9. Joseph vam den Gheyn, *Sancti Apollonii romani Acta graeca* ex *codice Parisino-Graeco*, 1219, în «Analecta Bollandiama», 14 (1895), p. 286—294. Vezi corectările lui Max Bonnet, *Notes sur les* Actes *d'Apollonios*, în «Analecta Bollandiana», 18 (1899), p. 50.

10. Vezi R. Knopf-G. Kruger, ed. 2-a, p. 30—35.

11. Ed. H. Musurillo, op. *cit.*, p. 90—104.

12. J. P. Kirsch, *Apollonius*, în «Diationnaire d'histeire et geographie eoclesiasti-que», t. III, Paris, 1924, col. 1012

13. A. Puech, *Histoire de la litterature grecque chretienne*, t. II, Paris, 1928 p. 307.

sau un tals tendențios, cum ciede J. Gelicken [14]*. în ciuda omisiunilor din versiunea armeană şi a adaosurilor din cea greacă, actul martiric al Sfîntului Apollonius rămîne în fond un act autentic.*

Totuşi, unele dificultăți rămîn. Astfel, în versiunea greacă, Sfintul Apollonius este numit «Apollos, cel numit şi Sakkeas» [15]*, ceea ce este o confuzie cu Apollos, contemporanul Sfîntului Apostol Pavel, cunoscut ■din Faptele Apostolilor* [ie]*, în timp ce, în versiunea armeană, mai veche, din secolul al V-lea, el este numit corect: Apollonius. în versiunea armeană Apollonius nu apare ca roman, ci alexandrin. în textul grec, aşa ■cum îl avem azi, Tigidius Perennis, judecătorul Sfîntului Apollonius, care era praefectus praetorio la Roma intre 180—185, apare ca proconsul în Asia Proconsulară* [17]*, fapt care nu corespunde adevărului istoric.*

în traducerea românească, am înlocuit, deci, numele de Apollos, cu numele corect de Apollonius.

Cum bine a observat istoricul Teodor M. Popescu, ceea ce se poate discuta cu privire la Actul martiric al Sfîntului Apollonius «nu *este autenticitatea, ci integritatea lui»* [18]. *în ciuda unor adaosuri sau a unor omisiuni,* el rămîne deci un act martiric autentic.

Textul actului martiric ne indică două interogatorii ale Sfîntului Apollonius, primul mai scurt, cap. 2—9, iar după un interval de trei zile, unul mai lung, cap. 14—44, în care el face apologia creştinismului, religie revelată de Dumnezeul Cel atotputernic, incomparabil superioară păgînismului, religie absurdă şi inutilă, demonstrînd aceasta cu mărturii ■din viața şi istoria atenienilor, cretanilor, romanilor şi sirienilor, scoase din Istoria lui Herodot, dintr-o lucrare a satiricului Lucian de Samosata şi din Republica lui Platon [19]'.

«Hristos, spune Sfîntul Appolonius, s-a făcut om în Iudeea, drept întru toate şi plin de înțelepciune dumnezeiască, Cel ce ne-a ânvățat cu iubire de oameni cine este Dumnezeul tuturor şi care este scopul virtuții...».

«El ne-a învățat să ne reținem mînia, să ne înfrînăm pofta, să ne stăpînim plăcerile, să alungăm tristețea, să fim prietenoşi, să facem să sporească iubirea, să îndepărtăm lauda deşartă, să

14. J. Geffcken, *Die Acta Apolonii, m* «Nachriichten von der Konriglichan Gesel-schaft der Wissenschiaften ziu Gottingen» Philoiogiisch-hdsttori&che Klasse, 1904, Heft 2, p. 262—284 j Idem, *Die christlichen Martyrien,* în «Hermes», Bd. 45 (1.910), Heft 4, p. 481—505.

15. *Martiriul Ştiutului şi prea lăudatului Apostol Apollo, cel numit şi Sakkeas,* Ed. H. Musuirdilo, p. XXV şi 90, în tiltlu.

16. *Fapte* '18, 24 ;/ Cor. 3, 5.

17. *Ibidem,* introducere, ed. H. Musurillo, p. 90.

18. Teodor M. Popescu, *Martiriul Siîntului Apollonius,* în «Studii Teologice», seria I-a, III (1932), p. 82.

19. *Martiriul Siîntului Apollonius,* 2—9 şi 14—44, ed. H. Musurillo, op. *cit.,* p. 90—92 şi 94—il02

nu căutăm răzbunarea față de cei ce ne fac nedreptăți... să adorăm numai pe Dumnezeul Cel nemuritor, să credem că sufletul este nemuritor, să fim convinşi că există o judecată după moarte, să sperăm în răsplătirea ostenelilor virtuții după înviere, care va fi dată de Dumnezeu celor ce au viețuit cu •evlavie» 'v.

După cum se constată, Actul martiric al Sfîntului Apollonius are o .mare valoare istorică. El ne înfăţişează sub forma unui proces-verbal luat la interogatoriul său la Roma, modul în care a fost judecat un creştin aristocrat şi instruit, în faţa unui public select de senatori şi bărbaţi ■culţi, în timpul împăratului Comod, care personal nu se interesa de a-proape de creştinism, de cfitre prefectul pretoriului Tigidius Perennis, ■care i-a arătat mult respect în timpul audierii şi s-a declarat adînc mîh-Jiit că trebuie totuşi să aplice porunca senatului şi a împăratului[21], con-damnîndu-1 la moarte prin decapitare.

Bibliotheca hagiographica Graeca *pune amintirea Sfîntuiui Apollonius la 21 aprilie [22].*

*

20. ***Ibidem,*** **oap. 36 şi 37,** ***ed. cit.,*** **p. 100.**
21. ***Ibidem,*** **cap. 23 şi 45,** ***ed. cit.,*** **p. 96 şi 102.**
Studii: P. Petit, ***Histoire generale de l'Empire romain,*** **p. 380—381 ; R. Kleto, Das** ***iruhe Christentum im rdmischen Staat,*** **Darmstadt, 1971 j A. Haimmain,** ***La vie quotidienne des premiers chretiens au II-e siecle (95—197),*** **Paris, 1971; J. Speigl,** ***Uer romische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus,*** **Amsterdam, 1970; R. Remondon,** ***La crise de l'Empire romain, de Marc Aurele ă Anastase*** **(coli. Nouvelie Clio, 11), 2-e ed., Paris, 1970 ;E. Gabba,** ***II*** **processo** ***di Apol-lonio,*** **în Melaeges d'Archeologie, d'Epigraphie et d'Histaire offerts â J. Carcopino, Paris, 1966, p. 397—402; G. Tibiletti,** ***Gli Atti di Apollonio e Tertulliano,*** **îin Atti Acad. Scienze Torino, 99 (1964—1965), p. 295—337; Marta Sordi,** ***Un senator cristiano •dell'età di Commodo*** **în «Epigraphica», 17 (1955), p. 104 ş.u.; W.H.C. Frend,** ***Martyrdom ■and Persecution in the early Church,*** **Oxford, 1965; New York, 1967, p. 234—236 şi 481, n. 52; J. Dandelou et H. Mainrou,** ***Nouvelie histoire de l'Eglise,*** **t. I, Paris, 1903, p. 173; F. Grosso,** ***La lotta politica al tempo di Commodo,*** **Turta, 1964; R. Gregoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, op.** ***cit.,*** **p. 29; L. Hannaind,** ***Le monde romain sous les Antonins et les Severes,*** **Parisv 1960; J. Zeiller, Sur un** ***passage de la Passion du jnartyr Apollonius,*** **în Melainges J. Lebretan, t. II, Paris, 1952, p. 133—157 ; E. Griffe, Les Acfes du martyr** ***Apollonius el les problemes de Ia base juridique des*** **persecu-*tions, în* «Bulletin de la litterature eoclesiasitique», 53 (1952), p. 65—76; C. Versictiaffel, art.** ***Apollonius*** **(Satat), în «Dicitâomniaire de Theologie Oaltholique», t. I, 2-e pârtie, Paris, 1923, col. 1508; H. Delehaye, ies** ***Passions des martyrs...,*** **p. 125—136; M Schaintz,** ***op. cit.,*** **Driter Teii,** ***Die Zeit von Hadrian 117 bis aui Constantin 324,*** **3-e Auflage, von Cari Hosius und G. Kriiger, Miimohen, 1922, p. 254; P. Allard, op.** ***cit., t.*** **I, 4-e ed., p. 471—478; Th. Klette,** ***Der Prozess und die Acta S. Apollonii,*** **în «Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchrastl'ichen Literatur», 15, Leipzig, 1897, nr. 2, p. 92—131 ; Max. Prinz von Sachsen, Der** ***heilige Mărtyrer Apollonius von Rom.*** **Eine historisch-kritische Studie, Mainz, 1903; A. Hilgentteld, Apollonius von** ***Rom,*** **în «Zeittschrifft fur WissenschaiftMche Theologie», XiXJXVTI (1894), p. 58—91 şi XLI (1898), p. 180—203; Th. Mommsen,** ***Der Prozess des Christen Apollonius unter Commodus,*** **în «Siitzumgsberichte der Kon. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin», 1894, p. 462—503; Adolf von Harnack,** ***Der Prozess des Christen Apollonius von dem Praeîectus praetorio Perennis und dem rdmischen Senat,*** **în «Sitzungsberichte der Kon. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin», 1893, p. 721—746; R. Seeberg,** ***Das Martyrium des Apollonius,*** **in «Neue Kirchliche Zafcchirift», IV (1893), ,p. 836—872.**

* *

Prezentăm traducerea de iată după ediţia lui Panaiot C. Hristu, Ti Maptupia τωv dpX«ta>v xpwttavffiv... *Text în limba greacă vecne cu traducere în limba greacă modernă, Tesalonic, 1978, p. 224 — 243 şi ed. TI. Musurillo,* op. cit., *p. 90 — 105, text grec cu traducere engleză.*

Vezi şi ediţiile : G. *Lazzati,* Gli sviluppi..., p. *169 — 174; D. Ruiz Bueno,* op. cit., p. 363—373 ; *R. Knopf-G. Kriiger,* op. cit., p. 30—35 ; Ge-*rardus Rauschen,* Acta s. Apolonii în Monumenta minora saeciuili secun-di. *Florilegium Patristicum, Bonnae, 1914, p. 85 — 104,*

text grec ***şi*** *latin ;* Otto *von Gebhardt,* Acta martyra selecta, ***Berlin,*** *1902, p. 44 — 60* ; Th. *Ruinart,* op. cit., *p. 128 — 129, text latin, înfăţişează viaţa Sf. Apollonius ioarte pe scurt.*

Pentru traducerea noastră, am consultat şi următoarele traduceri .-P. Hanosin, op. cit., *traducere franceză, p. 60 — 68; A. Hamman,* op. cit., *traducere italiană, p. 18 — 84 ; Udefonso Clerici,* op. cit., p. *143 — 151 ; P. Monceaux,* La vraie legende doree, p. *148* — 257 ; G. *Rauschen,* Echte alte Mărtyrerakten. Martyrium des heiligen Apollonius, op. cit., p. 329 — 340; *Dom. H. Leclercq,* Les Martyrs, *t. I, Paris, 1902, p. 112 — 119.*

în limba română, *Teodor M. Popescu,* Martiriul sfîntului şi prealău-datului apostol Apollos cel numit şi Sakkeas, *în «Studii teologice», Seria I-a, III (1932), nr. 1, p. 83 — 90.*

MARTIRIUL SFINTULUI ŞI PREA LĂUDATULUI APOSTOL APOLLOS [1] (CORECT APOLLONIUS) CEL NUMIT ŞI SAKKEAS

22. ***Bibliotheca hagiographica Graeca,*** **ed. Fr. Haikim., t. I, p. 52.**

(Martirizat la Roma la 21 aprilie 184 (?)

Fiind mare persecuţie contra creştinilor sub împăratul Comod (180 — 192), era proconsul al Asiei [2] un oarecare Perennis. Iar Apollos apostolul [3], bărbat evlavios, de neam alexandrin [4], temător de Dumnezeu, fiind arestat, a fost adus (în faţa prefectului).

1. După ce a fost adus, proconsulul Perennis i-a zis : Apollonius, eşti creştin ?

2. Apollonius a zis : Da, sînt creştin. Şi de aceea cinstesc şi mă tem de Dumnezeu, Cel ce a făcut cerul şi pămîntul, marea şi toate cele din-ir-însele [5].

3. Proconsulul Perennis **a** zis : Căieşte-te şi ascultă-mă, Apollonius, şi jură pe soarta domnului nostru, împăratul Comod.

4. Iar Apollonius, cel numit şi Sakkeas, zisie : Acultă-mă cu înțelepciune, Perennis, cu privire la apărarea cuvenită şi legală, despre oare voi vorbi, cel ce nu respectă poruncile cele drepte, bune şi minunate ale lui Dumnezeu este nelegiuit, necucernic şi cu adevărat fără Dumnezeu,-dar cel ce se căieşte de toată nedreptatea, nelegiuirea şi idolatria, şi de gîndurile cele rele, fugind de stăpînia păcatelor, şi- nu se mai întoarce nicidecum la ele, un astfel de om este drept.

5. Şi crede nouă, Perennis, din această apărare, că poruncile cele bune şi strălucite le-am învățat de la Cuvîntul lui Dumnezeu (Iisus Hristos), Cel ce cunoaşte toate gîndurile

1. Apollos pare a fi o prescurtare pentru Apollonius, oare a fost confundat cu Apollos din Noul Testament (Fapte 18, 24; I Cor. 3, 5). Versiunea armeană scrie corect : *Apollonius.*

2. Informație greşită. Tigddius Perennis era praefecfus *praetorio la Roma.*

3. Informație greşită, datorită confuziei cu Apollos din Alexandria. Apollonius a fost consul ia Roma între 180—185. Noi am înlocuit în traducere numele de Apollos cu *Apollonius,* care este cel corect.

4. Informație greşită, datorită confuziei de nume.

5. Fapte 1, 1 ; *leş.* 20, 11 ; *Is.* 27, 16 j 42. 5; *Amos* 4, **13**; *II* **Mac. 7, 28; Fapte** 4, **24; 14, 15; Apoc. 4, 11; 10, 6.**

oamenilor[6].

6. Pe lîngă aceasta, El ne-a poruncit să nu jurăm nicidecum[7], ci să spunem în toate adevărul,- căci adevărul (spus) prin «da» este un mare jurămînt [8] şi de aceea pentru un creştin este ruşine să jure. Fiindcă din minciună, iese necredința, iar din necredință naşte iarăşi jurămîntuL Vrei, însă, să jur că noi cinstim pe împărat şi ne rugăm pentru împărăția lui ? Cu plăcere aş jura, adeverind chiar pe Dumnezeu, Cel oe există mai înainte de veci, pe Care nu mîini omeneşti L-au făcut, ci dimpotrivă El a rînduit un om care să împărătească pe pămînt peste oameni.

7. Proconsulul Perennis a zis : Fă ceea ce-ți spun şi căieşte-te, Apollonius, şi jertfeşte zeilor şi chipului împăratului Comod.

8. Iar Apollonius, zîmbind, a zis : Cu privire la schimbarea gîndului şi la jurămînt, Perennis, ți-am făcut apărarea, iar despre jertfă ascultă : Aduc şi eu şi toți creştinii jertfă nesîngeroasă şi curată Atotputernicului Dumnezeu, Care stăpîneşte cerul şi pămîntul şi toată suflarea, mai ales prin rugăciunile (făcute) pentru chipurile oamenilor inteligenți şi raționali, orînduiți de pronia lui Dumnezeu să împărătească pe pămînt.

9. De aceea, în fiecare zi, ne rugăm lui Dumnezeu care locuieşte în ceruri[9] după porunca cea dreaptă, pentru Comod, cel ce împărăteşte în lumea aceasta, bine ştiind că nu de la vreun oarecare altul domneşte pe pămînt, ci, cum am spus, numai din voința nebiruitului Dumnezeu, care cuprinde toate.

10. Proconsulul Perennis a zis : Iți dau o zi, Apollonius, ca să chib-zuieşti în sine însuţi despre viaţa ta.

11. După trei zile a poruncit să fie adus ,• era (de faţă) mulţime mare de senatori, consilieri şi mari înţelepţi (filozofi). Şi poruncind să fie chemat, zise : Să se citească actele lui Apollonius. Iar după citirea lor, proconsulul Perennis a întrebat: Ce ai chibzuit în sine însuţi, Apollonius ?

12. Iar Apollonius a zis : Să rămîn cucernic, precum ai hotărît, socotind după acte.

13. Perennis proconsulul a zis : Te sfătuiesc, pentru porunca senatului, să te schimbi, să cinsteşti şi să te închini zeilor, pe care toţi oamenii îi cinstim şi-i adorăm, şi să trăieşti împreună cu nod.

14. Apollonius a zis : Eu cunosc porunca senatului, Perennis. Am devenit însă evlavios, ca să nu cinstesc idolii făcuţi de mîini omeneşti.. De aceea nu voi adora nici aur,

6. **I Cor. 2, 10, 11; *Evr.* 4, 13; *Ps.* 32, 15; 138, 14—15; *tnț. Sir.* 23, 27.**
7. **Mt. 5, 33—37 ; 10, 18; Mc. 10, 119; Lc. 18, 20; *Ie?.* 20, 16; *Deut.* 5, 20.**
8. ***Mt.* 5, 37.**
9. ***I Tim.* 2, 1—2.**

nici argint, nici aramă, nici fier sau zei mincinoşi de lemn şi de piatră, care nici nu văd, nici nu aud, pentru că. sînt făcuţi de lucrători, de bijutieri şi de turnători, sculpturi făcute de-mîini omeneşti, şi nu se mişcă de la sine [10].

15. Ador însă pe Dumnezeu din ceruri şi numai Lui mă închin, Gel ce a suflat tuturor oamenilor suflet viu şi dăruieşte viaţa în fiecare zi tuturora [n].

16. Nu mă voi înjosi, de aceea, Perennis, nici nu mă voi arunca sub, cele mai urîte ,• căci este un lucru ruşinos să te închini unuia, egal cu oamenii, sau chiar mai mic decît demonii.

Păcătuiesc însă oamenii foarte uşuratici, cînd adoră aceste lucruri,, care ţin prin starea lor de cioplitura rece în piatră, de lemn uscat, de metal lucitor şi de oase moarte. Ce înseamnă prostia acestei înşelăciuni?[1]

17. De asemenea, egiptenii se închină, între alte multe murdării,, la un lighean, numit de mulţi spălător de picioare [12]. Ce înseamnă prostia acestei simplităţi ?

18. Atenienii, chiar şi acum, adoră un cap de bou de aramă, nu-mindu-1 Destinul Atenienilor, încît ei nu se mai roagă, într-un fel, propriilor lor zei. E limpede că mai ales acestea aduc vătămare sufletului celor ce se încred în ele.

19. Căci prin ce se deosebesc acestea de argila arsă şi de un ciob spart ? Se roagă însă statuilor demonilor, care nu aud, cum auzim noi,, nu cer, nu dau. Înfăţişarea lor este, într-adevăr, mincinoasă. Căci au ur~~hi şi mu aUlʃr oahi au şi nu văd, mîini au şi nu le

10. ***Ps.* 113, 12—16 j 134, 15—17 ; *Is.* 44, 12-^18 ; Avac. 2, 19.**
11. ***Fapte* 17, 25.**
12. **Vasul a fost transformat în zeu spre a fi adorat de egipteni, de către faraonul Amasis. Vezi Herodote, *Histoire,* livre II, *Euterpe,* 172. Texte etabli e traduit par Ph.. E. Legrand, Collection des Unrversdtes de France, Paris, 1936, p. 187—188.**
13. **Vezi nota ia**
14. **Lucian de Samosata, Bicov Ttpâîtț *(vitarum auctio),* 16, ed. C. Iacobitz, (Bibiiotheoa Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriiaina), t. I, Lipsiae, 1870, p.. 238; Idem, *Icaromenippus,* sive Hypernepheius, 9, ed. cit., t. II, Lipsiae, 1866, 406. Vezi Lucian de Samosata, *Icaromenipp sau călătoria dincolo de noi,* 9, trad. de Radut Hîncu, în Lucian de Samosata, *Scrieri alese,* Bucureşti, 1959, p. 149,—172, aici p.. 154—155.**

întind, picioare au şi nu merg [13], căci forma nu înlocuieşte fiinţa. Se crede că Socrate al Atenienilor, în bătaie de joc, se jura pe un platan, pe un lemn sălbatic [14].

20. De asemenea, pentru a doua oară păcătuiesc oamenii contra cerului, cînd se închină la cele ce aparţin firii materiale : ceapa şi usturoiul erau zeul Pelusienjlor, toate lucruri care intră în pîntece şi se aruncă afară [15].

21. Pe lingă acestea, pentru a treia oară păcătuiesc oamenii la cer, cînd se închină la cele înzestrate cu simţire: peşte şi porumbel, sau ca egiptenii la cîirne şi ohinocefal (maimuţă africană), la crocodil şi bou. la aspidă şi lup, (care sînt) o închipuire a felului lor de viaţă.

22. Mai mult, pentru a patra oară păcătuiesc oamenii la ceruri, cînd se închină fiinţelor care au raţiune, oamenii, care prin lucrarea lor rea sînt demoni; astfel ei numesc zei pe cei ce mai înainte au fost oameni, aşa cum au dovedit miturile lor. Căci ei spun că Dionysos a fost sfîşiat şi Hercule pus de viu pe foc, iar despre Zeus că a fost îngropat în Creta ,- potrivit cu acestea, li se cercetează numele; deci, datorită miturilor, li se cunoaşte numele,- dar,,mai ales pentru nelegiuirea lor, renunţ la aceasta.

23. Perennis proconsulul zise : Apollonius, porunca senatului este să nu fie creştini.

24. Iar Apollonius, cel numit şi Sakkeas, a spus : *Dar nu poate ii biruită porunca lui Dumnezeu de porunca omului.* Cu cît cei ce au crezut în El, care nu săvîrşesc nici o nedreptate, sînt ucişi pe nedrept şi fără judecată, cu atît mai mult Dumnezeu înmulţeşte numărul lor.

25. Vreau să ştii, Perennis, că Dumnezeu a rînduit o moarte pentru împăraţi şi senatori, pentru cei cu multă putere, pentru bogaţi şi săraci, pentru liberi şi sclavi, pentru mari şi mici, pentru înţelepţi şi simpli, iar după moarte, va fi judecata pentru toţi oamenii[16].

26. Dar este deosebire de moarte : pentru aceasta, ucenicii Cuvîn-tului nostru (Iisus Hristos) mor în fiecare zi plăcerilor [17], îşi înfrînează poftele prin cumpătare, voind să trăiască după poruncile dumnezeieşti. Şi crede nouă, Perennis, că nu este nici o părticică de plăcere care să nu fie înfrînată de noi, dar mai ales alungăm orice vedere ruşinoasă de la ochii noştri şi de lă urechile noastre orice cuvînt al ispititorilor, pentru ca inima noastră să rămînă curată.

27. Folosiindu-ne de viaţă, potrivit acestei reguli, proconsule, socotim că nu este greu a muri pentru Dumnezeul Cel adevărat. Căci ceea ce sîntem, pentru Dumnezeu sîntem. De aceea îndurăm toate ca să nu murim cum nu se cuvine.

28. Căci fie de trăim, fie de murim, ai Domnului sîntem [18]. Adesea **pot** ucide **şi** dizenteria **şi** frigurile ; **voi** socoti, deci, că am pierit de una din ele.

29. **PeTenaiis** proconsulul a zis : Judecind aceasta, Apollonius, mori **cu** plăcere ?

30. Apollonius a zis : Trăiesc într-adevăr **cu** plăcere, Perennis, netemîndu-mă, deci,

ia ***Rom.*** **14, 8.**

19. Comp. *In.* 14, 10—1-1; 17, 5 ; *Fapte,* 2 22; 10, 38; II *Cor.* 4, 4 ; *Fii.* 2, 6 ; *Col.* 1, 15 ; *Evr.* 1, 3.

20. *I Pt.* 2, 19—20; 3, 14; 4, 14.

15. *Mt.* 15, 17 ; Mc. 7, ia

16. *Mt.* 25, 31—46; *In.* 5, 27; *Fapte* 17, 31 ; *Rom.* 14, 10; // *Cor.* 5, 10; *Iac.* 2, 13.

17. *Rom.* 13, 14 ; / *Cor.* 6, 13 ; 15, 31 ; *IlCor.* 4, 10 ; *Gal.* 5, 16 ; *I Pt.* 2, 11 .

de moarte diin dragoste **de** viață. Căci nimic nu e mai prejos ca viața, *dar viața veşnică,* care este nemurirea sufletului ce s-a purtat bine **în** viața de aici.

31. Perennis proconsulul a zis : Nu înțeleg ce spui **şi** nici **nu** cunosc după lege **ce-mi** declari.

32. Apollonius zise : Ce ai tu, dacă te deplîng pe tine, cel ce nu înțelegi cele cu privire la foloasele harului ? Căci cuvîntul Domnului, Perennis, este pentru inima care vede, după cum este lumina pentru ochii care văd, fiindcă nimic nu foloseşte omul oare grăieşte celor ce nu-nțeleg, după cum nici lumina care răsare (nu foloseşte) orbilor.

33. Iar un oarecare filozof cinic a zis : Apollonius, bate-ți joc de tine însuți, căci mult ai rătăcit, deşi ți se pare că eşti adînc.

34. Apollonius a zis : Eu am învățat să mă rog, nu să iau în rîs ,■ dar ipocrizia din tine mărturiseşte orbirea inimii tale, deşi ea apare ca o mare apărare. Căci celor ce nu înțeleg, adevărul li se pare într-adevăr, batjocură.

35. Perennis proconsulul a zis : Ştim şi noi cil cuvîntul lui Dumnezeu este creatorul şi ad sufletului şi al trupului celor drepți, şi că el a vorbit şi a învățat ceea ce este plăcut lui Dumnezeu.

36. Apollonius zise : Acesta este Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Care s-a făcut om în Iudeea, drept întru toate şi plin de înțelepciune dumnezeiască[16], Cel ce ne-a învățat cu iubire de oameni cine este Dumnezeul tuturor şi care este scopul virtuții, scop care în vieţuirea cucernică se potriveşte cu sufletele oamenilor. Acesta (Iisus Hristos), prin patimile Sale, a făcut să înceteze stăpînia păcatelor.

37. El ne-a învățat să ne reținem mînia, să ne înfrînăm pofta, să ne stăpînim plăcerile, să alungăm tristețea, să fim prietenoşi, să facem să sporească iubirea, să îndepărtăm lauda deşartă, să nu căutăm răzbunarea față **de** cei ce ne fac nedreptăți, să disprețuim osîndirea la moarte dată prin judecată, nu pentru nedreptatea făcută, ci pentru a suferi fiind nedreptățiți[20] ,• pe lîngă aceasta, (ne-a învățat) să ne supunem legii date de El, să cinstim pe împărat[21]; să adorăm numai pe Dumnezeul Gel nemuritor, să credem că sufletul este nemuritor, să fim convinşi că există o judecată după moarte[22], să sperăm în răsplătirea ostenelilor virtuții după înviere, care va fi dată de Dumnezeu celor ce au vieţuit cu evlavie.

38. învățîndu-ne acestea lămurit şi încredințîndu-ne cu multe dovezi, El şi-a cîştigat într-adevăr marea slavă a virtuții, dar a fost pizmuit de cei ce nu L-au înțeles, cum au fost şi drepții şi filozofii dinaintea. Lui. Căci pentru cei nedrepți, drepții sînt nefolositori.

39. Cu privire la aceasta, este un cuvînt spus pe nedrept de cei neîrațeîepți: «Să legăm pe ceil drept, căci este supărător pentru noi»,

40. Chiar şi la greci (a zis) unul, cum auzim : «Cel drept, zice, va fi biciuit, chinuit, legat, i se vor arde ochii şi, sfîrşind să sufere toate relele, va fi răstignit» [23].

41. Deci, precum atenienii defăimători au condamnat pe Socrate, după ce au convins şi poporul, tot aşa unii dintre nelegiuiți au condamnat şi pe învățătorul şi Mîntuitorul nostru, după ce L-au arestat.

Tot aşa (au condamnat ei) înaintea Lui pe profeți, care au proorocit despre acest om, zicând că va veni Unul asemenea lor drept şi virtuos întru toate, Care, făcând bine tuturor

oamenilor, îi va convinge să adore.în virtute pe Dumnezeul tuturor, pe Care noi, ajungând cei dinții, îl cinstim, pentru că am învățat poruncile Sale sfinte, pe care nu le știam, încît nu mai rătăcim.

i 42. Iar dacă aceasta ar fi, cum spuneți voi, rătăcire, anume că sufletul este nemuritor, că va fi o judecată după moarte, că la înviere va fi răsplătirea virtuții, că Dumnezeu va fi judecător, am îmbrățișa ou plăcere această rătăcire, prin care am învățat să viețuim oum se cuvine, așteptînd nădejdea cea viitoare, deși (acum) suferim cele potrivnice.

43. Perennis proconsulul a zis : Eu gîndeam, Apollonius, că de aoum înainte ți-ai schimibat această părere și vei cinsti împreună cu noi zeii.

44. Apollonius zise : Eu speram, proconsule, că ai (acum) gînduri bune și că ți s-au luminat ochii sufletului prin apărarea mea, încît inima ta a devenit roditoare pentru a adora pe Dumnezeu, creatorul tuturor, și spre a-i aduce în fiecare zi numai Lui singur rugăciuni prin milostenii și purtare iubitoare de oameni, ca jertfă nesîngeroasă și curată lui Dumnezeu.

2.1. Mt. 22, 21 i Rom. 13, 1 şi 7 | *I Tim.* 2, 1—12 ; *Tit* 3, 1 ; / *Pt.* % 13 şi 17.

22. Vezi nota 16.

23. Platon, *La Republique,* II, 5, 361 e—302 a. Texte etabM et -tuaduffit par Emile Gh'anibry, îtn eol. Pliaton, *Oeuvres completes,* t. VI, *La Republique,* livres I—*UI* (Colieotaon des Uiniversiites de France), Paris, 19417, p. 95.

45. Perennis proconsulul a zis: Vreau să te liberez, Apollonius, dar sînt împiedicat de porunca împăratului Comod. Mă voi purta însă faţă de tine cu iubire de oameni. Şi a făcut semn din partea lui să se sfărîme fluierele picioarelor martorului *.

46. Iar Apollonius, cel numit şi Sakkeas, zise : Mulţumesc Dumnezeului meu, proconsule Perennis, împreună cu toţi cei ce au mărturisit pe Dumnezeu atotţiitorul şi pe Unul Născut Fiul Său, Iisus Hristos, şi pe Sfîntul Duh, şi pentru această hotărîre a ta, mîntuitoare pentru mine.

47. Un astfel de sfîrşit slăvit, de martir, cu sufletul smerit şi cu inima voioasă, a primit acest prea sfînt biruitor, cel numit şi Sakkeas. Iar ziua cea mare, în care el, învingînd pe cel rău, a dobmidit răsplata biruinţei, s-a rînduit astăzi.

întărindu-ne, deci, fraţilor, sufletul nostru în credinţă prin frumoasele lui lupte, să ne arătăm iubitori ai aceluiaşi har, prin mila şi harul lui Iisus Hristos, Căruia se cuvine, împreună cu Dumnezeu Tatăl şi cu Sfîntul Duh, mărirea şi puterea în vecii vecilor, amin.

Cel de trei ori fericitul Apollonius, numit şi Sakkeas, a murit ca martir cu 11 zile înainte de calendele lui mai (21 aprilie), după romani, iar după cei din Asia în luna a opta (21), iar după noi, împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărire în veci.

INDICE SCRIPTURIISTIC **

*** Text nesigur.**
**** Cifrele arabe Intre numerele 1—47, indică paragraful. Cifrele arabe Intre nn-merefe 88—99, indică pagina.**

INDICE REAL Ştt ONOMASTIC

S

T

U

V

Z

6

MARTIRIUL SFINTELOR PERPETUA ŞI FELICITAS

(7 martie 203)

INTRODUCERE

Actul martiric al Sfintelor Perpetua *şi* Felicitas, *care au pătimit pentru Hristos la 7 martie 203, la Cartagina, împreună cu alţi patru tineri creştini, în timpul împăratului Septimiu Sever (191 — 211), este unul dintre cele mai complete şi preţioase dintre actele martirice pe care ni le-a transmis antichitatea creştină, în forma lui originală, în limba latină, redactat de un martor ocular in 203, după istorisirea autentică lăsată de Stînta Perpetua şi după viziunea martirului Saturus, care a pătimit împreună cu ea.*

Sfînta Perpetua este una dintre cele mai frumoase şi mai interesante figuri din istoria creştinismului, iar istorisirea chinurilor şi patimilor ei pentru Hristos, scrise chiar de ea însăşi pînă în ziua martiriului, ne emoţionează pînă azi şi va emoţiona totdeauna inimile celor ce cred în Domnul Hristos. întregul document este o mărturie vie, zguduitoare şi autentică despre vigoarea şi puterea tinerei Biserici din provincia Africa a Imperiului roman, la începutul secolului al III-lea. Documentul e scris în spiritul cărţii Apocalipsa din Noul Testament şi al scrierii Păstorul lui Herma (Începutul secolului II), iar în unele capitole se simte în-rîurirea montanismului, sectă apărută în provincia Frigia din Asia Mică,, după 172, care constituia un val de neo-profetism în Biserica veche, în-rîurire puternică în Africa, datorită scriitorului Tertulian ff *după 220), care a îmbrăţişat unele idei montaniste.*

Autenticitatea acestui act martiric n-a fost pusă niciodată la îndoială, deoarece în el ni se spune precis : «Ea însăşi, Perpetua, a istorisit de aici înainte toată desfăşurarea martiriului său, aşa cum a lăsat-o scrisă de mîna şi simţirea ei» [1]. *Iar după ce Perpetua îşi încheie istorisirea suferinţelor ei, autorul necunoscut al părţii finale a actului* martiric, *cap. 14 — 21, spune că el îndeplineşte aceasta, ca un* mandat, *ba chiar ca un testament al preasiinlei Perpetua :*

1. *Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas,* H, ed. R Musurillo, op. cit., p. 108.

«mandatum sanctissimae Perpe-tuae, immo fideicommissum eius exequimur» [2].

în aiară de Perpetua, care a scris cea mai mare parte a actului său martiric, cap. 3 — IO[3] *şi viziunea lui Saturus, catehetul martirilor, scrisă: de el, cap. 11 — IZ*[4]*, un autor necunoscut, despre care unii istorici cred că este Tertulian, a compus o interesantă introducere, cap. 1 şi 2 şi partea, finală, cap. 14 — 21, pentru zidirea morală a credincioşilor*[5]*.*

Se scoate în relief, în introducere, lucrarea sfinţitoare a Sfîntului Duh, care din ziua Cincizecimii şi-a revărsat bogăţia harului său în lume-şi lucrează permanent la curăţia, înnoirea şi

sfințirea lumii: «Căci dacă vechile pilde de credință, care mărturisesc harul lui Dumnezeu şi lucrează la zidirea sufletească a omului, au fost păstrate în scris... şi mărturiile cele noi vor ajunge cîndva vechi ş-i folositoare urmaşilor... ,• căci le socotim, ca şi pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfînt, alături de Scriptura Bisericii...» *numită în text* «Instrumentum Ecclesiae»[6]. *Profetul Ioil însuşi a proorocit că «în zilele cele mai de pe urmă, zice Domnul, voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul»* [7].

La începutul anului 203, în urma edictului dat de împăratul Septimiu: Sever (193 — 211), în 202, pentru interzicerea prozelitismului creştin, sau *pentru faptul că creştinii au fost acuzați că n-au participat la sărbătorile Decennalia (zece ani de domnie), date în cinstea împăratului Septimiu Sever, în 202, că n-au săvîrşit* vota publica *(rugăciunile publice)* şi au refuzat să sacrifice* pro salute imperatorum (= *pentru sănătatea împăraților)* [8], s-au *produs în Africa mişcări din partea populației păgîne» fanatizată contra creştinilor.*

*A fost arestată Vibia Perpetua, matroană romană, de 22 de ani, instruită şi bine educată, căci în afară de limba latină vorbea şi scria greceşte, care aparținea unei familii înstărite, din oraşul Thuburbo Minus^*

2. *Ibidem*, XVL ed. cit., p. 124.
3. *Ibidem*, 3—10, ed. cit., p. 108^-118.
4. *Ibidem*, Mi-13; ed. cit., p. M8—122.
5. *Ibidem*, cap. I—II şi XIV—XXI,, ed. cit., p. 106—108 şi 122—131.
6. *Ibidem*, cap. I, ed. cit. p. 106.
7. iodi, II, 28—29 ; *Ibidem*, cap. I, ed. cart., p. 106, unde se citează Ioil II, 28 ; Fapte 2, 17—118.
8. Unii istorici sînt de părere că împăratul Septimiu Sever n-a dat edictul de* persecuție din 202 contra creştinilor. Vezi dintre aceştia : T. D. Bannes, *Legislation against the Christian*, în «Journal of Religiian Studlies» (Chicago—JRS), 1968, p. 32—50; R. Freudenisberger, *Das angebliche Christenedikt des Septimius Sevems*, în «Wiener Studian», n.r.., 1968, 2, p. 206—217; K. H. *Schwmtte, Das angebliche Christengesetz des Septimius Severus*, în «Hdstoria». Zedtschrift fur alte Geschichte», nr. 12 (Baden-Baden), 1965, p. 185—208; L. Petit, *Histoire generale de l'Empire Romain*, Paris,, 1974, p> 382.

/azi *Tebourba)*[3]*, situat ia peste 40 de km de Caitagina, căsătorită, avînd un copii mic pe care-1 alăpta, avînd tată un păgîn fanatic şi mamă pe jumătate creştină şi doi frați, unul catehumen şi altul, copilandru, care jnurise din cauza unui cancer facial. în momentul arestării era simplă catehumenă, adică nu primise încă botezul creştin.*

Odată cu ea au fost arestați doi tineri de condiție liberă, dar modestă, Saturninus şi Secundulus, Felicitas, sclava Sfintei Perpetua, şi sclavul Revocatus, toți catehumeni. Mai tîrziu, s-a prezentat de la sine autorităților şi Saturus, *catehetul lor, deci erau două creştine şi patru creşiini*[1]*. Numele martirelor Perpetua şi Felicitas şi ale martirilor care au pătimit împreună cu ele ni s-au păstrat şi de inscripția de pe piatra lor funerară, descoperită in 1907 de arheologul francez Delattre, în* Basilica majorum, *ridicată pe mormintele lor* [n].

Autoritățile municipale din Thuburbo, voind să se descarce de orice răspundere, au trimis cele două tinere femei şi pe cei patru tineri la Cartagina, unde au fost închişi într-o temniță întunecoasă şi oribilă, probabil Ungă palatul proconsulului, pe coasta colinei Byrsa [2]*. Comunitatea creştină din*

1 *Ibidem*, II şi IV, ed. dl, p. 108 şi 110.
2 T. Monoeaux, *La vraie Legende doree*, Paris, 1928, p. 160.

Cartagina, prin diaconii Tertius şi Pomponius, le-a venit imediat în ajutor, obţinînd pe bani de la conducătorul închisorii o ameliorare a situaţiei creştinilor închişi. Astfel, Perpetua a putut primi pe iatăl ei, care a încercat în zadar s-o înduplece să se lepede de creştinism, pe mama şi fratele ei, copilul pentru a-1 alăpta, rudele şi prietenii, încît, putînd alăpta copilul, i s-a părut închisoarea «ca un palat» [3]*. De la arestare şi pe tot parcursul martiriului, Perpetua e stăpînită de credinţa puternică în Iisus Hristos, Care, cum credea ea, va suferi împreună cu ea şi cu ceilalţi martiri, şi de dorinţa ei neclintită de-a deveni martiră, lup-tîndu-se in sine cu dragostea de mamă, faţă de copilul pe care-1 alăpta şi de părinţii ei, care nu înţelegeau noua credinţă creştină şi nu se bucurau de martiriul ei.*

Perpetua şi cei dimpreună cu ea puteau acum primi în închisoare pe tatăl, mama şi fratele ei, rudele, prietenii şi cunoscuţii.

In prima viziune pe care a avut-o în închisoare, Perpetua s-a luptat cu diavolul, înfăţişat ei sub chipul unui balaur pe care 1-a învins şi a intrat biruitoare în paradis. Acolo a văzut şezînd pe un scaun un bărbat înalt, cu părul alb, în haină de păstor, care i-a dat ca împărtăşanie o înghiţiturâ de brînză, făcută din laptele muls de la oile pe caie le păstorea [14]*. Este aici o referinţă la textul din*

9. ***Martiriul SI. Perpetua şi Felicitas,*** **HI şi XIII, ed. ciit., ţ>. 108 şi 122.**

11. Delattre, ***La Basilica Maiorum Tombeau des Sainies Perpetue et Felicite,*** **în «Oomptes xendus de l'Academiie des Iinsoriiptions et Belles Lettres, 11907, p. 176—177, 191—195, 511—512, 519—531 ; E. Diehl, Inscriptiones** ***latinae veteres,*** **Berlin, 1961, nos :2040—2041.**

proorocia lui Daniel, unde se spune că «s-a aşezat pe scaun Cel vechi de zile (Dumnezeu) •, îmbrăcămintea Lui era albă ca zăpada, iar părul capului Său curat ca lina» [15]*.*

In ceea ce priveşte cuminecarea cu «brînză», avem aici o mărturie că creştinii din Cartagina au fost influenţaţi de secta tertulianiştilor, adepţii scriitorului bisericesc Tertulian **ft** *după 220), care adoptaseră unele practici encratiste şi montaniste, între altele practicînd împărtăşirea cu lapte şi brînză.*

După câteva zile Perpetua şi cei dimpreună cu ea au fost duşi în forul din Cartagina, spre a fi judecaţi de procuratorul Hilarianus, guvernatorul interimar care a succedat în 203, proconsulului Minucius Timi-nianus, după moartea acestuia[16]*. Cu toţii au refuzat să abjure credinţa creştină, spre marea indignare şi iritare a paginilor. Perpetua n-a cedat nici rugăminţilor pline de lacrimi ale tatălui ei. La sfîrşitul interogatoriului, procuratorul Hilarianus le-a dat pedeapsa capitală : condamnarea la moarte, fiind daţi fiarelor sălbatice în ziua de naştere a, cezarului Geta, tiul împăratului Septimiu Sever, care corespunde datei de 7* martie 203.

In aşteptarea executării pedepsei, martirii sînt duşi din nou în carceră. Perpetua are acum două noi viziuni. Intr-una îi apare fratele ei, Dinocrate, mort de copil din cauza unui cancer facial, care i s-a arătat acum îîngă un bazin cu apă din care putea bea spre a se răcori, vesel şi vindecat de boală [17]*. In altă viziune, s-a luptat cu un egiptean urît la înfăţişare, care preînchipuie pe diavolul, pe care ea 1-a biruit, zdrobin-du-i capul cu călcîiul*[18]*.*

Catehetul Saturus a avut şi el o viziune. Se făcea că martirii au fost duşi de patru îngeri în paradis, unde au găsit pe alţi martiri: Jocundus, Saturninus, Artaxius, care au pierit arşi de vii în prigoană şi pe Quin-tus, care a murit în închisoare. Au întîlnit apoi pe episcopul Optatus şi pe

---

3 ***Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas,*** **ed. cit., IU, p. 110 şi 112.**

preotul Aspasius, care erau certați între ei şi stăteau despărțiți şi trişti, iar martirii i-au rugat să se ierte unul pe altul şi să se împace, spre a nu scandaliza poporul credincios [i9].

Dintre martiri, Secundulus a murit mai înainte în închisoare[20].

14. ***Ibidem,*** **ed. cdlt., IV, p. 110—1112.**
15. ***Dan.*** ***7,*** **9.**
16. Pentru ***Minucius Oppianus sau Timinianus,*** **vezi** ***Prosopographia Imperii Romani,*** **t. II, ed. E. Klebs et H. Dessau, 1697—1898; ed. 2-a, de E. Groag et A. Stein, 1933, p. 441 ; H. Miusuridlo,** ***op. cit.,*** **p. 113, n. 9.**
17. ***Martiriul SI. Perpetua şi Felicitas,*** **ed. MususriHio, VII şi VIII, p. 114—116.**
18. ***Ibidem,*** **X, ed. cit., p. 116—11&**
19. ***Ibidem,*** **XI, XII, XIII, ed. cit., p. 1)1®—122.**
20. ***Ibidem,*** **XIV, ed. cit., p. 122.**

Felicitas, sclava Perpetuei, fiind însărcinată, a născut în luna a opta, în condiții foarte grele, o fetiță, pe care a luat-o s-o oreascd o *soră creştină. Astfel, a putut să sufere şi ea martiriul împreună eu ceilalți, căci justiția romană interzicea ca o femeie însărcinată să fie* executată[21].

In ajunul pătimirii, pe cînd martirii iuau ultima cină, numită agapă (masa dragostei), s-au strîns paginii, curioşi să-i privească. Dar catehetul Saturus i-a mustrat, zicîndu-le : «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ? Azi prieteni, mîine duşmani! Intipăriți-vă bine în minte, însă, fețele noastre ca să ne recunoaşteți în ziua aceea» *(ziua judecății)*[22]. *Auzind acestea, păgînii s-au retras înfricoşați, iar mulți au crezut în Hristos.*

A doua zi, 7 martie 203, în ziua aniversării zilei de naştere a cezarului Geta, martirii, două femei şi trei tineri, au fost duşi în amfiteatrul din Cartagina, unde au suferit pătimirea pentru Hristos, în fața unei mulțimi imense, adunată ca la jocurile de circ.

*în timpul pătimirii, Saturninus şi Revocatus au fost atacați de un leopard şi de un urs ; Saturus, de un leopard, iar Perpetua şi Felicitas, de o vacă sălbatică. Un oarecare catehumen cu numele de Rusticus a încurajat continuu pe Perpetua. Saturus, fiind grav rănit de un leopard care-i făcuse o muşcătură mare din care curgea din abundență sîngele, iar păgînii în delir îi strigau: *Mîntuit, spălatmîntuit, spălat», ca unul care primise botezul sîngelui, a cerut soldatului Pudens să-şi scoată inelul din deget şi înmuindu-1 m sîngele ranei sale i 1-a dat* «ca *semn (al iubirii) şi ca amintire a sîngelui său». După atacul fiarelor, martirii au fost aduşi în mijlocul amfiteatrului, unde li s-au tăiat capetele. Perpetua, vă-zînd ezitarea gladiatorului, i-a dus singură la gît mîna lui tremurătoare* [23]..

Pe *mormintele celor cinci martiri, s-a ridicat mai tîrziu în Cartagina o mare basilica,* Basilica majoram. La *aniversarea morții martirice a Sfintei Perpetua şi a tovarăşilor ei de suferință, Fericitul Augustin* ft *430) a rostit trei frumoase cuvîntări*[2i].

Pentru că Tertulian vorbeşte despre viziunile Perpetuei[25], *iar în prima viziune Perpetua menționează unele practici montaniste cu privire la sfînta cuminecare*[26], *unii istorici au presupus că marele scriitor african este autorul martiriului Sfintelor Perpetua şi Felicitas*[27]. *Dar aceasta este*

21. ***Ibidem, XV,*** **ed. cit., p. 12»—124.**
22. ***Ibidem,*** **XVII, ed. cit., p. 124.**
23. ***Ibidem,*** **XIX, XX, XXL p. 1216—130. Pentru data de 7 martie 203, vezi: T. D. Bames,** ***Pre-Dacian Acta Martyrum,*** **in «Journal of Theologiical Studies», 19(1968) p. 52)1—525.**
24. Fer. Augiuistin. ***In Natali martyrum Perpetuae et Felicitatis,*** **P. L. XXXVIII, col. 1281—1284 i 1284—11285 ; li285—1286.**
25. Tertulian, De anima, 55, 4, ed. J. H. Waszink, Corpus Cftrisf/anorum, Amsterdam, 1947 şi 1954, p. 862—863 ; Ed. A. Reifferscheid ed G. Wissova, în Corp. Scrip. Eocl. Lat., t. XX, 1, Pragae—Vindobonae—Lipsiae, 1890, p. 3.
26. ***Martiriul Si. Pereptua şi Felicitas,*** **IV, ed. H. MusurfiUlo, p. 110—U12.**

numai o ipoteză, deoarece nici stilul şi nici ideile nu sînt ale lui Tertulian [28]. *In realitate, martiriul lor a fost compus de un martor ocular anonim din Cartagina, în limba latină, care este textul original, iar textul grec a fost tradus din limba latină*[29].

Textul martiriului Sfintelor .Perpetua şi Felicitas şi al martirilor dimpreună cu ele, fiind compus de un martor ocular după istorisirea autentică a Sfintei Perpetua, are cea mai mare valoare istorică şi literară. Martiriul lor, istorisit în culori vii, simple şi sincere, fără nici un fel de artificii şi exagerări, rămîne cel mai preţios act martiric din epoca persecuţiei creştinilor de către împăraţii romani, în primele trei secole, şi totodată cea mai frumoasă şi emoţionantă operă literară pe care ne-a transmis-o vechea literatură creştină, care va mişca şi emoţiona pînă la lacrimi inimile creştinilor din toate timpurile. El este, cum se exprimă istoricul francez Pietre de Labrlolle, «un document celebru, de o exaltare atît de arzătoare şi pură, de o atît de mişcătoare şi graţioasă simplitate, de-abia atinsă ici şi colo de o bănuială de retorică» [30].

După părerea cunoscutului aghiograf H. Delehaye, «Martiriul Sfintului Policarp şi Actele Sfintelor Perpetua şi Felicitas... ar putea fi puse pe aceeaşi linie cu Martirii lui Chateaiubriand» [31].

Sinaxarul Constantinopolitan *aminteşte de martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas, la 1 şi 2 februarie, 4 şi 14 martie™, Iar* Martirolo-giul Ieronimian [33], Bibliotheca hagiographica Graeca [34] *şi* Bibliotheca hagiographica Latina [35] *îl datează corect la 7 martie 203* [36].

27. J. van Beek, *Passio SS Perpetuae et Felicitatis,* Nimegue (Noviomagi), 1936, p. 84—96 şi ed. din Florilegium Patriisticum, Fasc. XLIII, Bonnae, 1038, p. 6—63; P. de Labriolle, *Histoire de la litterature latine chretienne,* 3-e ed., Paris, 1947, p. 99, note 1 ; Pr. Mărim Neamţu, *Mucenicia Siintelor Perpetua şi Felicitas.* Traducere ddin latineşte şi greceşte, cu un studiu Introductiv, Craiova, 1944, p. V.

28. P. Monceaux, La *vraie Legende doree,* Paris, 1928, p. 161; Idem, *Histoire litteraire de l'Alrique chretienne,* t. I, Paris, 1901, p. 70—96; retipărită la Bruxelles, 1963; P. de Labriolle, *La crise montaniste,* Paris, 1913, p. 345—351.

29. H. Musurillo, op. *cit.,* p. XXVII. Excelentă traducere greacă a textului original latin, s-a păstrat în Codex *Hierosolymitanus S. Sepuichri* (sec. X); G. Lazzati, *Note critiche al testo della Passio SS. Perpetuae et Felicitatis,* in «Aevum», 30 (Milano, 1956), p.30—3G; M. Schantz, op. *cit.,* p. 440.

30. P. de Labrfollle, op. *cit.,* p. 156.

31. H. Delehaye, Les *passions des martyrs et les genres Htteraires,* Bruxelles, 1921, p. VII—VHI.

32. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* ed. H. Delehaye, p. 440, 508, 536.

33. *Martirologium Hieronymianum,* ed. J. B. de Riossi et L. Duchesine, t. II, p. 1, p 29; ed. H. Delehaye et H. Quintiin, t. II, 2. p. 191—132.

34. Ed. Fr. Halkin, t. I, p. 189.

35. Ed. Socii Bollandiaini, t. II, p. 964, cu bun| bibliografie.

36. *Studii:* Marta Sordi, */ rapporli ha il Cristianesimo e l'impero da Severi a Gallieno,,* in *Âuisiieg und Niedergang der romischen Welt,* Band II, Berlin-New York, 1979. p. 340—345; Idem, *II Cristianesimo e Roma,* Bologna, 1965; Adrian Hastings, A *History oi Airican Christianity,* 1950^—1975, Oambridge, 1979; J. Danielou, Les

Biserica Ortodoxă sărbătoreşte pe Sfintele Perpetua şi Felicitas în fiecare an la 1 februarie.

*

* «

Am folosit la traducerea de faţă ed. lui Panaiot C. Hristu, Ti Mαρxopτoc **xffiv** dpxaîiov xpf'**ciavffiv...** *text în limba greacă veche cu traducere în limba greacă modernă, Tesalonic, 1979, p. 252—293 şi ed. H. Musurillo,* op. cit., *p. 106—131, text latin, cu traducere engleză.*

Am consultat, de asemenea, edițiile .-

Corn. I. M. van *Beek,* Passio Sanctarum Perpetuae et Felicitatis, Latine et Graece, *în* Florilegium Patristicum, *fasc. XLIII, Bonnae, 1938, p. 6 — 63 ; vezi şi ed. de Nimega, 1956 ;* G. *Lazzati,* Gli sviluppi..., p. *177— 189 , D. Ruiz-Bueno,* op. cit., p. *440^147 ; R. Knopf* — G. *Kriiger,* op. cit., p. 35—*41* ; W. H. *Schewring,* The passion of SS Perpetua and Felicity, *London,* 2931 ; A. H. *Salonius,* Passio Sanolae Perpetuae, *Helsingfors, 1928; O. von Gebhardt, op.* cit., p. *61—95*; vezi *şi P. Fr. de'Cavalieri,* La Passio S. S. Perpetuae et Felicitatis, în *«Romische Quartalschrift», 5 Supplementhelt, 1896, p. 104—148-, R. J. Armitage,* Texts and Studies, *t. I, nr.* **2.** The Passion of S. Perpetua with an appendix on the Scillitan

***origines du christianisme latin,* Paris, 1978; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurele ă Anastase* (coli. Nouvelie Clio, 11), 2-e ed., Paris, 1970; J. Speigl, *Die Christenpolitik des Septimius Severus,* în «Miinchener theologische Zeit-schruft», XX (1969), p. 181—194; P. Petit, *Histoire generale de l'Empire romain.* Paris, 1974, p. 382; M. Măslin, *Le Christianisme dans l'Empire romain.* Paris, 1970; J. Mohlhagen, *Der romische Staat und die Christen,* 1970, şi 1973, p. 215—217; P. Keresates, *The Empereur Septimius Severus. A precursor oi Decius,* fc» «Histoiia», 1970, p. 565—578 ; CI. LepeUey, *L'Empire romain et le christianisme,* Paris 1969; J. R. Patanque, *Le christianisme antique,* Paris, 1967; J. Vogt, *Christenverlol-gung,* în Reallexikon, cit. t. H, col. 1181 ; J. Danielou et H. Marrou, *Nouvelie histoire de l'Eglise,* T. I, p. 105—166; 171, 176; H. Grecr,ire, P. Orgels, J. Moreau et A. Maricq, *Les persecutions dans l'Empire romain,* în Meni. cit., Bruxelles, 56 (1964), no. 5, p. 19, 112; W. H. C. Fremd, M'artyrdom and Persecution *in the early Churchy* Oxford, 1965; New York, 1967, p. 268—271; L. Harrnamd, *Le monde romain sous les Antonins et* sous Jes Severes, Paris, 1960; J. Campos, EI *autor de la Passio SS. Perpetuae et Felicitatis,* în «Helmaniica» 10 (1959), p. 357 ş.u.; A. Calderini, /. *Severi. La crisi dell-impero* nel III secolo (Storia di Roma, VII), Bologna, 1959; Q, E. Edsman, Le *bapteme du leu,* Lund, 1940, p. 42—48; M. Besnier, *L'Empire romain de l'avenement des Severes au concile de Nicee,* (Histoire romaine sous la direction de G. Glotz), t. IV, 1-e pârtie, Paris, 1937, p. 51—52; 2-e ed. Paris, 1945; J. Lebreton et. J. Zeiller, De *la Un du* 2-e *siecle ă la* pa/x *constantinienne,* t. 2, de /'Histoire de l'Eglise..., de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1936, p. 1115—117; L. Duchesne, *Les origines du culte des martyrs,* 2-e ed., Paris, 1933>, p. 430; L. Mas&on, *Sainte Perpetue, Sainte Felicite et* leurs com-*pagnons martyrs,* Lyon—Paris, 1920; H. Delehaye, *Les passions des martyrs,* p. 63—70 ,-L. Gatti, *La Passio SS. Perpetuae et Felicitatis,* In «Didascalion», 1 (1923), p. 31—43; J. Mesnage, *Le christianisme en Airique,* 3 voi., Paris, 1915; P. Allard, *Histoire des persecutions pendant la premiere moite du troisieme siecle,* (Septime Severe, Maximin, Dece), 3-e ed.. Paris, 1905, p. 89—144; B. Aube, *Les -ehretiens dans l'Empire romain, 2-e* ed. pards, 1881, p. 521—525.**

martyrdom, *Cambridge, 1891, p. 506 – 516 ; Migne, P.L. III, col. 13 – 62 Th. Ruinait,* op. cit., p. 134 — *146.*

Am consultat, de asemenea, traducerile :

*

A. Hamman, op. cit., p. *87 – 103 ; traducere italiană •, P. Hanosin,* op,, cit., *p. 71 – 89, traducere franceză; Vicenzo Corrente,* Atti dei martiri... La passione di S. Perpetua e di S. Felicita, *Siena, 1928, p. 15 – 44; Ilde-lonso Clerici,* op. cit., p. 255 — 279 ,• *P. Monceaux,* La vraie Legende do-ree, p. *165 – 188 ;* G. *Rauschen,* Ecbte alte Mărtyrerakten. Die Akten der Hl. Perpetua und Felicitas, *Kempten und Munchen, 1913, p. 40* — 56 *y trad. germană; H. Leclercq, Les* Martyrs, *t. I, Paris, 1902, p. 120 – 139. Vezi şi traducerea franceză :* La Passion des saintes Perpetue et Felicite (marş *203), Carthage, 1954.*

In limba română : Mucenicia Sfintelor Perpetua şi Felicitas. Pagini glorioase de autentică mucenicie creştină. *Trad. din greceşte şi latineşte... de Pr. M. Neamțu, Craiova, 1944 ;* Pătimirea Sfintelor mucenice Perpetua şi Felicitas, *trad. din latineşte de Iorgu Stoian, Bucureşti,* 2937,

MARTIRIUL SFINTELOR PERPETUA ŞI FELICITAS

(t 7 martie 203)

Dacă vechile pilde de credinţă, care mărturisesc harul lui Dumnezeu şi lucrează la zidirea sufletească a omului[1], au fost păstrate în scris, iar prin citirea lor, ca printr-o reprezentare a faptelor, şi Dumnezeu să fie cinstit şi omul să fie întărit, de ce să nu fie istorisite şi noile mărturii, care servesc deopotrivă acestui îndoit scop ?

Căci şi aceste mărturii vor ajunge cîndva vechi şi folositoare urmaşilor, chiar dacă în timpul de faţă, din pricina marii cinstiri a trecutului sînt socotite de mai puţină însemnătate.

Ar putea să vadă, însă, cei ce judecă puterea Unuia Duhului Sfînt după vechimea timpului că mărturiile cele de pe urma trebuie socotite chiar mai de preţ, ca unele ce sînt cele mai noi, după bogăţia revărsării harului, făgăduit în vremile cele mai de pe urmă ale lumii :

«Cdci în *zilele cele mai de pe urmă, zice Domnul, voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul* şi *fiii şi fiicele oamenilor vor prooroci; şi voi vărsa din Duhul Meu peste robii şi roabele Mele şi tinerii vor avea vedenii şi bătrînii vor visa visuri»* [2].

De aceea şi noi, care recunoaştem şi cinstim profeţiile şi vedeniile •cele noi, deopotrivă făgăduite, şi le socotim, ca şi pe celelalte, lucrări ale Duhului Sfînt, alături de Scriptura Bisericii, căreia i s-a trimis aceiaşi Duh, spre a împărţi tuturor toate darurile, după cum a dat Domnul fiecăruia [3], trebuie să le scriem şi să le răspîndim, citindu-le, spre slava lui Dumnezeu, pentru ca să nu se creadă cumva, fie din cauza slăbiciunii, fie pentru credinţa lipsită de nădejde, că harul lui Dumnezeu s-a dăruit numai celor din vechime, fie prin vrednicia martirilor, fie prin a descoperirilor, fiindcă Dumnezeu împlineşte totdeauna ceea ce a făgăduit, spre a fi mărturie necredincioşilor şi spre folos

1. ***I Cor.*** **14, 3;/ / *Cor.* 12, 19.**
2. ***Fapte*** **2, 17—48 ; *loil* 3, 1—2.**
3. ***Rom.*** **12, 3 j *I Cor.* 7, 17.**

credincioşilor.

De aceea şi noi, fraţilor şi fiilor, vă facem cunoscut ceea ce am auzit, am văzut şi am pipăit [4], pentru ca şi voi oare aţi fost de faţă să vă aduceţi aminte de slava Domnului, iar

cei ce cunoaşteţi acum din auzite să aveţi părtăşie cu sfinţii mucenici şi prin ei cu Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărirea şi cinstea în vecii vecilor. Amin.

II.

Au fost prinşi tinerii oatehumeni Revocatus şi Felicitas, tovarăşa lui de sclavie, Saturninus şi Secundulus. între aceştia (se afla) şi Vibia Perpetua, de familie nobilă, cu educaţie aleasă, căsătorită ca o matroană, avînd tată şi mamă, şi doi fraţi, unul de asemenea catehumen, şi un copil mic la sîn iar ea avea aproape douăzeci şi doi de ani. Ea ânsăşi, Perpetua, a istorisit de aici înainte toată desfăşurarea martiriului ei, aşa cum a lăsat-o scrisă de mina şi de simţirea ei.

III.

Pe cînd eram încă, spune ea, cu prigonitorii noştri, iar tatăl, din marea lui iubire, dorea prin cuvinte să mă întoarcă de la credinţă, i-am zis :

— «Tată, vezi, de pildă, vasul acela care se află acolo, un urcior sau altceva ?».

Şi el a zis : — «îl văd».

Iar eu i-am zis lui : — «Poate el oare fi numit cu alt nume, decît ceea ce este ?»

Şi el a răspuns : — «Nu».

— «Tot aşa şi eu nu pot să mă numesc altfel, decît ceea ce sînt, *creştină*».

Atunci, tatăl, tulburat de acest cuvînt, s-a repezit Ia mine ca să-mi scoată ochii, dar m-a rănit numai, apoi, fiind învins, a plecat cu dovezile lui drăceşti.

Atunci, în puţinele zile în care a lipsit tatăl, am adus mulţumire Domnului, şi, în lipsa lui, m-am refăcut ,• chiar în răstimpul acestor eîteva zile, am fost botezaţi. Iar Duhul Sfînt mi-a insuflat că nu trebuie să cer altceva de la apa (Botezului), decît pătimirea trupului.

Peste eîteva zile, am fost duşi la închisoare ,• iar eu m-am înfricoşat, fiindcă niciodată n-am văzut un astfel de întuneric.

O, ce zi îngrozitoare ! Era o căldură înăbuşitoare din cauza mulţimii {celor închişi) şi a brutalităţii soldaţilor. Cel mai mult eram chinuită acolo de grija copilului.

Atunci, binecuvîntaţii diaconi, Tertius şi Pomponius, care ne slujeau, au obţinut prin

4, Lc. 1, 2 ; / *In.* 1, 1 şi 3.

daruri ca pentru eîteva ore să fim scoşi într-un loc mai bun al închisorii, ca să ne răcorim. Ieşind atunci toţi din închisoare, se ocupa fiecare de ale sale. Eu îmi alăptam copilul, aproape mort de foame. îngrijorată pentru el, vorbeam cu mama, îmi încurajam fratele, le încredinţam copilul. Mă sfîrşeam de durere, pentru că-i vedeam pe ei istovindu-se din pricina mea.

Am suferit asemenea griji multe zile ; şi am reuşit, ca copilul să ră-mînă cu mine în închisoare. El s-a făcut bine îndată, iar eu am fost uşurată de chinul şi de grija copilului. Şi s-a schimbat deodată pentru mine închisoarea, ca într-un palat, încît preferam să fiu aci decît altundeva.

IV.

Atunci, mi-a zis fratele meu : — «Doamnă soră, iată eşti în mare cinste, încît poţi cere o vedenie şi ţi se va arăta dacă o să pătimim sau vom fi liberaţi!» Iar eu, care ştiam că vorbesc cu Domnul, ale Cărui binefaceri atît de mari le cunoscusem, i-am făgăduit lui cu încredere, spunînd :

— «Iţi voi vesti mîine».

Şi am cerut şi mi s-a arătat aceasta :

Văd o scară [5] de bronz de o mărime uimitoare, care se ridica pînă la cer, dar îngustă, pe care nu se putea urca decît unul cîte unul; iar pe laturile scării, erau înfipte tot felul de instrumente de fier. Erau acolo săbii, lănci, căngi, cuţite, încît, dacă s-ar fi urcat cineva, fără băgare de seamă, şi fără să privească în sus, ar fi fost sfîşiat, şi bucăţi de carne din trupul lui ar fi atîrnat de fiare. Sub această scară sta culcat un balaur [6] de o mărime uimitoare, oare întindea curse celor ce urcau şi-i înfricoşa ca să nu se urce.

Saturus, însă, s-a urcat cel dintîi, fiind cel ce s-a predat de bună voie, în urmă, din cauza noiastră, pentru că el însuşi ne instruise (în credinţă), iar atunci cînd am fost arestaţi, el nu fusese de faţă. Ajungînd în capul scării, s-a întors spre mine şi mi-a zis =

— «Perpetua, te susţin ! Dar vezi să nu te muşte balaurul acela».

Şi eu i-am răspuns : — «în numele lui Iisus Hristos, nu mă va vătăma». Iar balaurul de sub scară, ca şi cum s-ar fi temut de mine, şi-a ridicat încet capul şi eu am călcat pe capul lui ca şi cum aş fi călcat pe prima treaptă.

Iar eu m-am urcat şi am văzut o grădină de o întindere foarte mare şi în mijlocul ei şedea un bărbat înalt cu părul alb, în haină de păstor, care mulgea oile; în jurul lui stăteau

5. Fac. 28, 12.
6. Fac. 3, 13—15.

multe mii de oameni în alb, iar el a ridicat capul, rn-a privit şi mi-a zis : «Bine ai venit, copilă !» M-a chemat apoi şi mi-a dat din.brînza făcută din laptele muls ca o înghiţitură ,• Şi eu am primit-o cu mîinile împreunate şi am mîncat-o ,• iar toţi cei ce stăteau în jur au zis : «Amin» ! [7] Şi la auzul acestui cuvînt, m-am deşteptat, mestec înd nu ştiu oe, ceva dulce.

Îndată am istorisit aceasta fratelui meu şi noi am înţeles că vom pătimi ,• şi am început să nu mai avem nici o speranţă în lumea aceasta.

V.

Peste puţine zile, s-a răspîndit zvonul că vom fi judecaţi. A venit, însă, din cetate, pe neaşteptate şi tatăl meu, nimicit de durere, şi se urcă la mine ca să mă întoarcă (de la credinţă), zicînd :

— «Fie-ţi milă, fiică, de perii mei albi! îndură-te de tatăl tău, dacă mai sînt vrednic să-mi zici 'tată ,• dacă te-am adus cu aceste mîini pînă la această floare a vîrstei ,• dacă te-am preţuit mai mult decît pe toţi fraţii tăi, să nu mă dai spre ruşinea oamenilor ! Priveşte la fraţii tăi! Gîndeşte-te la mama şi la bunica ta ! Priveşte la copilul tău, care nu va mai putea trăi, fără tine ! Leapădă-ţi mîndria, ca să nu ne nimiceşti pe toţi; căci nimeni dintre noi nu va mai vorbi în voie, dacă tu ai să suferi ceva».

Acestea le spunea din iubirea sa, ca tată, sărutîndu-mi mîinile şi aruncîndu-se la picioarele mele. Şi .cu lacrimi, mă numea nu numai fiică, ci doamnă. Iar eu sufeream din pricina tatălui meu, fiindcă el singur, din tot neamul meu, n-avea să se bucure de pătimirea mea ! Şi l-am mîngîiat, spunîndu-i: «Se va întîmpla la scaunul acela de judecată ce va vrea Dumnezeu ! Căci să ştii că noi nu sîntem în puterea noastră, ci în a lui Dumnezeu». Şi el a plecat de la mine întristat.

VI.

A doua zi, pe cînd prînzeam, am fost ridicaţi pe neaşteptate, ca să fim judecaţi şi am ajuns în piaţa publică. îndată s-a răspîndit zvonul în împrejurimile forului şi s-a adunat mulţime imensă de popor. Ne-am urcat pe estradă. Ceilalţi, fiind întrebaţi (de sînt creştini), au mărturisit (că sînt). A venit şi rîndul meu, şi deodată a venit tata cu copilul meu şi m-a tras de pe treaptă, rugîndu-se : — «Fie-ţi milă de copil».

Iar procuratorul Hilarianus, care primise atunci dreptul săbiei (dreptul de viaţă şi de

7. (Perpetua a fost influenţată de ideile sectei tertulianiştitor din Africa, oare adoptaseră rigorismul montaniiştilor din provincia Frigia, din Asia Mică. Tartulian şi secta encratiţilor (a celor ce se tafrînează), practicau cuminecarea cu lapte şi brînză, în loc de vin şi pîine. E aproape sigur că unii creştinii din Cartagina împărtăşeau ideile lui Tertulian.

moarte), în locul răposatului (proconsul) Minu-cius Timinianus, îmi zise :

— «Cruţă părul alb al tatălui tău ! Fie-ţi milă de copilaş ! Jertfeşte pentru sănătatea împăraţilor !»

Iar eu i-am răspuns :

— «Nu fac aceasta».

Hilarianus întrebă :

— «Eşti creştină ?» Şi eu

am răspuns :

— *«Sînt creştină».*

Iar în timp ce tatăl stăruia de mine să mă lepăd (de credinţă), Hilarianus a poruncit să fie pus la pămînt şi să fie lovit cu nuiaua. Şi m-a durut suferinţa tatălui meu, ca şi cum eu aş fi fost lovită. Astfel am suferit pentru nefericita lui bătrîneţe.

Apoi ni se pronunţă sentinţa şi ne condamnă pe toţi la fiarele sălbatice. Iar noi am coborît veseli la închisoare. Atunci, fiindcă copilul se obişnuise să sugă la sînul meu şi să rămînă cu mine în închisoare, trimit îndată la tata pe diaconul Pomponius, ca să ceară copilul. Dar tatăl n-a voit să-1 dea. Iar Dumnezeu a voit în aşa fel ca nici el să nu mai dorească sînul şi nici eu să nu mai simt aprinderea pieptului, ca să nu mai fiu chinuită din grija copilului şi de durerea sinilor.

VII.

După puţine zile, pe cînd ne rugam cu toţii, mi-a scăpat pe neaşteptate, în mijlocul rugăciunii un cuvînt şi am numit pe Dinocrate. Şi m-am mirat, fiindcă niciodată nu-mi venise în minte, decît atunci,. încît m-am întristat, amintindu-mi de suferinţa lui. Am

8. ***Lc.*** **17, 26.**

înțeles îndată că sînt vrednică (să mă rog) şi că trebuie să mă rog şi pentru el, şi am început să mă rog îndelungat pentru el şi să plîng către Domnul. îndată, chiar în noaptea aceea, mi s-a arătat aceasta : Văd pe Dinocrate, ieşind dintr-un loc întunecos, unde erau mulți, foarte aprins de căldură şi însetat, cu fața murdară şi palid la culoare, purtînd pe față rana pe care o avea cînd a murit. Acest Dinocrate era fratele meu după trup, de şapte ani, şi a murit de o boală care-i cancerase rău fața, astfel încît moartea lui a fost ceva îngrozitor pentru toți oamenii. Pentru el, deci, m-am rugat. Şi între el şi mine era o mare depărtare[8], încît nu puteam să ne apropiem unul de altul, nici eu, nici el. Era, apoi, în locul acela, unde se afla Dinocrate o fîntînă plină cu apă, avînd marginea mai înaltă decît statura copilului. Şi se întindea Dinocrate ca şi cum ar fi vrut să bea. Eu sufeream, fiindcă fîntîna aceea avea apă şi totuşi, din cauza înălțimii marginii, el nu putea să bea. M-am deşteptat şi am înțeles că fratele meu se chinuieşte. Dar aveam credința că voi fi de folos la chinul lui. Şi m-am rugat pentru el în toate zilele, până când am trecut în închisoarea din tabără (militară) ,• căci noi aveam să luptăm la sărbătorile militare, date atunci în cinstea zilei de r: îştere a împăratului Geta. Şi m-am rugat pentru el ziua şi noaptea, gemî.id şi lăcrimînd, ca să mi se împlinească rugăciunea.

VIII.

In ziua în care am rămas în butuci, mi **s**-a arătat aceasta : Văd locul pe care-1 văzusem mai înainte şi pe Dinocrate cu trupul curat, bine îmbrăcat şi răcorit ,• iar unde era rana, văd doar un semn. Şi fîntîna pe care o văzjsem mai înainte avea acum marginea micşorată pînă la mijlocul copilului. Curgea fără încetare apă din ea şi pe marginea ei se afla un vas plin cu apă. Dinocrate s-a apropiat şi a început să bea din el, iar apa din vas nu se împuțina. Şi, sătuirîndu-se, s-a depărtat de apă ca să se joace, bueurîndu-se, în felul copiilor. Şi m-am deşteptat. Am înțeles atunci că el a scăpat de pedeapsă.

IX.

Apoi, după eîteva zile, soldatul Pudens, mai marele închisorii, fiind locțiitorul sutaşului, a început să ne pretuiască, rnțelegînd că se află o mare putere în noi; el a permis multora dintre creştini şi rude să vină la noi, ca şi noi şi ei să ne întărim sufleteşte unii pe alții.

Iar cînd s-a apropiat ziua muceniciei, a intrat la mine tatăl meu, zdrobit de durere, şi a început să-şi smulgă barba, să se arunce la pămînt, să se trântească cu fața în jos, să-şi blesteme anii săi şi să spună cuvinte atît de mari, încît ar fi mişcat orice ființă. Eu sufeream pentru nefericita lui bătrânețe.

In ajunul zilei cînd aveam să- luptăm, văd în viziune aceasta : diaconul Pomponius venise la uşa închisorii şi bătea cu putere. Eu am ieşit şi i-am deschis. Era îmbrăcat într-o haină albă descinsă, cu încălțăminte felurit colorată.

Şi mi-a zis :

— «Perpetua, te aşteptăm. Vino !»

Şi mă ţinea de mînă şi am început să mergem prin locuri stîncoase şi întortocheate. în sfîrşit, am ajuns cu greutate, gîfîind, în amfiteatru şi m-a dus în mijlocul arenei, şi mi-a zis :

— «Nu te teme ! Sînt ou tine aici şi sufăr împreună cu tine».

Şi a plecat. Iar eu văd o mulţime mare de popor, încremenită de uimire. Şi fiindcă ştiam că am fost condamnată la fiare, mă miram că nu se dă drumul fiarelor împotriva mea. A ieşit contra mea un egiptean, urît la înfăţişare, cu slujitorii săi, ca să lupte cu mine. Lîngă mine, au venit nişte tineri frumoşi, ca ajutători şi sprijinitori ai mei. Am fost dezbrăcată şi mă schimbasem în bărbat. Şi au început sprijinitorii mei să mă ungă cu untdelemn, cum se obişnuieşte la luptă (în jocurile publice). In faţa mea, văd pe egiptean că se tăvăleşte în nisip.

Şi a apărut apoi un bărbat oarecare de o mărime uimitoare, care întrecea chiar înălţimea amfiteatrului, îmbrăcat într-o haină de purpură prinsă cu două agrafe pe mijlocul pieptului, neîncins, avînd încălţăminte felurit colorată din aur şi argint. El purta în mînă o nuia, ca mai marele gladiatorilor şi o ramură verde pe care erau nişte mere de aur.

Şi cerînd linişte, a zis =

— «Dacă acest egiptean o va învinge pe aceasta (pe Perpetua), el o va ucide cu sabia ,• dar, dacă ea îl va birui, va primi această ramură». Şi s-a retras.

Iar noi, Perpetua şi egipteanul, ne-am apropiat unul de altul şi am început lupta cu pumnii. El voia să-mi prindă picioarele, iar eu îl loveam în faţă 'cu călicîiele. Şi m-am ridicat în aer şi am început să-1 lovesc astfel, ca şi cum nu aş fi călcat pămîntul. Dar, cînd am văzut că lupta va dura, mi-am împreunat mîinile, mi-am pus degetele unele într-altele, i-am apucat capul şi el a căzut curata la pămînt, iar eu i-am călcat capul. Şi poporul a început să strige (de bucurie) şi sprijinitorii mei să cînte. Şi m-am apropiat de arbitru şi am primit ramura. El m-a sărutat şi mi-a zis :

— «Fiico, pace ţie».

Şi am început să merg biruitoare spre poarta Sanavivaria. Eu m-am deşteptat şi am înţeles că nu voi avea de luptat cu fiarele, ci contra diavolului. Ştiam însă că voi fi biruitoare.

Am scris acestea pînă în ajunul muceniciei. Ce se va petrece, însă, în timpul muceniciei, de va vrea cineva, s-o scrie.

XI.

Dar şi binecuvîntatul Saturus a istorisit această vedenie a sa, pe care a scris-o el însuşi.

Pătimiserăm, spune el, şi ieşiserăm din trup şi am început să fim duşi de patru îngeri spre răsărit, ale căror mîini nu ne atingeau. Mergeam însă nu culcaţi, cu faţa în sus, ci ca şi cum urcam o colină uşoară.

Şi trecînd prima lume, am văzut o lumină foarte mare. Şi i-aim zis Perpetuei, căci ea era alătura de mine :

— «Aceasta este ceea ce ne făgăduia Domnul. Acum ni se împlineşte făgăduința».

Şi pe cînd eram purtați de cei patru îngeri, ne-a apărut o mare întindere, care era ca un fel de grădină (paradisul), avînd arbori de trandafiri şi tot felul de flori. înălțimea arborilor era ca a chiparoşilor, iar frunzele lor cădeau fără încetare. Acolo, în grădină, însă, erau alți patru îngeri, mai strălucitori ca ceilalți. Aceştia, cînd ne-au văzut, ne-au dat multă cinstire şi au zis celorlalți îngeri cu admirație:

—■ «Iată, ei sînt, .iată, ei sînt!»

Şi îngerii care ne purtau, înfricoşîndu-se, ne-au lăsat jos. Am străbătut cu picioarele noastre o arenă pe un drum larg, şi am găsit acolo pe Jocundus, Saturninus şi Artaxius, care au pierit arşi de vii în aceeaşi prigoană precum şi pe Quintus, care murise şi el ca martir în închisoare. Şi-i întrebam pe ei, unde sînt ceilalți.

îngerii ne-au spus :

— «Veniți, mai întîi înlăuntru, mergeți şi vă închinați Domnului».

XII.

Şi am ajuns aproape de un locaş ai cărui pereți erau făcuți parcă din lumină. Iar înaintea porții acelui locaş stăteau patru îngeri, oare îmbrăcau pe cei ce intrau în veşminte albe. Şi am intrat şi am auzit un glas armonios, fără încetare :

— «Sfînt, Sfînt, Sfînt!»[9].

Şi am văzut în acel loc şezînd un bărbat bătrîn cu perii capului ca zăpada [10], dar cu o față de tînăr ; picioarele lui nu le-am văzut. Iar la dreapta şi la stînga lui, stăteau patru bătrîni [11], şi în urma acestora stăteau în picioare mai mulți alți bătrîni.

Şi intrînd, ne-am oprit uimiți în fața tronului. Cei patru îngeri ne-au ridicat în sus şi noi l-am sărutat (pe bătrîn), iar el ne-a mîngîiat cu mîna lui pe față. Şi ceilalți bătrîni ne-au zis :

— «Să ne ridicăm în picioare».

Şi noi ne-am ridicat şi ne-am dat sărutul păcii. Şi ne-au zis

bătrînii :

— «Mergeți, şi vă bucurați». Iar eu i-

am spus Perpetuei:

9. ***Is.* 6, 3 ; Apoc. 4, 8.**
10. ***Dan.* 7, 9 ; Apoc. 1, 14.**
11. Apoc. 4, 4 î 5, 6.

— «Ai ceea ce voieşti». Şi ea

mi-a răspuns :

— «Mulțumesc lui Dumnezeu că, precum am fost voioasă în trup, acum sînt aici şi mai voioasă».

XIII.

Apoi am ieşit şi înaintea porţilor am văzut pe episcopul Optatus la dreapta şi pe învăţatul preot Aspasius la stînga, despărţiţi şi trişti. Ei s-au aruncat la picioarele noastre şi au zis :

— «împăcaţi-ne între noi, fiindcă voi aţi ieşit din lume şi ne-aţi lăsat pe noi aşa» (neîmpăcaţi).

Iar noi le-am zis :

— «Nu eşti tu episcopul nostru, iar tu preotul nostru ? Cum de vă aruncaţi voi la picioarele noastre ?». Am fost mişcaţi de aceasta şi i-am îmbrăţişat. Iar Perpetua a început să vorbească greceşte cu ei. Şi noi i-am dus de-o parte în grădină, sub un arbore de trandafir. Şi pe cînd vorbeam cu ei, îngerii le-au zis :

— «Lăsaţi-i pe aceştia să se refacă. Iar dacă între voi aveţi neînţelegeri, iertaţi-vă unii pe alţii» i2.

Şi ei s-au tulburat.

Au zis (îngerii) lui Optatus :

— «îndreaptă-ţi poporul, fiindcă oamenii se adună la tine ca şi cum s-ar întoarce de la circ, certîndu-se între ei ca între partide».

Şi ni s-a părut că ei ar vrea să închidă porţile (paradisului). Iar noi am început să .cunoaştem acolo mulţi fraţi, chiar şi martiri. Toţi ne hrăneam cu un miros de nedescris, care ne sătura. Atunci, bucurîndu-mă, m-am deşteptat.

XIV.

Acestea sînt vedeniile mai însemnate ale acestor preafericiţi martiri, Saturus şi Perpetua, pe care le-au scris ei înşişi. Iar pe Secundulus, Dumnezeu 1-a chemat din lume printr-o moarte mai timpurie, în închisoare, dar nu fără har, ca să scape de fiarele sălbatice. Dacă, totuşi, n-a cunoscut sabia, în viaţă [13], trupul lui a cunoscut-o, desigur, (după moarte).

XV.

Cit despre Felicitas, s-a bucurat şi ea de harul Domnului. Fiindcă oe afla în luna a opta de sarcină (căci fusese arestată însărcinată), iar ziua spectacolului se apropia, ea era în mare frămîntare, ca nu cumva, din cauza sarcinii, să fie amînată (de la pătimire). Căci

12. *Mt.* 6, 14—15 ; 18, 21—22 şi 35 ; Mc. 11, 25 ; Ei. 4, 32 ; Coi. 3, 13.
13. Comp. Lc. 2, 36.

nu se îngăduia (după legile romane) ca femeile însărcinate să fie condamnate la moarte. Apoi, (se temea) să nu-şi verse sîngele ei sfînt şi nevinovat printre alţi nelegiuiţi (mai în urmă).

Dar şi însoţitorii ei de mucenicie erau adînc întristaţi de a lăsa o-aşa de bună tovarăşă şi însoţitoare singură pe calea aceleiaşi speranţe. De aceea, cu trei zile înaintea muceniciei, uniţi cu toţi în aceeaşi întristare, au făcut rugăciune către Domnul. îndată, după rugăciune, au cuprins-o durerile (naşterii). Şi pe cînd suferea, plîngîndu-se de greutatea firească a unei naşteri în luna a opta, unul dintre paznicii celor închişi i-a zis :

— «Dacă acum tu suferi atît de mult, ce vei face atunci cînd vei fi aruncată fiarelor, pe care le-ai dispreţuit, fiindcă n-ai voit să jertfeşti zeilor ?»

Şi ea a răspuns :

— «Acum eu sufăr ceea ce sufăr. Acolo, însă, un altul (Hristos) va fi în mine, oare va pătimi pentru mine, fiindcă şi eu voi pătimi pentru El».

Astfel, a născut o fetiţă pe care a crescut-o o soră (creştină) ca pe o fiică a ei.

XVI.

Aşadar, fiindcă Duhul Sfînt a îngăduit, şi, îngăduind, a voit să fie scrisă desfăşurarea acestei mucenicii, deşi sîntem nevrednici să descriem continuarea unei glorii atît de mari, îndeplinim totuşi aceasta ca pe o însărcinare a prea sfintei Perpetua, ba chiar ca pe un testament al ei, adăugind încă o mărturie despre statornicia şi măreţia sufletului ei.

Astfel, cînd ei erau trataţi mai aspru de tribunul (închisorii), fiindcă după înştiinţările unor oameni de nimic, el se temea să nu fim răpiţi din închisoare prin niscaiva farmece vrăjitoreşti, Perpetua i-a zis în iată =

— «De ce, deci, nu ne îngădui nouă, prea aleşilor osîndiţi ai Cezarului, să ne refacem, noi care vom avea să luptăm de ziua naşterii lui? Nu este oare spre cinstea ta, dacă o să fim prezentaţi mai arătoşi?»

Tribunul s-a înfricoşat şi s-a ruşinat, şi de aceea a poruncit să fim trataţi mai omeneşte, (îngăduind) ca fratele ei şi ceilalţi să aibă libertatea de a intra şi să ne întărim sufleteşte împreună.

Chiar şi mai marele închisorii a devenit credincios.

XVII.

Iar în ajunul (pătimirii), pe cînd luau ultima cină, pe care o numesc masă liberă, ei (au făcut din masa liberă, pe cît le-a fost cu putinţă o -agapă (o masă a dragostei). Ou aceeaşi statornicie în credinţă, ei au adresat mulţimii cuvinte, ameninţînd (pe cei de faţă) cu judecata lui Dumnezeu, mărturisind fericirea pentru pătimirea lor şi luînd în rîs curiozitatea celor ce alergau (să privească).

Saturus le-a zis :

— «Nu vă este de ajuns ziua de mîine ca să priviţi în voie ceea ce urîţi astăzi ? Azi prieteni, mîine duşmani. întipăriţi-vă bine în minte, însă, feţele noastre, ca sa ne recunoaşteţi în ziua aceea !» (ziua judecăţii).

Astfel, toţi au plecat de acolo înspăimîntaţi. Mulţi dintre ei au crezut {în Hristos).

XVIII.

A sosit şi ziua strălucită a biruinţei lor şi ei au pornit de la închisoare spre amfiteatru ca spre cer, veseli şi frumoşi la înfăţişare ,- dacă poate păreau înfioraţi, aceasta era de bucurie, nu de teamă.

în urma lor mergea Perpetua, cu pas liniştit, ca o mireasă a lui Iisus Hristos, ca aleasa'lui Dumnezeu, iar prin strălucirea ochilor ei, a făcut să se plece privirea tuturor.

Felicitas, de asemenea, mergea bucuroasă că a născut sănătoasă, ca să lupte cu fiarele, trecînd de la sînge spre sînge, de la moaşă la gladiator, ca să se curețe după naştere printr-un al doilea botez (botezul sîngelui).

Iar cînd au fost duşi la poartă şi siliți să se îmbrace, bărbații în veşmintele preoților lui Saturn, iar femeile în cele ale preoteselor zeiței Ce-res, curajoasa Perpetua s-a împotrivit cu hotărîre pînă la sfîrşit.

Căci zicea ea :

— «Am venit de bună voia noastră pînă aici ca să nu ni se restrîngă libertatea. De aceea ne-am dat viața noastră ca să nu facem aşa ceva. Aşa ne-am înțeles cu voi asupra acestui lucru».

Nedreptatea a recunoscut dreptatea, iar tribunul a îngăduit să ne introducă aşa cum eram, îmbrăcați simplu.

Perpetua cînta psalmi, călcînd de mult capul egipteanului.

Revocatus, Saturninus şi Saturus amenințau mulțimea care privea (la ei).

Apoi, cînd au ajuns în fața lui Hilarianus, au început să-i spună prin gesturi şi semne din cap :

— «Tu ne pedepseşti, ziceau ei, pe noi, iar Dumnezeu te va pedepsi pe tine».

înfuriată de aceasta, mulțimea a cerut să fie bătuți pe rînd cu bice de către gladiatori. Iar ei s-au bucurat, desigur, fiindcă au îndurat ceva şi din patimile Domnului.

XIX.

Dar oel care a zis : «Cereți şi veți primi» [14] a dat celor ce au cerut moartea pe care şi-o dorise fiecare. Astfel, cînd discutau între ei despre pătimirea pe care şi-ar dori-o, Saturninus mărturisea într-adevăr că ar voi să fie aruncat la toate fiarele, ca să poarte adică o coroană mai glorioasă. Aşadar, la începutul spectacolului, pe cînd el şi Revocatus se luptau cu un leopard, au fost atacați pe scenă şi de un urs. Saturus însă de nimic nu se temea mai mult ca de urs. Presimțea însă că va fi ucis de o muşcătură de leopard. Aşadar, cînd a fost aruncat în fața unui porc mistreț, vânătorul care-1 legase de acest mistreț a fost sfîşiat mai degrabă de această fiară, iar a doua zi după spectacol, acesta muri. Saturus a fost doar trântit la pămînt. Iar cînd a fost dus pe estradă, spre a fi dat ursului, ursul n-a voit să iasă din cuşcă. Şi astfel, pentru a doua oară Saturus este adus înapoi nevătămat.

XX.

Pentru tinerele femei, însă, diavolul pregătise o vacă foarte furioasă, dresată anume mai mult ca de obicei pentru acest scop, spre a lupta în batjocură chiar cu o fiară de sexul lor. Ele au fost aduse în arenă, dezbrăcate şi îmbrăcate cu nişte rețele subțiri. Şi s-a înfiorat mulțimea văzînd pe una o copilă gingaşă, iar pe cealaltă ou sinii picurând (de lapte) după naşterea pe care a avut-o de curând. De aceea ele au fost aduse înapoi şi îmbrăcate în haine lungi.

A fost aruncată mai întîi Perpetua şi ea a căzut într-o rînă. Şi pe cînd stătea aşa, văzînd ea tunica spintecată într-o parte, o strînse spre a-şi acoperi picioarele,. amintindu-şi mai degrabă de ruşine, decât de durere. Apoi, căutându-şi acul... îşi prinse părul despletit. Căci nu se cădea ca o martiră să pătimească cu părul despletit, ca să nu pară că plînge în gloria sa.

S-a ridicat astfel în picioare, şi văzînd pe Felicitas fără putere s-a apropiat de ea, i-a dat mîna şi a ridicat-o. Şi au rămas împreună în picioare; iar sălbăticia mulţimii,

14. Mt. 7, 7 i 21, 22 i Mc. IU, 24 ; Lc. 11, 9 j *In.* 16, 24. . ,

îmbltozindu-se, au fost aduse din nou la poarta Sanavivaria [15]. Acolo, Perpetua, după ce a fost primită de un oarecare catehumen, cu numele Rusticus, care nu se deslipea de lîngă ea, ca şi cum se trezise din somn (atît de mult fusese ea în duh şi în extaz), a început să privească în jur şi zise tuturor celor ce priveau uimiţi la ea :

— «Cînd vom fi oare duse înaintea vacii aceleia pe care n-o ştiu ?» Iar cînd a aflat ceea ce i se întîmplase, n-a crezut la început (şi se convinse) • numai după ce recunoscu urmele acelea ale chinuirii pe trupul şi pe haina ei.

Apoi, chemînd pe fratele său şi pe acel catehumen, le^a vorbit, spu-nînd :

— «Fiţi tari în credinţă şi să vă iubiţi unii pe alţii ; [18] iar de pătimirile noastre să nu vă scandalizaţi».

XXI.

La altă poartă, Saturus încuraja pe soldatul Pudens, zicînd :

— «In sfîrşit, pînă acum, zise el, aşa precum am bănuit şi desigur am spus, n-am fost lovit de nici o fiară. Dar acum să crezi cu toată inima. Iată merg acolo şi voi fi ucis dintr-o singură muşcătură de leopard».

Şi îndată, la sfîrşitul spectacolului, dîndoi-se drumul unui leopard, dintr-o singură muşcătură a curs atîta sînge, încît poporul, întorcîndu-se spre el, îi striga în faţă mărturia celui de al doilea botez : «Mîntuit, spălat ; mîntuit, spălat».

într-adevăr era mîntuit cel care se spălase în modul acesta.

Atunci el a zis soldatului Pudens :

— «Rămîi cu bine şi aminteşte-ţi de credinţa mea iar acestea să nu te tulbure, ci să te întărească».

în acelaşi timp, îi ceru inelul din deget şi înmuindu-1 în rană i 1-a dat ca semn (al iubirii) şi ca amintire a sîngelui său.

De acolo, este depus împreună cu ceilalţi în locul unde se obişnuia să li se taie capul.

Dar, fiindcă poporul îi cerea la mijloc, ca atunci cînd sabia va străpunge trupul lor, ei să devină părtaşi cu ochii la ucidere, martirii se ridicară de bună voie şi se mutară acolo unde voia mulţimea.

15. La *Porta Sanavivaria*, erau duşi gladiatorii victorioşi sau cei pe oare mulţimea dlim circ votila să-i cruţe, pe unde puteau ieşi afară; combatanţii morţi erau scoşi afară din circ *pe Porta Libitinensis* sau Porta *Libitina.*

16. / *Cor.* 16, 13—14 ; *Fapte* 14, 22.

Ei s-au sărutat în fața mulțimii unii cu alții, ca să săvîrşească mucenicia lor prin sărutul solemn al păcii.

într-adevăr, ceilalți primiră tăierea capului nemişcați şi în tăcere ; mai ales Saturus care se urcase mai întîi şi cel dintîi şi-a dat sufletul. El sprijinea şi pe Perpetua.

Iar Perpetua, oa să guste ceva din durere, țipă, cînd a fost lovită între coaste ; apoi, ea însăşi duse la gîtul ei mîna tremurătoare a gladiatorului oare şovăia.

Poate că asemenea femeie de care se temea duhul necurat, n-ar fi putut fi omorîtă altfel, de n-ar fi voit ea.

O, prea viteji şi prea fericiți martiri! O, voi cei într-adevăr chemați şi aleşi spre slava Domnului nostru Iisus Hristos.

Oricine care măreşte, cinsteşte şi adoră slava Lui trebuie desigur să cinstească şi aceste noi mărturii (de credință), nu mai mici decît cele vechi spre întărirea Bisericii, pentru ca şi aceste noi mărturii să arate că unul şi aceiaşi Duh Sfînt lucrează pînă acum împreună cu atotputernicul Dumnezeu Tată şi cu Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava şi nemărginita putere în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURilSnC *

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

*** Prima cifră (romană) arată capitolul, a doua — arabă — se referă la pagină. Cffrele cu numerele arabe intre 104—ll'l indică paginile Introducerii.**

MARTIRIUL SFÎNTULUI PIONIU, PREOT, ŞI AL CELOR DIMPREUNĂ CU EL

(f ! 2 martie 25 0)

INTRODUCERE

Sfîntul Pioniu, preot al Bisericii Universale din Smirna, în Asia proconsulară, a suferit martiriul pentru Hristos la 12 martie 250, în timpul grelei persecuţii pornită de împăratul roman Deciu (249—**251)** *contra creştinilor* [i]. *El a fost arestat de autorităţile din Smirna în ziua pomenirii fericitului martir Policarp, la 23 februarie 250, împreună cu Sabina măr-turisitoarea, care în timpul procesului a primit şi numele de Teodota, cu Asclepiade, Macedonia şi Limn, de asemenea preot al Bisericii Universale din Smirna*[2].

Autorul necunoscut **al Martiriului Sfîntului Pioniu şi al celor dimpreună cu el** *a utilizat la compunerea textului mai multe piese autentice şi anume .-*

O *scriere autobiografică, lăsată de preotul Pioniu, oare a fost integrată în textul martiriului;*[3]

Două procese-verbale din partea autorităţilor romane din Smirna. In primul proces-verbal s-au consemnat răspunsurile date de Pioniu, ale muceniţei Sabina şi ale martirului Asclepiade la interogatoriul luat de Polemon, paznicul templului roman din Smirna, care i-a îndemnat pe martiri să cinstească pe împărat şi să aducă jertfe zeilor. în al doilea proces-verbal, s-au consemnat răspunsurile Sfîntului Pioniu la al doilea interogatoriu făcut de Julius Prochus Quintillianus, proconsulul Asiei (249*—**250J, care a venif de** *la Efes la Smirna în acest scop şi a condamnat pe Sfîntul Pioniu la moarte prin ardere pe rug* [5].

O *lungă cuvîntaie a Sfîntului Pioniu ţinută în închisoare în faţa creştinilor care au venit să-1 viziteze* [e].

t. *Martiriul Si. Pioniu,* XIX, 5 şi XXIII, ed. H. Musurillo, op. *cit,* p. 160; 164—166.
2. *Ibidem,* II, 1, ed. cit., p. 136.
3. *Ibidem,* I, ed. cit., p. 136 : *xb* auffpafji.ua *xouxo* xaxeXiîuv.
4. *Ibidem,* IX, 1^9, ed. cit., p. H46—148.
5. *Ibidem,* XIX şi XX, ed. cilt., p. 160—162.

O introducere, legătura părţilor componente ale textului martiriului şi istorisirea scenei finale a arderii pe rug a Sfîntului Pioniu, care aparţin autorului anonim al **Martiriului Sfîntului Pioniu şi al celor dimpreună cu el**[7]**.** *El face parte dintre martorii oculari, care au asistat la martiriul Sfîntului Pioniu.*

Preotul Pioniu din Smirna era un bărbat cult, care cunoştea foarte bine Vechiul şi Noul Testament. După arestare, el şi ceilalţi martiri au fost duşi cu lanţuri de gît de paznicul templului Polemon în piaţa din Smirna ca să se apere în faţa unei mari mulţimi. In lunga cuvîntare ţinută,

Sfîntul Pioniu mustră cu asprime pe iudei pentru că nu înțeleg că Iisus Hristos este Mesia, Cel prezis de prooroci, iar paginilor, greci şi romani, le explică de ce creştinii nu pot adora zeii[8].

Din textul martiriului putem cunoaşte şi sentimentele şi atitudinea paginilor față de creştini, care evoluaseră cu mult, în comparație cu atitudinea paginilor din timpul Sfîntului Policarp, ars pe rug în piața din Smirna la 23 februarie 155. Autoritățile romane şi populația păgînă doreau acum reîntoarcerea preotului Pioniu şi a celorlalți martiri la credința greco-romană, decît osîndirea lor la moarte. Unii dintre pagini îl rugau pe Pioniu să se lepede de Hristos şi-i spuneau : «Crede nouă, Pioniu, că noi te iubim şi pentru multe eşti vrednic să trăieşti, mai ales pentru curăția şi bunătatea ta. Este bine să trăieşti şi să vezi această lumină».

Iar Pioniu le-a răspuns : **«Şi eu spun că este bine să trăieşti, dar noi dorim binele acela care este mai mare. Dorim şi lumina, dar cea adevărată»** [9].

A urmat apoi interogatoriul preotului Pioniu, al Sabinei, numită acum Teodota, pentru a scăpa de urmărirea stăpînei sale nelegiuite. Polița, care o asuprea, şi al creştinului Asclepiade, de către Polemon, paznicul templului din Smirna, iar răspunsurile lor au fost trecute de grefierul public într-un proces verbal. Martirii au declarat că sînt creştini, adoră pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi au refuzat să aducă jertfe zeilor [10].

In urma celor declarate, au fost duşi la închisoarea oraşului, unde erau foarte înghesuiți, pînă la înăbuşire. In închisoare, au găsit pe Limn,

6. ***Ibidem,* XII—XIV, ed, cit., p. 150—156.**
7. ***Ibidem,* I, *l*—Z ; XXI—XXII, ed. cit., p. 136; 162—166.**
8. ***Ibidem,* IV şi V, ed. cit., p. 138—144,**
9. ***Ibidem,* V, 3—4, ed. alt., p. 142.**
10. ***Ibidem,* IX, 1—9, ed. cit. p. 146—148.**

preotul Bisericii Universale din Smirna, pe Macedonia mărturisitoarea din satul Carina şi pe un irigian numit Eutihian din secta montanişti-lor [u]*, apărută In Frigia după 172, ca un val de neoprofetism In Biserica veche, ale căror Învățături erau contrare învățăturii adevărate a Bisericii referitoare la Sfîntul Duh.*

Preotul Pioniu şi ceilalți martiri au fost vizitați la închisoare de creştini, atît de cei evlavioşi şi statornici în credință, cît şi de cei ce se lepădaseră de nevoie de Hristos, în timpul asprei persecuții a împăratului Deciu, care, din cauza apostaziei lor, au făcut plînset mare. Sfîntul Pioniu, plîngînd, le-a ținut tuturor o lungă şi interesantă cuvîntare, plină de citate din Vechiul şi Noul Testament, îndemnîndu-i pe toți la pocăință ca pe nişte copii ai săi «pe care-i va naşte din nou în dureri, pînă ce Hristos va lua chip în ei» [12]*. Apoi a îndemnat pe toți să plece din închisoare. S-a prezentat îndată după aceasta paznicul templului Pole-mon, însoțit de ofițerul de cavalerie Teofil, împreună cu alți persecutori şi mulțime mare, încercînd sâ-i convingă pe martiri să renege pe Hristos, dîndu-le ca exemplu pe episcopul Euctimon, care s-a lepădat de Hristos şi a adus jertfă la templul zeiței Nemesis din Smirna, un miel. Dar Sfîntul Pioniu a făcut apel la judecata proconsulului Asiei care locuia la Efes. Fiind îmbrîncit, Sfîntul Pioniu a fost dus din închisoare cu forța în piață, la templul zeiței Nemesis, unde un oarecare funcționar, Lepidus, 1-a întrebat de ce creştinii nu adoră zeii şi ce Dumnezeu adoră ei. Apoi Lepidus a început să-1 blesteme. Iar Sfîntul*

Pioniu le-a răspuns tuturor ***pa****ginilor, spunînd: «Respectați religia, cinstiți dreptatea, cunoașteți suferințele altora, urmați legile voastre (legile romane)...»* [13].

Un oarecare Rufln din mulțime, care se credea vestit prin oratorie a început să-și bată joc de Sfîntul Pioniu. Iar acesta i-a răspuns astfel: «Acestea *sînt dovezile tale ?... Socrate n-a suferit asemenea insulte din partea atenienilor. Acum toți sînteți pîrîtorll Anytos șl Melitos ? Oare Socrate, Aristide, Anaxarh și ceilalți filozofi se preamăreau în deșert, după voi, cînd practicau înțelepciunea, dreptatea și tăria sufletească ?»* [14] *Un altul din mulțime, Terentius, a strigat: «Să știți că acesta înfricoșează pe ceilalți să nu sacrifice zeilor»* [15].

Li s-au pus apoi coroane pe cap, dar martirii le-au rupt și le-au aruncat. Un slujbaș al statului le-a poruncit să mănînce din cele jertfite idolilor, dar nici unul nu s-a apropiat, strigînd,

11. *Ibidem,* XI, 2, ed. cît., p. 150.
12. Gal. IV, 19; *Ibidem,* XII, 4, ed. dlt, p. 150. întreaga cuvîntare a *Si.* Kormi se află în cap. XII—XIV, ed. Cit., p. 150—156.
13. *Ibidem,* XVI, 1—6, ed. cit., p. 156—158; XVM, 19—14, ed. cit., p. 160.
14. *Ibidem,* XVII, 1—3, ed. cit., p. 158.
15. *Ibidem,* XVIII, 3, ed. cit., p. 158.

moi «intern creștini, *încît le-a mîncat singur* [16].

Văzînd autoritățile romane că nu reușesc să-i înduplece să jertfească zeilor, i-au adus din nou în închisoare, așteptînd sosirea proconsulului Asiei care locuia la Efes, ca să-i judece.

In sfîrșit, a sosit proconsulul Julius Produs Quintillianus, care a făcut interogatoriul Sfîntului Pioniu, iar pentru că acesta s-a împotrivit să aducă jertfe zeilor, 1-a .condamnat la moarte prin ardere de viu în amfiteatrul din Smirna [17]. *Sentința s-a citit în* latinește *și s-a executat imediat. El a fost pironit prin cuie pe un stîlp, apoi s-a dat foc rugului, murind cu curaj și cu credință desăvîrșitâ în Dumnezeu, în mîinile Căruia și-a încredințat sufletul. Odată cu Sfîntul Pioniu a fost ars pe rug de viu și un oarecare preot din secta marcioniților, adepții ereticului Marcion (sec. II), în ziua de 12 martie* 250, *în timpul celui de al doilea consulat al împăratului Gaius Mesius Quintus Trajanus Decius și cel de al treilea al lui Vettius Gratus* [18]. *Autorul nu ne mai spune ce s-a mai întîmpîat cu Sabina, Asclepiade și ceilalți martiri.*

Istoricul Eusebiu de Cezareea, însă, pune la sfîrşitul domniei împăratului Marcu Aureliu (161—180), moartea martirică a Siîntului Pioniu, în cinstea căruia se exprimă astfel:

16. *Ibidem,* XVIII, 4—6, ed. cad., p. 158.
17. *Ibidem,* XIX, 1—13, XX, 1—7, ed. oiit,, p. 160—162.
18. *Ibidem,* XXIII, ed. cit., p. 164—166. Pentru proconsulul Asiei Julius Proclus Qufarâiliiainus (249—250), vezi : D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor,* t. II, Prineetom, 1950, p. 1586 ; H. Musurillo, op. cit., p. 29, n. 11 şi 165, n. 54.

Studii pentru Si. Pioniu şi cei dimpreună cu el: Marta Sordd, *1 rapporti ha il Crist'anesimo* e *l'impero dai Severi a Gallieno,* in *Auistieg und Niedergang der rdmischen Welt,* Berlin — New York, 1879, p. 3(59—364; Idem, *La data dell'editto di Decio e il signiiicato della persecuzione anticristiana,* în «Rivista di storia della Chiesa in Italia», XXXIV, (1980), p. 451—461 ; Idem, *II Cristianesimo* e *Roma,* Bologna, 1965; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurele â Anastase* (coli. Nouvelie Clio, 11), 2-e ed., Paris, 1970; P. Petit, *Histoire generale de l'empire romain,* Paris, 1974, p. 460—451 ; O. Giordamo, *I cristiani nel III secolo. L'edito di Decio,* Messina, 1967, p. 117—163; A. Alfoldi, *Studien zur Geschichte des* 3. *Jahrhun-derts n. Chr.,* Darmstadt, 1967, p. 130—209; Idem, Zu *den Christenvertoigung in der Mitte des* 3. *Jahrhunderts,* în «Klio» 31 (Leipzig, 1938), Heft 3, p. 323—348 ; L. Robea*, *Recherches epigraphiques (IV—IX), im* «Revue des Etudes amciemroes», LXII (1960), p. 3!19, π. 1, menţine data Si Pioniu sub împăratul Deciu, în 250; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la lin du* 2-e *siecle ă la paix constantinienne.* t. II, de *L'Histoire de lEglise* de A. Fliche et V. Martin, Paris, 1935, p. 149; E. Liesering, Unfersuchungen *zur Christenveriolgung des Decius,* Wiirtzburg, 1933 ; L. Wohleb, *Die tjberlieierung des Pionios-Martyrums,* în «Romische Quartalschiriift», 37 (1929), p. 173*—177; H. Delehaye, *Les passions des martyrs...* p. 21—54; P. Altard, *Histoire des persecutions pendant la premiere moitie du troisieme siecle,* Paris, 1905, p. 404—418; J. A. Gregg, The *Decian Persecution, 1898;* O. von Gebhardt, Das *Martyrium des heiligen Pionius,* In «Archiv fur slavische PMtologie», 18 (1896), 1—2, p. 156—471.

«Măriturisirile sale amănunţite, îndrăzneala cuvîntului său, apărarea credinţei în faţa poporului şi a magistraţilor, cuvîntările de învăţătură adresate poporului şi încă încurajarea celor ce căzuseră de la credinţă în timpul persecuţiilor, îndemnurile adresate în închisoare fraţilor care veneau la el, suferinţele pe care le-a îndurat apoi, chinurile care se adăugară altora, rănile făcute de cuie, curajul său pe rug, moartea sa după toate suferinţele, se găsesc sărise toate în cartea care i~a fost consacrată» [19]*. Lucrarea lui Eusebiu s-a pierdut.*

P. Orgels, urmînd indicaţiile lui Eusebiu, fixează data martiriului Sfîntului Pioniu şi al celor dimpreună cu el la 12 martie 180, «cîteva zile înaintea morţii împăratului Marcu Aureliu, cîteva luni înaintea morţii martirilor scilitani» [2*]*. Aceasta însă este o datare eronată, deoarece la sfîrşitul textului martiriului Sfîntului Pioniu ni se indică data exactă : patru zile înainte de idele lunii martie, în al doilea consulat al împăratului Deciu, adică 12 martie 250* [n]*.*

Sinaxarul constantinopolitan *pune data morţii martirice a Sfîntului Pioniu la 11 martie 250*[22]**, Bibliotheca hagiographica Graeca** *la 12 martie 250*[23] ; **Martirologiul Ierondmian**[2i]*, la 12 martie 250;* **Bibliotheca hagio-gra<phica Latina,** *la 1 februarie 250* [25]*. Noi am rămas la data de 12 martie 250, aşa cum indică actul Martiriului Sfîntului Pioniu.*

Sfîntul Pioniu, preot renumit al Bisericii Universale din Smirna, este un caracter energic, un bărbat cult, care cunoştea bine sensurile cele mai fine şi profunde ale cărților Vechiului şi Noului Testament şi era înzestrat cu tărie sufletească şi cu o credință arzătoare în dumnezeirea Domnului Hristos, pentru Care şi-a dat viața ca martir cu un curaj care a uimit pe păgîni. Istorisirea patimilor sale şi ale celor dimpreună cu el este adevărată, vie, nu inventată şi ea prezintă mare valoare istorică,

H9. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 47, ed, G. BaTdy, t. I, Paris, 1952, p. 189—190.

20. P. Orgels, *La veritable date du martyre de S. Polycarpe (23 tevrier 177)*, în «Anialeota Boliatodianai», LXIX (1951), p. 12—13, n. 2; H. Gregoire, P. Orgels, et J. Mo-reau, Les martyrs *de Pionios et de Polycarpe,* în «Bulietiitn de la Ciasse de Lettres et des Sciences morales et politiques de 1'Academie royale de Belgiique», XLVII (1961), no. 3, p. 72—83 ; J. Vogt, *Christenveriolgung,* în «Reallexikon fur Aaitike umd Christen-tum», t. II, Stuttgart, 1958, col. 1175, datează greşit martiriul Sf. Pioniu sub împăratul Aureliian (270—275).

21. *Martiriul Si. Pioniu*, XXIII, ed. H. Musurillo, ed. ailt., p. 166.

22. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* ed. H. Delehaye, p. 529.

23. *Bibliotheca hagiographica Graeca*, ed. Fir. Halkin, t. H. p. 210.

24. *Martyrologium Hieronymianum,* ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, t. I, p. 31 i ed. H. Delehaye et H. Quintin, t. II, p. 140.

25. *Bibliotheca hagiographica Latina, ed.* Socii Bollandiani, t. II, p. 996.

deoarece ne dă informații dintre cele mai prețioase despre creştinii care-au suferit martiriul în timpul grelei persecuții dintre anii 249—251 *pornită contra Bisericii creştine de împăratul Deciu.*

La traducerea de față, am folosit următoarele ediții: ed. Panaiot C. Hristu, Ti Mapxopia xfiv dpxaîwv Xpicxtaviov... *text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 130*—179 *; ed. H: Musurillo,* op. cit., p. 136—167, *text grec cu traducere engleză ; R. Knopf-*G. *Krilger-G. Ruhbach,* op. cit., p. *45*—57, *text grec,* Acta Sanctorum Propylaeum Decembris, *ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1940, 1 febr. p. 44 : Pionius ; J. Bollandus,* Acta Saniotorum, *t. I, februarie, Paris, 1863, p. 37 – 46 , Th. Ruinart,* op. cit., p. *188 – 198, text latin.*

Am consultat traducerile: P. Hanozin, op. cit., p. 95—*116, trad.. franceză; A. Hamman,'ap.* cit., p. *109*—127, *traducere italiană, care fixează data martiriului Sf. Pioniu la 1 februarie* 250; *Ildefonso Clerici,* op. cit., p. 193—219 ; G. *Rauschen,* Echte alte Mărtyrerakten. Die Akten der Kirchenväter, *Band 14, Kempten und Milnchen, 1913, p. 57 – 78; H. Leclercq,* Les martyrs, *t. II, troisieme siecle : Paris, 1903, p. 68 – 88.*

Nu avem nici o traducere în limba română. Traducerea noastră est& cea dintîi.

MARTIRIUL SFÎNTULUI PIONIU PREOTUL ŞI AL CELOR DIMPREUNĂ CU EL

(12 martie 250)

1.

1. Apostolul ne îndeamnă să ne aducem aminte de Sfinţi[1], cunos-cînd ca făcînd pomenirea celor ce au trăit după cuviinţă şi cu toată Inima în credinţă, se întăresc cei ce vor să-i imite la săvîrşirea faptelor celor bune.

2. Se cuvine să ne amintim mai ales de martirul Pioniu, pentru că, pe cînd vieţuia în lume, a întors pe mulţi de la rătăcire [2], făcîndu-se pentru fraţii noştri bărbat apostolic, şi la sfîrşit, cînd a fost chemat la Domnul şi a mărturisit că este creştin, *a lăsat această scriere* spre încurajarea noastră, pentru ca să avem şi acum amintirea învăţăturii lui.

II.

1. In timpul persecuţiei lui Deciu (249—251), a doua zi din luna a •şasea, fiind Sîmbăta cea mare, în ziua pomenirii fericitului martir Policarp (23 februarie 250), au fost arestaţi (la Smirna) preotul Pioniu, Sabina mărturisitoarea, Asclepiade, Macedonia şi Limn, preotul Bisericii Universale.

2. Pioniu, deci, cu o zi înainte de sărbătoarea lui Policarp, a cunoscut prin vedenie că ei vor fi arestaţi în această zi.

3. Fiind deci împreună cu Sabina şi Asclepiade în post, pentru că e] ştia că a doua zi ei trebuie să fie arestaţi, luînd trei lanţuri împletite, ie-a pus în jurul gîtului său, al Sabinei şi al lui Asclepiade şi aştepta în casă.

4. Iar el a făcut aceasta în vederea celor ce aveau să-i aresteze, ca .aceştia să nu creadă că, atunci cînd vor fi luaţi, vor mînca din jertfele idoleşti ca şi ceilalţi, ci să ştie că s-au judecat ei înşişi, spre a fi duşi îndată la închisoare.

III.

1. După ce s-au rugat şi au luat pîine sfinţită şi apă, în ziua sîm-betei, s-a prezentat la ei paznicul templului, Polemon, şi cei însărcinaţi împreună cu el spre a căuta şi a sili pe

1. Rom. 12, 13.
2. *Iac.* 5, 20.

creştini să jertfească şi să mă-nînce din cele jertfite zeilor.

2. Şi a zis paznicul: «Cunoaşteţi, fără îndoială, porunca împăratului care vă porunceşte să jertfiţi zeilor».

3. Iar Pioniu a zis : «Cunoaştem poruncile lui Dumnezeu prin care ne porunceşte să ne închinăm numai Lui» [3].

4. Polemon a zis : «Mergeţi deci în piaţă şi acolo veţi crede». Iar Sabina şi Asclepiade au zis : «Noi credem în Dumnezeul Cel viu».

5. I-au dus, deci, pe aceştia, dar nu cu sila[4]. Şi pe cînd mergeau, au văzut toţi că ei purtau lanţuri, şi, ca la un lucru neobişnuit, s-a strîns în grabă mulţimea, încît se împingeau unii pe alţii.

6. Şi ajungînd ei în piaţă, la porticul dinspre răsărit, la poarta dublă, s-a umplut toată piaţa şi porticurile cu foişoare ale elinilor, ale iudeilor şi ale femeilor. Căci oamenii erau liberi, fiind marele Sabat.

7. Iar ei s-au urcat pe bănci .şi pe scaune ca să privească.

IV.

1. I-a pus, deci, pe cei trei creştini la mijloc şi Polemon a zis : «Este bine pentru voi, Pioniu, să vă supuneţi ca toţi ceilalţi şi să jertfiţi, ca să nu fiţi chinuiţi».

2. Pioniu, ridicând mina, cu faţa luminoasă, a început să se apere, zicînd :

«Bărbaţi din Smirna, voi care vă mîndriţi de frumuseţea Smirnei şi vă lăudaţi cu Homer, fiul lui Meletos, cum spuneţi, şi aceia dintre iudei care sînt de faţă printre voi, ascultaţi-mă pe mine cel ce vă vorbeşte în puţine cuvinte.

3. Aud că« voi luaţi în rîs pe cei ce se leapădă de credinţă şi, bucu-rîndu-vă,. socotiţi greşeala lor o glumă, deoarece jertfesc de bună voie zeilor.

4. Trebuie, deci, o ! elinilor, să credeţi pe învăţătorul vostru, Homer, care vă sfătuieşte că nu este lucru cucernic să vă făliţi din pricina celor ce mor[5].

5. Iar vouă, iudeilor, Moise vă porunceşte : «De vei vedea asinul vrăjmaşului căzut sub povară, să nu treci pe lîngă el, ci să-1 ridici» [6].

6. De asemenea, trebuie să ascultaţi şi de Solomon, oare spune : «Nu te bucura, de cade vrăjmaşul tău, şi nu te înălţa de căderea lui» [7].

3. Ieş. 20, 3—5 f Deut. 6, 13—13.
4. Fapte 5, 26.
5. Odiseea, XXII, 412. Texte etabli et traduit par V. Bernard, L'Odysee, tome III. Chants XVI—XXIV (Collectfan des UrdversMe de Framce), Pairfs, 1963, p. 147.
6. Ieş. 23, 5.

7. Iar eu, crezînd învăţătorului meu {Iisus Hristos), doresc mai degrabă să mor decît să calc cuvintele Lui, şi lupt să.nu schimb ceea ce am învăţat la început şi am predat apoi şi altora.

8. Cine sîntem noi, deci, pentru ca iudeii să-şi bată joc de noi, fără milă ? Căci chiar dacă sîntem duşmanii lor, cum zic ei, sîntem totuşi oameni, şi încă oameni prigoniţi pentru dreptate.

9. Spun ei că noi avem prilejul de a vorbi cu îndrăzneală. Fie ! Dar pe cine am nedreptăţit noi ? Pe cine am ucis ? Pe cine am prigonit ? Pe cine am silit să jertfească zeilor ?

10. Sau cred ei că păcatele lor sînt asemănătoare celor săvîrşite acum de unii creştini de teama oamenilor ? Dar cît de mult se deosebesc păcatele făcute de bună voie de cele făcute fără voie [8].

11. Căci cine a silit pe iudei să aducă jertfe lui Beelfegor (Baal-Peor)[9], sau să mănînce jertfele morţilor [10], să se desfrîneze cu fiicele altor neamuri[11], să jertfească idolilor pe fiii şi fiicele lor [12], să vorbească împotriva lui Dumnezeu [13], să cîrtească contra lui Moise [14], să nu mulţumească celor ce le-au făcut bine, să se întoarcă cu inima spre Egipt[15] ? Sau, cînd Moise s-a suit în munte, să primească Legea, cine i-a silit să spună lui Aaron : «Fă-ne nouă zei», şi le-a făcut un viţel de aur[16], şi toate celelalte cîte au făcut ?

12. Ei vă înşeală pe voi, paginii; de aceea, (cereţi-le) să vă citească cartea Judecătorilor, cărţile Regilor, Ieşirea şi toate celelalte în care se arată că sînt osîndiţi.

13. Dar ei cercetează de ce unii creştini, fără să fie siliţi, au mers de bună voie să jertfească zeilor, şi, din cauza acestora, ei condamnă pe toţi creştinii.

14. Socotiţi cele prezente asemănătoare cu o arie ,• care întindere este mai mare, a plevii sau a griului ? Cînd vine agricultorul să cureţe aria cu lopata [17], pleava, fiind mai uşoară, e luată cu uşurinţă de suflarea vîntului, iar grîul rămîne pe loc.

15. Priviţi, de asemenea năvodul aruncat în mare; nu toate cele pe care le strînge sînt folositoare [18]; tot aşa şi cele prezente.

16. Cum vreţi voi să suferim noi acestea, ca drepţi sau ca vinovaţi ? Dacă, într-adevăr, le suferim ca vinovaţi, de ce voi, care sînteţi acuzaţi ca vinovaţi de aceleaşi fapte, nu suferiţi acestea ? Iar dacă le suferim ca drepţi, ce speranţă

7. Pilde 24, 17.
8. Evr. 10, 26—27.
9. Deut. 4, 3 ; Nuni. 25, 3 ; Ps. 105 , 28 ; Ios. 22, 17.
10. Ps. 105, 28.
11. Num. 25, 1 î Iez. 16, 27—29; I Cor. 10, 8.
12. Ps. 105, 37—38 ; Ier. 7, 31 ; Iez. 23, 30.
13. Num. 16, U ; 21, 5 ; Ps. 105, 25.
14. Ieş. 25, 24 j 16, 2; Num. 14, 1—2, 27 ; 16, 3, 11 ; 21, 5.
16. Ieş. 16, 3; Num. IU, 4r-5 ; 14, 2—3
16. Ieş. 22, 1—6; Ps. 105, 19; I Cor., 10, 7.
17. Mt. 3, 12.

mai aveţi, dacă cei drepţi sufăr ? Căoi dacă dreptul abia se mîntuieşte, ce va fi ou cel necredincios şi păcătos [19] ?

17. Judecata lumii este aproape[20], iar despre aceasta noi am fost înştiinţaţi prin multe semne.

18. Intr-adevăr, eu am călătorit şi am străbătut toată ţara Iudeii, şi, trecînd Iordanul, am văzut pămîntul care mărturiseşte pînă acum mînia lui Dumnezeu asupra lui, din pricina păcatelor locuitorilor lui, care au omorît pe profeţi şi au alungat pe străini, pentru care au fost pedepsiţi[21].

19. Am văzut fumul, ridicîndu-se pînă acum din el şi pămîntul prefăcut în cenuşă, fiind lipsit de orice rod şi umezeală.

18. Mt. 16, 47—48.
19. Pilde 11, 31 ; I Pt. 4, 18.
20. ta. 12, 31.
21. Fac. 19, 1—29.
22. Fac. cap. 6, 7 şi 8.
23. II Pt. 3, 12, 24.
24. Dam. 3, 18.

20. Am văzut şi Marea Moartă şi apa ei cu firea schimbată, rămasă fără vigoare de teama lui Dumnezeu, neputînd să hrănească vreo fiinţă ,• am văzut şi un om care înota în ea, scos afară din apă, marea neputînd să mai poarte în ea trupul unui om. Căci nu vrea să mai primească vreun om, spre a nu mai fi pedepsită iarăşi din cauza omului.

21. Iar acestea pe care vi le spun sînt depărtate de voi. Dar voi vedeţi şi povestiţi despre pămîntul Lidiei şi despre Decapolis, cetatea cea arsă de foc, rămasă pînă acum ca pildă pentru necredincioşi, despre (vulcanul) Etna şi Sicilia, şi încă de focul care ţîşneşte din insule.

22. Deşi toate acestea s-au petrecut foarte departe de voi, înţelegeţi folosul apei calde, spun de aceea care ţîşneşte din pămînt, şi gîn-diţi-vă de unde se încălzeşte sau de unde arde, dacă nu din focul cel din lăuntrul pămîntului.

23. Vorbiţi şi despre unele incendii şi potoape, cum au fost la voi pe timpul lui Deucalion, sau la noi pe timpul lui Noe[22]. Ele s-au întîm-plat numai în unele părţi (ale pămîntului), pentru ca de la cele întîm-plate în acele părţi să se cunoască sf îrşitul general.

24. Iată de ce vă mărturisim noi despre judecaita viitoare, pe care o va face Dumnezeu prin Cuvîntul Său, Iisus Hristos, că va fi prin foc [23]. Şi din cauza aceasta, noi nu adorăm pe cei numiţi de voi zei şi nu ne închinăm chipului lor din aur» [24].

V.

1. Spunînd acestea şi multe altele, cum Pioniu n-a tăcut mult timp, paznicul templului şi cei dimpreună cu el şi toată mulţimea au ascultat cu atenţie, încît s-a făcut aşa de mare linişte că nimeni nu murmura.

2. Iar Pioniu, spunînd din nou : «noi nu adorăm pe zeii voştri şi nu ne închinăm chipului lor de aur» [25], i-au adus în mijlocul pieţii, sub cerul liber [26], şi unii dintre cei din piaţă împreună cu Polemon, îl rugau şi ziceau :

3. «Crede nouă, Pioniu, că noi te iubim şi pentru multe eşti vrednic să trăieşti, mai ales pentru curăţia şi bunătatea ta. Este bine să trăieşti şi să vezi această lumină şi încă multe altele».

4. Iar el le-a răspuns : «Şi eu spun că este bine să trăieşti, dar noi dorim binele acela care este mai mare. Dorim şi lumina, dar cea adevărată [27].

5. într-adevăr, toate acestea sînt frumoase şi noi nu renunţăm la ele oa cei osîndiţi la moarte sau oa cei ce urăsc lucrările lui Dumnezeu,, însă, fiind pentru noi pline de curse, le dispreţuim (pentru dobîndirea) altora ou mult mai mari».

VI.

1. Iar un oarecare om din popor, Alexandru, om rău, a zis : «Ascul-tă-ne, Pioniu». Pioniu a răspuns : «Fii tu ou luare aminte oa să mă asculţi -r căci cele pe care le cunoşti tu, eu le cunosc, dar cele pe oare le ştiu eu, tu nu le ştii».

25. *Ibidem.*
26. Fapte 17, 5.
27. In. 1, 9.

2. Iar Alexandru a vrut să-şi bată joc de el şi de aceea i-a zis în ironie : «Iar aceste lanţuri, pentru ce vi le-aţi pus ?».

3. Pioniu a răspuns : «Ne-am pus aceste lanţuri, ca, trecînd prin cetatea voastră, să nu credeţi că noi am mers să mîncăm din cele jertfite idolilor, şi oa să ştiţi că socotim că nu trebuie să fim interogaţi, deoarece, judecîndu-ne noi înşine, nu mergem la templul zeiţei Nemesis, ci la închisoare, şi ca să nu ne duceţi ea pe ceilalţi, luîndu-ne cu sila, ci, penitru lanţurile pe care le purtăm, să ne lăsaţi în pace ,• căci datorită lanţurilor nu ne-aţi etois să jertfim zeilor voştri».

4. Şi astfel Alexjandru a tăcut. Şi iarăşi ceilalţi l-au rugat multe, iar el a răspuns : «Ne-am judecat astfel pe noi înşine», şi i-a mustrat pentru multe şi le-a vorbit despre cele viitoare, iar Alexandru a zis : «Ce nevoie este de aceste cuvinte ale voastre, deoarece nu trebuie să trăiţi».

VII.

1. Voind poporul să se adune In amfiteatru oa să asculte acolo mai multe, unii, dorind să cruţe pe guvernator, apropiindu-se, au zis paznicului Polemon : «Nu îngădui lui Pioniu să vorbească, ca să nu se adune ei în amfiteatru, să se revolte şi să ceairă pîine».

2. Auzind acestea, Podemon zise : «Pioniu, dacă nu vrei să aduci jertfă, mergi cel puţin la templul zeiţei Nemesis».

Pioniu însă a zis : «Nu e de folos idolilor tăi să mergem noi acolo»..

3. Polemon a zis : Ascultă de noi, Pioniu.

Pioniu a răspuns : «O ! de-aş putea eu să vă conving să deveniţi creştini».

4. Iar unii, rîzînd tare, au zis : «N-ai să faci aceasta, ca să nu fim; arşi de vii».

Pioniu le-a spus : «Este cu mult mai rău să ardeţi, după ce veţi muri».

5. Iar Sabina, zîmbind, paznicul templului (Polemon) şi cei dimpreună cu el, i-au zis : Eşti bucuroasă ?

Şi ea a răspuns : «Dacă Dumnezeu vrea, da ,- fiindcă noi sîntem creştini ; căci toţi care au crezut fără nici o îndoială în Hristos se vor bucura de fericirea veşnică» [i8].

Apoi aceştia i-au zis : Tu vei suferi ceea ce nu vrei. Căci femeile care nu vor să jertfească, vor merge într-o casă de desfrîu.

Iar Sabina a zis : «Dumnezeu va îngriji de aceasta».

VIII.

1. Din nou Polemon a zis lui Pioniu : Ascultă de noi, Pioniu.

Pioniu a zis : «Ţi s-a poruncit, fie să ne convingi, fie să ne pedepseşti ; deoarece nu poţi să ne convingi, pedepseşte-ne».

2. Atunci paznicul Polemon a întrebat pe Pioniu, zicînd : Jertfeşti, Pioniu ?

Pioniu a răspuns : Nu jertfesc, căci sînt creştin.

3. Polemon a zis : Ce Dumnezeu ladori ?

Pioniu a răspuns: «Ador pe Dumnezeu Cel atotputernic, Care a făcut cerul şi pămîntul şi cele dintr-însele şi pe noi toţi[29], Care ne dăruieşte toate cu îmbelşugare, pe Care L-am cunoscut prin Cuvîntul Său Hristos» [30].

4. Polemon a zis : Jertfeşte, deci, cel puţin pentru împărat.

Pioniu a răspuns : Eu nu jertfesc unui om, căci sînt creştin.

28. Le. 6, 21.
29. Fapte 4, 24; 14, 15; Ei. 3, 6 ; Fac. 1, 1 ; Ieş. 20, 11 ; Îs. 36, 16; 42, 5 ; Amos 4, 13 ; 13 Mac. 7, 28; Apoc. 10, 6.
30. Mt. li, 27 ; Lc. 10, 22 ; In. 1, 18; 14, 7.

IX.

1. Apoi grefierul, scriind toate, Polemon a întrebat: Cum te numeşti ?

El a răspuns : Pioniu.

2. Polemon a zis : Eşti creştin ?

Pioniu a spus : Da.

Polemon, paznicul templului, a zis : Al cărei Biserici ? Pioniu a răspuns : Al Bisericii Universale, căci Hristos n-a întemeiat altă Biserică.

3. A venit apoi rîndul Sabinei. Pioniu i-a zis să spună că se numeşte Teodota, pentru a nu mai cădea din nou, din pricina numelui, în mîinile nelegiuitei Poliţa, care fusese stăpîna ei.

4. Această femeie, în timpul împăratului Gordian (238—244}, voind s-o întoarcă pe Sabina de la credinţă, pedepsind-o, a trimis-o în munţi, unde avea cele trebuincioase în ascuns de la fraţi (creştini). După acestea, s-a lucrat cu rîvnă ca să fie eliberată şi de Poliţa şi de lanţuri, şi trăia la (preotul) Pioniu, încît a fost arestată în această persecuţie.

5. I-a zis, deci, şi acesteia Polemon : Cum te numeşti ?

Iar ea a răspuns : Teodota.

Polemon a întrebat: Eşti creştină ? Iar ea a zis :

Da, sînt creştină.

6. Polemon a întrebat: A cărei Biserici ?

Sabina a zis : A Bisericii Universale.

Polemon a întrebat: Pe cine adori ?

Sabina a răspuns : Ador pe Dumnezeu Cel atotputernic, Care a făcui cerul şi pămîntul [31] şi pe noi toţi, pe Care L-am cunoscut prin Cuvântul Său, Iisus Hristos [32]. ■

7. Apoi a întrebat pe Asclepiade : Cum te numeşti ?

Iar el a spus : Asclepiade.

Polemon 1-a întrebat: Eşti creştin ? Asclepiade a răspuns : Da.

8. Polemon a zis : Al cărei Biserici ? Asclepiade a spus : Al Bisericii Universale. Polemon a întrebat: Pe cine adori ? Asclepiade a răspuns : Pe Iisus Hristos.

9. Polemon a zis : Acesta este, deci, altul ?

Asclepiade a răspuns : Nu, ci este Acelaşi pe care L-au mărturisit şi aceştia.

X.

31. **Vezi citatele din Sf. Scriptură la nota 27.**
32. **Vezi citatele din Sf. Scriptură Ia nota 28.**

1. După ce au spus ei acestea, i-au dus la închisoare. O mare mulţime îi urma, încît piaţa gemea de lume,

2. Şi unii ziceau despre preotul Pioniu : Cum oare acesta, care este totdeauna galben, are acum faţa aprinsă ca focul ?

3. Iar pentru că Sabina ţinea pe Pioniu de haine, din pricina îmbulzelii mulţimii, unii, luînd-o în rîs, ziceau : Iat-o ! parcă se teme să nu fie înţărcată !

4. Iar unul (din mulţime) a zis: Dacă nu jertfesc, să fie pedepsiţi.

Polemon a zis : Nu merg înaintea noastră lictorii care poartă fasciile şi securea, ca să avem puterea (de a-i pedepsi).

5. Un altul a zis : Vedeţi, omuleţul merge să jertfească ; iar el vorbea despre Asclepiade, care era împreună cu noi.

6. Pioniu a spus : Tu minţi, căci el nu va face aceasta.

Iar alţii ziceau : Cutare şi cutare au jertfit.

Pioniu a spus : Fiecare are alegerea sa, de ce-mi spuneţi mie ? Eu mă numesc Pioniu.

7. Alţii ziceau : O ! ce fel de religie este aceasta, care se înfăţişează astfel!

Pioniu a spus : O cunoaşteţi mai bine pe a voastră, prin foametea, morţile şi plăgile pe care le-aţi suferit.

8. Iar un oarecare i-a zis : Şi tu ai suferit de foame împreună cu noi!

Pioniu i-a răspuns : Da, şi eu, dar cu speranţa în Dumnezeu.

XL

1. Zieînd el acestea, fiind ei tare înghesuiţi, pînă aproape de înăbuşire, i-au băgat la închisoare, încredinţîndu-i paznicilor.

2. Intrînd ei, au găsit închis un preot al Bisericii universale cu numele de Limn, pe o femeie Macedonia, din satul Carina, şi pe un bărbat din secta frigienilor (sau montaniştilor), numit Eutihian.

3. Pe cînd se aflau ei acolo împreună, paznicii închisorii au băgat de seamă că Pioniu, dimpreună cu cei din jurul său, nu primesc darurile aduse de credincioşi. Căci zicea (preotul) Pioniu : Cînd aveam nevoie de multe, n-am fost pentru nimeni povară [33], iar acum cum vom primi ?

4. S-au mîniat, deci, paznicii închisorii, deoarece primeau daruri de la cei ce veneau la aceştia (la creştini) şi, furioşi, i-au aruncat în fundul închisorii, ca să nu mai primească nici un fel de ajutor.

5. Aşadar, preamărind pe Dumnezeu, s-au liniştit, dînd paznicilor darurile primite,

33. I Tes. 2, 9 ; II Tes. 3, 8 ; Fapte 20, 33—34; I Cor. 4, 12; II Cor. 11, 9 ; 12. 13—14 şi 16.

încît mai marele închisorii şi-a schimbat hotărîrea şi a poruncit să fie aduşi iarăşi unde stăteau mai înainte.

6. Dar ei au rămas {acolo unde se aflau), zicînd : Slavă Domnului, deoarece aceasta ni s-a întîmplat spre bine.

7. Căci acolo aveau libertatea să vorbească (despre Dumnezeu) şi să se roage ziua şi noaptea.

XII.

1. Totuşi, chiar şi la închisoare au venit mulţi dintre păgîni, voind să-i înduplece (să se lepede de credinţă), dar auzind răspunsurile lor, se mirau.

2. Au intrat şi dintre fraţii creştini care de nevoie au fost siliţi (să se lepede), făcînd plînset mare, încît în fiecare oră se auzea plîngerea lor, mai ales din*partea celor ce erau evlavioşi şi cu vieţuire frumoasă. Iar Pioniu, plîngînd, le-a spus :

3. «Sînt pedepsit icu o nouă pedeapsă şi sfîşiat în bucăţi, văzînd mărgăritarele Bisericii călcate în picioare de porci [34] şi stelele cerului trase spre pămînt de coada balaurului [35], iar via pe oare a sădit-o dreapta Iui Dumnezeu, pustiită de mistreţi [36]. Iar acum o culeg cei ce merg alături de calea (vieţii).

4. Copiii mei, pe care vă nasc din nou în dureri pînă ce Hristos va lua chip în voi[37], cei iubiţi de mine au mers pe căi greşite [38].

5. Acum Suzana a fost pîndită de bătrînii cei nelegiuiţi, acum ei dezbracă pe cea gingaşă şi frumoasă oa să se sature de frumuseţea ei şi să dea mărturie mincinoasă împotriva ei[39].

6. Acum Aman e ameţit de biruinţă, iar Estera şi întreaga cetate tremură de frică [40].

7. Acum nu-i foamete de pîine, nici sete de apă, ci foamete şi sete de a auzi cuvîntul Domnului [41].

8. Au aţipit oare toate fecioarele şi au adormit cu totul ?[4Î]

9. S-a împlinit cuvîntul Domnului Iisus (care a spus) : «Fiul Omului, cînd va veni, va găsi, oare, credinţa pe pămînt ?» [43].

34. Mt. 7, 6.
35. Apoc. 12, 4.
36. Ps. 9, 9 şi 13—14.
37. Gal. 4, 19.
38. Bar. 4, 26.
39. Suz. 1, 1—63.
40. Est. 3, 15.
41. Amos 8, 11.
42. Mt. 26, 5.
43. Lc. 18. 8.

10. Aud că fiecare vinde pe aproapele său, ca să se împlinească ceea ce spune Scriptura că «frate pe frate va da la moarte» [44].

11. Satana a cerut, deci, să vă cearnă ca pe grîu ;[43] iar lopata de foc se află în mîna lui Dumnezeu Cuvîntul, spre a curaţi aria[46].

12., Sarea s-a stricat; îndată a fost aruncată afară şi este călcată în picioare de oameni[47]. '

13. Să nu creadă, însă, cineva, copiii mei, că a slăbit puterea lui Dumnezeu, ci noi (am slăbit).

14. «Căci n-a slăbit mîna Mea, zice Domnul, să vă izbăvească ; nici nu s-a îngreuiat urechea Mea să vă audă ,- că păcatele voastre au pus depărtare între Mine, Dumnezeul vostru, şi voi» [48].

15. Noi am făcut nedreptăţi, unii chiar dispreţuind pe Dumnezeu; noi am păcătuit unii faţă de alţii, muşcîndu-ne şi învinovăţindu-ne unii pe alţii[4]».

16. Totuşi, dreptatea noastră trebuia să prisosească ou mult mai mult pe a cărturarilor şi fariseilor[50].

XIII.

1. Aud că iudeii cheamă pe unii dintre voi la sinagogi; de aceea fiţi cu luare aminte să nu săvîrşiţi de bună voie un păcat şi mai mare, şi nimeni dintre voi să nu făptuiască păcatul de neiertat împotriva Duhului Sfînt [51].

2. Să nu fiţi voi, împreună cu ei, conducători ai Sodomei şi popor al Gomorei[52], pentru că mîinile lor sînt pline de sînge;[53] căci noi nici pe profeţi nu i-am ucis [34], nici pe Hristos nu L-am vîndut şi nici nu L-am răstignit[55].

3. Dar, de ce să vă spun multe ? Amintiţi-vă de cele pe care le-aţi auzit (şi acum luaţi aminte la cele pe care le-aţi învăţat). Aţi auzit şi faptul pe care-1 spun iudeii: Hristos a fost om şi a sfîrşit de moarte silnică.

4. Să ne spună ei nouă, care sînt ucenicii vreunui om ucis cu sila, de care s-a umplut lumea toată ?

5. Care ucenici ai vreunui om ucis cu sila, şi atîţia alţii împreună cu aceştia, au murit în mumele învăţătorului lor ?

44. Mt. 10, 21 ; Mc. 13, 12; *Lc.* 21, 16.
45. *Lc.* 22, 31.
46. Mt. 3, 12 ; *Lc.* 3, 17.
47. Mt. 5, 13; Mc. 9, 50 ; *Lc.* 14, 34—35.
48. *Is.* 59, 1—2.
49. Gal. 5, 14.
50. Mt. 5, 20.
51. *Mt.* 12, 31 ; Mc. 3, 29; *Lc.* 12 10.
52. *Is.* 1, 10.
53. *Is.* 1, 15 ; 59, 3.
54. *Mt.* 28, 37; Ic. 13, 34; *Fapte 7,32; I Tes.* 2, 15.
55. Mt. 27, 25 ; Mc. 15, 13—14; *Lc.* 23, 21—23; *In.* 19, 15; *Fapte* 7, 52; / Tes. 2, 15.

6. In numele cărui om ucis cu sila, au fost alungaţi demonii atît de mulţi ani, sînt alungaţi şi vor fi alungaţi ? Şi noi ştim cîte alte minuni se fac în Biserica universală.

7. Ei nu ştiu că Cel ucis cu sila S-a adus la viaţă prin propria Sa voinţă.

8. Mai spun ei că Hristos a făcut vrăjitorie şi s-a înălţat de pe pă-mînt la cer cu crucea.

9. Dar care Scriptură, la ei sau la noi, spune acestea despre Hristos ? Cine dintre cei drepţi a spus vreodată astfel; nu sînt nelegiuiţi cei ce vorbesc aşa ? Cum spun ei să creadă cineva pe cei lipsiţi de evlavie şi să nu creadă mai ales pe cei drepţi ?

XIV.

1. Eu am să vă dovedesc că e minciună, ceea ce spun ei acum că s-a întîmplat, fapt despre care i-am auzit vorbind pe iudei, din vîrsta copilăriei.

2. Este scris că Saul a întrebat prin femeia vrăjitoare şi i-a zis celei ce făcea astfel de vrăjitorie : «Adu-mi pe Samuel profetul» [56].

3. Şi a văzut un bărbat înalt în haină lungă. Şi a cunoscut Saul că acesta este Samuel, şi 1-a întrebat despre cele ce voia[57].

4. Ce este, deci ? A putut vrăjitoarea să-1 aducă pe Samuel sau nu ?

5. Dacă, deci, spun că da, au mărturisit că nedreptatea e mai puternică decît dreptatea, şi au fost osîndiţi.

6. Iar de vor spune că nu l-au adus, atunci nu L-au adus (prin vrăjitorie) nici pe Domnul Hristos.

7. Dar lămurirea textului este aceasta : Cum a putut vrăjitoarea cea necurată, în care locuia demonul, să aducă sufletul Sfîntului profet care se odihnea în sînurile lui Avraam ?[58] Căci celui mai mic i se porunceşte de cel mai mare ?

8. Nu cumva cum bănuiesc aceştia (iudeii), a fost adus Samuel? Să nu fie ! Dar ce este aceasta ?

9. Precum îngerii însoţesc pe aceia care nu se depărtează de Dumnezeu, tot aşa slujitorii diavoleşti servesc oricărui vrăjitor, mag, înşelător şi ghicitor.

10. Şi nu e de mirare ; căci spune apostolul: «însuşi satana se preface în înger al luminii ,• nu este, deci, lucru mare, dacă şi slujitorii lui

56. */* **Regi 28, 11.**
57. *I* **Regi 28, 14—15.**
58. *Lc.* **7, 22—25.**

iau chip de slujitori ai dreptăţii ,•[59] căci şi anticristul se va arăta în Hristos» [M].

11. Deci n-a adus pe Samuel, ci vrăjitoarei şi necredinciosului Saul li s-au arătat demonii iadului, care au luat chipul lui Samuel.

12. Scriptura însăşi ne învaţă; căci cel ce s-a arătat în chipul lui Samuel i-a zis lui Saul: **Şi'tu vei ii astăzi cu mine»* [6i].

13. Dar cum poate Saul, adoratorul idolilor, să se afle împreună cu Samuel ? Este lămurit că Samuel nu putea fi împreună cu necredincioşii şi înşelătorii, şi cu demonii care stăpîneau pe Saul. Aşadar, cel ce's-a arătat nu a fost Samuel.

14. Iar dacă este cu neputinţă să fie adus sufletul Sfîntului prooroc, cum să fie adus (prin vrăjitorie) Iisus Hristos, Care este în ceruri, pe Care L-au văzut ucenicii înviind şi înălţîndu-se de pe pământ, şi pentru Care ei au murit ca să nu-L tăgăduiască ?

15. Iar dacă la acestea nu le puteţi răspunde, spuneţi-le : Chiar dacă am căzut, noi sîntem mai buni decît voi, care, fără să fiţi siliţi, aţi părăsit credinţa şi aţi jertfit idolilor.

16. Să nu vă potriviţi lor, fraţilor, în deznădejde, ci prin pocăinţă să rămîneţi în Hristos. Căci El este milostiv să vă primească iarăşi ca copii».

XV.

1. După ce Pioniu a spus acestea şi i-a îndemnat să plece din închisoare, s-a prezentat paznicul templului, Polemon, şi ofiţerul de cavalerie Teofil, împreună cu persecutorii şi cu mulţime mare, zicîndu-le :

2. Iată, episcopul vostru, Euctimon, a jertfit, supuneţi-vă şi voi. Le-pidus şi episcopul Euctimon au să vă întrebe în templul zeiţei Nemesis,

3. Pioniu le-a spus : Se obişnuieşte ca cei aruncaţi în temniţă să rămînă pînă la

59. *// Cor.* **11, 14.**
60. *II Tes.* **2, 3—11 ;** *I In.* **2, 18; Lc. 21, 8.**
61. *I* **Regi 28, 19.**

venirea proconsulului; de ce vă atribuiți puterile acestuia ?

4. Aceştia au plecat, vorbind multe şi s-au întors iarăşi cu prigonitorii şi cu mulțimea de oameni, iar ofițerul Teofil le-a zis cu viclenie : Proconsulul a trimis (porunca) să"fiți duşi la Efes.

5. Pioniu a zis : Să vină cel trimis şi să ne ia. Ofițerul de cava.-lerie a zis : Cel mai mare e vrednic de cinste ; chiar de nu vrei, aici eu sînt conducătorul.

6. Dar acesta, strîngîndu-1 de gulerul din jurul gîtului, pînă aproape să-1 sugrume, 1-a dat călăului.

7. Au mers, deci, în piață împreună cu ceilalți creştini şi cu Sabina, strigînd ou voce tare : *Sîntem creştini. Şi,* aruneîndu-se la pămînt, spre a nu fi duşi la templul păgîn, şase dintre persecutori l-au ridicat pe Pioniu de cap, dar nu l-au putut stăpîni, el aplecîndu-se şi lovindu-i cu genunchii în coaste, în mîini şi în picioare.

XVI.

1. Deci au ridicat pe cel ce striga {pe Pioniu) şi l-au pus jos lîngă templul în care se afla Euetimon (episcopul Smirnei), care jertfise zeilor.

2. Şi Lepidus a zis : Voi de ce nu jertfiți, Pioniu ?

Iar cei din jurul lui Pioniu au răspuns : Pentru că sîntem creştini.

3. Lepidus a zis : Ce Dumnezeu adorați ?

Pioniu a spus : Pe Cel ce a făcut cerul şi pămîntul, marea şi toate cele dintr-însele[62].

4. Lepidus a întrebat: Deci acesta este cel răstignit ? ,

Pioniu a răspuns : Pe acesta L-a trimis Dumnezeu pentru mîntuirea lumii[83].

5. Conducătorii, strigînd tare, au început să rîdă şi' Lepidus să-1 blesteme.

6. Iar Pioniu striga : «Respectați religia, cinstiți dreptatea, cunoaşteți suferințele altora, urmați legile voastre. Pe noi ne pedepsiți ca pe cei ce nu se supun şi voi nu vă supuneți. Vi s-a poruncit să ne pedepsiți, iar nu să fim siliți (să jertfim)».

XVII.

1. Fiind de față un oarecare Rufin dintre aceia cărora li se pare că se disting prin oratorie, i-a zis : «încetează, Pioniu, şi nu te lăuda în zadar!»

2. Iară Pioniu i-a zis •. «Acestea sînt dovezile tale ? Acestea sînt studiile tale ? Socrate n-a suferit asemenea ocări din partea atenienilor. Acum toți sînteți ca pîrîtorii Anytos şi Melitos ?

3. Oare Socrate, Aristide, Anaxiarh şi ceilalți filozofi se preamăreau în deşert, după voi, cînd practicau înțelepciunea, dreptatea şi tăria sufletească ?»

4. Iar Rufin, auzind acestea, a tăcut.

XVIII.

1. Un bărbat dintre cei mari, avînd slavă lumească, şi Lepidus i-au zis : Nu striga, Pioniu.

62. Vezi note 27.
60. *In.* 3, 17 ; 12, 47; *Mt.* 18, 11 ; *Lc.* 9, 55; / *Tim.* 2, 4; *Tit* 2, 11.

2. Iar el i-a zis : Şi tu nu mă sili (să jertfesc). Aprinde focul şi noi înşine ne vom sui.

3. Un oarecare Terentius din mulțime a strigat: Să știți că aceştia înfricoşează pe ceilalți ca să nu jertfească.

4. in sfîrşit, au fost încoronați, iar ei, rupînd coroanele, le-au aruncat.

5. A venit un slujbaş al statului, poruneindu-le (să mănînce) din cele jertfite idolilor. Dar n-a îndrăznit să se apropie de vreunul dintre ei, ci le-a mîncât el însuşi în fața tuturor.

6. Strigînd ei, *noi sîntem creştini,* nemaiavînd ce să le facă, i-a trimis din nou la închisoare, în timp ce mulțimea îi batjocorea şi lovea.

7. Şi un oarecare i-a zis Sabinei: «Nu puteai tu să mori în țara ta ?» «Care este țara mea ?» a spus ea ; «Eu sînt sora lui Pioniu».

8. Iar Iui Asclepiade, Terentius, care organiza atunci jocurile cu animalele sălbatice, i-a zis : «După ce vei fi condamnat, te voi cere pentru luptele de gladiatori, spre întrecere cu fiul meu».

9. Asclepiade i-a răspuns : «Nu mă înfricoşezi cu acestea».

10. Astfel, i-au dus pe ei la închisoare. Şi pe cînd Pioniu intra în temniță, unul dintre persecutori 1-a lovit cu putere în cap, încît s-a rănit pe sine însuşi. Pioniu, însă, a rămas liniştit.

11. Dar mîinile şi coastele celui ce 1-a lovit s-au umflat, încît abia mai putea respira.

12. Intrînd ei la închisoare, proslăveau pe Dumnezeu, pentru că au rămas în numele lui Hristos nepătați, încît nu i-a biruit nici vrăjmaşul (diavolul), nici fățarnicul Euetimon (episcopul Smirnei), şi petreceau în psalmi şi rugăciuni, întărindu-se unii pe alții.

13. Ni s-a spus după acestea că episcopul Euetimon a voit să ne silească (să jertfim) şi că el însuşi a adus la templul zeiței Nemesis un miel, pe care frigîndu7l, după ce a voit să mănînce din el, 1-a dus acasă întreg.

14. El a fost luat în rîs pentru jurămîntul său mincinos, deoarece jurase pe soarta împăratului, fiind încoronat la sărbătorile zeiței Nemesis şi făgăduind că este creştin, fără să-i pară rău ca celorlalți creştini pentru această tăgăduire.

XIX.

1. După acestea, proconsulul a venit la Smirna, şi, fiind adus Pioniu, a-suferit martiriul. Grefierii au făcut însemnări cu patru zile înainte de idele lui martie.

2. Proconsulul Quintilliaous, stînd pe scaunul de judecată, a întrebat : Cum te numeşti ?

El a răspuns : Pioniu.

3. Proconsulul a zis : Jertfeşti ? El a răspuns : Nu.

4. Proconsulul a întrebat: Ce religie sau sectă urmezi ? El a răspuns : A Bisericii Universale.

5. Proconsulul a întrebat: Care Biserică Universală ? El a răspuns : Sînt *preot* al Bisericii Universale.

6. Proconsulul (a întrebat) : Tu eşti învățătorul acestora ? El a răspuns •. Da, am învățat.

7. El a întrebat: Tu eşti învățătorul acestei nebunii ? El.a răspuns : (Sînt învățătorul) cinstirii lui Dumnezeu.

8. Proconsulul a întrebat: Oare cinstire ?

El a răspuns : Cinstirea lui Dumnezeu Tatăl, care a creat toate.

9. Proconsulul i-a zis : Jertfeşte.

Pioniu a răspuns : Nu, eu trebuie să mă rog lui Dumnezeu.

10. Iar proconsulul a zis : Noi toţi cinstim zeii, cerul şi zeii care sînt în cer. De ce priveşti în aer ? Jertfeşte aerului.

11. Pioniu a răspuns : Nu privesc aerul, ci pe Cel ce a făcut aerul, cerul şi toate cele dintr-însele.

12. Proconsulul a zis : Spune-mi, cine *e-a* făcut ?

El a răspuns : Nu se cuvine a spune.

13. Desigur, Dumnezeu, adică Zeus, care este în cer, căci el este regele tuturor zeilor.

XX.

1. Proconsulul i-a zis lui Pioniu, care tăcea, fiind întins pe stîlp r Jertfeşti ?

Pioniu a răspuns : Nu.

2. După ce 1-a strujit cu unghii de fier, i-a zis proconsulul: Intoar-ce-te (la credinţa noastră) ; de ce eşti nebun ?

Pioniu a răspuns : Nu sînt nebun, ci mă tem de Dumnezeul Cel viu..

3. Proconsulul (a zis) : Mulţi alţii au jertfit şi trăiesc, şi sînt înţe-lepţi.

Pioniu a răspuns : Eu nu jertfesc.

4. Proconsulul a zis -. Gîndeşte-te în tine însuţi, înainte de a fi în-trebat şi schimbă-te.

Pioniu a răspuns : Nu.

5. Proconsulul i-a zis : De ce te grăbeşti ia moarte ? Pioniu a răs-puns : Nu la moarte, ci la viaţă.

6. Quintillianus proconsulul i-a zis: «Nu faci mare lucru, grăbindu-te-la moarte; căci şi cei ce se înscriu pentru luptele cu fiarele dispreţuiesc moartea pentru puţin argint, iar tu eşti unul dintre aceia. Pentru, că te grăbeşti, deci, la moarte, vei fi ars de viu».

7. Proconsulul a citit de pe o tăbliţă în latineşte : «Am hotărît cai Pioniu, care a mărturisit că este creştin, să fie ars de viu».

XXI.

1. Pioniu a mers în grabă la amfiteatru, plin fiind de rîvnă pentru credinţă şi, stînd de faţă grefierul însoţitor, s-a dezbrăcat de bună voie.

2. Apoi, înţelegînd că trupul său a rămas curat şi întreg, s-a umplut de mare bucurie şi, ridicînd ochii spre cer şi mulţumind lui Dumnezeu, că 1-a păstrat astfel, s-a întins pe lemn şi i-a spus soldatului să-i bată cuiele.

3. Iar după ce a fost pironit, i-a zis iarăşi slujitorul public : Că-ieşte-te şi ţi se vor scoate cuiele.

4. Iar Pioniu a răspuns : Am simţit că sînt puse, şi gîndindu-se puţin a zis : De aceea mă grăbesc (la moarte) ca să înviez repede, vorbind lămurit despre învierea morţilor.

5. L-au ridicat, deci, pe lemn, iar după acestea au ridicat pe un oarecare preot, Mitrodor, din secta marcioniţilor.

6. S-a întîmplat ca Pioniu să fie la dreapta, iar Mitrodor la stînga,. şi amîndoi priveau spre răsărit.

7. După ce s-a adus pentru ei focul şi lemnele au fost îngrămădită în jurul lor, Pioniu a închis ochii, încît mulţimea a crezut că şi-a dat sufletul.

8. Dar el, rugîndu-se încet, ajungînd la sfîrşitul rugăciunii, a deschis ochii.

9. Urcîndu-se îndată flacăra, Pioniu, cu faţa veselă, spunînd cel din urmă amin şi zicînd : Doamne primeşte sufletul meu [64], suspinînd uşor şi fără de chin, a murit şi, ca pe o comoară, şi-a încredinţat duhul Tatălui, cel ce a făgăduit că va păzi orice sînge (vărsat) şi orice suflet condamnat pe nedrept.

XXII.

1. Petrecînd fericitul Pioniu astfel de viaţă nepătată, fără păcate şi curată, avînd totdeauna mintea aţintită spre Atotputernicul Dumnezeu şi spre Iisus Hristos, Domnul nostru, mijlocitorul dintre Dumnezeu şi

64. ***Fapte* 7, 59.**

oameni[65], s-a învrednicit de un astfel de sfîrşit, trecînd prin poarta cea strimtă [66] la lumina cea puternică şi mare.

2. Strălucirea coroanei lui s-a arătat şi asupra trupului. Căci după ce s-a stins focul, noi cei de faţă am văzut că acesta era asemănător cu trupul unui atlet pregătit şi în plină putere.

3. Urechile Iui nu se înţepeniseră, perii capului întineriseră, iar barba i se împodobise, înflorind ca la cei tineri.

4. O frumuseţe minunată strălucea iarăşi pe faţa lui, încît păgînii inspăimîntaţi, avînd conştiinţa tulburată de teamă, s-au retras.

XXIII.

S-a întîmplat aceasta în timpul proconsulului Asiei, Julius Produs ■Quintillianus, sub al doilea consulat al împăratului Gaius Mesius Quintus Trajanus Decius Auaustus şi cel de al treilea al lui Vettius Gratus, cu patru zile înainte de idele lui martie, după romani, în douăzeci şi nouă ale lunii a şasea, după cei din Asia, într-o zi de sîmbătă, la ora zece, iar după noi împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

65. *I Tim.* 2, 5 ; *I In.* 2, 1 ; *Evr.* 12, 24.
66. *Mt.* 7, 13 ; *Lc.* 13, 24.

") Cifra romana se referă la capitol, a doua cifră (arabă) la paragraf, iar ultima indică pagina. Cifrele cu numerele arabe între 132—137 indică paginile introducerii.

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A

B

Q

R

S

MARTIRIUL SFINŢILOR CARP, PAPIL ŞI AGATONICA

(Martirizaţi la 13 octombrie 250, sub împăratul Deciu (249 — 253)

INTRODUCERE

Istoricul Eusebiu de Cezareea vorbeşte despre trei martiri din Per-gam, în Asia proconsulară, Carp, Papii *şi* Agatonica, *martirizați, după părerea sa, imediat după Sfîntul Policarp şi preotul Pioniu, în timpul domniei împăratului Marcu Aureliu (161 – 180)[1]. Mai mulți istorici cu renume, printre care Adolf von Harnak [2], Dom H. Leclercq[3], H. Lietz-mann[4], J. Vogt[5], H. Musurillo [6],* H. Gregoire, P. *Orgels, J. Moreau şi A. Maricq [7] ş.a., au susținut opinia lui Eusebiu, anume că cei trei martiri amintiți din Pergam au suferit martiriul în timpul lui Marcu Aureliu şi a coregentului său Lucius Verus (161 – 169).*

Alți istorici însă, ca B. Aube [s], P. Allard [9], L. Duchesne [10], J. de Gui-bert[1]-, W. Hoîtman[12], *H. Delehaye [13],J. Lebreton, J. Zeiller« J. Da-nielou şi H. Marrou [15] ş.a., sprijinindu-se pe laptul că*

1. Eusebiu, *Ist. Bis.*, IV, 15, 48, ed. G. Bardy, p. 190.

2. A. Harnak, *Die Akten des Karpus, des Papylus und der Agathonike,* în «Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchriistlichen Literatur», Band III, Leipzig,. 1888, 3—4, p. 440—454.

3. H. Leclercq, în *Les Martyrs,* t. I, p. 77.

4. Hans Lietzmanin, *Die ălteste Gestalt der Passio SS. Carpi, Papyli und Agathonike,* în Festgabe K. Miiller, Tubingen, 1922, p. 46—57; Idem, Kielne *Schriiten,* I, 1958, p. 239—250.

5. **J. Vogt, *Christenvertolgung,* în «Reallexikon fur Antike und Christentum», Band II, Stuttgart, 1958, col. 1175.**

6. **H. Musurillo, *op. cit.*, p. XVI.**

7. **H. Gregoire, P. Crgels, J. Moreau et A. Maricq, Les *persecutions dans l'Empire romain,* 2-e ed., în Memoitres de l'Academde royale de Belgique. Classe de Lettres, 56. Bruxelles, 1964, no. 5, p. 26—28 şi nota 25, p. 111.**

Flavius Optimus era proconsulul Asiei proconsulare între 250 – 251, sub împăratul Deciu, pun cu mai mare temei data martiriului lui Carp, Papii şi Agatonica la 13 octombrie 250, dată pe care o acceptăm şi noi.

Data martiriului Sfinților Carp, Papii şi Agatonica, *la care este adăugat şi* Agatodor, *la 13 octombrie 250, sub împăratul Deciu, s-a păstrat şi în* Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae [16], *în* Bibliotheca hagiographica Graeca [17], ***iară*** *Agatodor, şi în* Martyrologium Hieronymianum, *unde îi găsim amintiți la 12 martie, la 12 şi 13 aprilie [18],*

Din actul martiric reiese că proconsulul Flavius Optimus a obligat mai întîi pe Carp să sacrifice zeilor, după porunca împăraților, dar el a reiuzat, afirmînd cu mult curaj că zeii, *fiind făcuți din materie pămîn-tească, vor pieri cu timpul.* «Dumnezeul nostru, însă, *a mărturisit*

Carp, fiind în afară de timp şi făcătorul veacurilor, rămîne nepieritor şi veşnic şi totd?auna acelaşi, arătîndu-Se fără adăogire sau micşorare, iar zeii sînt făcuţi de oameni şi vor pieri în timp...» [19].

Mînios, proconsulul a poruncit ca Sfîntul Carp să fie întins pe lemn şi strujit şi chinuit cu ghiare de fier.

8. R. Aube, *Un text inedit d'Actes de martyres du III-e siecle,* în «Revue archeo-logique», 42 (1881), p. 348, 360 ; la p. 354—360, text grec şi latin.
9. Paul Allard, *Histoire des persecutions pendant la premiere moitie du troisieme siecle,* 4-e ed., Paris, 1919, p. 427—432.
10. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise,* t. I, 3-e ed., Paris, 1923, p. 266, n. 1 et 368, in. 1.
11. Joseph de Guibert, *La date du martyre des Saints Carpos, Papylos et Agath-*n/ce, în «Revue des questions historiques», 83 (1908), p. 5—23. Vezi şi M. L. de Re-gibus, *La cronologia degli Atti di Cârpo, Papilo et Agatonice,* în «Didaskaleion», III (1914), p. 305—320.
12. W. Hoffman, *Optimus,* 1, în A. Pauly, G. Wissowa und K. Kroll, Realency-clopădie der klassischem Altertumswissenschaft, Neue Bearbeitung, 35-er Hajband, Stut-tgart, 1939, col. 802—805.
13. H. Delehaye, *Les Passions des martyrs...,* p. 136—141; Idem, Les *Actes des martyrs de Pergame,* în «Analecta Bolliandiana», 58 (1940), p. 142—176.
14. J. Lebreton et J. Zeiller, *De Ia Un du* 2-e *siecle ă la paix constantinienne,* t. II de *l'Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'ă nos jours,* publiee sous la direction de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1035, p. 149.
15. J. Daraielou et H. M'arrou, *Nouvelle Histoire de l'Eglise.* I. Des *origines ă Saint Gregoire le Grand,* Paris:, 1963, p. 247.
16. Ed. H. Delehaye, col. 134^-136 ; ei sînt amintiţi şi la 28 iunie, col. 776—778.
17. Ed. Fr. Halkin ; t. I, p. 103—104. Vezi şi studiul lui R. van Doren, în Diction-naire d'Histoire et geographie Bcclesiastique, 11 (1949), 1121 şi H. Musurillo, op. cit., p. XV—XVI şi LXIII—LXIV.
18. J. B. de Rossii et L. Duchesne, t. II, 1, p. 31 şi ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, 2, p. 140, la 12 martie; II, 2, p. 185, la 12 aprilie; II, 2, p. 188 la 13 aprilie.
19. *Martiriul Siinţilor Carp, Papii şi Agatonica,* 16, ed. H. Musurillo, p. 24.

Apoi *a fost interogat Sfîntul Papii, creştin din copilărie, care, de asemenea, n-a voit să jertfească zeilor. Proconsulul a poruncit ca amîn-doi să fie arşi de vii.*

Văzînd curajul celor doi martiri, o femeie creştină, Agatonica, avînd un copil, a mărturisit că şi ea este creştină, şi, veselă, s-a întins singură pe lemnul rugului spre a' ti arsă de vie, rugîndu-se : «Doamne, Doamne, Doamne, ajută-mi, căci la Tine am găsit scăparea /» [20]. *Iar cei ce o priveau s-au înduioşat, zicînd: «Groaznică judecată şi nedrepte porunci»* [21].

Actul martiric al Sfinţilor Carp, Papii şi Agatonica păstreazxi aproape în întregime ordinea judecării şi condamnării lor după procesul verbal de judecată al tribunalului roman din Pergam, în Asia Proconsulară.

*

* *

Am făcut traducerea de faţă după următoarele ediţii critice: Pana-iot C. Hristu, Tâ Maptupia tffiv âp^atwv ^ptattavwv... *Text în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 180*—191 ; *H. Musurillo,* op. cit., *text grec şi traducere engleză, p.* 22—*28; text latin şi*

traducere engleză, p. 28 — 37, care e mai scurt. In textul latin, Carp apare ca episcop la Gurdo, sub Deciu, iar Pamfil, corect Papii, diacon la Tiatira.

Vezi şi ediţiile: G. Lazzati, Gli sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quattri secoli, *Torino, 1956, p. 135 — 137 ; D. Ruiz Bueno,* Actas de los mârtiros, *text grec cu traducere spaniolă, Madrid, 1951, p. 337 — 382 -, altă ediţie 1962.*

C. Kirsch, L. Ueding, Enchiridion fontktm historiae ecclasiasticae, *Freiburg im Breisgau, 6-te Auflage, 1947, p. 55 — 60 ; VIII Auflage, Frei-burg im Breisgau, 1960 ; H. Delehaye,* Les Aotes des martyrs de Per-game, *în «Analecta Bollandiana», 58 (1940), p. 150 — 153, text latin, p. 154 — 157, text grec. Tot aici, p. 158 — 176,* Passio SS. Carpi et so-ciorum, *text grec, după* Codex Vaticanus Graecus 797, *fol. 196 — 214, care este o istorisire lungă, plină de detalii, ce nu are de-a face cu actul*

20. *Ibidem,* 46, p. 28.

21. *Ibidem,* 45, p. 28. R. Klein, *Der friihe Christentum im rdmischen Staat,* Darm-stadit, 1971 ; R. Remonidon *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurele ă Anastase* (coli. Nouvelie Clio, 11), 2-e ed., Paris, 1970; Marta Sordi, *II Cristianesimo e Roma,* Bologna, 1965; Idem, *La data dell'editto di Decio e II signiticato della persecuzione anticristiana,* în «Revista di storid della Chiesa in Italia», XXXIV (1980), p. 451—461 ; A. Alfoldi, Zu den Christenverfo/gung *In der Mitte des 3 Jahrhundert,* in «Klio» 31 (1938), p. 323—348.

martiric original, ci urmăreşte zidirea morală a credincioşilor; R. Knopi, G. Kruger, op. cit., p. *11 – 13, text grec-,* G. *Rauschen,* Martyrium SS. Carpi, Papyli et Agathonicae *în* Monumenta minora saeouli secundi, *în Florilegium Patristicum, Fasc. III, ed. 2-a, Bonnae, 1914, p. 105 – 112, text grec şi latin.*

Vezi şi ediția şi studiul lui Pio Franchi de'Cavalieri, Note agiogra-fiche, *iasc. 6, în «Studi e Testi», 33 (1920), p. 3 – 45, care a editat Codex latinus 4 (sec. XI). Textul martiriului Sfinților Carp, Papii şi Agatonica, compus de Simeon Metafrast, care ni s-a păstrat în limba latină după mai multe manuscrise greceşti, la 13 aprilie, în* Acta Sanctorum, *t. II, Parisiis et Romae, 1866, p. 122 – 126, este plin de detalii legendare.*

Vezi şi următoarele traduceri în diferite limbi:

A. Hamman, op. cit., *trad. italiană, p. 53 – 57 ; Ildefonso Clerici,* op. cit., p. 87—91 ; P. *Hanozin,* op. cit., *p. 120 – 125 ; G. Rauschen,* Echte alte Mărtyrerakten. Martyrium der Heiligen Karpus, Papylus und Agathonike, *în* op. cit., p. *313 – 317, traducere germană; H. Leclercq, în* Les Martyrs, *1.1, p. 77 ş.u.*

In limba română : *Ion Dinu, în* Un document creştin-apusean de conştiință ortodox-orientală. Aspecte din persecuția lui Marcu Aureliu, *Cernăuți, 1937, p. 60*—63, *traducere îparte depărtată de textul grecesc şi latinesc, fiind făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq.*

MARTIRIUL SFINȚILOR CARP, PAPIL ŞI AGATONICA

(Martirizați la 13 octombrie sub împăratul Deciu, 249 — 253)

1. Pe cînd era proconsul la Pergam [1] Flavius (Optimus), au fost aduşi înaintea lui fericiții Carp şi Papii, martirii lui Hristos [2].

2. Iar proconsulul, stînd pe scaunul de judecată, a zis : Cum te numeşti ?

3. Fericitul a spus : Numele meu cel dinții şi ales este cel de creştin, iar dacă întrebi de numele pe care-1 port în lume, acesta este Carp.

4. Proconsulul a spus : îți sînt cunoscute poruncile împăraților [3] despre datoria de a cinsti pe zei, cei ce conduc toate. De aceea vă sfătuiesc să vă apropiați de altar şi să jertfiți.

5. Eu sînt creştin şi ador pe Hristos, Fiul Iui Dumnezeu, Care a venit în timpurile de pe urmă pentru mîntuirea noastră şi spre a ne scăpa de rătăcirea diavolului ; iar acestor idoli nu jertfesc.

6. Fă ceea ce voieşticăci e cu neputință ca eu să jertfesc aparițiilor înşelătoare ale demonilor. Iar cei ce jertfesc acestora sînt asemenea lor.

7. Căci precum adevărații închinători, — după dumnezeiasca Evanghelie a Domnului, — oare adoră pe Dumnezeu în duh şi adevăr [4], se aseamănă în slavă cu Dumnezeu şi sînt nemuritori împreună cu El, primind viața cea veşnică prin Cuvîntul, tot aşa, cei ce se închină acestora (zeilor) se aseamănă deşertăciunii demonilor şi vor pieri împreună cu ei în gheena.

8. Căci este o judecată dreaptă pentru cel ce a înşelat pe om, făptura cea aleasă a lui Dumnezeu, vorbesc despre diavol, cel care a îndemnat din propria sa răutate la aceasta.

De aceea să ştii, proconsule, că eu nu jertfesc acestora.

1. Perg.imul era oraş în Asia Proconsulară, a cărei capitală era oraşul Efes.
2. Carp era episcop de Gados, iar Papii, diacon de Tiatira.
3. E vorba de împăratul Deciu (250—253), şi de împărații persecutori ai creştinilor dinaintea lui.
4. In. 4. 23.

9. Iar proconsulul, mîniindu-se, a zis: Jertfiți zeilor şi nu mai vorbiți prostii.

10. Carp, zîmbind, a zis : Zeii, care n-au creat cerul şi pământul, să piară [5].

11. Proconsulul a zis: Tu trebuie să jertfeşti, căci astfel a poruncit împăratul.

12. Carp a spus : Cei vii nu jertfesc celor morți.

13. Proconsulul a zis : Zeii, ți se par că sînt morți ?

14. Carp a spus : Vrei să asculți ? Aceştia, nefiind nici dintre oameni, n-au trăit vreodată, pentru ca ei să şi moară.

15. Vrei să ştii că lucrul acesta este adevărat ? Lasă cinstirea pe care crezi că trebuie să le-o dai şi vei cunoaşte că nu sînt nimic. Căci ei sînt materie pământească şi vor pieri cu timpul.

16. Dumnezeul nostru, însă, fiind în afară de timp şi făcătorul veacurilor [6], rămîne nepieritor şi veşnic, şi totdeauna acelaşi [7], arătîndu-se fără adăogire sau micşorare, iar zeii sînt făcuți de oameni şi vor pieri în timp, cum s-a spus.

17. Iar pentru faptul că aceştia (oamenii) sînt folosiți şi înşelați, să nu te miri. Căci diavolul, căzînd de la început din starea lui de mărire, prin propria-i răutate, fiind zdrobit de sfinți (creştini), luptă împotriva lor şi pregăteşte războaie, grăbindu-se să vestească alor săi.

18. De asemenea, ispitind şi din cele ce ni se întîmplă nouă în fiecare zi, fiind el mai înainte de timp, prezice cele viitoare, pe care el însuşi le va face să fie rele.

19. Căci are din hotărîrea lui Dumnezeu (puterea) de a cunoaşte nedreptatea şi prin îngăduința lui Dumnezeu ispiteşte pe om, căutînd să-1 rătăcească de la credință.

20. Crede mie, proconsule, că te afli într-o mare înşelăciune.

21. Proconsulul a zis : Lăsîndu-te să flecăreşti multe, ai ajuns la ocărîrea zeilor şi a împăraților. Ca să nu mai lungim (cercetarea), jertfeşti ? Ce zici ?

22. Carp a zis : E cu neputință să jertfesc, căci niciodată n-am jertfit idolilor,

23. Deci, îndată a poruncit ca, fiind atîrnat, să fie strujit (cu ghiare de fier). Iar el a strigat : Sînt creştin. Şi a fost mult timp chinuit, fiind strujit, şi n-a mai putut să vorbească.

*

5. Ier. 10 11.
6 In.' l/3 şi 10; Fapte 4, 24; 14, 15; Fi. 3, 9 ; Col. 1, 16; Evr. 1, 2 ; Apoc. 4, 1 1 ; 10, 6 ; Fac. 1, 1 ; leş. 20, 1 1 ; Ps. 32, 6 ; Is. 37, 16; 42, 5 ; Amos 4, 13; ÎI Mac. 7, 28.
- 7. Apoc. 1, 4 şi 8 ; leş. 3, 14; Evr. 1, 12 ; 13, 8.

24. Şi, lăsînd pe Carp, proconsulul s-a întors spre Papii, zicîndu-i: Eşti senator ?

25. Iar el a zis : Sînt cetățean.

26. Proconsulul a zis : Cetățeanul cărui oraş ?

27. Papii a zis : al Tiatirei.

28. Proconsulul a întrebat: Copii ai ?

29. Papii a răspuns : Am mulți pentru Dumnezeu.

30. Iar unul din cei din popor **a** zis : După credința creştinilor spune el că are copii.

31. Proconsulul a zis : De ce minți, spunînd că ai copii ?

32. Papii a spus : Vrei să ştii că nu mint, ci că spun adevărat ? In fiecare provincie şi oraş, am copii în Dumnezeu.

33. Proconsulul a întrebat: Jertfeşti ? Ce spui ?

34. Papii a răspuns : Din copilărie, slujesc lui Dumnezeu şi n-am jertfit niciodată idolilor, căci sînt creştin, şi mai mult decît aceasta n-ai să auzi de la mine. Căci nici nu am să-ţi spun ceva mai bun şi mai frumos.

35. Fiind şi el întins pe lemn şi strujit (cu ghiare de fier), a schimbat, trei chinuitori şi n-a scos un cuvînt, ci, ca un viteaz atlet, a primit furia protivnicului {diavolului).

36. Văzînd, însă, proconsulul răbdarea lor mai presus de închipuire,, porunceşte ca ei să fie arşi de vii; şi, coborînd, se grăbeau amîndoi spre amfiteatru, ca să părăsească repede lumea.

37. Papii, cel dintîi, a fost întins, fiind pironit pe stîlp, şi, pe cînd se ruga în linişte, şi-a dat sufletul.

38. Şi după el, fiind pironit (pe stîlp) Carp, acesta a zîmbit. Iar cei de faţă, mirîndu-se, i-au zis : Ce este, de ce rîzi ?

39. Iar fericitul **a** zis : «Am văzut slava Domnului şi m-am bucurat, şi am văzut totodată deosebirea faţă de voi, căci eu nu sînt părtaş la răutăţile voastre».

40. După ce soldatul a pus lemnele şi focul s-a aprins, Sfîntul Carp, în timp ce era ars, a zis : *<Şi noi ne-am născut din aceeaşi mamă, Eva, şi avem acelaşi trup, dar privind la judecata cea dreaptă, suferim toate».

41. Zicînd acestea, şi focul urcîndu-se, s-a rugat, zicînd : «Binecu-vîntat eşti Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, că m-ai învrednicit şi pe mine de această părticică (a patimilor Tale)». Şi zicînd aceasta, şi-a dat sufletul.

• *

42. Iar o oarecare femeie, Agatonica, fiind de față, şi văzînd slava.
Domnului, despre care s-a spus că o văzuse Carp, cunoscînd că chema-
rea este cerească, a ridicat îndată glasul, spunînd : Cina aceasta a fost
pregătită şi pentru mine [8]deci trebuie să iau si eu parte spre a mînca,
la această slăvită cină.

43. Iar poporul striga zicînd : Fie-ți milă de copilul tău !

44. A zis, însă, fericita Agatonica : «Are pe Dumnezeu, Cel ce poate să-1 ocrotească, fiindcă El este păzitorul tuturor. Iar eu pentru aceasta sînt aici». Şi, dezbrăcîndu-şi hainele, veselă, s-a întins singură pe lemn.

45. Iar cei ce priveau s-au înduioşat, zicînd : Groaznică judecată şi,, nedrepte porunci.

46. Fiind întinsă pe stîlp, iar focul aprinzîndu-se în jurul trupului ei, a strigat, zicînd: «Doamne, Doamne, Doamne, ajută-mi, căci la Tine am, găsit scăparea!».

47. Şi astfel şi-a dat sufletul şi s-a săvîrşit împreună cu sfinții ale. căror moaşte, luîndu-le în ascuns creştinii, le-au păstrat spre slava lui Dumnezeu şi pentru lauda martirilor Săi, căci Lui se cuvine slava şi? puterea, Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh, acum şi pururea şi în vecii,, vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC [1]

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

8. Mt. 22, 4; Lc. 14, 15—17.
*** Cifrele arabe între 1—47, indică paragraful, iar ultimele, Intre 162-^169, pagina».**

ACTELE PROCONSULARE ALE SFINTULUI CIPRIAN, EPISCOPUL CARTAGINEI

(Martirizat la 14 septembrie 258)

INTRODUCERE

Sfîntul Cipiian, episcopul Caitaginei între anii 249 şi 258, reşedinţa provinciei romane Africa, a iost unul dintre cei mai mari şi renumiţi episcopi ai Bisericii universale. Viaţa şi activitatea sa ne-a tost descrisă în amănunt de diaconul şi prietenul său Pontius[x]*, dar cele mai bune ştiri despre martiriul şi sfirşitul vieţii sale ni le dau* Acta procon-sularia *din 257 şi 258* [2] *şi scrisorile sale, îndeosebi scrisorile 20* [3] *şi 80*[4]*.*

Thascius Caecilius Cyprianus s-a născut la Cartagina din părinţi **pa***gini de bună condiţie socială, dar el se converti la creştinism către 246. Cultura şi zelul său pentru propoveduirea credinţei lui Hristos au contribuit ca să fie ales in 249 episcop al Bisericii din Cartagina, care ajunse in timpul păstoriei sale la mare înflorire.*

în'timpul grelei persecuţii a împăratului Deciu (249—251), el s-a retras în împrejurimile Cartaginei, de unde conducea şi încuraja Biserica sa. întors la Cartagina în 251, el reglementă, cu mult tact, de acord cu Biserica Romei, situaţia celor căzuţi — a lapsilor, din timpul persecuţiei lui Deciu, prezida sinodul din Cartagina din 251 şi reorganiza Biserica provinciei Airica, activînd cu succes în toate domeniile .- ierarhic, moral-disciplinar, liturgic, biblic şi în orînduirea cultului

1. Pontius diaconus, *Vita Caecilii Cypriani,* ed. G. Harţei, în Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, t. III, pars. III, Vindobonae, 1871, XC—CX, şi ed. A von Harnack, *Das Leben Cyprians von Pontius, Die etste chiistliche Biographie,* în Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, XXXIX, Heft, 3, Leipzig, 1913.

2. *Acta proconsularia,* ed. G. Harţei, ibidem, p. CX—CXIV şi ed. H. Musurillo, op. *cit,* p. 167—175; ed. R. Knopf-G. Kruger, *op. cit.,* p. 62—64.

3. *St.* Ciprian, ep. XX, Ed. Saint Cyprien Correspondance. Texte etabli et traduit par le Chanoin Bayard, t. I, Paris, 1925, p. 53—55; ed. G. Harţei, în Corp. Script, Eccl. Lat., t. III, pars II, Vindobonae, 1871, p. 527—529.

4. Sf. Ciprian, ep. *LXXX,* ed. Bayard, t II, Paris, 1925, p. 319—321| ed. a Hartel în Corp. Script. Eccl. Lat., t III, pars II, p. 839—840.

martirilor[5]*.*

Ca orator şi teolog, el a lăsat o operă importantă, preţuită de întreaga Biserică.

Aici, marele episcop ne interesează ca martir.

In august 257, *împăratul Valerian (253—260), iostul ministru de finanțe al împăratului Deciu, promulgă primul său edict de persecuție contra creştinilor, prin care deschide un război declarat Bisericii. Creştinii erau din nou obligați să aducă sacrificii zeilor, mai ales clericii. Adunările creştine au fost interzise, sub amenințarea pedepsei cu moartea, iar bunurile Bisericilor au fost confiscate. Mulți clerici şi credincioşi au fost închişi, iar alții au fost condamnați Ia munci forțate în mine, sau exilați.*

La 30 august 257, *episcopul Ciprian a fost adus în fața proconsulului Africei, Aspasius Paternus (257*—258J, care *rezida în Cartagina, iar acesta, în urma interogatoriului, încredințîndu-se că Sfîntul Ciprian refuză* NSĂ aducă *sacrificii zeilor, 1-a exilat în localitatea Curubis, azi Kourba* [6].

In iulie 258, împăratul Valerian, dorind să pună mîna pe averile Bisericii, despre care credea că sînt foarte mari, deoarece Biserica ajuta atîția săraci, văduve, orfani şi bolnavi, a promulgat un nou edict de persecuție a creştinilor, care agravează prevederile edictului din 257, pedepsind pe creştini cu degradarea civilă,' exilul, confiscarea averii şi moartea. Edictul lovea mai ales pe episcopi, preoți şi diaconi, şi pe creştinii de rang social înalt.

Sfîntul Ciprian ne spune precis în această privință, în scrisoarea 80 : ■«Valerian, scrie el, într-un edict către senat a dat ordinul ca episcopii, preoții şi diaconii să fie executați imediat, iar senatorii, persoanele distinse şi cavalerii romani să fie privați de demnitatea şi bunurile lor .şi dacă, în ciuda acestora, continuă să se numească creştini, să fie pedepsiți cu moartea, iar matroanele romane să fie despuiate de bunurile Jor *şi trimise în exil»* [7].

Sfîntul Ciprian se aştepta să fie arestat, căci iată ce scrie el, în continuare : «La acest edict, împăratul Valerian a adăugat copia unei scrisori, cu privire la persoana noastră, pe care a adresat.-o

5. In afară tte *Scrisoarea* XX, ed. Bayard, p. 53 -55, vezi şi scrierile Sf. Ciprian: *De lapsis*, ed. G. Harței, în Corp. Scrlpt. Eccl. !>' , t. III, pars I, Vindobonae, 1868, p. 237—264; Ad *Fortunatum. De exhortatione uarryrii*, ed. G. Harței, ibidem, t. III, pars I, p. 317—347; *De laude martyrii*, ed. G. Harței, ibidem, t. III, pars III, Vindobonae, 1871, p. 26—52; De *duplici martyrio. Ad Fortunatum*, ed. G. Harței, ibidem, t. III, paTS III, Vindobonae, 1871, p. 220—247; Vezi şi Fer. Ieronim, De *viris illustribus*, LXVII. *Cyprianus* ; LXVIII, *Pontius*, ed. N. Diamu, Bucureşti, 1920, p. 102.

6. Sf. Ciprian, *Acta proconsularia*, I, 1—7; II, 1—2, ed. H. Musurillo, op. *cit.*, p. 168—170. Pentru proconsulul *Aspasius Paternus*, vezi: *Prosopographia Imperii Romani*, pars I, ed. E. Groag et A. Stein, Berolini et Lipsiae, 1933, p. 258, nr. 1263 ; IV, 258, <nr. 1263.

7. Sf. Ciprian; cp. XX, ed. Bayard, t. II, p. 320, ed. G. Harței, în. Corp. Script. Eccl. Lat., t. III, pars II, Paris, 1871, p. 839—840.

guvernatorilor de provincie. Sperăm în fiecare zi să vedem această scrisoare, stînd în tăria credinței şi gata să suferim, aşteptînd prin duhul şi îndurarea Domnului cununa vieții veşnice. *Să ştiți că papa Sixt (al Romei) a fost executat într-un cimitir la 6 august (258) şi patru diaconi împreună cu el»* [8].

Voind să moară ca martir, Sfîntul Ciprian s-a întors de la Curubis la Cartagina, locuind în grădinile sale, unde aştepta în fiecare zi să fie arestat. Intr-adevăr, la 13 septembrie 258, fiind consuli Tuscus şi Bassus, a fost arestat de doi ofițeri la locuința su din Cartagina, din ordinul proconsulului Airicei, Galerius Maximus, care în 258 succedase lui Aspa-sius Paternus. Aceştia l-au suit într-o căruță şi l-au dus la Sexti, lingă Cartagina, unde proconsulul Galerius Maximus îşi îngrijea sănătatea.

A doua zi, 14 septembrie 258, a început interogatoriul în atriul (sala) Sauciolium, în fața unei mari mulțimi de creştini, bărbați, femei şi copii. Proconsulul 1-a îndemnat să sacrifice zeilor, dar, fiindcă Sfîntul Ciprian s-a împotrivit cu tărie, acesta a poruncit să fie ucis imediat cu: sabia[9]*. La auzul acestei sentințe, mulțimea fraților a început să strige «Şi noi vrem să ni se taie capul împreună cu el»* [10].

Sfîntul Ciprian a mers de bună voie pe cîmpul Sexti şi acolo şi-a. dezbrăcat tunica roşie, a îngenunchiat şi s-a închinat Domnului. Şi-a dezbrăcat apoi haina numită dalmatica, a dat-o diaconilor şl aştepta călăul. Cînd a venit acesta, a poruncit celor ai săi să-i dea călăului douăzeci şi cinci piese de aur. Iar frații creştini au întins în fața lui albituri şi şervete ca să aibă amintirea sîngelui lui vărsat pentru credința in Domnul Hristos.

Dupăaceea, Sfîntul Ciprian şi-a acoperit ochit cu mîinile. Dar, fiindcă nu putea să-şi lege mîinile, i le-au legat preotul Ioan şi ipodiaconul Iulian, apoi călăul i-a tăiat capul cu sabia. Trupul său a fast dus noaptea cu luminări şi cu torțe în cimitirul procuratorului Macrobius Candidia-nus, care se afla pe calea Mappala, lingă băile publice, şi înmormîntat cu multă evlavie şi mare pompă.

La cîteva zile după aceasta, proconsulul Airicei, Galerius Maximus,, a murit[11].

In cinstea Sfîntului Ciprian, s-au ridicat la Cartagina trei basilicii creştine.

8. *Ibidem.*
9. Acta *proconsularia S. Cypriani,* III, 1—5 ; IV, 1—3, ed. H. Musurillo, op. *cit.,* p. 172. Pentru proconsulul *Galerius Maximus* (256), vezi: *Prosopographia Imperii Ro-muni.* pars I, ed. E. Groag et A. Stein, Berolini et Lipsiae, 1933, p. 258, nr. 1263 ; IV, 28 ; H. Musurillo, op. *cit.,* p. 169, n. 1.
10. *Ibidem,* V, 1, p. 174.

*Noi posedăm asupra martiriului Siîntului Ciprian două relatări .-*Acta proconsularia, *propriu-zise, care de fapt sînt cele două* procese-verbale [12] *luate de creştini de la grefa tribunalului din Cartagina, şi o-scurtă istorisire a unui martor ocular* [1S], care a *consemnat ultimele momente din viața Sfîntului Ciprian, înainte de a i se tăia capul. Avem' astfel documentul autentic cel mai celebru din literatura martirologică.. Stilul* Actelor proconsulare *ale Siîntului Ciprian, cum se va vedea din traducerea în româneşte care urmează, e simplu şi lapidar, căci nu s-a. adăugat nimic la cele consemnate de grefierul tribunalului din Cartagina în cele două procese-verbale redactate la interogatoriul proconsulului Aspasius Paternus, la 30 august 257, şi la cel al proconsulului Galerius Maximus, redactat la 14 septembrie 258 în Cartagina. Ele sînt,* de *fapt, piese oficiale care se citeau în Biserica Cartaginei cu prilejul aniversării Sfîntului Ciprian în fiecare an.*

In ciuda stilului simplu şi al unei uscăciuni aparente, Actele proconsulare *ale Sfîntului Ciprian reprezintă în istoria creştinismului un document viu, autentic, de mare valoare, pentru că ne redau realitatea şi grăiesc adevărul.*

H. Musurillo presupune că Actele proconsulare *ale Sfîntului Ciprian, care au scris pe larg viața Siîntului Ciprian, cum am arătat la început, ar fi fost redactate de prietenul său, diaconul Pontius* [u]*. Stilul lor deosebit însă, de cel al lui Pontius, ne îndreptățeşte să nu acceptăm această opinie.*

Bibliotheca hagiographica Latina *amintește de martiriul Sîîntului Ciprian la 14 septembrie* [15]. *La fel Martirologiul Ieronimian* [16].

11. *Ibidem,* V, 2—7, p 174.
12. *Acta proconsularia Sancti Cypriani,* I, 1—6 ; II, 1—2, ed. H. Musurillo, p. 168—170, primul proces-verbal ; II, 3—6, III, 1—6; IV, 1—3, p. 170—172, al doilea proces-verbal.
13. *Ibidem,* V, 1—7, ed. H. Musurillo, p. 172—174.
14. H. Musuriillo, *The Acts oi the christian Martyrs, Oxford,* 1972, p. XXX.
15. Ed. Socii Bollrandiani, t. I, p. 307—308.
16. *Martyrologium Hieronymianum,* ed. J. B. Rossi et L. Duchesne, t. II, pars. prior, p. 1 2 0 ; ed. H. Delehaye et H. Querrtiin., t. II, pars posterior, p. 506.

Studii : Mar ta Sordi, *I rapporti tra il Cristianesimo e l'impero dai Severi a* Ga-*llieno,* în *Auistieg und Niedergang der rdmischen* WeJf, Band II, Berlin — New York,. 1979, p. 364—3 7 1 ; Idem, Cristianesimo e *Roma, Bologna,* 1965; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain, de Marc Aurele ă Anastase* (coli. Nouvelie Clio, 1 1) , 2-e ed., Paris, 1970; A. Hastings, A. *History oi AIrican Christianity,* 1950—1975, Cambridge, 1979 •

Am tăcut traducerea de tață, prima în limba română, după ed. H. Musurillo, op. cit., p. *168 — 175, text latin, cu traducere engleză. Am consultat și edițiile:* G. *Lazzati,* Gli sviluppi..., p. *153 — 159 ;* Acta Sanctorum. Propylaeum Decembris, *ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1940, p. 396, sept. 14 ; R. Knopi-G. Kruger,* ed. cit., p. *62-^64 ; C. Kirsch,* Enchiridion fonitium historiae eoclesiasticae antiquae, *ed. 4-a, Friburgi Brisgoviae, 1923, p. 181 — 184; VIII Auflage,* Freiburg im Breisgau, *1960 , ed.* G. *Harței,* în Corp. Script. Eccl. Lat., *t. III, pers III, Vindobonae, 1871, p. CX – CXIV, ed. Th. Ruinart,* op. cit., p. 262—264.

Am consultat, de asemenea, traducerile: A. Hamman op. cit., p. *149 — 150, traducere italiană; Ildefonso Clerici,* op. cit., p. 239—*244 ; P. Hanozin,* op. cit., p. 229—233, *traducere franceză ; P. Monceau,* op. cit., p. 292—298, *traducere frmceză ; G. Rauschen,* Echte alte Martyrerakten. Die prokonsularischen Akten des Heiligen Cyprian, *în Bibliothek der Kirchenväter, Band 14, Kempten und Munchen, 1913, p. 78*—83, *traducere germană; H. Leclercq,* Les Martyres, *t. II, Pa ris, 1903, p. 102*—206, *traducere franceză.*

In limba română nu avem nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

J. Damielou, *Les origines du christianisme latin,* Paris, 1978 ; P. Petit, *Histoire generale de l'Empire romain,* p. 450—451 și 518—524 ; W. H. C. Frend, *Mantyrdom and Persecu-tion in the Early Church,* Oxford, 1965 ; New York, 1967, p. 317—221 ; C. Saumage, *La persecution de D'ece en Airique d'apres la correspondance de St. Cyprien,* în «By-zantion», 32 (1962), 1, p. 1—29 ; J. Vogt, *Christenverlolgung,* în *Reallexikon cit.,* col. 1187—1188; G. Bardy, *Cyprien,* in «Dictiomnaire d'histoire et de geograpbie ecclesia-stique», 13 (1956), col. 1149; Piugliese-Carratelli, *L'etă di Valeriano e di Gallieno, Appuntidi storia romana,* Pisa, 1951 ; H. Hurnmel, The *concept oi martyrdom ol Cyprian oi Carthage,* Washington, 1946; H. Delehaye, *Cinq lecons sur la methode hagio-graphique,* Bruxelles, 1934, p. 8 ;

Idem, ***Les passions des martyres et les genres litte-raires,*** **p. 82—104; R. Reitzenstein,** ***Bemerkungen zur Mărtyrerliteratur. II. Nachtrăge, zu den Akten Cyprians,*** **în «Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Got-tingen», 1919, p. 177—219 ; Idem,** ***Die Nachrichten iiber Tod Cyprians*** **în «Sitzungsberi-chte der Heidelberger Akademiie der Wissenschaften», PhiL-hLst. Klasse, 14 Abh., 1913, p. 12—1 7 ; P. Framchi de'Gavalieri,** ***Studi romani, 1*** **(1914), p. 185—215; P. Allard,** ***Histoire des persecutions pendant Ia premiere moitie du II-e siecle,*** **3 ed., Paris, 1905 p. 338—375 ; Idem,** ***Les dernieres persecutions du troisierr.2 siecle,*** **3 ed., Paris, 1907, p. 114—123; P. J. Healy,** ***The Valerian Persecution,*** **1905; P. Monceau,** ***Histoire litte-raire de l'Afrique chretienne,*** **t. II,** ***St. Cyprien et son temps,*** **Paris, 1902, p. 179—190.**

ACTELE PROCONSULARE ALE SFÎNTULUI CIPRIAN

(t 14 s e p t e m b r i e 258)

I.

1. Sub al patrulea consulat al împăratului Valerian (253—260) şi cel de al treilea al lui Galien, cu trei zile înaintea ealendelor lui septembrie (30 august 257), la Cartagina, în sala de şedinţe, proconsulul Paternus a zis episcopului Ciprian :

«Prea sacrii împăraţi Valerian şi Galien au binevoit să-mi trimită scrisori prin care au poruncit ca aceia care nu practică religia romană să ia parte la ceremoniile romane. Am cercetat, deci, cu privire la persoana ta. Ce-mi răspunzi ?»

2. Ciprian episcopul a zis : *Sînt creştin şi episcop.* Nu cunosc alţi zei, decît pe unul şi adevăratul Dumnezeu, Cărei a creat cerul şi pămîntul, marea şi toate cele dintr-însele Noi creştinii slujim acestui Dumnezeu, Lui ne rugăm ziua şi noaptea pentru noi şi pentru toţi oamenii, şi pentru sănătatea împăraţilor înşişi *.

3. Paternus proconsulul a întrebat: Stăruieşti, deci, în această voinţă ? Ciprian episcopul a răspuns : Voinţa cea bună, care cunoaşte pe Dumnezeu, nu poate fi schimbată.

4. Paternus proconsulul a zis : Vei putea, deci, după porunca lui Valerian şi a lui Galien să pleci în exil, în oraşul Curubis ? Ciprian episcopul a zis : Merg.

5. Paternus proconsulul a zis : împăraţii au binevoit să-mi scrie nu numai despre episcopi, ci şi despre preoţi. Vreau să ştiu de la tine, cine sînt preoţii care locuiesc în acest oraş ? Ciprian episcopul a răspuns : Bine şi folositor aţi hotărât prin legile voastre ca să nu fie denunţători. Deci ei nu pot fi descoperiţi şi pîrîţi de mine. Vor fi găsiţi, însă, în oraşele lor.

1. Fac. 1, 1 j Ies. 20, 1)1 ; Is. 37, 16 ; 42, 3 ; Amos 4, 13; II Mac. 7, 28; Fapte 4, 24 i 14, 15; Apoc. 4, 11 ; 10, 6.

2. Mt. 22, 21 ; I Tiim. 2, 1—2 ; Rom. 18, 1 ; TH 8, 1 ; ***l Pt.*** **2, 13. M –**

6. Paternus proconsulul a zis : Astăzi eu îi caut în acest loc. Ciprian (episcopul) a zis : Deoarece rînduiala noastră opreşte pe cineva să se predea de la sine şi aceasta nu ar plăcea nici chiar hotărîrii tale, ei nu pot să se înfăţişeze ei înşişi. Dar, căutaţi fiind de tine, vor fi găsiţi.

7. Paternus proconsulul a zis : Vor fi găsiţi de mine. Apoi a adăugat : «împăraţii au poruncit să nu se facă adunări în nici un loc, nici să se întrunească vreunii în cimitire. Aşadar, dacă cineva nu va respecta această folositoare poruncă, va fi pedepsit cu moartea». Ciprian episcopul a răspuns : Fă ceea ce ţi s-a poruncit.

II.

1. Atunci Paternus proconsulul a poruncit ca fericitul episcop Ciprian să fie trimis în exil. Şi pe cînd a rămas acolo mult timp, lui Aspa-sius Paternus i-a urmat Galerius Maximus, oare, chemând din exil pe sfîntul episcop Ciprian, i*a poruncit să i se prezinte.

2. După ce sfîntul martir Ciprian, alesul lui Dumnezeu, s-a întors din oraşul Curubis, unde fusese trimis în exil din porunca proconsulului de atunci, Aispasius Paternus, el locuia din ordinul împărătesc în grădinile sale, unde aştepta în fiecare zi să fie arestat, după cum i se arătase.

3. Şi pe cînd stătea el acolo, pe neaşteptate, la idele lui septembrie (13 septembrie), fiind consuli Tuscus şi Bassus, au venit la el doi slujbaşi, unul maestru de călărie în serviciul proconsulului Galerius Maximus, care urmase lui Aspasius Paternus, şi altul scutaş de gărzi în acelaşi serviciu.

4. Aceştia l-au suit într-o căruţă, l-au aşezat la mijloc şi l-au adus la Sexti, unde proconsulul Galerius Maximus se retrăsese pentru a-şi recăpăta o bună sănătate.

5. Proconsulul Galerius Maximus a poruncit ca Ciprian să fie a-mînat pentru judecată a doua zi, Şi în timpul acela, fericitul Ciprian, fiind luat, a fost dus la slujbaşul şi maestrul de călărie din serviciul lui Galerius Maximus, bărbat foarte renumit, şi a rămas cu el în casa lui de găzduire în cartierul numit Saturn, (care se află) între strada lui Venus şi strada Salutaria.

6. Acolo s-a adunat toată mulţimea fraţilor {creştinilor) şi, cînd Sfîntul Ciprian a aflat aceasta, a poruncit să fie păzite fecioarele, fiindcă toţi rămăseseră în cartier, în faţa uşii casei de găzduire.

III.

1. Iar a doua zi, cu optsprezece zile înaintea calendelor lui octombrie (14 septembrie 258), a venit la Sexti mulţime mare de oameni din porunca proconsulului Galerius Maximus.

2. Şi astfel, acelaşi proconsul Galerius Maximus, şezînd în atriul (sala) Sauciolium, a poruncit să fie iadus în aceeaşi zi Ciprian.

3. Iar după ce a fost adus, proconsulul! Galerius Maximus a zis episcopului Ciprian : Tu eşti Tasciu Ciprian ? Ciprian episcopul a răspuns : Eu sînt.

4. Galerius Maximus proconsulul a întrebat: Tu eşti cel ce te-ai prezentat pentru oamenii nepioşi, ca papă ? Ciprian episcopul a răspuns : Eu.

5. Proconsulul Galerius Maximus a zis : Prea sacrii împăraţi au poruncit să jertfeşti. Ciprian episcopul a zis : Nu fac.

6. Galerius Maximus proconsulul a zis : Te sfătuiesc. Ciprian episcopul a răspuns : Fă ceea ce ţi s-a poruncit. Intr-o chestiune atît de dreaptă nu e nevoie de nici o sfătuire.

IV.

1. Proconsulul Galerius Maximus, după ce s-a sfătuit cu consiliul său, cu părere de rău a pronunţat îndată hotărîrea prin aceste cuvinte :

«Mult timp ai trăit ca nepios, ai adunat mulţi oameni la nelegiuita ta uneltire, şi te-ai arătat duşman faţă de zeii romani, şi nici pioşii şi prea sacrii împăraţi auguşti Valerian şi Galien, nici prea strălucitul Cezar Valerian, n-au putut să te readucă la respectarea riturilor romane.

2. De aceea, fiindcă eşti făptuitorul celor mai nelegiuite crime şi îndrumătorul vădit (al creştinilor), tu însuţi vei fi pildă pentru aceia pe oare i-ai adunat împreună cu tine la nelegiuirea ta ,• prin sîngele tău, ordinea va fi întărită».

3. Şi zicînd acestea, a citit sentinţa de pe tăbliţă : «Se hotărăşte ca Tasciu Ciprian să fie ucis cu sabia». Ciprian episcopul a zis : Mulţumesc lui Dumnezeu.

V.

1. După această hotărîre, însă, mulţimea fraţilor a zis : «Şi noi vrem să ni se taie capul împreună cu el». Din pricina aceasta, s-a produs tulburarea fraţilor (creştinilor) şi mulţime mare îl urma.

2. Astfel Ciprian a fost dus pe cîmpul Sexti şi acolo s-a dezbrăcat de tunica roşie, a îngenunchiat şi s-a închinat Domnului.

3. Şi după ce şi-a dezbrăcat haina numită dalmatioa * si a dat-o diaioonilor, stătea drept şi aştepta călăul.

4. După oe a venit călăul, a poruncit celor ai săi oa să-i dea acestuia douăzeci şi cinici de piese de aur. Lar fraţii (creştini) au întins în faţa lui albituri şi şervete.

5. După aceea, fericitul Ciprian şi-a acoperit ochii cu mîinile. Dar limdcă nu a putut să-şi lege mîinile, i le-au legat preotul Ioan şi ipo-diaconul Iulian.

6. Astfel a suferit Ciprian mucenicia şi trupul lui, din cauza necinstirii paginilor, a fost aşezat în apropiere. De acolo, a fost dus noaptea cu luminări şi torţe în cimitirul procuratorului Macrobius Candi-dianus, oare se află pe calea Mappala, lîngă băile publice, şi înmor-mîntat cu evlavie şi mare pompă.

7. După cîteva zile, proconsulul Galerius Maximus a murit.

8. A pătimit prea fericitul martir Ciprian cu optsprezece zile înainte de calendele lui octombrie (14 septembrie 258), sub împăraţii Valerian şi Galien, împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine cinstea şi mărirea în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURI STIC **

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

*** Haină sacerdotală de lînă albă, lungă pînă ia glezne, brodată pe margini cu o fîşie de purpură.**

♦* Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă) Ia paragraf, iar ultima indica pagina. Cifrele arabe Intre 172—176 Indică paginile introducerii.

N

O

P

R

MARTIRIUL SFÎNTULUI MONTANUS, PRESVITERUL DIN SINGIDUNUM, UN PREOT DACO-ROMAN

(t 26 martie 304)

INTRODUCERE

La 24 februarie 303, împărații Dioclețian (284 – 305), Galeriu (293 – 311), ginerele său, Maximian Hercule (286 – 305) şi Constanțiu Chior (293 – 306) au dat primul edict de persecuție contra creştinilor din cele patru, trei în 303 şi al patrulea în ianuarie-februarie 304, prin care prevedeau dărîmarea locaşurilor de cult creştine, interzicerea adunărilor creştine, arderea cărților sfinte şi a arhivelor creştine, pedepsirea aspră a clericilor şi creştinilor care nu apostaziazâ de la credința în Hristos, pierderea averii, a privilegiilor şi funcțiilor de stat, exilul ş.a.

In cursul lunii aprilie 303, cei patru împărați amintiți au dat un al doilea edict contra creştinilor, mai aspru ca cel dintîi, care lovea mai ales clerul. Edictul ordona să fie puşi la închisoare episcopii, preoții, diaconii, lectorii *şi* exorciştii, dacă *nu apostaziazâ de la credința creştină, iar cei ce refuzau să aducă sacrificii zeilor erau ucişi.*

La 27 septembrie 303, au dat al treilea edict, prin care porunceau ca episcopii, preoții, diaconii şi membrii clerului inferior închişi să fie puşi în libertate, dacă sacrifică zeilor, iar dacă nu, să fie pedepsiți cu moartea. Se urmărea astfel convertirea clericilor creştini la păgînismul greco-roman.

In ianuarie-februarie 304, Maximian Galeriu smulse lui Dioclețian publicarea celui de al patrulea edict de persecuție, cel mai grav dat de împărații romani pînă atunci, care imita edictul lui Deciu din 249 – 250 *şi edictul lui Valerian din 258, prin care se declara război general contra creştinismului şi nimicirea lui totală.*

In provinciile răsăritene şi în provinciile dunărene ale Imperiului roman, unde domnea Dioclețian, cu reşedința la Nicomidia, în provincia Bitinia, şi ginerele său, Galeriu, care'avea reşedința la Sirmium (Mitrovița), în provincia Pannonia Inferior, prevederile celor patru edicte s-au aplicat cu cea mai mare strictețe, încît numeroşi creştini şi clerici au căzut ca martiri în greaua persecuție dezlănțuită de cei doi împărați romani.

Prevederile edictelor s-au aplicat şi în cetatea Singidunum (azi Belgrad), aşezată pe Dunăre, la confluența rîului Sava cu Dunărea, în provincia Pannonia Inferior (Secunda), locuită de daco-romani. Astfel,-la 26 martie 304, a pătimit pentru credința sa în Domnul Hristos preotul daco-roman Montanus *şi soția sa, presvitera* Maxima.

Văzînd preotul Montanus că mai marele cetăţii Singidunum (Bel--grad) face începutul prigonirii slujitorilor lui Hristos, şi-a adus aminte de cuvintele Domnului care spune : «Iar cînd vă vor urmări în cetatea aceasta, fugiţi în cealaltă» [1]*. EI a plecat, deci, din Singidunum la Sirmium (azi Mitroviţa), reşedinţa provinciei Pannonia Inferior (Secunda)* şi a Ulyricului occidental, aşezată pe rîul Sava, unde l-au prins prigonitorii şi l-au adus în faţa lui Probus, guvernatorul (praeses) Panno-niei Inferior.*

Iar Probus, stînd la scaunul de judecată, a început interogatoriul' preotului Montanus, care a fost înregistrat într-un proces-verbal la grefa tribunalului din Singidunum, după care s-au păstrat unele informaţii corecte în diferite martirologii.

La întrebarea guvernatorului Probus, dacă este creştin, Montanus-a mărturisit cu curaj că este creştin şi preot al Bisericii lui Hristos din Singidunum. *Probus i-a poruncit apoi să aducă jertfă zeilor, dar preotul Montanus n-a voit, iar Probus a dat poruncă să fie pus îndată la chinuri, în faţa soţiei sale, Maxima, crezînd el că soţia sa, mai slabă din fire,-se va înduioşa de chinurile soţului şi-1 va îndemna să jertfească zeilor. Dar, spre uimirea guvernatorului Probus, presvitera Maxima a cerut să fie pusă şi ea la munci, spre a se face şi ea părtaşă, împreună cu el, la chinurile Mîntuitorului pe cruce.*

In cele din urmă, văzînd guvernatorul Probus statornicia lor în credinţa dată de Hristos, a poruncit ca preotul Montanus şi soţia lui, Maxima, să fie aruncaţi în rîul Sava. Slujitorii romani le-au legat cîte o piatră de gît şi astfel au fost aruncaţi şi înecaţi în rîul Sava, în ziua de 26 martie 304. Trupurile lor au fost găsite apoi de creştini şi îngropate cu multă cinste.

Martirologiul Ieronimian *pune pomenirea lor la 26 martie şi 26aprilie* [2]*.*

Ţinînd seama de informaţiile istorice ale martirologiilor citate mai jos, răposatul Pr. Nic. M.

1. Mt. 10, 22.

2. *Martyrologium Hieronymianum,* ed. J. B. de Rossi-L. Duchesne, t. II, 1, p. 36, 59 şi t. II, 2, ed. H. Delehaye et H. Quentân, p. 163.

Martiriul preotului daco-ronran Montanus şi al soţiei sale, Maxima, mai este amintit şi în viaţa Sfintului PolEon, lectorul bisericii din Cibatee (Vinkovţi,

Popescu, fost profesor la Facultatea de teologie din Bucureşti, a refăcut viaţa Sfintului Montanus, preot daco-ro-man al Bisericii din Singidunum (Belgrad) şi a soţiei sale, presvitera Maxima, avînd ca model textul Martiriului Sfântului Mineu, *episcop de Sirmium (Mitroviţa), martirizat la 6 aprilie 304, din porunca aceluiaşi guvernator, Probus, al provinciei Pannonia Inferior (Secunda)*[3]*.*

Deşi procesul-verbal de judecată al Siîntului Montanus şi al soţiei sale, Maxima, întocmit la grefa tribunalului din Singidunum (Belgrad), s-a pierdut, refacerea lui, după documentele timpului, corespunde realităţii istorice. De aceea credem că e bine să reproducem şi să păstrăm întocmai Viaţa Sfântului Montanus presviterul din Singidunum, *aşa cum a refăcut-o preotul profesor Nicolae M. Popescu după documentele -timpului *.*

MARTIRIUL SFINTULUI MONTANUS, PRESVITERUL DIN SINGIDUNUM, UN

t 28 aprilie 304). Vezi : *Martyrologium Hieronymianum,* ed. cit., t. II, 1, p. 49; t. II, 2, p. 211, nr. 19; *Bibliotheca hagiographica Latina,* t. II, Bruxelles, 1949, p. 1000, nr. 6869 şi în Acta *Sanetorum* Aprilie, t. III (12), Parisiis et Romae, 1866, p. 572—573; Th. Ruinări, *Acta martyriim sincera,* Ratisbonae, 1859, p. 435—436.

Studii: A. G. Hamnian, *Les martyrs de la Grande Persecution* (304—311), Paris, 1979; Pr. prof. I. Rămureamu, Pr. prof. M. Şesan, Pr. prof. T. Bodogae, *Istoria* Bisericească *Universală,* Bucureşti, 1975, p. 92—93; A. Momigliano, *The Contlict between Paganism and Christianity in the Fourth Century,* Oxford, 1963 ; A. Lippotid-E. Kirsten, *Donauprovinzen,* în «Reallexikon fur Aratike und Christentum», Bd. IV, Stuttgairt, 1959, col. 147—189; J. Gaudemet, *L'Eglise dans l'Empire romain,* (IV-e — V-e siecles), Paris, 1958; W. Seston, *Diokletianus,* în Reallexikon cit, Bd. III, Stuittgart, 1956, col. 1036—1052; Idem, *Diocletien et la tetrarchie. I. Guerre et reiormes* (284—300), Paris, 1946; G.E.M. de Saiinit Groix, *Aspects oi the «GreaU Persecution,* în «Harvard Theo-logical Review», 47 (Oambridge, Mass.), 1954, p. 75—113; G. Rioiotti, *La «era dei martiri». II cristianesimo da Diocletiano a Constantino,* Roma, 1953; W. Ensslin, *Valerius Dio-■cletianus,* în A. Pauly-G. Wissowa et W. Kroll, Realencyclopădie der classichen Al-terturnswissenschart, zwieite Reihe, vierzehnter Halbband, VII A, 2, Stuttgart, 1948, col. 2419—2496; J. Lebreton et J. Zeiller, De *la Un du* 2-e *-iede â la paix constan-tinienne,* t. II de *l'Histoire de l'Eglise* de Aug. Flache et V. Martin, Paris, 19315, p. 463— 468, ou bumâ bibliografie ; H. Floriain, *Untersuchungen zur Diokletianischen Veriolgung,* Giesse, 1928 ; K. Stade, *Der Politiker Diokletian und die Letzte grosse Christenvertol-gung,* Frankfurt, 1926; J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces danu-biennes de l'Empire romain,* Paris, 1918, p. 53—120, îndeosebi p. 105—106; P. Allard, *La persecution de Diocletien et le triomphe de l'Eglise,* 3-e ed., t. I, Paris, 1908, p. 290.

3. Pr. prof. Nic. M. Popescu a folosit pentru *Martiriul Siîntului Irineu de Sirmium* ed. lui R. Knopf-G. Kriiger, op. *cit,* p. 103—106, text latin. După această ediţie, noi am făcut în 1975 traducerea textului latiin în româneşte. Vezi Pr. Prof. Ioan Rămu-Teaniu, *Stîntul Irineu, episcop de Sirmium,* în «Studii Teologice», XXVII (1975), nr. 3,— 4, p. 206—208.

4. Pr. prof. Nicolae M. Popescu, *Viaţa Siîntului Montanus presviterul din Singidunum,* în *Preoţi de mir adormiţi in Domnul,* Bucureşti 1942, p. 6^—10.

PREOT DACOROMÂN

(f26 martie 304)

In 20 de zile ale lunii lui martie pomenirea sfintului mucenic Montanus presvi'terul din Singidunum, oare împreună cu soția sa Maxima au pătimit pentru credința în Hristos.

Să ascultăm cu luare aminte, fraților, pătimirea lui, că este întăritoare de suflet şi doveditoare de răspândirea credinței în Hristos la Ihinăie, în vremea cînd, pe aceste locuri, se închega neamul nostru românesc.

Aşadar păgînii împărați Diocleţian (284—305, f 316) şi Maximian (286—305, t °10) poruncîră ca toți creştinii ori să fie nimiciți, ori să fie întorşi de la credința lor. Şi răspîndindu-se această poruncă în toată împărăția, a ajuns şi la cetatea Singidunum, care era aşezată pe Dunăre, unde este astăzi oraşul Belgradul sârbesc.

Iar în această cetate era un preot cu numele Montanus, îmbunătățit în credința creştină atît el cît şi soția sa Maxima. Şi văzînd preotul Montanus că mai marele cetății acesteia face începutul prigoanei cu slujitorii Bisericii, şi-a adus aminte de cuvîntul Mântuitorului, care zice la Maltei, cap. 10, 22 : «Cînd vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă». Şi aşa, părăsind Singidunum, a plecat spre cetatea Sirmium, care astăzi se numeşte Mitrovița, aşezată nu departe de rîul Sava. Dar aici fu prins de prigonitori şi dus în fața păgânului cîrmuitor Probus, oare poruncea peste toată latura aceea a Panoniei.

Deci stând la judecată, Probus întrebă : cum te numeşti ? — Montanus răspunse: Montanus.

Probus întrebă : eşti creştin ? — Montanus răspunse : creştin sînt.

Probus întrebă : ce slujbă ai ? — Montanus răspunse : preot al bisericii lui Hristos din Singidunum.

Probus zise : supune-te poruncii împăraților şi adiu jertfă zeilcw. — Montanus răspunse.: cine aduce jertfă zeilor şi nu lui Dumnezeu va fi smuls din rădăcină.

Probus zise : împărații prea îndurători au poruncit ori să aduci jertfă, ori să fii pus la chinuri.

Montanus răspunse : eu am primit învățătură să îndur mai bine chinuri decît, lepădîndu-mă de Dumnezeu, să aduc jertfă demonilor.

Probus zise •• ori aduci jertfă, ori te pun la chinuri. — Montanus răspunse : mă bucur dacă ai să faci aşa, ca să mă aflu părtaş la patimile Stăpânului meu Hristos.

Atunci Probus dă poruncă să fie pus la chinuri ; şi cînd era mai crud muncit, Probus îl întreabă : ce zici, Montanus, aduci jertfă zeilor ? — Montanus răspunse : aduc jertfă prin acest chin Dumnezeului meu, Căruia mereu am jertfit.

Şi aduoînd de față pe Maxima, soția lui Montanus, credea păgînui Probus că femeia, mai slabă din fire fiind, se va înduioşa de chinurile soțului său şi-1 va îndemna să jertfească zeilor. Dar, spre uimirea lui Probus, Maxima ceru să fie şi ea pusă la munci ca să se facă părtaşă cu soțul său la patimile Mântuitorului.

Probus zise : voi creştinii sfinte ţi nebuni, nu preţuiţi viaţa. — Montanus răspunse cu Apostolul: «Cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să facă de rîs pre cei înţelepţi» (I Cor. 1, 27).

Probus zise : iar îţi spun, jertfeşte ca să nu te chinuiesc mai rău. — Montanus răspunse : fă ce vrei; ai să vezi cîtă răbdare îmi dă mie Domnul Iisus Hristos împotriva curselor întinse de tine.

Probus zise : am să iau hotărîrea din urmă împotriva ta. Montanus răspunse : îţi mulţumesc dacă faci aşa.

Şi Probus dă hotărîrea aceasta : poruncesc oa Montanus şi Maxima să fie aruncaţi în rîu, fiindcă s-au arătat nesupuşi poruncilor împărăteşti-

Iar Montanus şi cu Maxima, auzind această hotărâre de moarte, oa şi cum ar fi primit un dar nepreţuit, mulţumiră lui Dumnezeu, zicînd : mulţumim, Ţie, Doamne Iisuse Hristoase, că ne-ai dat răbdare şi ne-ar. găsit vrednici de mărirea cea veşnică.

Şi după ce slujitorii demonilor ajunseră cu ei la malul rîului Sava şi le legară cîte o piatră de gît, Montanus, ridicîndu-şi mîinile către cer, se rugă, zicând : Doamne Iisuse Hristoase, Care ai pătimit pentru mântuirea lumii, primeşte sufletele **robiloT** Tăi Montanus şi Maxima, care păti-

mese pentau numele Tău. Creşte Doamne şi apără turma cea credincioasă a **Bisericii Tale din SingMumuim şi de prin toate văile Dunării. Cu ochii minţii văd, Doamne, cum în această latură de pămînt se ridică un popor nou, care** *în lingua romana clamat nomen Tuum sanctum per basilicas* – **«cheamă numele Tău cel sfînt prin biserici, în limba română».**

Iar slujitorii demonilor înecară în rîul Sava pe Sfinţii Montanus şi Maxima. Valurile apelor trăiseră la maluri trupurile lor sfinţite. întru ascuns, credincioşii le ridicară şi le păstrară cu scumpătate, ca pe nişte odoare de mult preţ.

Şi primi cununa de mucenic servul lui Dumnezeu sfîntul Montanus, preotul bisericii din Singidunum, împreună cu soţia sa Maxima preoteasa, în ziua de 26 martie, pe vremea păgînului stăpînitor Diocleţian şi a cîr-muitorului Probus, împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine mărire în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCPJiPTURISTIC *

INDICE REAL SI ONOMASTIC

*) Clirele arabe între 1»» — 189 M leieră numai la pagină.

P

R

S

T

TJ

V

Z

MARTIRIUL SFINTELOR AGAPI, IRINA ŞI HIONA CARE AU MĂRTURISIT PE HRISTOS ÎN TESALONIC

(1 a p r i l i e 304)

INTRODUCERE

*In urma celor patru edicte de persecuție contra creştinilor, trei în 303 şi al patrulea în ianuarie-februarie 304, date de împărații romani Diocleţian (284 – 305), ginerele său, Galeriu (293 – 312), Maximian Hercule (286—*305; *şi Constanțiu Chior (293 – 306), au fost arestate la Tesalonic, capitala provinciei romane Macedonia, pentru că n-au voit să mănînce din jertfele idolilor, un grup de şase tinere creştine :* Agapi, Irina, Hiona, Casia, Filipa *şi* Eutihia, *împreună cu tînărul* Agaton, si *duse la tribunalul roman din Tesalonic, spre a fi judecate de guvernatorul Dulcitius.*

Dintre aceste şase tinere, se distingeau, pentru credința şi viața lor •curată, cele trei surori, Agapi (Iubirea), Irina (Pacea) şi Hiona (cea albă ca zăpada).

Informațiile autentice despre chinurile şi martiriul lor ni le dă actul lor martiric, compus de un martor ocular după cele trei procese-verbale inserate în text, două mai lungi şi unul scurt[1]*, pe care autorul şi le-a procurat de la tribunalul roman din Tesalonic.*

Primul proces-verbal a fost întocmit de grefierul Artemlus din Te-jsalonic, după interogatoriul lui Dulcitius, guvernatorul provinciei romane Macedonia, şi după răspunsurile lui Agaton şi ale celor şase tinere amintite. S-au citit mai întîi cele relatate de sergentul roman Casandru, care a acuzat pe Agaton şi pe cele şase tinere că n-au voit să mănînce din cele jertfite zeilor. Agaton şi cele şase tinere au declarat că sînt creştine şi nu pot mînca din jertfele idolilor. Guvernatorul Dulcitius, constatînd că Eutihia este însărcinată în luna a şaptea, a poruncit să fie păzită la închisoare [2]*, deoarece legea romană interzicea ca o femeie însărcinată să fie condamnată la moarte.*

***U Martiriul Siintelor Agapi, Irina şi Hiona,* III, 1—7 şi IV, 1'—4, primul proces-verbal ; V, 1—8 şi VI, 1—2, al doilea proces-verbal; VI, 2—3, al treilea proces-verbal Vezi ed. H. Musurillo, *The act* oi the christians martyrg,* Oxlord, 1972 şi 1979, p. .282—286 j 286—290 ; 290—292.**

In continuare, Dulcitius a interogat mai amănunțit surorile Agapi şi Hiona, ele fiind mai în vîrstă, pe care el le-a îndemnat să jerttească chipurilor împăraților Diocleţian şi Maximian Hercule şi cezarilor Galeriu şi Constariţiu Chior. Le-a întrebat apoi dacă se află la ele scrieri, adică manu-scrise *sau zăiți de-ale «nelegiuiților creştini», iar ele au răspuns că toate au fost confiscate de împărații de acum* [3]*. Este aici o referință evidentă la primul edict de persecuție al împăraților, promulgat la 24 februarie 303, prin care se ordona arderea cărților şi arhivelor creştine.*

In cele din urmă, guvernatorul Dulcitius, văzînd statornicia lor în credința creştină şi motivînd «că de atîta timp voi păstrați această nebunie, *deşi s-a făcut o largă înştiințare, s-au dat atîtea edicte şi s-a pronunțat o amenințare aşa de gravă şi dispreţuiţi porunca stăpînilor, împăraţilor şi cezarilor noştri,* stăruind să păstrați numele cel nelegiuit al creştinilor», *ba încă şi astăzi ați negat în fața autorităților prin scris, «şi* practicaţi încă credinţa creştinilor, *credinţă zadarnică, stricată şi urîtă de toți cinstitorii zeilor», a poruncit, citind sentința de pe o tăbliță, ca : Agapi şi Hiona să fie arse prin foc. Agaton, Irina, Casia, Filipa şi Eu-tihia, pentru tinerețea lor, să fie duse la închisoare pentru un* timp[4].

Sentința s-a executat în ziua pronunțării, încît Agapi şi Hiona au iost arse de vii pe o colină din Tesalonic.

Aceste informații ni le-a păstrat primul proces-verbal de judecată, de la tribunalul din Tesalonic.

Al doilea proces-verbal, inserat în textul martiriului Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona, ne relatează pe larg judecarea Irinei de către guvernatorul Dulcitius, care a început a doua zi, după arderea surorilor ei mai mari, Agapi şi Hiona.

Guvernatorul Dulcitius a acuzat-o că ea a păstrat pînă în ziua judecării «multe pergamente, cărți,' tablete, codice *şi* pagini *din scrierile nelegiuiților, numiți cîndva creştini»*[5]. *Dar, de vrea să scape, de primejdia morții, atunci trebuie să jertfească zeilor şi împăraților. In continuare, a întrebat-o dacă ştia cineva de cărțile creştine ascunse, iar Irina a răspuns că «nimeni altul, fără numai Atotputernicul Dumnezeu Care ştie toate»... «Noi socoteam pe ai noştri nişte duşmani răi, şi, ca nu cumva să ne denunțe, n-am spus nimănui»* [6]. Amănuntul esre *interesant pentru că ne arată cum au reuşit creştinii să păstreze cărțile sfinte, spre a nu fi arse, In urma celor patru edicte date de împărații persecutori.*

2. *Ibidem,* Ml, 5—7, ed. cilt., p. 284.
3. *Ibidem,* IV, 2, ed. cit., p. 286.
4. *Ibidem,* IV, 3-—4, ed. aiit., p. 286. ■-'
5. *Ibidem,* V, 1, ed. cit., p. 286.
6. *Ibidem,* V, 4, ed. cit., p. 288.

Dulcitius a întrebat apoi unde s-au ascuns ele după promulgarea primului edict, dat la 24 februarie 303, iar Irina d răspuns astfel: «în munți (...), sub cerul liber (...), cînd pe un munte cînd pe altul» [1].*ₛAceasta a făcut pe H. Musurillo să presupună că cele trei surori erau călugărițe* [s], *dar din text nu reiese cu claritate acest fapt.*

In cele din urmă, guvernatorul Dulcitius, văzînd tăria şi statornicia ei în credința creştină a amenințat-o că va îi condamnată să fie arsă de vie, ca şi surorile ei mai mari, dar, mai înainte de aceasta, va ii dusă într-o casă de desfrîu din Tesalonic. A fost dusă, deci, de slujbaşul public Zosim într-o casă de desfrîu, însă «prin harul Sfîntului Duh, Care a ocrotit-o şi a păzit-o curată pentru Dumnezeu, stăpînul tuturor, nimeni n-a îndrăznit să se atingă de ea, sau să caute să-i spună nici macat vreun cuvînt de ruşine» [9]. . *Cu aceasta, se termină cel de-al doilea proces-verbal.*

Al treilea proces-verbal, inserat, de asemenea, în textul martiriului celor trei surori Agapi, Irina şi Hiona, este foarte scurt. Dulcitius, stînd pe scaunul de judecată, a chemat-o pe Sfînta Irina şi a scris pe o tăbliță următoarea sentință de condamnare .- «Irina, pentru că n-a voit să se supună

edictului împăraţilor şi să jertfească zeilor, şi încă mai practică, într-adevăr, religia creştină, am poruncit, din cauza aceasta, să fie arsă de vie, ca şi cele două surori înaintea ei» [10].

în sentinţă, Dulcitius se referă la al patrulea edict din ianuarie-februarie 304, care agrava prevederile celor trei edicte date de împăraţii romani amintiţi în 303.

Imediat, soldaţii au luat pe Sfînta Irina şi au dus-o pe un oarecare Ioc înalt din Tesalonic, unde, cu cîteva zile mai înainte, fuseseră arse de vii şi cele două surori mai mari ale ei, Agapi şi Hiona. Iar sfînta Irina, cîntînd psalmi şi preamărind pe Dumnezeu, s-a aruncat singură în ioc şi astfel s-a săvîrşit mucenicia ei. Aceasta s-a petrecut la calendele lui aprilie, care corespund datei de 1 aprilie 304 [11].

Actul martiric al Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona nu ne mai spune ce s-a întîmplat cu celelalte trei tinere, Casia, Filipa şi Eutihia, care erau păzite la închisoarea din Tesalonic, împreună cu ele fiind închis şi tînărul

7. **Ibidem, V, 5—7, ed. cit., p. 288—290.**
8. **H. Musurillo, op. cif., p. XLII.**
9. **Ibidem, VI, 2, ed. cit., p. 290.**
10. **Ibidem, VI, 3, ed. cit., p. 292.**
M. **Ibidem, VIII, 2, ed. cit., p. 292.**

Agaton. Este posibil ca şi acestea să fi fost condamnate la moarte, sau cu exilul, dar istoria nu ne-a păstrat nici o ştire despre sfîrşitul lor.

Sinaxarul Constantinopolitan *pune martiriul celor trei surori Agapi, Irina şi Hiona la 16 aprilie 304* [12]. *Tot la 16 aprilie 304, îl pune şi* Bibliotheca hagiographica Graeca [13]. Acta Sanctorum *îl pune corect la 1 aprilie 304* [14]; Bibliotheca hagiographicia Latina *îl pune la 3 aprilie 304*[u], Martirologiut Hieronymiarmm 7a *1 şi 5 aprilie* [16], *iar* Breviarium Syria-cum, *tot la 1 aprilie 304* [11].

După martiriul celor trei surori Agapi, Irina şi Hiona, Hroswitha (Hrotsuita) de Grandersheim (c. 935— c. *973) a compus în limba latină piesa Dulcitius, — guvernatorul provinciei Macedonia, care le-a condamnat la ardere de vii*[is].

Actul martiric al Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona este unul dintre cele mai interesante documente istorice din timpul grelei persecuţii a creştinilor, sub împăraţii Diocleţian şi Galeriu, care au dorit şi s-au străduit să nimicească total creştinismul, dar, pînă la urmă, n-au reuşit. Pe de o parte, documentul ne arată credinţa fierbinte, neclintită, a acestor trei surori în Domnul Hristos, iar pe de alta ne dă informaţii autentice de modul cum s-au aplicat prevederile celor patru edicte dintre anii 303—304. In ciuda primejdiilor de tot felul şi mai ales a pedepselor grave care s-au dat de către autorităţile romane, mai ales în provinciile de răsărit şi în provinclle Illyrlcului ale

12. *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris,* ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 605—606.

13. Ed. Fr. Halkăn, t. I, ed. 3-a, Bruxelliis, 1967, p. 10.

14. Acra *Sanctorum Aprilis,* t. I (10), Panisiis et Romae, 1855, p. 248—250.

15. Ed. Socii Bollandiiani, t. I, ed. 2-a, Bruxellis, 1049, p. 21.

16. *Martyrologium Hieronymianum,* t. II, pars prior, ed. *i*. B. de Rossi-L. Duchesne, Bruxellis, 1894, p. 39, la 5 aprilie ; t. II, pars posterior, ed. H. Delehaye — H. Guemtin, Bruxellis, 1931, p. 169 şi 175, la 1 şi 5 aprilie.

17. *Breviarium Syriacum,* p. LV, la 1 aprilie. Se află în *Marlyr. Hieronym.* t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi — L. Duchesne, Bruxellis, 1894.

18. Ed. K. Strecker, Laipzig, 1930; H. Musurillo, op. *cit.,* p. XLIII ; *Hrotsuitae opera Dulcitius,* P.L., CXXXVTI, coi. 993—1002.

19. Studii : A. G. Hamman, *Les martyrs de la Grande Persecution,* Paris, 1979; R. Remondon, *La crise de l'Empire romain du Marc Aurele ă Anastase* (Coli. Nouvelle Clio, 11), 2-e ed., Paris, 1970; P. Petit, *Histoire generale de l'Empire romain,* Paris, 1974, p. 518—524 şi 554—556; A. Moraigliano, *The Conllict belween Paganism and Christianity in the Fourth Century,* Oxford, 1963; J. Vogt, *Christenverlolgung,* în «Reallexikon fur Antike und Christentum», Band II, Stuttgart, 1958, col. 1198 ; A. Lippold — E. Kirsten, *Donauprovinzen,* în Reallexikon cit., Band IV, Stuttgart, 1959, col. 1192—1204; W. Seston, *Diocletianus,* în Reallexikon cit., Band III, Stuttgart, 1957,

Imperiului roman, unde domneau Diocleţian şi Galeriu, creştinii au reuşit să ascundă cărţile sfinte şi să le apere de distrugere [i9].

Am folosit la traducerea din greceşte a textului Martiriului Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona, *ed. lui Panaiot C. Hristu,* Tâ Mapxupta T<Sv âpxatwv Xpio'uav(5v...Texf *în limba greacă veche cu traducere în limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 304 — 327 şi ed. lui H. Musurillo,* The acte of the chri-stians Martyrs, *Oxford, 1979, p. 280*—293, cu *traducere engleză, precum şi ediţiile: R. Knopf*—G. *Kriiger*—G. *Ruhbach,* op. cit., p. 95—200, fexf *grec. Textul grec original a iost publicat mai întîi de P. Pranchi de'Ca-valieri,* Nuove note agiogirafiche. *I. II testo greco originale* degli Atti delle SS. Agape, Irene e Chione, *în «Studi e Testi», 9 Roma, 1902, p. 1 – 14 studiu şi 15 – 19 text.*

Versiunea latină a iost făcută de cardinalul Gulielmo Sirleto (1514 – 1585) şi publicată de Th. Ruinart, Acta martyrum sincera, *Ratisbonae, 1859, p. 424 – 427 ;* Acta Sanetorum Aprilis, *t. I (10), Parisiis et Romae, 1855, p. 248 – 250, text latin.*

Am folosit, de asemenea, traducerile : A. Hamman, La Gesta dei martiri, *Milano, 1958, p. 246 – 251, traducere italiană, care pune data martiriului la 3 aprilie 304 ; P. Hanozin,* La Geste des martyrs, *Paris, 1935, p. 208 – 214, traducere franceză ; P. Allard,* op. cit., p. 282—289 *ne dă lungi paragrafe traduse în limba franceză ; H. Leclercq,* Les martyrs. Le troisieme siecle. Diocletien, *Paris, 1903, p. 223*—229, *traducere franceză.*

In limba română nu s-a publicat pînă în prezent nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

col. 1036—1052; G. R&ctotti, *La* «era dei *martiri». II Cristianesimo da Diocleziano a Constantine-,* Roma, 18153; W. Ensslin, *Valerius Diocletianus,* în A. Paully-G. Wissowa-W. Kroll, RealencYClopădiie der classichen Altertumswiaseruschaft, zweite Reihe, 14 Halbband VII, A, 2, Sturttgairt 19H8, col. 21430-^2448; J. Lebreton et J. Zeiller, *De la Un du* 2-e *siecle ă la paix constantinienne.* Tome 2 de *l'Histoire de l'Eglise* de Aug. Flich et V. Maitin, Paris, 1935, p. 468; J. Zeiller, *L'expansion du christianisme dans la peninsule des Balkans du I-er au* V-e *siecle*, în «Revue iruterniationalle des Etudes Bal-caniefues», I (Belgrade, 1934—1935), t. II, p. 414—419 ; H. Delehaye, Les *passions des martYrs et les genres litteraires*, Bruxelles, 1921, p. 141—143; P. Allard, *La persecution de Diocletien*, t. I. 3-e ed., Paris, 1908, p. 177 şi 282—289.

MARTIRIUL SFINTELOR AGAPI, IRINA ŞI HIONA CARE AU SUFERIT MUCENICIA LA TESALONIC

(t 1 aprilie 304)

I.

1. In timpul vieţuirii şi arătării Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu cit harul celor din vechime era mai bogat, cu atît mai mare era biruinţa sfinţilor. Căci, în locul duşmanilor văzuţi, erau învinşi vrăjmaşii cei nevăzuţi, uneltele cele nevăzute ale demonilor erau date focului de femei curate şi minunate, pline de Duhul Sfînt.

2. într-adevăr, au îndrăznit să lupte trei sfinte femei din cetatea Tesalonicului cea preaslăvită de preamţeleptul Pavel pentru credinţa şi dragostea ei, cînd spune : «iln tot locul a pătruns credinţa voastră în Dumnezeu» Şi iarăşi zice, despre iubirea frăţească : «Nu avem trebuinţă să vă scriem, căci voi înşivă sînteţi învăţaţi de Dumnezeu să vă iubiţi unii pe alţii» [2]. Astfel, începînd persecuţia împăratului Maximian (Maximian Galeriu : 293—311), aceste femei, împodobite fiind cu virtuţi şi credincioase învăţăturilor evanghelice, părăsesc patria, neamul, averea şi locuinţa, din dragos'te faţă de Dumnezeu, în aşteptarea bunătăţilor cereşti, făcîndu-se vrednice de a petrece cu părintele Avraam[3], fug de persecutori, după poruncă [4], şi se suie pe un munte înalt.

3.- Şi aooio petreceau în irugăciuni, cu trupul alipit de înălţimea muntelui, iar cu sufletul vieţuiau în ceruri.

II.

1. Fiind, deci, arestate din acest loc, au fost aduse de către magistrat în faţa persecutorului, ca să împlinească toate poruncile, iubind pînă la moarte pe Domnul, Cel ce le-a încoronat cu cununa nemuririi.

2. Dintre ele, una, păstrînd curăţia şi luminarea Bonzului, după cuviosul profet care zice : «Spăla-mă-voi şi mai vîrtos decît zăpada mă voi albi» [5], se numeşte *Hiona* (= cea albă

1. I Tes. 1, 8.
2. I Tes. 4, 9. .
3. Fac. cap. 12—141
4. Mt. 10, 23.

oa zăpada) ; a doua, avînd în ea însăşi darul Mîntuitorului şi Dumnezeului nostru şi arătîndu-se faţă de toţi paşnică, după cuvîntul cel sfînt care spune:

3. «Pacea Mea o dau vouă» [fi], a fost numită de toţi *Irina* (= cea paşnică) ; iar ultima, dobîndind desăvîrşirea poruncii, avînd dragoste faţă de Dumnezeu din toată inima şi iubind pe aproapele ca pe sine însăşi, după Sfîntul Apostol care spune : «Sfîrşitul poruncii este iubirea» [7], se numeşte în chip potrivit *Agapi* (= Iubirea).

4. Aducîndu-le magistratul pe acestea trei înaintea persecutorului şi nevoind ele să jertfească zeilor, au fost condamnate să fie arse prin foc, pentru ca ele, oare au crezut în Dumnezeu, să învingă prin focul cel vremelnic pe diavolul şi toată oastea demonilor de

sub cer, să dobîn-dească cununa cea neveştejită a slavei [8] şi să preamărească în tot timpul cu îngerii pe Dumnezeu, Cel ce dăruieşte harul.

Iar faptele întimplate cu ele sînt arătate mai jos.

III.

1. Guvernatorul Dulcitius, stînd pe scaunul de judecată, grefierul Arternius a zis : Dacă porunceşti, voi citi înştiinţarea pe care a trimis-o ofiţerul de poliţie către înălţimea voastră, cu privire la cei de faţă.

Guvernatorul Dulcitius a zis : Citeşte.

Şi el a citit, după rînduială : «Eu, Casând™, beneficiarul (= un grad în armata romană), către tine, stăpînul meu. Să ştii, înălţimea ta, că Agaţon, Irina, Agapi, Hiona, Casia, Filipa şi Eutihia n-au voit să mă-nînce din cele jertfite idolilor şi-i aduc pe aceştia în faţa înălţimii tale».

2. Guvernatorul Dulcitius a zis : «Ce înseamnă nebunia aceasta de a nu vă supune poruncii împăraţilor şi cezarilor noştri, iubitori de zei ?»

Şi (întorcîndu-se) către Agaton, i-a zis : «Pentru ce, fiind de faţă la cele sfinte, n-ai mîncat din cele jertfite idolilor, ca şi ceilalţi cinstitori ai zeilor ?»

Agaton a răspuns : «*Pentru că eu sînt creştin*».

3. Guvernatorul Dulcitius a zis : Mai stărui încă şi azi în aceste păreri ?

Agaton a zis : Da !

Dulcitius a întrebat : Tu ce zici, Agapi ?

Agapi a împuns : Am crezut în Dumnezeul Cel viu şi nu vreau "să-mi pierd conştiinţa mea.

5. **Ps. 50, 8.**
6. Im. **14, 27.**
7. I **Tim. 1, 5.**
8. I **Pt 5, 4**

4. Guvernatorul Dulcitius a zis : Tu ce spui, Irina ? Pentru ce nu te supui poruncii stăpînilor, împăraţilor şi cezarilor noştri ?

Irina a răspuns : Din frică de Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Hiona ?

Hiona a răspuns : Am crezut în Dumnezeul Cel viu şi nu voi face aceasta.

Guvernatorul a întrebat: Tu ce spui, Casia ?

Casia a răspuns : Vreau să-mi mîntuiesc sufletul meu.

5. Guvernatorul a zis : Vrei să iei parte la jertfele idoleşti ? Casia a răspuns : Nu vreau.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Filipa ? Filipa a
răspuns : Spun acelaşi lucru.

Guvernatorul a întrebat: Ce înseamnă «acelaşi lucru» ? Filipa a răspuns : Vreau mai degrabă să mor decît să mănîmc (din cele jertfite idolilor).

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Eutihia ?

Eutihia a răspuns : Spun acelaşi lucru, că vreau mai degrabă să mor.

6. Guvernatorul a întrebat: Bărbat ai ?

Eutihia a răspuns : A murit.

Guvernatorul a întrebat: Cînd a murit ?

Eutihia a răspuns : De aproape şapte lumi.

Guvernatorul a întrebat: De la cine, deci, ai rămas însărcinată ? Eutihia a răspuns :

De la bărbatul pe care mi 1-a dat Dumnezeu.

7. Guvernatorul a zis : Cum te afli, deci, însărcinată, cînd spui că bărbatul tău a murit ?

Eutihia a răspuns : Nimeni nu poate cunoaşte voia Atotputernicului Dumnezeu. Aşa a voit Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Te sfătuiesc, Eutihia, să renunţi la această nebunie şi să te întorci la cugetarea omenească. Ce spui ? Te supui poruncii împărăteşti ?

Eutihia a răspuns : Nu mă supun ; sînt creştină, slujitoarea Atotputernicului Dumnezeu.

Guvernatorul a zis : Eutihia, pentru că este însărcinată, va fi păzită în tot acest timp la închisoare.

IV.

1. Apoi a adăugat: Tu ce spui, Agapi? Faci toate acestea pe care le facem noi, jertfind stăpînilor, împăraţilor şi cezarilor ?

Agapi a zis : Nu jertfesc, desigur, satanei, nu-mi schimb cugetul, neclintită rămîne hotărîrea mea.

Guvernatorul a zis : Tu ce spui, Hiona ?

Hiona a zis : Nimeni nu poate schimba hotărîrea noastră.

2. Guvernatorul a întrebat: Nu se află la voi scrieri, manuscrise sau cărţi de-ale nelegiuiţilor creştini ?

Hiona a răspuns : Nu sînt, înălţimea voastră, căci toate au fost confiscate de împăraţii de acum [9].

Guvernatorul a zis : Cine v-a dat vouă această învăţătură ? Hiona a răspuns :

Atotputernicul Dumnezeu.

Guvernatorul a întrebat: Cine sînt cei ce vă sfătuiesc să vă însuşiţi această nebunie ?

Hiona a răspuns : Atotputernicul Dumnezeu şi Fiul Său, Cel Unul Născut, Domnul nostru Iisus Hristos.

3. Guvernatorul Dulcitius a spus : «Este lămurit că toţi trebuie să se supună divinităţii stăpînilor, împăraţilor şi cezarilor noştri. Dar, pentru că de atîta timp voi păstraţi această nebunie, deşi s-a făcut o largă înştiinţare, s-au dat atîtea edicte şi s-a pronunţat o ameninţare aşa de gravă, şi dispreţuiţi porunca săpînilor, împăraţilor şi cezarilor noştri, stăruind să păstraţi numele cel nelegiuit al creştinilor, ba încă şi astăzi,

fiind siliți de slujbaşii şi autoritățile noastre ați negat prin scris, spunînd că nu voiți să faceți cele poruncite, din cauza aceasta veți primi pedeapsa cuvenită».

4. Apoi, a citit hotărîrea sa de pe tăbliță :

«Pentru că Agapi şi Hiona, dintr-o cugetare nelegiuită, s-au împotrivit poruncii d' Ine a stăpînilor noştri auguşti şi cezari, şi practică încă credința creştinilor, credință zadarnică, stricată şi urîtă de toți cinstitorii zeilor, am poruncit să fie arse prin foc».

Şi a adăugat: «Agaton, Irina, Casia, Filipa (şi Eutihia) pentru tinerețea lor, vor fi duse la închisoare pentru un timp».

V.

1. După ce Sfintele Agapi şi Hiona s-au săvîrşit prin foc, în ziua următoare, fiind adusă din nou Sfînta Irina, guvernatorul Dulcitius i-a spus : «Scopul nebuniei tale este lămurit prin faptele arătate, căci ai păstrat pînă azi atîtea pergamente, cărți, tablete, codice şi pagini din scrierile nelegiuiților, numiți cîndva creştini, iar cînd ți s-au prezentat, le-aii

9. E vorba de împărații Dioclețian (284—305) şi Maxirnilan Galeriu (293—311), oare domneau peste jumătatea de răsărit a Imperiului roman. Prin edictul din 23 februarie 303, ei au ordonat interzicerea adunărilor creştine, dărîmarea locaşurilor de cult, şi arderea *cărților sfinte.*

recunoscut, deşi de fiecare dată ai spus că nu sînt ale tale, fără să iei seama nici la pedeapsa surorilor tale (arse prin foc), nici să ai în fața. ochilor acea teamă de moarte.

2. De aceea trebuie să ți se aplice pedeapsa ; dar este potrivit să-ți", acordăm iertarea din iubire de oameni, încît, de vrei să recunoşti acum zeii, ai să scapi de orice primejdie de moarte şi de pedeapsă. Ce spui,, deci ? împlineşti porunca împăraților şi cezarilor noştri şi eşti gata să mănânci din cele jertfite idolilor şi să jertfeşti zeilor ?»

Irina a răspuns : «Nu, nu sînt gata să fac acestea (din iubire) față de atotputernicul Dumnezeu, Care a creat cerul, pămîntul, marea şi toate cele dintr-însele [10]; căci mare este chinul cel veşnic pentru cei ce calcă cuvîntul lui Dumnezeu».

3. Guvernatorul Dulcitius a întrebat: Cine te-a îndemnat să păstrezi: pînă în ziua de azi aceste scrieri pierzătoare ?

Irina a răspuns : «Dumnezeu Cel atotputernic, Cel ce ne-a poruncit să-L iubim pînă la moarte. Din pricina Lui, noi n-am îndrăznit să-L trădăm, ci am voit mai degrabă să fim arse de vii, sau să pătimim orice ni s-ar întîmpla, decît să le predăm».

4. Guvernatorul a întrebat: Ştia cineva că tu păstrezi asemenea cărți în casa în care locuieşti ?

Irina a zis : Nimeni altul, vede Dumnezeu, fără numai atotputernicul Dumnezeu, care ştie toate. într-adevăr, nimeni altul. Noi socoteam pe ai noştri nişte duşmani răi şi, ca nu cumva să ne denunțe, n-am spus nimănui.

5. Guvernatorul a zis : Anul trecut, cînd s-a publicat edictul atît de important al stăpînilor, împăraților şi cezarilor noştri, unde v-ați ascuns?

Irina a răspuns : Unde a voit Dumnezeu, în munți, ştie Dumnezeu, sub cerul liber.

Guvernatorul a întrebat: La cine ați locuit ?

Irina a spus : Sub cerul liber, cînd pe un munte, cînd pe altul.

6. Guvernatorul a întrebat: Cine erau cei ce vă dădeau pîine ?

Irina a spus : Dumnezeu, care o dă tuturora.

Guvernatorul a spus : Tatăl vostru ştia despre voi ?

Irina a spus : Pe atotputernicul Dumnezeu, el nu ştia, nu cunoştea nimic.

7. Guvernatorul a zis : Dintre vecini, cine ştia ?

10. Fac. 1, 1 ; Ieş. 20, 11 ; Is. 37, 16; 42, 5; Amos 4, 13; H Mac. 7, 28; Fapte 4,, 34; 14, 15; Apoc. 10, 6.

Irina a răspuns : întrebați vecinii din orice loc, dacă vreunul ştia unde eram noi.

Guvernatorul a întrebat : După ce v-ați întors din munte, cum spui tu, citeați aceste scrieri, față de cineva ?

Irina a răspuns : în casa în care locuiam, nu îndrăzneam să le scoatem ; de aceea, ne aflam într-adevăr, în mare tristețe, pentru că nu mai puteam să le studiem noaptea şi ziua, cum făceam mai înainte, pînă în :ziua din anul 'trecut (303), în care le-am ascuns.

8. Guvernatorul a zis : «Surorile tale, pentru că nu s-au supus edictului şi n-au jertfit (zeilor), potrivit celor poruncite, cu privire la ele şi hotărîrii date, au fost arse prin foc. Tu, însă, fiindcă te-ai făcut vinovată chiar înainte de fugă şi pentru ascunderea acestor cărți pierzătoare, să fii condamnată ia moarte ca şi ele, dar nu în aceiaşi chip, ci poruncesc, ca mai întîi, fiind luată de paznicii acestei cetăți şi de slujbaşul public Zosim, să fii expusă goală într-o casă de desfrînare, primind de la palat • doar o pîine, iar paznicii să nu-ți îngăduie să pleci».

VI.

1. **Intrînd, deci, paznicii oraşului şi slujbaşul public Zosim, guvernatorul le-a zis : «Să ştiți că de mi se va aduce la cunoştință, după rînduială, că aceasta (Irina) a părăsit, fie chiar pentru o oră, locul acela, în care i s-a poruncit să stea, vi se va aplica cea mai mare pedeapsă ,• iar scrierile în cuferele şi lădițele Irinei, să fie arse în piață».**

2. Potrivit acestei porunci a guvernatorului, luînd-o paznicii, au -dus-o în locul acela public de desfrîu, dar, prin harul Sfintului Duh, Care a ocrotit-o şi a păzit-o curată pentru Dumnezeu, Stăpînul tuturor, nimeni n-a îndrăznit să se atingă de ea, sau să caute să-i spună nici măcar vreun cuvînt de ruşine.

După aceasta, guvernatorul Dulcitius, stînd pe scaunul de judecată, chemînd din nou pe prea sfînta Irina, i-a zis : încă mai stărui în nebunia ta ?

Irina i-a răspuns : Nu nebunie, ci cucernicie față de Dumnezeu.

3. Guvernatorul Dulcitius a zis : Chiar de la primul tău răspuns s-a arătat lămurit că nu te supui după cum se cuvin? poruncii împăraților şi încă şi acum văd că stărui să rămîi în această nelegiuire. De aceea, vei primi pedeapsa meritată. Şi cerînd o tăbliță, a scris pe ea hotărîrea următoare :

«Irina, pentru că n-a voit să se supună edictului împăraţilor şi să jertfească zeilor, şi încă mai practică, într-adevăr, religia creştină, am poruncit din cauza aceasta să fie arsă de vie, oa şi cele două surori înaintea ei».

VIL

1. După ce guvernatorul a pronunţat această hotărîre, luînd-o soldaţii, au dus-o pe un oarecare loc înalt, unde mai înainte au fost martirizate surorile ei. Aprinzînd ei un rug mare, au poruncit să se urce ea însăşi.

2. Iar Sfînta Irina, cîntînd psalmi şi preamărind pe Dumnezeu, s-a aruncat singură în foc şi astfel s-a săvîrşit.

A pătimit în timpul celui de al nouălea consulat al împăratului Diocleţian şi al optulea al lui Maximum August (Galeriu), la calendele lui aprilie (1 aprilie 304), împărăţind în veci Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt, în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC '

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

*** Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră, arabă, la paragraf, Iar ultima la pagină. Cifrele araoe intre 192—196, se referă la paginile introducerii.**

B

C

D

E

F

G

H

I

MARTIRIUL SFINTULUI IRINEU, EPISCOP DE SIRMIUM

(f6 aprilie 304)

INTRODUCERE

La începutul secolului al IV-lea, apare la Sirmium (azi Mitrovița, în R.S.F. Jugoslavia), reşedința provinciei Pannonia Inferior (Secunda) şi capitala prefecturii Illyricului, un episcop cu numele de Irineu, *care a murit ca martir la 6 aprilie 304, în greaua persecuție dezlănțuită contra creştinilor de împăratul Dioclețian (284 – 305) şi de ginerele său, C. Galerius Maximianus (292 – 311), de origine daco-roman. Mama lui Galeriu, numită Romula, născută probabil în cetatea* Romula *din Dacia Malvensis (Inferior), azi localitatea Reşca din Oltenia, s-a refugiat din cauza atacurilor carpilor şi dacilor în sudul Dunării, pe teritoriul Imperiului roman, unde, In cinstea ei, Galeriu numi un oraş din Dacia Ripensis, cu numele de* Romulianum, *situat la vărsarea Timocului în Dunăre, lîngă Bononia (Vidin). Ea era o adoratoare fanatică a zeilor şi a transmis ura ei contra creştinismului şi fiului ei Galeriu* [1]. *Cezarul Galeriu şi-a stabilit de la 21 mai 295 reşedința sa imperială la Sirmium şi conducea de aici Praefectura Illyrici*[2].

Nu cunoaştem dacă Sfîntul Irineu a fost primul episcop al Bisericii de Sirmium pînă în 304, sau dacă înaintea lui au mai păstorit la Sirmium şi alţi episcopi.

In urma celor patru edicte de persecuţie contra creştinilor, trei în 303 şi al patrulea în

1. Lactantius, De *mortibus persecutorum,* IX, X, XXIII, ed. S jamdt et G. Laub-mann, în *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum,* t. XXVi,, Vindobonae, 1893, p. 183, 185, 109; H. Gregoire, *Notes Epigraphiques,* în «Byzantion», t. VIII (1933), p.. 55; H. Gregoire, P. Orgels, J. Moreau et A. Marcq, *Les persecutions dans l'Empire romain,* în «Memoires de rAoademiie royale de Beigique», Ciasse de Lettres 56, Bruxelles, 1964, nr. 5, p. 76.

2. Jaeques Zeiller, Sur *l'ancien eveche de Sirmium,* în «Orientalia Christiana Periodica», XIII (1047), nr. 3—1, p. 670; Idem, *Les origines chretiennes dans les provinces. danubiennes de l'Empire romain,* Paris, 1918, p. 5—6, 14; A. Lippold-E. Kirsten, *Donau-provinzen,* în «Reallexikon fiir Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1059, ool. 154—155 ; W. Ensslin, *Maximianus Galerius,* în A. Pauly—*G.* Wissowa—W. Kroll, Real-encyclopädie der klassichen Altertumswissenschaft, XIV, Stuttgart, 1930, col. 250 ; W. Seston, *Diocletien et la tetrarchie,* Paris, 1946, p. 244; I. I. Russu, *Dacia si Pannonia Interior.* Bucureşti, 1973.

ianuarie-februarie 304, date de cei doi Auguşti, Diocleţian (284—305) şi Maximian Hercule (286—305) şi de cei doi Cezari ai lor, Galeriu şi Constanţiu Chior (292—306), a început în provinciile dunărene ale Illyricului, unde creştinii erau numeroşi, cea mai grea persecuţie cunoscută pînă atunci în Imperiul roman.

Actul martiric al Sfîntului Irineu ni s-a transmis în limba latină *în forma lui originală aproape cuvlnt cu cuvlnt, după procesul său verbal <le judecată de le greta tribunalului roman din Sirmium, făcută de guvernatorul (praeses) provinciei Pannonia Inferior (Secunda), numit Probus, cel care la 26 martie 304 a condamnat la moarte pe preotul Montanus şi pe soţia lui Maxima, din Singidunum (Belgrad).*

Doar introducerea şi încheierea sînt adăugate de un autor creştin necunoscut, martor ocular al martiriului Sfîntului Irineu. Acest fapt 1-a făcut pe Jacques Zeiller, cel mai bun cunoscător al istoriei provinciilor ■creştine sud şi nord-dunărene, să afirme că actul martiric al Sfîntului Irineu «este unul dintre cele mai sobre şi mai bune pe care le posedăm» [3].

Acest act martiric are o mare valoare istorică, atît pentru istoria .pătrunderii creştinismului în provinciile dunărene ale Imperiului roman, ■cit şi pentru limba latină creştină vorbită şi folosită în aceste provincii, Este primul model de limbă latină creştină în provinciile dunărene, deci şi la nord de Dunăre, în Dacia Carpatică.

Din actul martiric al Sfîntului Irineu de Sirmium, ailăm că el era episcopul Bisericii de Sirmium, că era căsătorit şi tată de copii în vîrstă Jragedă. Era, deci, un episcop tînăr. După cum se cunoaşte, în primele trei secole creştine, pînă la sinodul I ecumenic de la Niceea din 325, •episcopii puteau să fie căsătoriţi sau necăsătoriţi, la libera lor alegere, după modelul Sfinţilor Apostoli, dintre care Petru şi Filip au fost căsătoriţi.

Pentru credinţa sa în Hristos, Sfîntul Irineu a fost arestat din ordinul lui Probus, guvernatorul provinciei romane Pannonia Inferior şi judecat la tribunalul din cetatea Sirmium. Cu toate chinurile îndurate pentru statornicia sa în credinţa lui Hristos, el a refuzat să tămîieze statuile împăraţilor romani Diocleţian şi Galeriu şi să aducă sacrificii zeilor, spu-nînd guvernatorului Probus .- «Jertfesc prin buna mărturisire a credinţei mele Dumnezeului meu,

3. J. Zeiller, Ies *origines chretiennes...,* p. III.

4. *Martiriul Si. Irineu, episcop de Sirmium,* II, 4,. ed. H. Musurillo, *The Acts ol .the Christians martyrs,* IintJoduction, texte aed translations, Oxford, 1979, p. 294.

căruia I-am jertfit totdeauna» [4]. *Guvernatorul a poruncit să fie chinuit. Venind părinții lui, şi văzînd că el este chinuit,*

îl rugau .să *jertfească zeilor. Iar copiii, îmbrățişîndu-i picioarele, il rugau : «Ai milă de tine şi de noi, tată»* [5].

După primele chinuri, a fost din nou muncit şi mai grav, pentru că guvernatorul Probus aştepta mai curînd apostazia lui de la credința creştină, declt să-1 pedepsească cu moartea, făclndu-1 martir. In acest scop el a recurs şi la mijloace sentimentale, înduioşătoare, aducînd în sala de judecată soția, copiii, rudele şi pe prietenii Sfintului Irineu, care plîn-geau pentru tinerețea lui, poruncindu-le să-1 roage să sacrifice zeilor, pentru a scăpa astfel cu viață ; aceştia cu toții îi strigau ■■ **Pie-ți milă de floarea tinereții tale» *.*

Dar Sfîntul Irineu a rezistat cu răbdare şi curaj atît la ademenirile şi amenințările guvernatorului Probus, cît şi la lacrimile, vaietele şi rugămințile soției, copiilor, rudeniilor şi cunoscuților.

După multe şi felurite chinuri, Probus a *poruncit ca Sfîntul Irineu să fie dus din nou la închisoare. Dar, după oarecare timp, stînd guvernatorul Probus, la miezul nopții, pe scaunul de judecată, 1-a adus din nou pe Sfîntul Irineu şi i-a poruncit să sacrifice zeilor. Dar el a refuzat din nou.*

Aducîndu-şi Probus aminte că în şedința trecută soția şi copiii Sfintului Irineu plîngeau pentru tinerețea lui, 1-a îndemnat să jertfească măcar pentru lacrimile lor. Dar el a răspuns : «Este o învățătură a Domnului meu Iisus Hristos, care spune : «cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă, ori pe soție sau pe fii sau pe frați mai mult decît pe Mine, nu-Mi este Mie vrednic» [7]. *Iar în ce priveşte grija părintească față de copil, Sfîntul Irineu i-a răspuns lui Probus astfel: «Copiii mei au acelaşi Dumnezeu pe care-L am şi eu, care poate să-i mîntuie»* [8].

In cele din urmă, guvernatorul Probus, minios că nu-1 poate convinge să renege pe Hristos, a ordonat ca Sfintului Irineu să i se taie capul cu sabia, iar după aceea trupul său să fie aruncat în rîul Sava, un atluent al Dunării.

înainte de executarea pedepsei, Sfîntul episcop Irineu de Sirmium, a rostit această rugăciune : «îți mulțumesc, Doamne Iisuse Hristoase, Care, prin felurite pedepse şi chinuri, mi-ai dat tărie şi m-ai socotit vrednic să mă fac părtaş măririi Tale celei veşnice» [9].

Ajungînd pe podul Basent de peste rîul Sava, cu puțin înainte de a fi tăiat cu sabla şi aruncat în apă, s-a rugat astfel lui Dumnezeu : «Doamne, Iisuse Hristoase, Care ai binevoit să

5. *Ibidem,* III, 1, ed. ciit., p. 296.
6. *Ibidem,* IM, 2, ed. cfflt., p. 296.
7. Mt. 10, 33. *Martiriul St. Irineu de Sirmium,* IV, 6, ed. cit., p. 296.
8. *Martiriul Si. Irineu de Sirmium,* IV, 8, ed. cat., p. 298.
9. *Ibidem,* V, 2, ed. Ciit, p. 298.

pătimeşti pentru mîntuirea lumii, fă să se deschidă cerurile Tale, ca îngerii să primească sufletul slujitorului Tău Irineu, cel ce moare pentru numele Tău şi pentru poporul Tău, care se înmulțeşte în Biserica universală de la Sirmium. îți cer şi mă rog milostivirii Tale să mă primeşti şi pe mine şi să binevoieşti a-i întări pe aceştia în credința Ta» [10].

Sfîntul Irineu, episcopul cetății Sirmium, a pătimit mucenicia pentru Hristos în ziua a opta înaintea idelor lui aprilie, adică la 6 aprilie 304, sub împărații Diocletian şi Galeriu, fiind

condamnat la moarte prin sabie din ordinul lui Probus, guvernatorul Pannoniei Inferior (Secunda) [n].

Martirologlul Ieronimian, voi. I, pars prior, menționează, de asemenea, martiriul Sfintului Irineu de Sirmium, ca şi actul său martiric, la 6 aprilie 304 [12]. *Tot aşa* Breviarium Syriacum [13]. *Dar, în* Martyrologium Hieronymianum, **f.** *II, pars posterior, data martiriului Sfintului Irineu de Sirmium şi în* Acta Sanctorum [u] *e pusă la 26 aprilie* [u], *ceea ce este greşit.*

Sinaxarul Bisericii de Constantinopol *pune sărbătoarea Sfintului Irineu de Sirmium la 23 august, în aceeaşi zi cu a Sfintului Irineu de Lugdunum (j 202)*[IS], *azi Lyon, în Franța.* Bibliotheoa hagiographica Graeca o *pune la 26 martie şi 23 august*[17], *Iar* Bibliotheca hagiographica Latina, *la 25 martie*[18].

Noi rămînem la data de **6** aprilie *pe care o considerăm cea istorică, fiind indicată de textul Martiriului Sfintului Irineu de Sirmium.*

Martiriul Sfintului Irineu de Sirmium este cel mai vechi act martiric în limba latină din provinciile dunărene ale Imperiului roman şi de aceea valoarea lui istorică şi filologică e foarte mare pentru cunoaşterea simbiozei daco-geto-romane de la sudul şi nordul Dunării.

«Documentul, afirmă J. Zeiller, are toate semnele vechimii. Istorisire de alură gravă, nici o exagerare sau notă falsă în scurtele dialoguri dintre Irineu şi Probus, nici o descriere exagerată a chinurilor, nici o stlnjenire din partea povestitorului de a face să vorbească pe soția şi copiii episcopului, nici o aluzie la iapte posterioare persecuțiilor. Impresia care se degajă din lectura

10. ***Ibidem,*** **V, 4, ed. cit., p. 298 şi 300.**
11. ***Ibidem, VI,*** **ed. cit., p, 300.**
12. ***Martyrologium HieronYmianum,*** **t. II, pars prior, ed. J. B. De Rossi — L. Duchesne, Bruxelles, 18941, p. 40.**
13. ***Breviarium Syriacum,*** **ibidem, II, 1, p. LV**
14. ***De S. Iraeneo episcopo et martyre Sirmii in Pannonia,*** **în Acra** ***Sanctorum,*** **t. IX, Marții, tomius III, PaiSsiilis et Romae, 1865, p. 554^-530**
15. Ed. H. Delehaye — H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 176.
16. ***Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris,*** **ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 917.**
17. Ed. Fr Halkin, t. II, 3-e ed., Bruxellis, 1957, p. 41, nr. 948—951 ***b.***
18. Ed. Socii Bolvaindiiani, t. I, ed. 2-e, Bruxellis, 1949, p. 662, nr. 4466. Vezi şi B. Latyşev, ***Monologii anonymi byzantini... quae supersunt,*** **t. I, Petropoli, 1911, p. 281—283 i t II, Petropoli, 1912, p. 310-^3111.**

Actului martiric al Sfîntului Irineu esfe *aceea a unei compuneri primare, provenind direct din registrele publice ale grefei tribunalului sau din spusele martorilor oculari»* [19].

Amănuntele exacfe, *proaspete şi vii, culese de autorul necunoscut al* Actului martiric al Sfîntului Irineu de Sirmium, dupd *procesul său verbal de judecată în limba latină, de le grefa tribunalului din Sirmium, probabil un martor ocular, ne Iasă să înțelegem că el I-a compus la scurt timp după moartea martirică a Sfîntului Irineu, întîmplată la 6 aprilie 304, adăogînd doar începutul şi partea finală, în care ni se indică ziua martiriului său.*

Acest fapt 1-a făcut pe istoricul francez J. Zeiller să afirme că Actul martiric al Sfîntului Irineu, *«este unul din cele mai bine garantate dintre acelea care se păstrează din persecuția lui Dioclețian în Illyricum, iar noi apreciem, datorită circumstanțelor care l-au însoțit şi renumelui postum al martirului, locul pe care-1 deținea întîistătătorul Bisericii de Sirmium în cetatea sa episcopală, precum şi locul pe care 1-a păstrat el apoi, în istoria bisericească a regiunii danubiene»* [20].

Sfîntul Irineu de Sirmium este menționat și în Actul martiric al Sfîntului Pollion, *lectorul bisericii din Cibalae (Vinkovți, în R. S. F. Jugo-slavia), martirizat la 28 aprilie 304* [21], deci *la puțin timp în urma Sfîntului Irineu.*

O *scurtă însemnare biografică despre Sfîntul Irineu de Sirmium ni s-a păstrat, de asemenea, și în* Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae *în ziua de 23 august, adică în aceeași zi cu Sfîntul Irineu, episcopul Lug-dunului (f 202), azi Lyon în Franța, în care se istorisește următoarele :*

«Lupta Sfîntului martir Irineu, episcopul Sirmiului *(Mitrovița). Acest sfînt a trăit pe timpul împărăției lui Dioclețian (284 — 305). Și, fiind prins, a fost dus din Sirmium în Pannonia și a fost înfățișat guvernatorului Probus, mărturisind și predicînd credința în Hristos, adevăratul Dumnezeu. Pentru aceasta, a fost pus la închisoare și, fiind scos, a fost biciuit, iar după aceasta, primind condamnarea, i s-a tăiat capul cu sabia și a iost aruncat în rîul Sava. Astiel s-a săvîrșit*

19. J. Zeiller, *Les origine chretiennes...*, p. 80.
20. *Ibidem*, p. 81.
21. *Martiriul Sf. Pollion*, în *Acta Sanetorum Aprilis*, t. III (12), Pariisiis et Romiae, 1866, p. 572—^570; Th. Ruiimart, Acra *martyrum sincera*, Raitfflsbanae, 1859, p. 485—436; *Martyrologium Hieronymianum*, ed. J. B. De Rossi et L. Dwcbesne, t. II, pars prior, p. 49; ed. H. Delehaye et H. Quemtin, t. II, patrs. posterior, p. 211; nir. 19; *Bibliotheca hagiographica Latina*, t. II, Bruxellis, 1949, p. 160, nr. 6869 ; Vezi studiul: Pr. prof. I. Rămureaaiu, *Siîntul Irineu, episcop de Sirmium*, în «Studii Teologice» XXVII (1975) ur. 3—4, p. 208, nota 9.

mucenicia lui» [22].

Textul citat prezintă, însă, o mică informație eronată, cînd spune că Sfîntul Irineu «a fost adus din Sirmium în Panonia», deoarece se știe că cetatea Sirmium era atunci metropola politică și bisericească a provinciei romane Pannonia Inferior, deci se afla chiar pe teritoriul provinciei Pannonia.

Pentru termenii care constituie pînă azi fondul principal ai *limbii române, sînt foarte interesante* cuvintele latine creştine, *folosite în textul Martiriului Sfintului Irineu de Sirmium, care circulau în toate provinciile dunărene ale Imperiului roman, dintre care semnalăm :*

amen *(amin);* adorare *(a adoia pe-Dumnezeu),* aeterna *(eternă), pus în legătură cu* vita aeterna

22. *SYnaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* Propylaeum ad *Acta Sanetorum Novembris,* ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 917; Pr. prof. I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 210.

Studii: D. Fdrlati — J. Coleti, *Ulyricum sacrum,* t. I, Venetiis, 1741, p. 240 ş.u., t. VII, Veoietiis, 1819, p. 454 ş.u.; St. Salagius, *De stătu Ecclesiae Pannonicae,* Quiiinque-Ecclesiis, 1777, p. 8—32 ; Pius Bonifacius Gams, *Series episcopum Ecclesiae Catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo,* Ratisbonae, 1886, p. 378; A. G. Ham-man, Les *martyrs de la Grande Persecution (304—312),* Paris, 1979; P. Petit, *Histoire generale de l'Empire romain,* Paris, ,1974, p. 518—524 şi 554—556; Pr. prof. I. Rămureanu, *Slîntul Irineu, episcop de Sirmium,* în «Studii teologice», XXVII (1975), nr. 3—4, p. 204—212; Idem, *Sinoadele de la Sirmium dintre anii 348* şi 358, în «Studii Teologice», XV (1963), nr. 5—6, p. 268; A. Momigliano, *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century,* Oxford, 1963 ; A. Mocsy, *Pannonia,* în A. Pauly-G. Wissowa, W. Kroll, Realencyclopădie der klassichen Altertumswissenschaft, Stut-tgart, Suppl. 9 (1962), p. 751—752; Pavel Oliva, Pannonia and *the Onset ot Crisis in the Roman Empire.* English tramislatfon by Iris Urwin, Baba, 1962; B. Sairia, *Die Christia-nisierung des Donauraumes,* in *Volker und Kulturen Sildosteuropas,* Munchen, 1959, p. 18—22; A. Lippold — E. Kirsten, *Donauprovinzen,* în «Realllexikon fur Antike und Christentum», Band IV, Stuttgant, 1959, col. 167—169; J. Vogt, *Christenveriolgung,* în Reallexikon cit., Band II, Stuttgart, 1958, coL 1198; W. Seston, Diocletianus, în Real-*lexikon cit.*, Band III, Stuttgart, 1957, coL 1036—1052; M. Pavam, *La provincia romana della Pannonia Superior,* în Atti della Aceademia Nazlonale dei Lilnoei... Memorie Anno CCCLII (1955), Serie VIII, voi. VI, fasc. 5, Roma, 1955, p. 374—556; Edith B. Thomas, *Vber die romische Provinz Pannonien,* în «Das Altertum», II (1956), p. 107—119; G. Riciotti, «La *era dei martiri». II cristianesimo da Diocletiano a Constantino,* Roma, 1953; W. Bnsslin, *Valerius Diocletianus,* în A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll; Realen-cyclopâdie der klassischen Altertnmswissenschalt, Zweite Reihe, 14 Halbband, VII A, 2, Stuttgart, 1948, col. 2438—2448 ; Titoor Nagy, *Die Geschichte des Christentums in Pannonien bis zu den Zusammenbruch des rdmischen Grenzschutzes,* Budapest, 1939, în limba maghiară, cu un rezumat în limba germană; J. Zeiller, *Sur l'ancien eveche de Sirmium,* în «Oriemitaiia Christiana Periodica», XIII (1947), nr. 3—*i,* p. 670 ş.u.; Idem, L'expansion du christianisme dans *la* peninsule des *Balkans du l-er* au V-e *siecle,* In «Revue internaţionale des Etudes Baloanicrues» (Belgrade), I, (1934—1935), t. II, p. 414—419; Idem, *Les origines chretiennes...,* p. 79—81; A. Ehrhard, *Uberlieferung und Bestand der hagiographischen und homiietischen Literatur der griechischen Kirche,* Band I, (Texte und Untersuicbungen 50), Leipzig, 1937, p. 680, la 22 august, p. 685 şi 697, la 23 august; J. Lebreton et J. Zeiller, De ia fin du 2-e siecle â Ia paix consian-*tinienne.* Tome 2 de *THistoire del 'Eglise* de Aug. Fliche et V. Martin, Paris, 1936, p. 468; H. Delehaye, *Les origines du culte des martyrs,* 2-e ed., Bruxelles, 1933;, p. 256; Furiio Lenzi, *Introduzione del cristanesimo nelTUiria,* Firenze, 1908; Paul Allard, *La persecution de Diocletien,* t. I, 3-e ed., Paris, 1808, p. 290—294; Lenato de Tillemont, Memoires *pour servir ă l'histoire ecclesiastique de* six *premiers siecles,* t. V, Paris, 1702, p. 250—256; t. V, 1, Bruxelles, 1707, p. 116—123.

23. Pr. prof. I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 210—211. în studiul D-lui H. Mihăescu, *Limba latină In provinciile dunărene ale Imperiului roman,* Bucureşti, 1960, nu s-a folosit şi textul lafciin al martiriului Sfintului Irineu de Sirmium ca izvor pentru limba latină din provinciile dunărene. Pentru cuvintele latine cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române, care sînt dintre cele mai vechi, păstrate pînă azi, vezi: Prof. Acad. Al. Graur, *Fondul principal, al limbii române,* Bucureşti, 1957, p. 1—106 ; Idem, *încercări asupra fondului principal lexical al limbii române,* Bucureşti, 1954, p. 30—183 ; C-tin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor,* t. I, Bucureşti, 1974, p. 143—146; C. Giurescu, *Formarea poporului român,* Craiova, 1973, p. 116—119; *Istoria limbii române,* t. II, edit. Academiei R. S. România, Bucureşti, 1969, p. 170—171 ; Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* T. I. *Limba latină,* Bucureşti, 1968, p. 77—199; Pr. prof. Ion Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române,* în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6—7, p. 343—359 ; M. Macrea, *Contribuţii la studiul fondului principal de cuvinte al limbii române,* în «Studii şi cercetări lingvistice», V, (Bucureşti, 1954), nr. 1—2, p. 7—18; V. Parvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman,* Bucureşti, 1911, p. 85—143; 223.

(viață eternă); angelus *(înger), cuvînt de origine greacă, intrat în limba română prin limba latină;* caelum *(cer) ;* Christus *(Christos şi Crist). Scrierea Hristos în limba română este o influență tîrzie a limbii greceşti, căci credincioşii români rostesc pînă azi Cristos şi Crist;* Jesus Christus *(Iisus Hristos);* christianus *(creştin);* civitas *(cetate). In lucrarea Fericitului Augustin* ft *430) De* civitate Dei *se întîlnesc frecvent expresiile:* civitas terrena (cetate *pămîntească),* civitas Dei *(cetatea lui Dumnezeu) şi* civitas ooelestis *(cetate cerească);* colere, *din care s-a format termenul cultus* (cult, *adică închinare datorată lui Dumnezeu);* confessio ("confesiune, *mărturisire) ;* Deus *(zeu, Dumnezeu),* Dominus *(Domnul);* Dominus Deus *(Domnul Dumnezeu, Dumnezeu) ;* demonius *(demon) -,* dignus *(demn, echivalent al termenului slav vrednic);* divinus *(divin);* episcopus *(episcop), termen de origine greacă, intrat în limba română prin intermediul limbii latine* filius *(fiu, Fiul lui Dumnezeu);* frater, *folosit atît ca rudenie fizică cit şi ca rudenie spirituală;* homo, -nis *(om);* martyr *(martir), termen de origine greacă, intrat în limba română prin limba latină;* mater *(mamă);* mors, -tis ; nc. mortem *(moarte);* negare şi denegare *(a nega), în expresia* negare Deum *(a nega pe Dumnezeu);* nomen (nume), ca în in nomine Patris *(în numele Tatălui),* parens, -tis, ac. paren-tem *(părinte), ca rudenie fizică şi spirituală-,* pater *(tată);* particeps *(părtaş), de la verbul* participare *(a participa, a lua parte);* passio, -onis, ac. passionem *(pasiune), în sensul de suferință, patimă, chin* persecutio *(persecuție);* praeceptum *(precept, poruncă, învățătură);* promissio, -onis, ac. promissionem *(promisiune);* sacrificare *(a sacrifica) ;* saeculum (secolj; salus, -tus *(salvare, mîntuire);* salvare *(a salva, a mîntui);* sanctus, -i *(s(f)înt)*servus *(serv);* spiritus *(spirit);* vestimentum (vesf-*mînt, veşmlnt);* vita aeterna *(viața eternă, veşnică)*[23].

Cultul Sfintului Irineu de Sirmium s-a menținut în această cetate multe secole. Teofilact de Ohrida, arhiepiscopul Bulgariei **ft** *1108), istoriseşte călătoria unui creştin bulgar, care a mers în pelerinaj la toate locurile unde Sfinții fac minuni şi îndeosebi «a vizitat şi locul unde se află Sfîntul Irineu, mult lăudat şi el prin minuni»* **eiceC^iTjoe 8e xat t6v âfiov ElpTjvaîov rcoXov xai autov ăoou-evov ev xoK 6a6u-aqtv**[2i].

*

* *

Am folosit la traducerea din latineşte a textului Martiriului Sfintului Irineu de Sirmium *ediția lui H. Musurillo, op.* cit., *294 – 301, text latin cu traducere engleză; precum şi edițiile R. Knopf-G. Kruger —* G. *Ruhbach,* op. cit., p. *103 – 105, text latin -, D. Ruiz Bueno,* Actas de los martires, *Madrid, 1962, p. 1024 – 1031.* De S. Irenaeo episcopo et martyre Sirmii in Panaionia, în Acta Sanctorum, *t. IX, Marții, tomus III, Parisiis et Romae, 1865, p. 544 – 555, la 26 aprilie, text latin-, Th. Rulnart,* Acta primorum martyrum sincera et selecta *(6 aprilie), Ratisbonae, 1859, p. 432 – 434, text latin.*

Am folosit, de asemenea, traducerile A. Hamman, op. cit., p. 252— 256, rraduoere *italiană -, Udefonso Clerici,* op. cit., *p. 309 – 313 -, P. Hano-sin,* op. cit., p. *219*—223, *traducere franceză; H. Leclercq,* LeS martyres, *i. II, Paris, 1903, p. 219*—*222,* 25 *mars, traducere franceză; Paul Allard,* La persecution de Diocletien, *t. I, 3-e ed., Paris, 1908, p. 290*—294 *ne dă în rezumat părțile principale ale actului martiric al Sfintului Irineu de Sirmium.*

Singura traducere în limba română este traducerea noastră, publicată în studiul: Pr. prof. I. Rămureanu, Sfîntul Irineu episcop de Sirmium, *în «Studii teologice», XXVII (1975), nr. 3 – 4, p. 206 – 208, pe care o reproducem din nou, după edițiile indicate, cu unele mici schimbări.*

Avînd în vedere că textul latin al Martiriului Sfintului Irineu de Sirmium este cel mai vechi document istoric de limbă latină creştină folosită la începutul secolului al III-lea în provinciile dunărene ale Imperiului roman, precum şi în Dacia Carpatică, şi prezintă o deosebită importanţă şi valoare pentru cunoaşterea fondului principal de cuvinte latine creştine din limba română, redăm textul şi în latineşte, după ediţia lui H. Musurillo, op. cit., p. 294—*301, după care urmează traducerea în româneşte.*

PASSIO SANCTI IRENAEI EPISCOPI SIRMIENSIS

24. Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei, (f 1108), *Historia martYrii* XV *martYrum*, 54, P.G., CXXVI, col. 220 A; *Bibliotheca hagiographica Graeca*, t. Ii, 3-e ed., Bruxelles, 1957, p. 96, nr. 11108; J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces dannubi-ennes de l'Empire romain*, p. 81 ; H. Delehaye, *Les origines du culte des* martyrs, 2-e ed., Bruxelles, 1933, p. 256.

I.

1. Cum esset persecutio sub Diocletiano et Maximiano imperato-ribus, quarudo diversis agonibus concertantes Christiani, a tyrannis illata supplicia devota Deo mente suscipientes, praemiis se peirpetuis pa>r-ticipes efficiebant. **2.** Quod et factum est circa famulum Dei ilrenaeum episcopum urbis Sirmiensium. cuius iam nune vdbis certament pandam victoriamque ostendam ; qui pro modestia sua ingenita et timore divino, cui operibus reotis inserviebat, dignus nominis sui inventus est.

II.

1. Comprehensus itaque oblatus est Probo praesidi Pannoniae. Probus praeses dixit ad eum : Obtemperans praeceptis divinis sacrifica diis. Irenaeus episcopus respondit: Oui *diis et non Deo sacrificat era-dicabitur* [1]. *2.* Probus praeses dixit: Clementissimi principes iusserunt aut sacrificare aut tormentis suceumbere debere. Ireniaeus respondit: Mihi praeceptum est tormenta magis suscipere quam Deum denegans daemoniis sacrificare. 3. Probus praeses dixit: Aut sacrifica aut faciam te torqueri. Irenaeus resipondit: Gaudeo si feceris ut domini mei pas-sionibus partioeps inveniar.

4. Probus praeses iussit eum vexări, cumque acerbissime vexare-tur, dixit ad eum praeses : Qui dicis, Irenaee ? Sacrifica. Irenaeus respondit : Sacrifico per bonam confessionem Deo meo, cui semper sacri-ficavi.

III.

1. Advenientes vero parentes eius, videntes eum torqueri preca-bantur eum. hinc pueri pedes eius amplectentes dicebant : Miserere tui et noştri, pater, inde uxores luigentes vultum et aetatem eius precaban-tur. **2.** parentum vero omnium luctus et fletus erat super eum, domesticorum gemitus, vicinorum ululatus et lamentatio amicorum, qui

1. leş. 22, 20.

om-nes clamantes ad eum dicebant: Tenerae adoleseentiae tuiae miserere. 3. sed, ut dictum est, meliore cupiditate detentus, sententiam domini ante oculos habens, quae dixit, *Si quis me negaverit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui in caelis est*[2], omnes ergo des-piciens nulii eorum respondit. festinabat enim ad supernae spem voca-tionis pervenire. 4. Probus praeses dixit : Quid dicis ? flectere horum lacrymis <ab insania tua et consulens adoleseentiae tuae sacrifica. Irenaeus respondit: Consulo mihi în perpetuum si non sacrificavero. 5. Probus iussit eum recipi în custodiam carceris. plurimis vero diebus ibidem clausus diversis poenis est affectus.

IV.

1. Quodam autem tempore media nocte, residente pro tribunali praeside Probo, introductus est iterum beatissimus martyr Irenaeus. 2. Probus dixit ad eum : Iam sacrifica, Irenaee, lucrans poenas. Irenaeus respondit: Fac quod iussum est. hoc a me non exspectes. 3. Probus in-dignatus eum fustibus caedi praecepit. Iranaeus respondit: Deum habeo quem a prima aetate colere didici. ipsum adoro qui me confortat in omnibus, cui etiam et sacrifico, deos vero mânu factos adorare non possum. 4. Probus dixit: Lucrare mortem. iam tibi sufficiant quae to-lerasti tormenta. Irenaeus respondit -. Lucror continuo mortem quando per eas quas mihi putas inferre poenas, quas ego non sentio, propter Deum accipio vitam aeternam. 5. Probus dixit: Uxorem habes ? Irenaeus respondit: Non habeo. Probus dixit: Filios habes ? Irenaeus respondit: Non habeo. Probus dixit: Parentes habes ? Irenaeus respondit: Non habeo. 6. Probus dixit: Et qui fuerunt illi qui praeterita flebant sessi-one ? Irenaeus respondit: Praeceptum est domini mei Iesu Christi di-centis : Oui *diligit patrem aut matrem aut uxorem aut tilios aut fratres aut parentes super me, non est me dignus*[3]. 7. Itaque ad Deum in cae-lum adspiciens et ad eius promissiones intendens, omnia despiciens nul-lum parentem absque eo se nosse atque habere fatebatur. 8. Probus dixit : Vel propter filios sacrifica. Irenaeus respondit : Filii mei Deum habent quem et ego, qui potest illos salvare, tu autem fac quod tibi praeceptum est. 9. Probus dixit: Consule tibi, iuvenis, immola ut non te cruciatibus impendam. Irenaeus respondit: Fac quod vis. iam nune vi-debis quantam mihi dominus Iesus Christus dabit tolerantiam adversus tuas insidias. 10. Probus dixit: Dabo in te sententiam. Irenaeus respondit: Gratulor si feceris. 11. Probus data sententia dixit: Irenaeum inobedi

2. **Mt. 10, 33.**
3. **Mt. 10, 37.**

entem praeceptis regalibus in fluvium praecipitari iubeo. 12. Irenaeus respondit = Multifarias minas tuas et tormenta plurima exspeotabam, ut etiam post haec me ferro subiiceres. Tu autem nihil horum intulisti. unde hoe facias oro, ut cognoscas quemadmodum Christiani propter fidem, que est in Deo, mortem contemnere consueverunt.

V.

1. Iratus itaque Probus super fiduciam beatissimi viri, iussit eum etiaim gladio percuti. 2. Sanotus vero Dei martyr, tamqnam secundam palman aocipiens, Deo gratias agebat dicens : Tibi gratias ago, domine Iesu Christe, qui mihi per varias poenas et tormenta donas tolerantiam et aeternae gloriae me participem efficere dignatus es. 3. Et cum ve-nisset ad pontem qui vocatur Basentis, exspolians se vestimenta sua et extendens manus in caelum oravit dicens : 4. Domine Iesu Christe, qui pro mundi salute pati dignatus es, pateant oaeli tui, ut suscipiant angeli spiritum servi tui Irenaei, qui propter nomen tuum et plebem tuam productam de ecclesia tua catholioa Sirmiensium haec patior. 5. Te peto, tuamque deprecor misericordiam, ut et me suscipere et hos in fide tua confirmare digneris. 6. Sic iitaque percussus gladio a ministris pro-ieotus est in fluvium Savi.

VI.

Martyrizatus est famulus Dei sanctus Irenaeus episcopus civitatis Sirmiensium die VIII idus aprilis sub Diocletiano imperatore, agente Probo praeside, regnante domino nostro Iesu Christo, oui est gloria in saecula saeculorum, amen.

MARTIRIUL SFÎNTULUI IRINEU DE SIRMIUM

(t 6 a p r i l i e 304)

I.

1. In timpul persecuției 'împăraților Dioclețian (284—305) şi Maximian (e vorba de C. Galerius Maximianus (292—311), creştinii, lup-tîndu-ise prin felurite munci, îndurind chinuirile impuse de tiranii împărați cu inimia încredințată lui Dumnezeu, se făceau părtaşi la răsplătirile Sale cele veşnice.

2. Acest fapt s-a întîmpM şi ou slujitorul lui Dumnezeu, Irineu, episcopul cetății Sirmium, a cărui luptă şi biruință lam s-o arăt şi istorisesc îndată. Pentru smerenia lui cutfată şi teama de Dumnezeu, Căruia îi servea prin fapte bune, el s-a făcut vrednic de numele său "(în limba greacă Irineu înseamnă cel «paşnic» de la cuvîntul elp^wj (pace).

II.

1. Aşadar, fiind prins Irineu, a fost adus în fața lui Probus, guvernatorul provinciei Panoniia.

Guvernatorul Probus i-a zis : Supunîndu-te poruncilor împărăteşti, jertfeşte zeilor.

Episcopul Irineu a răspuns : Cel ce jertfeşte zeilor şi nu lui Dumnezeu va fi şters din numărul celor aleşi

2. Guvernatorul Probus a zis : Prea îndurătorii împărați au poruncit că trebuie să jertfeşti sau să mori prin chinuri. Irineu a răspuns : Mi s-a poruncit să primesc mai degrabă chinurile decît să sacrific demonilor, negînd pe Dumnezeu.

3. Guvernatorul Probus a zis : Sau jertfeşti sau voi porunci să fii chinuit. Irineu a răspuns : Mă bucur, de vei face-o, ca să fiu şi eu părtaş la suferințele Domnului meu.

4. Guvernatorul Probus a poruncit să fie chinuit. Şi pe cînd îl chinuiau cu cea mai mare cruzime, guvernatorul i s-a adresat: Ce zici, Irineu, jertfeşti ? Iar Irineu a răspuns :

1. Ieş. 22, 20.

Jertfesc prin bună mărturisire a credinței mele Dumnezeului meu, căruia i-am jertfit iîmtotdeauna.

III.

1. Venind, însă, părinții lui şi văzînd că este chinuit, îl rugau (să jertfească zeilor). Iar copiii lui, îmbrățişîndu-i picioarele, îi ziceau : Ai milă de tine şi de noi, tată. Erau de

față şi femeile (adică soția şi 'rudeniile), care, plîngînd pentru tinerețea şi frumusețea lui, îl rugau (să jertfească).

2. In jurul său se auzeau plînsul şi bocetele tuturor rudelor, gemetele slujitorilor, țipetele vecinilor şi vaietele prietenilor, oare, ou toții plîngînd, îi ziceau : Fie-ți milă de floarea tinereții tale.

3. Dar el, cum s-a spus, cuprins de o dorință mai înaltă, avînd înaintea ochilor porunca Domnului, care a zis : «Dacă cineva Mă va tăgădui în fața oamenilor şi Eu îl voi tăgădui în fața Tatălui Meu, Care este în ceruri» [2], dispreţuind toate, n-a răspuns nimănui dintre ei. Căci se grăbea să ajungă la speranța chemării de sus.

4. Atunci guvernatorul Probus i-a zis : Ce zici ? Lasă-te pentru lacrimile acestora de nebunia ta şi, luînd aminte la tinerețea ta, jertfeşte. Irineu a răspuns : iau aminte la mine neîncetat, dacă nu voi jertfi.

5. Probus a poruncit ca Irineu să fie dus spre pază la închisoare. Acolo a fost închis mai multe zile şi a fost supus la felurite chinuri.

IV.

1. Iar după oarecare timp, stînd guvernatorul Probus, la miezul nopții, pe scaunul de judecată, a fost introdus din nou preafericitul martir Irineu.

2. Probus i-a zis : Acum jertfeşte, Irinee şi vei fi cruțat de chinuri. Irineu a răspuns : Fă ceea ce ți s-a poruncit, iar aceasta să n-o aştepți de la mine.

3. Probus, mînios, a poruncit ca el să fie bătut cu vergi. Irineu a răspuns : Am pe Dumnezeu, Căruia am învățat să mă închin din copilărie. Lui mă Închin, El oare mă întăreşte în toate şi Lui îi jertfesc, iar zeilor făcuți de mîini omeneşti nu pot să mă închin.

4. Probus a zis : Caută să scapi de moarte. Iți sînt de ajuns chinurile pe care le-ai suferit.

Irineu a răspuns : Sînt ferit continuu de moarte, cînd, prin chinurile pe care crezi că mi le-ai făcut, dar pe care nu le simt, primesc pentru Domnul viata cea veşnică.

5. Probus a întrebat: soție ai ?

2. Mt. 10, 33.

Irineu a răspuns : Nu am.

Probus a întrebat : Copii ai ?

Irineu a răspuns = Nu am.

Probus a întrebat: Părinți ai ?

Irineu a răspun : Nu am.

6. Probus a zis : Dar aceia care au fost în şedința trecută şi plîn-geau, cine erau ? Irineu a răspuns : Este o învățătură a Domnului meu Iisus Hristos, care spune: «Cel ce iubeşte pe tată, ori pe mamă, ori pe soție, sau pe fii, sau pe frați mai mult decît pe Mine, nu-Mi este Mie vrednic» [3].

7. Astfel, Irineu, privind la Dumnezeu spre oer şi luînd aminte la făgăduinţele Lui, dispreţuind toate, mărturisea că nu cunoaşte şi nu are nici un părinte, afară numai pe Dumnezeu.

8. Probus a zis : Jertfeşte măcar pentru copii. Irineu a răspuns : Copiii mei au acelaşi Dumnezeu pe care-L am şi eu, Care poate să-i mîn-tuie. Tu, însă, fă ceea oe ţi s-a poruncit.

9. Probus a zis : Te sfătuiesc, tinere, jertfeşte, ca să nu te dau chinurilor.

Irineu a răspuns : Fă ceea ce vrei. Vei vedea chiar acum cîtă putere de răbdare îmi va da Domnul Hristos faţă de cursele tale.

10. Probus a zis : Voi da sentinţa cu privire la tine.

Irineu a răspuns : Iţi voi mulţumi, dac-o faci.

11. Probus, dînd sentinţa de condamnare, a zis : Poruncesc ca Irineu, cel ce nu s-a supus hotărîrilor împărăteşti, să fie aruncat în fluviu.

12. Irineu a răspuns : Aşteptam feluritele tale ameninţări şi multele tale chinuri, ca, după acestea, să mă dai săbiei. Tu, însă, nu m-ai supus la nici una din acestea. De aceea te rog să faci aceasta, ca să cunoşti în ce fel s-au deprins creştinii să dispreţuiască moartea pentru credinţa lor în Dumnezeu.

V.

1. Probus, mîniat, deci, pentru credinţa prea fericitului bărbat, a poruncit ca să fie tăiat cu sabia.

2. Iar Sfîntul martir al lui Dumnezeu, primind-o ca pe o a doua biruinţă, mulţumind lui Dumnezeu, s-a rugat, zicînd : îţi mulţumesc,

3. Mt. 10, 37 i Lc. 14, 36.

Doamne, Iisuse Hristoase, care prin felurite pedepse şi chinuri, mi-ai dat tărie şi m-ai socotit vrednic să mă fac părtaş măririi Tale celei veşnice.

3. Şi după ce a ajuns la podul care se numeşte al lui Basent, dez-brăcîndu-se de hainele sale şi ridieînd mîinile spre cer, s-a rugat zicînd :

4. «Doamne Iisuse Hristoase, Care ai binevoit să pătimeşti pentru mîntuirea lumii, fă să se deschidă cerurile Tale, ca îngerii să primească sufletul servului Tău Irineu, cel ce moare pentru numele Tău şi pentru poporul Tău, care sporeşte în Biserica Ta universală de Sirmium.

5. Iţi cer şi mă rog milostivirii Tale să mă primeşti şi pe mine şi să binevoieşti a-i întări pe aceştia în credinţa Ta».

6. Şi astfel, fiind tăiat cu sabia de ostaşi, a fost aruncat în rîul Sava (afluentul Dunării).

VI.

A primit mucenicia slujitorul lui Dumnezeu sfîntul Irineu episcopul cetăţii Sirmium, în ziua a VUI-a înaintea idelor lui Aprilie (6 aprilie), sub împăratul Diocleţian şi guvernatorul Probus, împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, a Cărui mărire este în vecii vecilor. Amin».

INDICELE TEXTULUI LATIN

I. CUVINTE LATINE CREŞTINE intrate în fondul principal de cuvinte latine al limbii române

*) Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar ultima indica pagina.

II. ALTE CUVINTE LATINE care au intrat ta majoritate în fondul principal de cuvinte latine al limbii române

INDICE SCRIPTURISTIC •

INDUCE REAL ŞI ONOMASTIC

•) Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, Iar ultima Indici pagina. Cifrele arabe cu numerele între 207—214 se referă la paginile Introducerii.

Ş

T

T

U

V

ACTELE SFINTULUI EUPLUS

(t 12 a u g u s t 304)

INTRODUCERE

Sfîntul Euplus sau Euplius, diacon al Bisericii din oraşul Catania din Sicilia, a pătimit ca martir pentru Domnul Hristos In această localitate, la 12 august 304, după cel de al patrulea edict de persecuție dat în ianuarie-febmarie 304 de Împărații Diocleţian (284—305) şi Maximian Hercule (286—305).

Actele martirice ale Sfintului Euplus *ni s-au păstrat în forma lor originală, în două versiuni, una* **în limba greacă,** *mai sobră şi scurtă, iar alta în* **limba latină, cu** *amănunte mai multe despre arestarea, Judecarea şi condamnarea sa. Cele două versiuni se completează una pe alta;* de **aceea** *aghiogralii le-au publicat pe amlndouă, ele dîndu-ne o imagine precisă şi adevărată despre martiriul Sfintului Euplus. Actele Sfintului Euplus reproduc aproape exact cele două procese-verbale de judecată şi condamnare la moarte a diaconului Euplus, primul datat la 29 aprilie 304, iar al doilea la 12 august 304, după cum ni s-au păstrat în versiunea greacă, pe care creştinii şi le-au procurat de la grefa tribunalului din Catania*[1]*. In versiunea latină, cele două procese-verbale poartă data de 12 august 304, lăsîndu-ne să înțelegem că arestarea, judecarea şi martiriul Sfintului Euplus s-au petrecut în aceeaşi zi*[2]*, ceea ce e puțin probabil, deoarece se cunoaşte că autoritățile romane erau foarte grijulii cu respectarea formelor juridice. La începutul secolului al W-lea, autoritățile romane nu doreau atît de mult condamnarea creştinilor, cît întoarcerea lor la credința strămoşească, greco-romană, şi lăsau celor învinuiți de creştinism un oarecare timp de gîndire, spre* **a reveni Ia cre-***dința în zei. Credem, de aceea, că cele două date furnizate de versiunea greacă, 29 aprilie 304, cînd diaconul Euplus s-a prezentat de bună voie la tribunalul din Catania, declarlnd in fața guvernatorului Slciliei, Cal-vlsianus, că este creştin şi vrea să moară pentru Hristos, iiind judecat în primă instanță, şi* 12 *august 304, cînd a fost judecat pentru* **a doua** *oară de guvernatorul Calvisianus, supus la chinuri* **si** *condamnat la moarte prin*

1. Panaiot C. Hristu, op. ***cit.*****, p. 81—821** ***Actele lui Euplus.*** **A. RecensAo Graeca, ed. H. Musurillo,** ***The Acts oi the Christlan Martyrs,*** **Oxford, 1972, p. 310 şl 312.**

2. ***Actele lui Euplus.*** **B. Recensio Latina, ed. cit., p. 314 şl 316.**

sabie, corespund realității Istorice.

In versiunea greacă, Calvisianus poartă titlul de **xopp^xtmp — cor-***rector Sîclliae, adică cel ce are autoritatea să judece*

procesele, care, de obicei, era şi guvernatorul provinciei respective[3].

In cele ce urmează, luăm informaţiile după versiunea latină, care este mal cuprinzătoare.

Diaconul Euplus din Catania s-a prezentat de la sine în faţa tribunalului din Catania **si a început** *să strige; «Sînt creştin şi doresc să mor pentru numele lui Hristos *.*

*Auzind aceasta, guvernatorul Siciliei, Calvisianus, a poruncit ca Euplus să intre în sala de şedinţe a tribunalului. El purta cu sine Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca şi Ioan. Văzlndu-1 cu acestea, Maximus, un prieten al lui Calvisianus, i-a zis : Nu se cuvine să porţi cu tine astfel de scrieri contra poruncii împărăteşti *. Este aici o referinţă la interzicerea cărţilor creştine de cult, decretată de împăraţii Diocleţian şi Maximian Hercule prin primul lor edict de persecuţie promulgat la 23 februarie 303 la Nicomidia, In Bitinia.*

Guvernatorul Calvisianus a început apoi primul Interogatoriu. L-a întrebat mai întîi pe Euplus de unde are cărţile şi l-a pus apoi să citească din ele. Stîntul Euplus deschizînd, a citit din Evanghelia după **MATE/: «Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că a lor este împărăţia cerurilor»** [8]. *Apoi a citit din Evanghelia după Marcu, următorul verset prescurtat:* **«Cine vrea să vie după Mine, să-şi ia crucea şi să Mă URINEZE»**[7].

Binelnfeies, *guvernatorul Calvisianus, neînţelegînd sensul cuvintelor Evangheliei, l-a întrebat pe Euplus ce înseamnă ele. Iar Euplus a răspuns că* **«este LEGEA Domnului meu... Iisus Hristos, Fiul Iul Dumnezeu CEL viu»**[8].

3. Pentru titlul de *conector — correctorvs* vezi: Anton von Premerstein, In A. Pauly-G. Wdssowa, W. Kroll, Reatencyclopadle der classlscnen Artertumswissen-SCHAFT, Bamd IV, Stuttgart, 1901, col. 1646—1856.

4. *Actele lut Euplus,* Recerteio Latina, I, 1, ed. cit., p. 314.

5. *tbhtom,* I, 2, ed. *cit.,* p. 314.

6. Ml. 5, 101 Ibtdem, 1, 5, ed. cit., p. 314

7. Mc. 8, 34 | *Ibidem,* I, 5, ed. cit., p. 314. Textul complet al versetului dta Mc. 8, 34 este acesta i «*Oricine voieşte să vini după Mine, Bă se lepede de sine, să-şi la* ciucea *şi să urmeze* Mie».

Ş. Acteie *Iul Buplm.* Recemsdo Latina, t, 6, ed. cit., p. 314.

*Guvernatorul a socotit că mărturisirea Iul Euplus este completă şl a poruncit să iie supus la chinuri *. Cu aceasta se termină primul proces-verbal.*

Cel de al doilea proces-verbal a fost redactat de autoritatea romană a tribunalului din Catania la 12 august 304, cînd Sfîntul Euplus a iost supus unul nou interogatoriu.

Guvernatorul Calvisianus 1-a întrebat dacă-şi menține prima mărturisire, iar Sfîntul Euplus a declarat: «Cele pe care le-am spus atunci — la 29 aprilie 304 **— ie** *mărturisesc şi acum: sînt creştin şi citesc dumnezeieştile Scripturi»* [10].

Pentru că nu a predat cărțile interzise, guvernatorul a poruncit să fie chinuit. Apoi 1-a îndemnat să se lase de nebunia lui, să adore zeii, pe Marte, Apolo şi Esculap. Iar Sfîntul Euplus a zis : **«Eu ador pe Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt ,• ador Sfînta Treime, în afară de Care nu există (alt) Dumnezeu». «Să piară zeii oare n-au făcut cerul şl cele ce sînt într-însele»** [u].

Vdzînd *guvernatorul Calvisianus că nu-1 poate convinge să sacrifice zeilor, cum prevedea cel de al patrulea edict de persecuție al împăraților Dioclețian şi Maximian Hercule din ianuarie-februarie 304, a poruncit ca Sfîntul Euplus să fie chinuit. Iar pe cînd îl chinuiau cu cruzime, Euplus se ruga, repetînd: «îți mulțumesc Ție, Hristoase; ajută-mi Hristoase f pentru Tine pătimesc, Hristoase»* [12]. *Apoi, guvernatorul Calvisianus a pronunțat de pe o tăbliță sentința de condamnare la moarte prin sabie, care s-a executat în aceeaşi zi, 12 august 304. Trupul său* **a** *fost înmormântat cu mare cinste de creştini, iar pomenirea sa se face cu mare pompă pînă* **azi în** *oraşul Catania din Sicilia, unde a devenit unul dintre Sftnții cei mat populari.*

Sfîntul Euplus face parte dintre «martirii de bună voie» ai Iul Hristos, ca şi Sfînta Agatonica[*3], *din timpul persecuției Împăratului Deciu (249 – 253).*

Actele martirice ale Sfîntului Euplus, *în versiunea greacă şi latină, sînt autentice, întrucît ele reproduc aproape integral cele două procese-*

9. *Ibidem,* I, ed. *cit.,* p. 314.
10. *Ibidem,* II, 1. ed. *cit.,* p. 316.
11. *Ibidem,* II, 5, ed. *cit.,* p. 316. Textul citat din Sfînta Scriptură e din profetul Ieremia 10, 11 şi din Faptele Apostolilor 4, 24,
12. *Ibidem,* II, 6, ed. *cit.,* p. 316 şl 318.
13. *Martiriul Sfinților Carp, Papii şi Agatonica,* 42—46, ed. H. Musurillo, op. *cit.,* p. 28—28. text grec cu traducere engleză.

verbale de Judecare, cu data de 29 aprilie şi 12 august **304", pe** *care creştinii şi le-au procurat de la grefa tribunalului roman din Catania şt le citeau în biserici, în fiecare an, la aniversarea martiriului Sfintului Euplus, în larma lor originală, pentru zidirea morală \şi spirituală a credincioşilor. Valoarea lor istorică este mare, pentru că ne informează precis şi real despre modul In care s-au aplicat prevederile celor patru edicte de persecuție ale impăraților Dioclețian, Maximian Hercule şi Galeriu, dintre anii 303 – 304, In Sicilia şi Italia, guvernate atunci direct de împăratul Maximian Hercule.*

Sinaxarul Bisericii de Constantiiiopol *menționează aniversarea Sfintului Euplus la 11 august*[ls], **Bibliotheca hagiographica Graeca**[16] **ia** *11 şi 12 august,* **Bibliotheca hagiographica Latina** [17] **ia** *12 august, Iar* **Acta SANCTORUM Augusti,** *la 12 august*[18].

* *

Am folosit pentru traducerea din greceşte şi latineşte a Actelor Sfintului Euplus, ed. Panaiot C. *Hristu, Tâ* MAPTOPTA -RFFIV DPXAÎWV **xpt**<"IAVFFIV.. TEXT <*in limba greacă veche cu* **traducere în** *limba neogreacă, Tesalonic, 1978, p. 328*—**335,** *care publică numai versiunea greacă*; **ed.** *H. Musurillo,* **op. cit.,** *A. Recensio Graeca, p. 310—313, cu traducere engleză;* B. *Recensio Latina, p. 314*—**319, cu** *traducere engleză şi ediţiile: R, Knopt, G. Kruger,* **G.** *Ruhbach,* **op. cit., p.** *100—101, versiunea greacă; p. 101*—**102,** *versiunea latină ; H. Delehaye,* **Arata Saractorum. Propylaeum**

14. *Actele* ***Iul Euplus,*** **A. Recensio Graeca, I—II, ed. H. Musurillo, p. 310—312s** RECENSIO **Latina, I—II, ed. cit, p. 314—318.**

Studii: A. G. Haimiman, ***Les martyrs de la Grande Persecution*** **(304—311), Paris,** 1079» A. **Momigliiano,** ***The Contlict between Paganism and Christianity in the Pourth Contur?,*** **Oxford, 1963; A. Aufoert,** ***Euplus,*** **în «Dictionaire d'histoire et geographie •Cdi»i*sticrue», 15 (1963), col. 1418 j A. P. Frutatz,** ***Eupllus,*** **ta «Lexikon fur Theologie und** KIRCHE», **3-e- Auflage, Freiburg im Breisgau, 1959, col. 1186; F. Gorsaro, Sfudf** ***tul documentl agiographicho intorno al martirio dl S. Euplo,*** **In «Orpheus» 4 (1957),** P. 39**—62 | retipărit la Gatanio, în Sicilia, 1957, cu un appendix cu traducere italiană după cele mai bune surse ; G. Riciotti,** ****La era del martiri*. II Cristianesimo da Diocleztano a Constantlno,*** **Roma, 1953; P. Franchi de Cavalieri, S.** ***Euplo. Note Agiogratl-***CILE, ⁊, **In «Studi e Testi», 49, Roma, 1928, p. 1—54; Text p. 47—48 ; F. Florian,** ***Unter-suchungen zur Dloklettanlschen Veriolgung,*** **Giesse, 1928; K. Stade, Der** ***'Polltlker*** **D/o-*kletian und die letzte grosse Chrlstenverlolgung,*** **Frankiurt, 1926; P. Allard,** ***Le persecution de Dlocletlen et le triomphe de l'Eglise,*** **t. I, 3-e ed., Paris, 1008, p. 431—435.**

15. Synaxarfum ***Eccleslae Constantlnopolitanae. Propyleum ad Acta Sanctorum Novembris,*** **ed. H. Delehaye, BruxelHs, 1902, col. 881, 33—884.**

16. Ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a Bruxelles, 1957, p. 192—193, nr. 629—630.

17. Ed. Socii BoEamdiaint, t. I, ed. 2-a, Bruxelles, 1949, p. 409—410, nr. 2727—2734.

18. Acra ***Sanctorum Augusti,*** **t. II (36), Partssis et Romoe, 1867, col. 721—722. Vezi** ***Ibidem:*** **J. Plnnlus,** ***De Sancto Euplo vel Euplio dlacono et martyre Catanae in Sicilia.*** **Commentarius praevius (12 august), col. 710—7211.**

Decembrts, *Bruxellis, 1940,* **p. 334;** *P. Pranchi de'Cavalieri,* **S. Euplo. Note agiografice, 7,** *«Studii et Testh, 49, Roma, 1928,* **p. 1—54,** *text* **p. 47—48; Acta Sanetorum Augusti** *(12 august), t. II, p. 721—722, are numai versiunea latină; Th. Ruinait,* **Acta martyrum sincera et selecta,** *Ratisbonae, 1859, p.* **437—***438, are numai versiunea latină, precedată de o introducere a lui Joh. Bollandus,* **In Acta Samcti Bupli martyris, p. 436—437.** *Textul latin al lui Th. Ruinart este luat după textul publicat în Surius,* **Viitae Sancitorum,** *t. VII, Coloniae (Koln), 1576 altă ediţie VIII (1618), p. 105—106.*

Am consultat, de asemenea, traducerile : P. Hanozin, **La Geste des Martyrs,** *Paris, 1935, p. 215—***218,** *traducere franceză;* **A.** *Hamman,* **La Gesta dei martiri,** *Milano, 1958, p. 261—***264** *; H. Leclercq,* **Les martyrs, r.** *II,* **Le troisieme siecle. Diocletien,** *Paris, 1903, p. 234—***235,** *traducere franceză.* j_ 7*'^%

In limba română nu avem nici o traducere. Traducerea noastră este prima.

ACTELE LUI EUPLUS

(t 12 a u g u s t 304) A.

VERSIUNEA GREACA

I.

1. Era în timpul împăraților noştri, Diocleţian (284—305), în al nouălea consulat, şi Maximian (286—305), în al optulea consulat, cu trei zile înaintea calendelor lui mai (29 aprilie), în prea strălucita Catania (din Sicilia), cînd, în fața uşii tribunalului, Euplus a strigat şi a spus acelora : «Vreau să mor, căci eu sînt creştin». Calvisianus, prea strălucitul guvernator, a zis : «Să intre cel ce a strigat». Şi cînd a intrat în sala de şedinţe fericitul Euplus, care purta sfintele Evanghelii, 2. prea strălucitul Maximus [1] i-a zis: «Ai un lucru neîngăduit şi protivnic împăraților noştri».

Calvisianus guvernatorul a întrebat: «De unde sînt acestea ? au fost aduse din oasa ta ?»

Fericitul Euplus a spus : «Eu n-am casă, aceasta şi Domnul o ştie».

3. Calvisianus a zis : «Tu ai adus acestea aici ?» Euplus a spus : «Au fost aduse de mine, precum însuţi vezi».

Calvisianus guvernatorul a zis : «Şi eu ştiu că tu le-ai adus înaintea mea, fiind eu de față. Ce sînt, deci, acestea ? Citeşte şi spune-mi».

4. Iar cînd a citit din Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu, Luca şi Ioan, Calvisianus guvernatorul a zis către fericitul Euplus: «Ce sînt acestea ?»

Fericitul Euplus a spus : «E legea Domnului Dumnezeului meu, pe care am primit-o de la El».

5. Calvisianus a zis: «Spune-ne nouă, de la cine ai luat acestea ?»

1. Maximus era un prieten al guvernatorului Calvisianus, dar nu cunoaştem ce funcţie Îndeplinea el la Catania !n Sicilia. In textul grec, Calvisianus este numit cor-rector — ■t.oppiv.zwf, adică cel ce face dreptate, judecător, pentru că guvernatorii romani din provincii judecau şl procesele mal grave dintre cetățenii romani.

Fericitul Euplus a răspuns : «Ţl-am spus, într-adevăr, că le-am primit de la Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu».

Calvisianus a zis : «Pentru că mărturisirea lui este clară pentru noi, să fie adus (la judecată) în public».

II.

1. In timpul împăraților noştri, Diocleţian, în al nouălea consulat, şi Maximian, în al optulea consulat, cu o zi înaintea calendelor lui august, (12 august), în cetatea Catania, sta la mijloc, înaintea scaunului de judecată, fericitul Euplus.

Calvisianus guvernatorul i-a zis : «Să i se reamintească, cele pe care le-a mărturisit mai înainte ,• ce spui, deci, în ziua de azi, arată-ne nouă».

Fericitul Euplus a zis : «Cele pe care le-am spus atunci, iată şi acum le mărturisesc».

2. Calvisianus guvernatorul a zis : «Păstrezi cărțile interzise ?»

Fericitul Euplus a spus : «Le păstrez».

Calvisianus i-a zis : «Şi unde sînt?» («Să vedem ce conțin?») Fericitul Euplus a răspuns = «Sînt la mine». Calvisianus a zis : «Dacă acum le ai, adă-ni-le aici».

Fericitul Euplus a spus : «Sînt aici».

Calvisianus prefectul a zis : «Euplus să fie chinuit şi bătut pînă ce va făgădui că va jertfi zeilor».

Deci, fiind mult chinuit, a îndurat pînă la sfîrşit lupta muceniciei sale şi a primit cununa credinței adevărate.

Calvisianus guvernatorul, dînd hotărîrea de judecată, a zis: «Potrivnicii şi duşmanii măriților noştri zei, care nu cinstesc şi nu se supun stăpînilor şi pururea cinstiților noştri împărați, rătăcind de bună voie față de ei, aceştia să fie îndată nimiciți».

3. «De aceea poruncim ca Euplus cel nelegiuit, care a rostit cuvinte neînțelepte la prea dreapta noastră judecată, după ce va fi supus la chinuri groaznice, să împlinească sentința prin sabie».

4. Şi astfel a dobîndit fericitul Euplus cununa cea neveştejită de la Hristos, Dumnezeul nostru, căci Lui se cuvine slava şi cinstea, împreuna cu prea sfîntul, curatul şi de viață făcătorul Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

B. VERSIUNEA LATINA I.

1. In timpul celui de al noulea consulat al lui Diocleţian (284—305) şi al optulea al lui Maximian (286—305), în ajunul idelor lui august (12 august), pe oîmd se afla în fața uşii tribunalului din Catania (în Sicilia),

diaconul Eupllus [1] a strigat, zicînd : «Sînt creştin şi doresc să mor pentru numele Iui Iisus Hristos».

Auzind acestea Calvisianus [2] guvernatorul a zis : «Să intre cel ce a strigat».

2. Iar după ce Buplius a intrat în sala de şedinţe a judecătorullui, *purtlnd cu sine Evangheliile,* unul dintre prietenii lui Calvisianus, cu numele Maximus, a zis: «Nu se cuvine să porţi cu tine astfel de scrieri, contra poruncii Împărăteşti».

3. Calvisianus guvernatorul a zis către Eupllus : «De unde sînt acestea ? Din casa ta le-ai adus ?»

Euplius a răspuns : «N-am casă. Aceasta o ştie şi Domnul meu, Iisus Hristos».

4. Calvisianus prefectul a zis : «Tu ai adus acestea aici ?»

Eupllus a răspuns : «Eu le-am adus aici, precum vezi tu însuţi; m-au găsit împreună cu ele».

Calvisianus a zis : «Citeşte-le».

5. Euplius, deschizînd, a citit: «*Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că a lor este împărăţia cerurilor*» [3]. Şi în alt loc : «*Cine vrea să vie după Mine, să-şi ia crucea sa şi să Mă urmeze*» [4].

6. După ce (Euplius) a citit acestea şi altele, Calvisianus guvernatorul a zis : «Aceasta ce vrea să fie ?».

Euplius a zis : «Este legea Domnului meu, oare mi s-a predat mie». Calvisianus prefectul a zis : «De cine ?»

Euplius a răspuns: «De Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Cel viu».

Calvisianus guvernatorul, întrerupîndu-1, a zis : «Fiindcă ne-a făcut cunoscută mărturisirea *Im,* să fie dat chinuitorilor şi să fie interogat sub chinuri». Şi după ce a fost predat, a început a doua cercetare prin întrebări.

II.

1. In versiunea latină, Euplus este numit Euplius şi era diacon, ceea ce nu ne spune versiunea greacă.

2. Calvisianus poartă titlul de *consularis,* — fost consul, în versiunea latină. Vezi ed. H. Musurillo, op. cit., p. 314—316. O singură dată, la capitolul II, 6, ed. *cit,* p. 316, este numit *praelectus.*

3. *Mt. 5,* 10.

4. Mc. 8, 34. Versetul complet este astfel: «Oricine voieşte să vină după Mine, si se lepede de eline, să-şi la crucea şi să urmeze Mie».

1. In timpul celui de al doilea consulat al lui Diocleţian şi al optulea a] lui Maximian, în ajunul idelor lui august (12 august), Calvisianus guvernatorul a zis către Euplius, oare era chinuit: «Cele ce le-ai spus la mărturisirea ta astăzi, ce zici acum despre ele ?»

Euplius, însemniîndu-şi fruntea (cu semnul aruicii), cu mima liberă, a zis :

«Cele oe le-am spus atunci, le mărturisesc şi acum. Eu sînt creştin şi citesc dumnezeieştile Scripturi».

2. Calvisianus a zis : «De ce le-ai păstrat la tine şi nu ai predat aceste scrieri pe oare împărații le-iau interzis ?». '

Euplius a răspuns : «Fiindcă sînt creştin şi nu se cuvenea să le predau ; e mai bine să mor decît să le predau; în acestea este viața cea veşnică; cine le predă pierde viața de veci; ca să n-o pierd, pe aceasta dau viata mea».

3. Calvisianus, întrerupîndu-1, a zis : «Euplius, care n-a predat Scripturile, potrivit poruncii împăraților, ci le-a citit poporului, să fie chinuit».

Şi pe cînd îl chinuiau, Euplius a zis : «Iți mulțumesc. Ție Hristoase ; apără-mă, căci pentru Tine pătimesc».

4. Calvisianus guvernatorul a zis: «Lasă-te, Euplius, de această nebunie, adoră zeii şi vei fi eliberat».

Euplius a zis : «Ador pe Hristos şi urăsc pe zei ,• fă ceea ce vrei, eu sînt creştin; am dorit aceasta de mult t i m p f ă loeeia oe vrei; adaogă şi altele, eu sînt creştin».

După ce a fost chinuit mult timp, (prigonitorii) au poruncit să înceteze chinurile.

5. Calvisianus a zis : «Nenorocitele, adoră zeii. Adoră pe Marte, Apollo şi Esculap».

Euplius a zis : «Eu *ador pe Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt; ador Sfînta, Treime, în afară de Care nu există (alt) Dumnezeu». «Să piară zefl care* n-au fdcuf cerui *şi pămîntul şi cele ce sînt într-însele*[s]*. Sînt creştin».*

6. Calvisianus prefectul a zis : «Jertfeşte, de vrei să fii eliberat».

Euplius a zis : «Mă jertfesc pe mine numai lui Hristos Dumnezeu ; nu am ce să fac mai mult; degeaba te sileşti: silnt creştin».

Calvisianus a poruncit să fie iarăşi chinuit mai tare. Şi pe cînd 11 chinuiau, Euplius a zis : «Iţi mulţumesc, Ţie, Hristoase». Şi repeta Intr-una. Dar, părăsindu-1 puterile, rostea acestea sau altele numai cu buzele şi fără glas.

III.

1. Calvisianus, intrînd înăuntrul sălii de şedinţe, a dictat hotărîrea de judecată şi, ieşind afară, aducînd tăbliţa, a citit:

«Poruncesc ca Euplius creştinul, care a dispreţuit pe împărat, a ocărit pe zei şi nu s-a căit, să fie ucis cu sabia. Luaţi-1».

2. Atunci i s-a atîrnat de gît Evanghelia, cu care fusese arestat, iar un crainic striga acestea: «Euplius creştinul, vrăjmaşul zeilor şi al împăraţilor».

3. Euplius, vesel, repeta mereu : «Mulţumesc lui Hristos Dumnezeu».

Iar cînd a fost adus la locul execuţiei, îngenunchind, s-a rugat mai mult timp. Şi iarăşi mulţumind, şi-a întins gîtul şi a fost tăiat de călău. Trupul său a fost ridicat după aceea de creştini şi fiind uns cu miresme, a fost înmormîntat.

INDICE SCRIPTUMSnC *

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

• Cifra romana se referă la capitol, a doua cifră (arabă), Ia paragraf, Iar ultima la pagină. Cifrele arabe Intre 229—233 se referă la paginile Introducerii.

MARTIRIUL SFINTULUI DASIUS (ţ

20 nolimbrle 304)

INTRODUCERE

După cel de al patrulea edict de persecuție, promulgat de Împărații Diocleţian (284—305) şi ginerele său, Maximian Galeriu (292—311) In ia-nuarie-februarie 304, prin care amenința cu pedeapsa cu moartea pe creştinii care nu sacrifică zeilor, a fost martirizat, la Axiopolis (Hinog, Cernavoda,)ud. Constanța) sărbătorit şi la Durostorum (Silistra), la 20 noiembrie 304, soldatul roman Dasius [1]*. Ei servea ca ostaş in* **Legio XI Claudia,** *care staționa la Dunăre, din secolul al II-lea, adusă de împăratul Traian (98—117) în cetatea Durostorum (Silistra), pe atunci reşedința provinciei romane Moesia Inferior, avînd comandant în anul 304 pe* **le-gahis Bassus** [2]**.**

Motivul arestării şi condamnării la moarte a sfintului Dasius este următorul:

Era obiceiul, larg răspîndit, mai ales printre soldații romani de la Dunăre, ca pentru sărbătoarea Saturnaliilor care se celebrau şapte zile, la început, între 17 şi 24 decembrie în fiecare an, apoi la 1 ianuarie şi în zilele următoare, în cinstea zeului grec Cronos, la romani Saturn, zeul timpului, să se aleagă la sorți dintre soldați un rege al Saturnaliilor, care se îmbrăca cu hainele şi insignele zeului Saturn, avînd permisiunea ca timp de treizeci de zile înaintea sărbătorii, mergînd în fruntea unui cortegiu de soldați, să se dea la tot felul de petreceri, **excese** *şi desfrîurl, după exemplul lui Saturn, spre ilaritatea şi hazul mulțimii. Iar după tre*cerea celor treizeci de zile de distracții şi desfrîuri, cel ales rege era Jertiit pe altarul zeului Cronos sau Saturn, prin săbiile soldaților [3].

1. H. Musurillo, *The acts ot the christian martyrs,* Oxford, 1972, p. XL. *Martiriul Sllntulul Dasius,* ibidem, p. 272—279, text grec cu traducere engleză.

2. Ritterling, *Legio XI Claudla,* In A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll, Real-Bneyclo-pădle der klassischen Altertumswissenschaft, Band XH, Stuttgart, 1925, col. 1690— 1704 j A. Rădulescu-Ion Bitoleanu, *Istoria romanilor dintre Dunăre şl Mare. Dobrogea,* Bucureşti, 1979, p. 98 şi 104. *Istoria României,* ed. Academiei R. P. Române, t. I, Bucureşti, 1960, p. 486—487 t V. Părvem, *începuturile vlefll romane la gurile Dunării,* Bucureşti, 1923, p. 1401 V. Culică, *Bstampllle de la XI-e legton Claudla de* Durostorum, Jn «Dacia» N.S., XXII (1978), p. 225—237.

Sărbătoarea Saturnaliilor era foarte populară în Imperiul roman şi dura mai multe zile. In timpul sărbătorii Saturnaliilor toți oamenii se socoteau egali, iar sclavii petreceau împreună cu stăpînii lor şi-şi permiteau toate licențele şi plăcerile, în amintirea vîrstei de aur, după credința lor, cînd zeul Saturn era atotputernic[4].

Sărbătoarea Saturnaliilor are origini foarte vechi. Ea era asemănătoare cu sărbătoarea Saceelor — -J] eop-c/j xffiv Saxaîwv — *la perşi şi la sici, populație de origine iraniană, care locuia în*

Pont şi Capadocia. In *cadrul ei aveau loc şi sacriticii umane* [5]. *De la perşi, ea s-a râspîndit în Babilon, în cinstea zeiței Iştar şi în provinciile Asiei Mici, unde* se *sărbătoarea cu mare pompă în oraşul Zela din Pont, în cinstea zeiței Ana-itis. Sicii erau înrudiți cu populațiile trace din Asia Mică şi Peninsula Balcanică, precum şi cu geto-dacii de la sudul şi nordul Dunării*[6], *încît se explică popularitatea sărbătorii Saturnaliilor printre soldații romani de la Dunăre, unde mulți dintre ei erau de origine orientală.*

Pentru Biserică, grav era faptul că chiar şi unii creştini participau la sărbătoarea Saturnaliilor, în secolul al PV-lea, la calendele lui ianuarie. Aceştia, cum ne relatează Aatul martiric al Sfîntului Dasius, «deşi se numesc creştini, merg cu pompă măreață, *schimbîndu-şi firea lor şi se îmbracă în chipul şi înfățişarea diavolului. îmbrăcați în piei de capră, schimbîndu-şi înfățişarea, ei leapădă chipul cel bun în care s-au renăscut (prin Taina Botezului) şi reiau chipul cel rău în care s-au născut»* [7].

Sfîntul Dasius a fost ales prin sorți de camarazii săi ca rege al Saturnaliilor la 17 noiembrie 304, pentru ca în răstimpul celor treizeci de zile dinaintea calendelor lui ianuarie să îndeplinească rolul zeului Sa-

3. Martiriul Sfîntului Dasius, I, 1—3, **II—V,** 1—3, **ed. cit., p.** 272—274. **Studii: M. P. Nilson,** ***Saturnalia,*** **la A. Pauly-G. Wlssowa-W. Kroll und Kurt Wite, Real-En-cyclopfldie der klassischen Altertumswissenschaft, zweite Reiht (R.Z.),** 2-er **Band, Stuttgart,** 1923, **col.** 201—211 **; J. Geffcken,** ***Die Verhohung Christi durch die Kiregsknechte*** **lin «Hermes». Zeitschrift fur klassiche Philologie,** 41, **Berlin,** 1906, **p.** 220—229; **Wend-land,** ***Saturnalia-Konig,*** **în «Hermes», XXXIII** (1898), **p.** 176—178; **L. Parmentier-Fr. Cu-mont,** ***Le roi des saturnales,*** **în «Revue de Philologie», XXI (Paris)** 1897, **p.** 143—153; **V. Terpkova-Zamjova,** ***Jocurile carnavalului în Silistra în Evul mediu,*** **în limba bulgară, în Ezikovedsko-etnografski izledovanija, în cinstea lui St. Romanski, Sofia,** 1960, **p. 705**—708.

4. M. **P. Nilsson,** ***Saturnalia,*** **în Real-Encycl. cit., col.** 201—211.

5. **Dion Hrysostomos,** ***Oratio IV.*** **LTepi SaoiXeîaî,** 161—162, **ed. L. Dindorfius, t. I, Lipsite (Teubner),** 1857, **p.** 76; **T'Jiv** T«W **Eaxaîwv** ***iopz-fiv,*** **îjv Hipaat âfouaiv; H. Leclercq, Dasius, In «Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie», t. IV, Paris,** 1920, **col. 272—283.**

6. **L. Parmentier-Fr. Gumont,** ***art. cit.,*** **p.** 144—146. **Pentru cultul zeului Saturn la geto-daco-romani, vezi Anton Dumitriu,** ***Cartea întîlnirilor admirabile,*** **Bucureşti,** 1981, **p.** 291—296.

7. ***Martiriul Si. Dasius,*** **III,** 2, **ed. cit., p. 274.**

tui n sau Cronos. El, însă, s-a opus cu tărie să îndeplinească acest nelegiuit obicei, încît între el şi camarazii săi de arme a izbucnit conflictul.

Sfîntul Dasius le-a răspuns cu îndrăzneală şi curaj că este mai bine pentru el să se aducă jertfă de bună voie Domnului Hristos, decît să fie jertfit de ei zeului lor, Cronos[8].

In urma mărturisirii Sfintului Dasius că este creştin, camarazii săi l-au adus la închisoare, apoi în fața legatului Bassus al Legiunii XI Claudia, spre a fi Judecat. Mărturisind şi in fața lui Bassus că este creştin, acesta l-a îndemnat să adore chipurile împăraților. Dar Stintul Dasius a refuzat, spunînd că nu se închină decît «unuia, curatului şi veşnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, Cel în trei nume şi fețe, dar de o singură ființă...; mărturisesc cu glasul credința în Sfînta Treime, pentru că, întărit fiind printr-insa, biruiesc şi nimicesc îndată nebunia diavolului» [9].

In cele din urmă, legatul Bassus, văzînd tăria credinței sale în Hristos, după ce I-a supus Ia multe chinuri, a dat sentința să i se taie capul. Mergînd spre locul de execuție, Sfîntul Dasius a răsturnat vasele de tă-mîlere şi statuile Idolilor[10].

Tăierea capului Sfintului Dasius s-a săvîrşit, cum spune actul său martiric în **cetatea Durostor,** *la trei zile după alegerea sa ca rege al Saturnaliilor, adică la 20 noiembrie 304, într-o zi de vineri, de către ostaşul Anlcet Ioan* [11].

Textul **Martiriului Sfintului Dasius,** *nume de origine ilirică, ridică unele probleme serioase pe care le vom expune pe scurt.*

Există mai întîi îndoială cu privire la cetatea în care a fost martirizat Sfintul Dasius, dacă într-adevăr aceasta este Durostorum (Silistra) sau Axiopolis (Hinog, Cernavodă, jud. Constanța), unde Martirologiul Ieronimian menționează la 5 august[12]*, 4* [13] *şi la 18 octombrie* [li]*, precum şi la 20 noiembrie* [15] *sărbătoarea Sfintului Dasius. într-o scurtă inscripție în limba greacă, de la începutul secolului al IV-lea, descoperită în 1947, la Axiopolis, de arheologul Ion Barnea, sînt menționate numele a trei martiri: Chirii, Quindeus sau Cindeus şl* **Tasius** *sau* **Dasius.** *După opinia arheologului român, inscripția greacă arată că Sfintul Dasius din*

Durostorum a suferit moartea de martir la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), de unde moaştele lui au fost transportate la Durostorum, iar de acolo la Ancona, In Italia, In

8. *Ibidem*, **IV, 4,** *ed. cit*, **p. 274.**
9. **Ibidem, VIII, 2,** *ed. cit.*, **p. 276.**
10. *Ibidem*, **XI, 2, ed. cit, p. 278.**
11. *Ibidem*, **XII, 1—2, ed. cit, p. 276.**
12. *Martyrologium Hieronymianum*, **t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, Bruxellis, 1894, p. 101 ; t. II, pars posterior, ed. H. Delehaye et H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 418; nx. 3, 5 şi 15, la 5 august.**
13. *Ibidem*, **t. II, 1, p. 129, şi t. II, 2, p. 540 la 4 octombrie.**
14. *Ibidem*, **t. II, 2, p. 561, la 18 octombrie.**
15. *Ibidem*, **t. II, 1, p. 145, şi t. II, 2, p. 609, 610, la 20 noiembrie.**

579[16].

Este posibil, Insă, ca atît Martirologiul Ieronimian cit şi inscripția greacă descoperită la Axiopolis, în 1947, să se refere nu numai la martiriul, ci şi la cultul Sfîntului Dasius, care se sâvîrşea atît la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), cit şi în cetatea apropiată Durostorum (Silistra), aşa cum erau sărbătoriți în diferite localități şi alți martiri, deşi locul pătimirii lor nu era cel indicat de cetățile menționate de martirologii.

Mai aproape de adevăr este să rămînem în ceea ce priveşte locul pătimirii Sfintului Dasius la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), deşi actul său martiric indică clar: τJGXτJOSV 8e 6 aVrtoî Aâaio? ev iroXst Aoupoaxopq) — A pătimit Sfîntul Dasius în cetatea Durostor» [17]. *în favoarea cetății Durostor ca loc al martiriului Sfintului Dasius, a pledat în afară de actul său martiric şi faptul că, atunci cînd moaştele sale au fost transportate din Durostorum, în 579, din cauza năvălirii avarilor, în biserica Sfintului Cyriacus din Ancona, în Italia, inscripția de pe sarcofagul său, de multe secole gol, menționează cu precizie :* «'EvGaoxa xaxâxettat 6 â-rioî |*4pto« Adcaioî svex9etî â^o AwpoaxoXoo — *Aici zace Siîntul martir Dasios, adus din Durostol»* [1S]. *Acest fapt, însă, nu poate constitui un indiciu sigur că el a suferit martiriul la Durostor, ci numai că moaştele sale au stat un timp la Durostor.*

Prânz Cumont, primul editor** al **textului grec al Martiriului Siîntului** Dasius, **in 1897,** acceptă **autenticitatea** Iul, **dar e de părere că a fost re**dactat la finele secolului al VII-**lea, către

16. H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mesie*, în «Analecta Bolandiana», XXXI (1912), p. 259 şi 265—268; Teodor M. Popescu, *Martiriul Sf. Dasius*, în *Prinos închinat patriarhului Nicodlm al României...*, Bucureşti, 1946, p. 224; I. Barnea, *Arta creştină in România*, t. I, Secolele III—IV, Bucureşti, 1979, p. 9—10 şi 44, pl. 4; Idem, *Les monu-ments paleochretiens de Roumanle*, Cittâ del Vaticano, 1977, p. 101—104; Idem, O *in-icrtpțle creştină de la Axiopolis*, în «Studii Teologice», VI (Bucureşti), 1954, nr. 3—4, p. 219—2281 Radu Vulpe şi Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1968, p. 380 i TI Barnea, Monumenti paieocristiam *della Scizia Minore*, Faenza-Ravena, 1971, D. 24—27 | Idem, Quefgues *considerations sur les Inscriptions chretiennes de la Scythie Mlneure*, In «Dacia» n.s. I (1957), p. 280, fig. 6 ; Idem, *Creştinismul în Scythia Minor după Inscripții*, In «Studii teologice», VI (1954), nr. 1—2, p. 81 ; Idem, Monumente *de* arid *creştină descoperite pe teritoriul R. S. România*, In «Studii teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 296—297; Idem, In legătura cu inscripția despre mucenicii de *la Axiopolis*, In «Ortodoxia», VI (1954), nr. 4, p. 585—587; A. Grabar, Martyrium. *Recherches sur le culte des reliques et l'art chretien antique*, t. II, Paris, 1946, p. 488—493; Ioan I. Muşat, *Istoricul oraşului Cernavodă*, Bucureşti, 1968; R. Netzhammer, *Die chrlstllche Märtyrer am Ister*, Bucureşti, 1938, p. 3.

17. Martiriul Sfintului Dasius, XII, 2, ed. cit., p. 278; Pentru Axiopolis (Hinog, Oernavodă), vezi I. Barnea,, *Arta creştină în România*, I, Secolele III—IV, Bucureşti, 1979, p. 9—10 şl 44.

18. N. Natalucci, *Antichită cristiane di Ancona*, Ancona, 1934, p. 74—78, fig. 80 ; G. Mercatl, *Per la storia dell'urna di S. Dasio martire*, în Atti della Pontificia. Academia Romana dl Archeologia, Rendiconti, t. IV (1925—1926), Roma, 1926, p. 59—74; Reprodus In voi. *Opere minori*, Vatican, 1936, p. 318—336; Franz Cumont, *Le tombeau de Saint Dasius de Durostorum*, în «Analecta Bollandiana», XXVII (1908), p. 369—372; P Frnnchi de' Cavalier!, *Dasius*, In «Nuovo bulletino di archeologia cristiana», X (1904) p. 20—22.

***679, cînd** Moesla **a fost** pierdută pentru Imperiul roman **de răsărit,** datorită invaziei bulgarilor, **după** un text latin original **din** secolul al **TV**-lea, la scurt timp **după** eveniment, avînd în vedere că în provincia Moesla se vorbea curent limba latină*[19].

Alți istorici şi aghiograii, dintre care cităm pe J. Geffcken [M], *H. Delehaye* [21], *j. Zeiller* [22], *au exprimat serioase îndoieli asupra autenticității actului martiric al Sfîntului Dasius.*

Cu totul lipsită de temei este părerea lui Radu Constantinescu, care, în mod eronat şi tendențios, afirmă că Passio Dasii, *«acest mic roman, nu era un izvor care ar putea să ne inspire încredere, şi tot ce aflăm aici privitor la sacrificarea lui Dasius, regele creştin al Saturnaliilor, nu e decît delir mitic*[23]. *«Delir mitic» nu poate fi decît afirmația eronată a d-sale, deoarece descoperirile arheologice şi informațiile martirologiilor ne arată cit de mulți martiri creştini au pătimit pe pămîntul Scythiei Minor sau Daciei Pontice (Dobrogea) şi de-a lungul Dunării, în timpul grelei persecuții a creştinilor, dezlănțuită de împărații Dioclețian şi Galeriu.*

Fără vreun temei istoric serios, Ch. Auner ***a*** *făcut din Stlntul* **Da***sius un episcop martir* [u].

Pentru cunoaşterea datei redactării textului Martiriului Sfîntului Dasius ne sînt utile două informații scoase din textul grec în forma în care a ajuns el pînă la noi.

In primul rînd, cum am văzut, în fața legatului Bassus, Slîntul Dasius mărturiseşte credința ***sa*** *în Sfînta Treime* [2S]*, aşa cum a fost ea formulată de Părinții episcopi la sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, în Simbolul de credință şi în hotârîrile lor.*

In al doilea rînd, textul Martiriului Sfîntului Dasius, vorbind despre sărbătoarea Saturnaliilor, spune că **«această necurată tradiție, care a ajuns pînă în zilele**

19. Franz Cumont, Les acles de Sainf Dasius, în «Amalecta Bollandiana», XV (1897), p. 5—11, în deosebi p. 8.

20. J. Geffcken, *Die Verhohnung Christi durch die Kriegsknechte,* în «Hermes», 41 (1906), p. 220—229.

21. H. Delehaye, *Bulletin des publlcations hagiographiqu.es,* în «Amalecta Bollan-diana», XXVII (1908), fasc. I—II, p. 217—218.

22. J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain,* Paris, 1918, p. 110—120, mai ales, p. 112—116.

23. Radu Constantinescu, *Les martyrs de Durostorum,* în «Revue des Etudes Sud-Est Europeennes», V (1967), nr. 1—2, p. 5—20, aici p. 10—11 , I. Barnea, A *propos des origines du christianisme en Scythie Mineure,* In «Dacia», XII (Bucarest, 1968), p. 417— 420, a combătut temeinic afirmațiile eronate din studiul lui R. Constantinescu.

24. Ch. Auner, *Dobrogea,* în «Dlctionnalre d'Archeologie chretienne et de Ll-turgle», IV (Paris), 1920, col. 1231—1260.

25. *Martiriul Siîntului Dasius,* VIII, 2, ed. cit., p. 276.

noastre, din nefericire, se mai păstrează încă» [26]. *Această precizare din textul Martiriului Sfîntului Dasius ne lasă deci să înțelegem că,* **în momentul cînd autorul necunoscut J-a compus,** *sărbă-toarea Saturnaliilor se mai celebra încă printre soldații romani de la Dunăre. Oficial, existența politică a Imperiului roman păgîn a încetat în* **376,** *dar* **a** *continuat Imperiul roman de Răsărit, care, sub împăratul Teo-dosie cel Mare (380—395), a devenit Imperiu creştin. Acest împărat a luat măsuri severe contra păgînismului roman, îndeosebi contra templelor şi practicilor păgîne în 381, 382 şi 392, încît, în urma acestora, sărbătoarea Saturnaliilor nu mai putea fi celebrată de soldații romani.*

Ținînd seama de cele două informații de mai sus, se poate accepta că Martiriul Sfîntului Dasius este un document autentic, pe care autorul I-a compus între 325 şi 380, mai probabil la sfîrşitul secolului al TV-lea, în latineşte, cum **a afirmat primul Iui** *editor, savantul belgian Franz* **Cu-***mont, în 1897* [27]*. După acest original latin intermediar, mai tîrziu, după toată probabilitatea în secolul al Vl-lea, către 579, un alt autor necunoscut 1-a redactat în greceşte.*

Este posibil ca actuala versiune **a** *textului grecesc să fie nu numai o simplă traducere* **a** *textului latin intermediar din secolul al IV-lea, alcătuit atunci pe baza procesului-verbal de la grefa tribunalului roman din Durostorum (Silistra), ci să fie o prelucrare* **sau. o amplificare a Iui, ceea ce** *ar explica unele stîngăcii de stil şi de vocabular ale textului grec* [M].

Aşa cum **a** *ajuns pînă la noi, în versiunea greacă,* **Martiriul Sfîntului Dasius esfe un** *document de mare valoare istorică, pentru faptul că ne procură informaţii preţioase despre cultul zeului Cronos sau Saturn şi despre practicile sărbătorii Saturnaliilor printre soldaţii romani de la*

26. *Ibidem,* III, 1, ed. oilt., p. 272: Auxl ^1 (iuoapâ jtopetBooiț *%a\ p&Xții* ^(xrâv xâW i«X4t0V MpnAOoOaa *âGXwxipaii* napațuXâxtexai.

, 27. Frâna Cumont, *Les actes de Saint Dasius,* în «Amalecta Bollandiana», XV (1897), p. 8—9.

28. pr. prof. Bne Branişte, *Martiri creştini la Dunăre in timpul persecuțiilor. Martiriul Siîntului Dasius,* în Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena, V (1976), p. 85—95 i aici p. 86. Să se vadă şi studiile: A. G. Hamraan, Les martyrs *de la* Grande *Persecution* (304—311), Paris, 1979; Pr. prof. I. Rămureanu, *Siinți şi martiri la Tomis-Constanța,* In «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1975), nr. 7—8, p. 991, n. 104 şi p. 995, n. 145; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* t. I, Bucureşti, 1980, p. 78 j A. Momigliano, *The Conflict* between *Paganism and Christianity tn the Fourth Century,* Oxford, 1963; A. Lippold, E. Klrsten, *Donauprovlnzen,* în «Real-U'Xlkon fiir Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 167—168; Pr. prof. Ldviu Stan, Sfinții români, Sibiu, 1945, p. 9—10;'Pr. G. Moisescu, Pr. St. Lupşa, Pr. A. Flllpaşcu, *Istoria Bisericii Române,* t. I, Bucureşti, 1957, p. 49; G. Riciotti, «La era dei martir/». *II crlstlanesimo da Diocleziane a Constantina,* Roma, 1953; S. Reli. *Martiri creştini în țările daco-romane,* în *Omagiu I.P.S. Dr. Nicolae Bălan,* Sibiu, 1940, p. 699— 709. Retipărit în *Istoria vieții bisericeşti a românilor,* t. I, Cernăuți, 1942, p. 79—81 ; H. Delehaye, *Les paslons des martyrs et les genres lltteraires,* Bruxelles, 1921, p. 321— 32fl , Idem, Les *origines du culte des martyrs,* 2-e ed., Bruxelles, 1933, p. 226, 250—251

Dunăre In secolele IU şl ***IV****, şl totodată despre răsplndirea creştinismului la populația geto-daco-romană autohtonă la începutul secolului al IV-lea, de la sudul şi nordul Dunării.*

După cum ne informează actul său martiric, Sfîntul Dasius a pătimit în Durostor, la 20 noiembrie 304, dar, cum am văzut, inscripția descoperită la Axiopolis (Hinog, Cernavodă), arată că el a suferit martiriul în această din urmă cetate[29]*. Tot la 20 noiembrie, s-a păstrat data martinului său în* Sinaxarul Constantinopolitan [30] *şi în* Bibliotheca hagiographica Graeca [31].

*

Am utilizat la traducerea Martiriului Sfîntului Dasius, ed. lui Pana-iot C. Hristu, **Tâ Mapxopia tffiv âp^aicov xpioTtavSv...** *text în limba greacă veche cu traducere în limba greacă modernă, Tesalonic, 1978, p. 358— 369 ediția lui H. Musurillo,* op. cit., p. 272—279, *text grec cu traducere engleză şi edițiile: R. Knopf-G. Kruger-G. Ruhbach, op.* cit., p. *91—95, text grec; H. Delehaye,* Acta Sanctorum, Propylaeum Decembris, *Bruxellis, 1940, p. 530, 20 nov.; Prânz Cumont,* Les Actes de S. Dasius, *In «Analecta Bollandiana», XVI (1897), p. 11—15, editio princeps, text grec.*

Am folosit, de asemenea, traducerile : P. Monceau, La vraie Legende doree, *Paris, 1928, p. 283—378:* Martyre du soldat Dasius , *H. Leclercq,* Les martyrs, *t. II. Le troisieme siecle, Diocletien, Paris, 1903, p. 424— 427 ; Vezi şi Thurston and Leeson,* Butler's Lives of the Saint, *II (1938),* p. 252—253.

Două bune traduceri s-au publicat în limba română de: Teodor M. Popescu, op. cit., **p.** 226—228 *şi Pr. prof. Ene Branişte, în* Almanahul cit., **p.** *89—92, precedat de un bun studiu introductiv.*

Traducerea noastră prezintă unele deosebiri față de cele două traduceri româneşti.

29. *Martiriul Silntului Dasius,* XII, ed. H. Musurillo, p. 278*;* I. Barnea, Arta creştina în *România...,* p. 9—10 şi 44, pi. IV.

30. *Synaxarlum hccleslae Constantlnopolttanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum novembris,* ed. H. Delehaye, Bruxelles, 1902, p. 241.

31. Ed. Fr. HalkLn, t. I. ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 151.

MARTIRIUL SFINTULUI DASIUS (T

20 NOIEMBRIE 304)

I.

1. PE cînd împărăţeau nelegiuiţii pîngăritori ai celor sfinte, MaxiMIAN (Galeriu 292—311) şi Diocleţian (284—305), era în timpurile acelea, PRINTRE legiunile soldaţilor, acest obicei CA să se celebreze în fiecare an SĂRBĂTOAREA cea însemnată a lui Cronos.

2. ŞI ei socoteau faptul acesta de a sărbători ziua lui, mai însemnată DECÎT celelalte zile, oa un dar plăcut şi ales al lui Cronos.

AŞADAR, în ziua lui, fiecare săvîrşea nelegiuirea dorită; iar cel pe CARE cădeau SORŢII, îmbrăcînd o haină împărătească, după asemănarea LUI CRONOS însuşi, mergînd în frunte, în public, în faţa întregului popor, CU O măreţie neruşinată şi îndrăzneaţă, esooritat de o mulţime de solDAŢI, avînd îngăduită voia pentru treizeci de zile, îşi împlinea poftele CELE nelegiuite şi ruşinoase şi se dădea la plăceri diavoleşti.

3. Iar după împlinirea celor treizeci de zile, sărbătoarea lui Cronos LUA sfîrşit şi odată cu ea şi această dorită sărbătoare a lor.

Atunci, însuşi cel ce purtase înfăţişarea împărătească, săvîrşind. DUPĂ obicei, jocurile cele neruşinate şi necurate, se aducea îndată pe SINE jertfă nelegiuiţilor şi spurcaţilor idoli, fiind ucis în săbii.

II.

1. Cînd, însă, alegerea a căzut şi pe fericitul Dasius, ca şi ©1 să SĂVÎRSEASCĂ această nelegiuire şi rînduiala sărbătorii, acesta a răsărit, CUM s-a spus, ca un crin între spini[1]. I s-a poruncit şi era silit spre a SĂVÎRŞI (cele rînduite) în ziua cea însemnată a sărbătorii lui Cronos.

III.

1. ACEASTĂ necurată tradiţie, care a ajuns pînă în zilele noastre, din NEFERICIRE, SE MAI păstrează încă, fiindcă, nici sfîrşindu-se lumea, nu ia SFÎRŞIT OBICEIUL CEL URLT, ci mai rău se întăreşte.

1. *Cînt.* 2, 2.

2. Căci In ziua calende **lor** Iul ianuarie, oamenii uşuratici, urmlnd obiceiul paginilor, *deal ne numesc creştini*, merg cu pompă măreaţă, schimbîndu-şi firea lor şi se îmbracă In chipul şi înfăţişarea diavolului, îmbrăcaţi în piei de capră, schlmblndu-şi înfăţişarea, ei leapădă chipul cel bun în care s-au renăscut (prin Taina Botezului) şi

reiau chipul cel rău în oare s-au născut. Astfel, ei, care au mărturisit la Botez că se leapădă de diavolul şi de amăgirile lui, se întorc iarăşi la el prin faptele cele rele şi ruşinoase.

IV.

1. Cunoscînd Fericitul Dasius că aceasta este o tradiție deşartă, a călcat în picioare lumea cu înşelăciunile ei, a dispreţuit pe diavolul cu amăgirile lui şi a luat jugul lui Hristos cel răstignit, împotriva neruşinării diavolului.

2. Căci, înțelept fiind, aprins de rîvnă sfînta, cugeta acestea în mintea lui: «De mă voi îngriji în aceste treizeci de zile ale acestui deşert şi neruşinat obicei, de cinstirea demonilor, pe care credința creştinilor o dispreţuieşte şi o opreşte, mă dau pe mine însumi pieirii veşnice.

3. Dar nu numai aceasta, ci mă lipsesc în chip nenorocit şi de această viață trecătoare. Căci ce-mi va folosi mie, dacă, după cele treizeci de zile, sfîrşindu-se urîtele şi necuratele jocuri ale lui Cronos, voi fi dat săbiei? împlinind cu curaj porunca (împăraților), mă dau pe mine săbiei, pentru cinstirea necuraților demoni, iar după trecerea din viață, voi fi aruncat în focul oel veşnic.

4. Este mai bine pentru mine să sufăr puținele chinuri şi munci, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, iar după moarte să moştenesc viața cea veşnică, împreună cu toți Sfinții».

V.

1. S-a hotarît, deci, în ziua aceea, ca fericitul Dasius să fie adus de toți spre a săvîrşi măreața sărbătoare a lui Cronos.

2. Iar fericitul Dasius a răspuns soldaților care-1 sileau : «Fiindcă mă siliți la această întinăciune, este mai bine pentru mine să fiu jertfă de bună voie Domnului Hristos, decît să mă jertfesc idolului vostru».

3. Auzind acestea, slujitorii fărădelegii l-au închis îndată într-o temniță întunecoasă, iar a doua zi- scoțîndu-1 din închisoare, l-au dus, trăgîndu-1, la pretoriul legatului Bassus.

VI.

1. Iar după ce Sfîntul martir Dasius a fost adus de grupa (soldaților) la scaunul do judecată al legatului Bassus, privind la el, Bassus *a*zis : «De ce stare eşti şi cum te numeşti ?» Fericitul Dasius a răspuns cu îndrăzneala şi în voie :

— «Sînt, după stare, ostaş, iar despre numele meu îți voi spune : *numele meu cel ales e cel de creştin,* iar după numele pus de părinți, **mă** numesc Dasius».

VII.

1. Legatul Bassus a zis : «Roagă-te chipurilor stăpînilor noştri împărați, care ne asigură pacea, ne dau leafa şi îngrijesc în fiecare zi de tot binele nostru».

2. Fericitul martir Dasius a spus =

— «Eu chiar ţi-am spus şi-ţi spun că *sînt creştin* şi nu slujesc împăratului pămîntesc, ci împăratului celui ceresc şi primesc darul Lui, trăiesc din harul Lui şi mă îmbogăţesc din negrăita Lui iubire de oameni».

VIII.

1. Legatul Bassus a zis :

— «Roagă-te, Dasie, la sfintele chipuri ale împăraţilor noştri, pe care chiar şi neamurile barbare le adoră şi slujesc lor».

2. Fericitul martir Dasius a răspuns :

— «Eu mărturisesc că sînt creştin, precum am mărturisit adeseori, şi nu mă supun nimănui altuia, decît unuia, curatului şi veşnicului Dumnezeu, Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh, Cel în trei nume şi feţe, dar de o singură fiinţă. Iată, pentru a treia oară mărturisesc cu glasul credinţa în Sfînta Treime, pentru că, întărit fiind printr-lnsa, biruiesc şi nimicesc îndată nebunia diavolului».

IX.

Legatul Bassus a zis :

— «Nu ştii, Dasie, că orice om se supune poruncii împărăteşti şi sfintelor legi ? Fiindcă, te cruţ, răspunde-mi fără grijă şi fără teamă».

2. Iar fericitul şi smeritul atlet al lui Hristos, Dasius, i-a răspuns, zicînd:

— «Fă ceea ce ţi s-a poruncit de către necredincioşii şi necuraţii împăraţi. Căci eu păstrez credinţa mea pe care am făgăduit Dumnezeului meu, odală pentru totdeauna, s-o păstrez şi o păstrez, şi cred cu putere şi tărie să rămîn în această mărturisire a mea. Iar ameninţările tale nu pot să mu schimbe de la această alegere».

X.

1. Legatul Bassus a zis :

— «Iată, ai un timp do două **ore, de** voieşti să **te** răzgîndeşti cu mintea ta, ca să poti trăi cu noi In mărire».

2. Iar fericitul Dasius a zis :

— «Ce nevoie este de un răgaz de două ore ? Ţi-am arătat voinţa şi alegerea mea, spunînd : «Fă ceea ce voieşti, căci sînt creştin. Căci iată, dispreţuiesc şi pe împăraţi şi mărirea lor, şi o privesc cu scîrbă, ca, după despărţirea de această viaţă, să pot trăi viaţa de dincolo».

XI.

1. Atunci legatul Bassus, după ce 1-a supus la multe chinuri, a dat hotărîrea să i se taie capul. Iar pe cînd acesta mergea spre slăvită lui mucenicie, un oarecare mergea înaintea lui cu nelegiuitul vas de tă-mîiere.

2. Şi fiindcă îl sileau să aducă jertfă spurcaţilor demoni, atunci, fericitul Dasius, luînd cu mîinile sale vasele de tămîiere a împrăştiat lă-mîia lor şi a răsturnat idolii cei nelegiuiţi şi necuraţi ai paginilor, arun-cîndu-i la pămînt, şi şi-a într-armat fruntea cu semnul sfintei cruci a lui Hristos, cu a cărui putere s-a luptat cu tărie împotriva tiranului.

XII.

1. S-a săvîrşit, deci, Sfîntul martir prin tăierea capului, la 20 ale lunii noiembrie, în ziua de vineri, la ora a patra, fiind ziua a 24-a a lunii (cereşti). A fost lovit cu sabia de ostaşul (călăul) Anicet Ioan[2], şi s-a săvîrşit în pace mucenicia lui.

2. A pătimit, deci, Sfîntul martir Dasius în oraşul Durostor, pe cînd împărăţeau Maximian (Galeriu) şi Diocleţian, fiind judecat de legatul Bassus, iar în cer împărăţind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia (se cuvine) slava, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt, acum şi în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC 4

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

2 Anicet Ioan, Tudor Popescu, *art. cit.*, p. 228, n. 6.
Dom. H. Leclercq în Les Marfyres, *Recueil de* p/eces *authentiques sur les marty-res, depuis les origines du christianisme jusqu'au* XX-e siecle, t. II. Le traisieme siecle. Diocletien, Paris, 1903, p. 427, socoteşte acest cuvînt nume comun şi-1 traduce «de nebiruitul ostaş, Ioan» — «L'invincibile soldat Jean».

4Cifra romana ae refera la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, lnr ultima Inillcil paginii.. Cifrele cu numerele Intre 241—247 se referă la paginile Introducerii.

MARTIRIUL SFINTULUI ALEXANDRU ROMANUL (13 mai 297 — 305)

INTRODUCERE 5

«Martiriul» sau pătimirea Sfintului Alexandru Romanul, a cărui traducere o publicăm aici se cuprinde în codicele grecesc Parisinus 1534 f. 278—295, redactat in secolul XII şi tipărit de D. Dimitrov în «Izvestija na Bălgarskija Arhelogiceski Institut» tom VIII, Sofia, 2935, pag. 116— 161.

5Introducere de Pr. prof. Teodor Bodogae.

Martirizarea Siîntului a fost cunoscută de timpuriu şi în limba latină, dar textul ei a fost tradus după alt original grecesc, aflat în mănăstirea Grottaferrata lîngă Roma, care încă în 1551 a fost tipărit la veneția de A. Lipomanus, iar după aceea de mai multe ori, între care şi în «Acta Sanctorum», *edition novissima, Bruxelles 1866, pag. 192—194* (la data de 13 mai). *In toate aceste redacții latineşti, se descrie numai partea primă a «Martiriului». Probabil au fost inițial mai multe redacții. Nu avem cunoştință ca monahii bollandişti să fi publicat această versiune mai lungă, aşa cum o avem in Parisinus 1534, deşi despre ea H. Delehaye, declara în 1912,* (Sainits de Trace et de Mesie, *în «Analecta Bollandiana» tom XXXI (1912), p. 245), că «poate o va publica».*

După cum afirmau toți cercetătorii (Delehaye op. cit., p. 160), cinstea acordată martirilor era strîns legată de locul unde se aflau mormîntul respectiv al moaştelor lor. Insă, în ținuturile dunărene, sute de ani a trăit vie nu numai tradiția Sfintului Sava Gotul (a cărui «pătimire» tot Delehaye o publica în acelaşi periodic, p. 216—**222J, ci** *şi a altor martiri, care şi-au avut încă din sec. IV*—**VI** *locaşuri de cult închinate în cinstea lor, fie în Constantinopol, fie în alte oraşe sud-dunârene. Aşa a fost cazul cu Sf. Mochie, preot din Amiipoli (Tracia), martirizat în Bizanț în anul 295, unde îşi va'avea biserică despre care vorbesc atît actele «sinodului de la Stejar» (403), cît şi «Alexiada» Anei Comnena de după anul 1100.*

La iei St. Acachio, tost sutaş roman, Îşi avea Încă In sec. 1**v**--**v** *mai multe locaşuri de pomenire In Bizanţ şi în Împrejurimi. Nu e locul aici să amintim de mulţi alţi creştini martirizaţi în sudul Dunării, unde persecuţia lui Diocleţian a bîntuit atunci mai tare decît In ori care altă parte a Imperiului Roman. Cele 40 de muceniţe, în irunte cu Glicheria, martirizată în Bereea (azi Stara Zagora, Bulgaria) sînt în-tîlnite şi în tradiţiile goţilor. Poate vom reveni mai pe larg asupra acestei probleme în alt loc.*

Cît de popular a fost cultul Sf. Alexandru Romanul în ţinuturile sud-dunărene, se poate vedea din faptul că un mucenic cu acelaşi nume e *pomenit ca martir în Dobrogea, la Novlodunum şi Tomis, unde era sărbătorit la 1 octombrie, cum mărturisesc vechile martirologii romane şi ieronimiane. în sinaxarul Bisericii din Constantinopol, Mlneiele-i puneau data la 25 februarie, ba şi la 14 (15) mai. Unii cercetători (Netzhammer) socoteau că e vorba de una şi aceeaşi persoană şi că ar fi un sfînt local. A se vedea Pr. Prof. I. Rămureanu :* Sfinţi şi martiri la Tomis, *în «B.O.R.», 1974, p. 99, n. 18, şi Pr. Prof. E. Branişte :* Martiri şi sfinţi pe teritoriul Dobrogei de azi, *în «De la Dunăre la Mare», Bucureşti, 1979, p. 37 şi 46 — 47.*

După cum reiese din textul «Martiriului» alăturat, interesează mai puţin originea mucenicului şi amănuntele chinuirii sale, în schimb, de mare importanţă sînt prezenţa numeroşilor creştini care-1 întîmpină prin toate oraşele şi satele de-a lungul văilor Măritei şi a afluenţilor ei, de la Sardica (Sofia de azi) pînă la Bizanţ, unde avea să fie martirizat acest viteaz soldat, dar tot aşa de importante sînt datele topografice ale itinerariului, care pot interesa nu numai pe arheologi (care le-au identificat pe baza vestitelor «Tabula Peutingeriana», «Itinerarium Bur-digalense», «Itinerarium Antonini Augusti», etc), ci şi pe istoricii Bisericii Creştine din această «Romanitate Orientală», de care vorbea adeseori N. Iorga.

Se ştie că textul Minologhionului bizantin (Migne, P.G., 117, 453 ■ 454) ca şi prelucrarea St. Simeon Metairastul (aşa cum o avem păstrată în Mineiul pe februarie, ediţia Bucureşti 1893, pag. 249), sînt mult mai prescurtate decît textul alăturat, care, chiar dacă ni se prezintă într-o copie din sec. XII, presupune totuşi o vechime mult mai mare, după cum ne spune istoricul localităţii Drizipara.

Drizipara (sau Druzipara) era o staţie «mansio», unde se aflau **ha***nuri pentru alimentarea călătorilor, precum şi cai de poştă pentru*

schimb, pe .cînd **«mutaf/ones» aveau** numai cai pentru **schimb** fsituatd **pc** *cunoscuta* «Via *Egnaţia» între actualele localităţi Bergouli (vechiul Arcadiopolis)* şi CiorJu *(vechiul Tzuiulon) din Tracia. Drizipara a devenit centru important îndeosebi în urma pătimirii pe hotarele lui a Sfîntu-lui Alexandru între anii 297—*305. *Biserica în care au iost aşezate moaştele lui ajunsese celebră în urma multelor pelerinaje care se făceau aici. tncă din prima jumătate a sec. VI, scaunul ierarhic de aici avea rang de mitropolie autocefală, ocupînd locul al 31-lea între scaunele supuse Patriarhiei de Constantinopol. In anul 591, Drizipara a fost jefuită de avari care au luat-o cu asalt. «Cronografia» Iul Teoian afirmă (Migne P.* G. *108, 576) că creştinii de aici, deşi reduşi la număr, au opus o mare rezistentă, luptînd ca nişte eroi, pînă ce, fiind copleşiţi de mulţimea duşmanilor, s-au refugiat spre localitatea vecină Peirinthos (Heracleea Traciei). Din secolul IX, numele Drizipara dispare, fiind înlocuit cu Mesini (Mesyni). Tot ca mitropolie autocefală este enumerată şi In secolele VII — IX (Gelzer :* Ungedriickte, **p.** 356 ; G. *Ralli-M. Potti:* Sintagma V, 457). *Iar din secolul X ea urcă chiar pe locul 20 din cele 49 arhiepiscopii supuse Constantinopolului, în secolul XIII pe locul 14, în secolul XIV pe locul 12. Dintre*

titularii scaunului de Drizipara notăm ca cel mai cunoscut pe Teodosie, prezent la Sinodul V ecumenic (Mansi IX, 175 B; 192 D, 391 ***C)*** *şi Chiriac, de la Sinodul VII ecumenic (Mansi XII, 1098 A ; XIII 385 B). In afară de ştirile oferite de H. Delehaye şi D. Dimitrov, a se vedea Emm'. Konstantinidis : Drizipara, în «Enciclopedia teologică greacă», voi. V (Atena 1964), p. 234—235. R. Oberhummer : «Drizipara» în Pauly-Wis-sowa,* Realencyclopădie... voi. X, *1741—1742.* Sinaxarul Bisericii de Constanitinopol *menționează ziua martiriului Sfintului Alexandru Romanul de Drizipara, în Tracla, şi" pomenirea lui la 13 mai*[6]*. Sărbătoarea lui este amintită şi la* 25 februarie [7].

Bibliotheca hagiographica Graeca *menționează, de asemenea, data pătimirii şi pomenirii Sfintului Alexandru Romanul la 10, 13 şi 14 mai; la 25 februarie este amintită de asemenea sărbătorirea Iul*[8]*.*

---

6 ***Synuxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,*** **opera et studio, H. Delemaye în** ***Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris,*** **Bruxelles, 1902, col. 680—682.**
7 Ibidem.
8 Ed. Fr. Halkfai, t. I, 3<-ed., Bruxellis, 11S7, p. 14.

Pentru genul panegiric şl uneori contaminat cu elemente comune descrierilor altor «pasionvs» sud-danărene, a se vedea H. Delehaye, **Les pa&sions des m>cirtyns et les gtuires litteraires,** *Bruxelles, 192h passim ; D. Dimitrov, op. cit., p. 120 ş.u. Atît martiriul siîntului Alexandru, cit şi amintirea vie a altor mucenici creştini sud-danăreni constituie o dovadă strălucită a intensului proces de încreştinare a romanităţii orientale de la.sfirşitul secolului al Hl-lea. Are dreptate D. Dimitrov (op. cit., p. 121) că indicarea clară a distanţelor dintre staţiunile străbătute de siîntul Alexandru precum şi alte amănunte topograiice confirmă veracitatea celor afirmate de acest «itinerarium», care nu prezintă «iicţiuni aghio-grafice», ci realităţi istorice, veriiicate după cum am văzut veacuri de-a rîndul. Redactarea «martiriului» în formă mai dezvoltată pare a aparţine primului mileniu (sec. VI — VII), manuscrisul parizian actual iiind doar* **o copie din secoiui** *XII. Altfel nu* **putem** *explica tradiţia vie şi în-delungată jucată de acest centru bisericesc atît de strîns legat de amintirea martiriului.*

PĂTIMIREA SFÎNTULUI MĂRITULUI MARE MUCENIC AL LUI HRISTOS ALEXANDRU'

1. Pe **vremea** nelegiuitului împărat Maximian[9] bîntuia cruntă pri**goană** împotriva creştinilor din întreaga împărăţie romană. **O** căpetenie **oarecare** [10], plecată lucrurilor diavoleşti, a ridicat din porunca împăratu**lui Maximian** un templu în cinstea lui Zeus, cale de vreo 200 metri de **Roma.** împăratul Maximian însuşi poruncise ca toţi creştinii, cîţi vor fi **găsiţi** (printre soldaţi), să fie siliţi să aducă jertfă zeilor, rînduind în **acest scop** ca **toţi** să fie de faţă la sfinţirea templului. în acest scop, a rînduit să fie trimişi crainici prin toate cetăţile să dea de veste şi să spună : «Ascultaţi bărbaţi ai oraşului, prieteni ai zeilor ! Mîine va trebui **să** vă aflaţi cu toţii, împreună cu împăratul, la templul lui Zeus !» Asoul-**tlnd deci** toţi de chemarea crainicilor şi de sunetul trîmbiţei, se pregăteau fiecare să se înfăţişeze împreună cu împăratul ila templul lui **Zeus.** Pînă şi dintre negustori mulţi şi-au luat ou ei mesele şi s-au înfăţişat acolo, atît **ca** să-şi vîndă din marfă [11], cit şi oa să se închine lui **Zeus.** îmtre ei era **şi** un bărbat bogat foarte, ou numele Tiberian, avînd sub el mulţi soldaţi, pe oare i-a repartizat cornițele Felix[12]. Convoaîind,dar, la sine pe toţi soldaţii, Tiberian le-a spus : «Ascultaţi fraţilor ! Ştiţi că împăratul a poruncit ca mîine fiecare din noi să ne înfăţişăm la templu deodată cu înălţimea Sa. Să fiţi, dar, pregătiţi şi voi să mergem cu toţii împreună Ia templu». După ce le-a spus acestea, Tiberian le-a dat să înţeleagă că împăratul

*** Traducere de Pr.- prof. Teodor Bodogae.**

9 Asociat la 19 septembrie 286 de către Diocleţian la conducerea imperiului, Maximian (Marcu Aureliius Valerius Maximianus) şi-a luat în domnie supranumele de «Herculius» (herculeanul) drept simbol al participării lui la opera de redresare «pagină» a «dominatului» din ultima epocă din viaţa Imperiului Roman. Probabil pentru a face pe plac cezarului Galeriu (ginerele prot-augustului împărat Diocleţian). care a procedat în anii 297'—296 la o «curăţire» a armatei de «elementele dubioase» sau creştine, Maximian va fi luat hotărîrea de a trimite pe Alexandru să fie judecat şi executat în Orient. Se ştie că aici în Orient erau cei mai mulţi creştini în toate straturile sociale. Aşa se şi explică de ce nioicind n-au murit atîţia martiri sud-dunăreni ca In această persecuţie. J. Zeiller: Les *origines chretiennes dans.les provinces danu-biennes de l'Empire roumain,* Paris, 1918, p. 53—120.

10 'ExotovtâpXlî— centurio — sutaş, deci cam echivalent cu un căpitan. Dar, în plin regim clientelar şi de început de feudalism, serviciile de conducere se acordau celor înstăriţi. Şi Tiberian era «bogat foarte» /πλουσιοσ Vjcp65pa/.

11 In traducerea latină se precizează altfel: «lăsîndu-şi treburile lor, mulţi s-au dus si au adus jertfe lui Jupiter)».

12 «Les amis personels de l'Empereur continuent a etre appeles amici, «comites». Oe titre meme est donne honorifiquement, comme recompense, ă la fin d'une camere... L«s fonctions mllitaires, particulierement delicates, sont confiees aux amis, aux «co-

a şi plecat spre templu, de aceea s-au unit în grabă cu toţii, în frunte cu cornițele, ca să ajungă înaintea împăratului la templu*

2. Dar unul din ostaşi cu numele Alexandru, creştin încă din copilărie şi temător de Dumnezeu, a luat cuvînitul şi a grăit către comite : «Dacă ai fi spus să ne ducem să ne închinăm Dumnezeului Celui ceresc, bine ai fi grăit, dar cei pe care voi îi numiți zei, aceia sînt demoni, iar nu zei». La aceasta, Tiberian i-a răspuns şi a zis : «Eu am vorbit de un singur Dumnezeu [13] şi acesta este zeul Jupiter. Cit despre alți zei, care sînt mai mulți, pe aceia nici împăratul nu-i cinsteşte şi nici noi». La aceste cuvinte, Alexandru a răspuns şi a zis : «Zeus, căruia voi îi spuneți dumnezeu ca şi ceilalți (mai mulți), nu numai că sînt demoni, dar în realitate sînt şi mincinoşi, căci înşală pe cei ce li se închină, ducindu-i la pierzanie, după cum mărturisiți voi înşivă, atunci cînd spuneți că Jupiter al vostru a îndrăgit o femeie, pe care afilînd-o lîngă mare a păcătuit cu ea[14]. Dar cine a mai auzit vreodată ca un zeu să săvîrşească astfel de fapte necurate ? După cum am spus, aceşti zei ai voştri nu numai că sînt zei mincinoşi, ci sînt chiar demoni (răufăcători). Dumnezeul nostru (al creştinilor) este însă nevăzut. El este Cel ce a făcut cerul şi pămîntul şi nu are lipsă de astfel de jertfe de care aduceți voi demonilor celor necurați, căci Dumnezeu cere o jertfă curată şi nesîngeroasă». Auzind acestea Tiberian a răspuns şi a zis : «Nu fi nebun, Alexandre, şi nu huli zeitățile noastre binefăcătoare, care ne-au zidit toate, ca nu cumva, auzind împăratul, să se revolte şi împotriva mea, pentru că m-aş arăta prea îngăduitor cu tine».

3. Pe cînd vorbeau acestea pe drum, Tiberian a grăbit pasul să se înfățişeze la templu măcar deodată cu împăratul, căci se făcuse de acum tocmai ora cînd împăratul trebuia să aducă jertfă zeilor. Aducîndu-şi, dar, aminte de spusele lui Alexandru, Tiberian s-a apropiat de împăratul Maximian şi i-a vorbit aşa : «pe soldații încredințați sub comanda**mea** i-am aflat pe toți ascultători de porunca [15] ce le-AM dat; în schimb uniuil dintre ei nu numai că mi s-a împotrivit, CI a ŞI batjocorit pe zei, spu-nînd că zeii pe care-I cinsteşte împăratul ŞI voi sînt draci necurați, parcă el n-AR şti că toți cei ce se împotrivesc puterii noastre DE mina mea vor pieri». Auzind aceste lucruri, Maximian s-a supărat foarte şi A zis către Tiberian : «Unde este cel despre care spui acestea ? Adu-1 încoace, ca să aud ŞI

raltes»... Ce qui est grave pour l'avenir, c'est que la «comitiva» tend â substituer un. service de l'Etat au service parsonel (F. Lot. : *La fin du monde antiqus et le debut du moyen âge,* Paris, 1927, p. 104—106).

eu ce spune». Tiberian i-A răspuns : «Atît de mult dispreţuieşte porunca Ta ŞI a mea,

---

13 In pliină epocă sincretistă, epoca «dominatului» lui Diocleţian, era firesc să se accentueze «zeul suprem unic» /Ivi 6E<O/ W. Ensslin: *Diocletianus,* în «Reallexikon fur Antike und Chiustentum», Bd. III (Stuttgart, 1956), p. 1036—1052.

14 E vorba de una din multele «aventuri» ale lui Zeus cu nimfa Io, pe care a ademenit-© la păcat, metamorfozînd-o mai tîrziu în juiniică. Decharme: *Mythologie,* ed. VII, Paris, 1927, p. 70.

15IIp4<iT07(JIA, edict sau ordin împărătesc. Neexecutarea lui putea fi socotită drept trădam sau revoltă şi se pedepsea cu moartea. In acest înţeles au văzut lucrurile atît Deciu (în a. 251), alt şi mai tîrziu, însuşi Maximian in a. 311, cînd a hotărît «retractarea ordonanţelor de persecuţie, Eusebiu, *Istoria,* VI, XLI, 1 ; VIII, XVIII, 2 etc.

împărate, încît nici n-am îndrăznit să-1 înfăţişez aici». Atunci împăratul a poruncit CA trei ostaşi sâ-1 pună în cătuşe şi să-1 aducă în faţa cortului său.

4. lin vremea aceasta fericitul Alexandru se odihnea pe pat în tabără, răci era doar ceasul al şaselea (amiaza). între timp, I se înfăţişase în vis un înger al Domnului ŞI-I spuse : «Alexandre, îndrăzneşte, căci multe ai să pătimeşti pentru numele lui Hristos Cel răstignit întrucît ţi s-au pregătit multe munci ŞI "iată că vin asupra ta ostaşii împăratului, dar să nu te temi nici să nu se îngrijoreze inima ta, căci voi rîndui să FII ajutat în toate muncile ciîte ŢI-or veni de la împărat. Ridică-te, dar, şi te roagă Domnului tău, căci eu sînlt cu tine pînă îţi vei sfîrşi călătoria !». Auzind acestea de la înger, fericitul Alexandru s-a sculat ŞI a început să cînte : «Cel ce locuieşte în ajutorul Celui prea înalt, sub acoperămiîntul Dumnezeului cerului se va sălăşlui. Va zice Domnului : «sprijinitorul meu eşti şi scăparea mea în ziua întristării mele ŞI celelalte» (Ps. 90, **1**—2).

5. SfîTşindu-ŞI emtarea, rugîndu-se, Alexandru a ieşit afară din casă **şi a** întâmpinat pe soldaţi, oare fuseseră pînă atunci tovarăşi de-ai lui. Iar aloum, cînd l-au văzut, de frică iau căzut jos, căci lata KII strălucea ca **un** fulger. Atunci le-a zis fericitul Alexandru -. «Ridicaţi-VĂ, FRAŢILOT. De **ce vă** temeţi ?». Iar soldaţii **i**-au răspuns zicînd: «Am văzut o putere în-conjurîndu-te ŞI de frică am căzut jos». La aceasta fericitul Alexandru **le-a** răspuns zicînd: «Ascultaţi, fraţilor! Dumnezeul Cel ceresc A cercetat **pe** robul său. Faceţi ce VI s-a poruncit de către cei ce v-au trimis ŞI, punîndu-mi cătuşele, duceţi-imă». Atunci soldaţii au răspuns ŞI I-au zis : **«Ne** sfătuiserăm să nu-ŢI spunem nimic. Dar tu de unde ştii toate aces**tea** ?». Răspuns-a fericitul Alexandru şi le-a zis : «N-am vreme să vă spun acum prea multe, PENTRU CĂ MĂ grăbesc pentru lupta ce mă laşteapta **şi** pe care mi-a gătit-o Domnul Cel ceresc. Veţi vedea că o să fiu dus de la Roma la Bizanţ».

G. Zicînd acesteu, leiuitul Alexandru plechidu-şi genunchii a început să se roage din nou şi să zică aşa : «Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul părinţilor noşLri, binecuviniat să fii iui veci. Şi acum, Slăpinc nu mă despărţi de ceata drepţilor Tăi şi nu mă îndepărta pe mine cel ce vreau să vin ila Tine, pentru că am cunoscut mumele cel sfînt şi înfricoşat, căci mi te-ai făcut ajutor şi sprijinitor. Trimite-mi, dar, Doamne, pe îngerul Tău ca să-mi fie ajutor şi limba lui să-mi dea grai în faţa împărţitului Maximian». După ce şi-a terminat ruga, ostaşii au pus mîna pe el, l-au pus în lanţuri şi l-au dus înaintea împăratului. Mama lui, Pimenia, nu ştia ce s-a lîntîmpliat,' în vreme ce soldaţii se grăbiseră să-1 înfăţişeze în faţa cortului împăratului. Mulţimile, cînd l-au văzut, iau fost cuprinse de mirare adîncă, pentru că tînărul avea o înfăţişare plină de bărbăţie la cei aproape 18 ani ai lui, cu o ţinută foarte frumoasă, faţa lui părînd ca de înger. Văzîndu-1 atît de voios la faţă defăimătorii s-au înfuriat şi au zis : «Pe acesta .ar fi trebuit să-1 fi pîrît şi mai devreme împănatului». Auzind acestea, fericitul s-a încălzit în inima sa, faţa i s-a înroşit ca focul şi a grăit către clevetitori: «Păsiraţi-vă pîrile pentru momentul cînd voi fi în faţa împăratului!». Auzind Maximian despre sosirea iui Alexandru, a trimis să-1 cheme pe Tiberian la el şi după ce acesta a venit, împăratul i-a zis : «Iată că a venit omul pe care am trimis să-1 aducă ostaşii».

7. Zicînd acestea, împăratul a poruncit să-i fie adus tînărul la scaunul de judecată[8]. L-a întrebat drept aceea împăratul şi a zis : «E drept că ai călcat în picioare poruncile statului nostru Alexandre, împotrivin-du-te prosteşte să te înfăţişezi împreună icu comandantul tău (cornițele) şi cu ceilalţi tovarăşi să te închini împreună cu mine marelui zeu Jupiter?». La aceasta, fericitul Alexandru a răspuns zicînd : «Eu mă închin Dumnezeului Celui din cer şi Fiului Său (Iisus) Hristos şi Duhului Celui Sfînt, pentru că în afară de El eu nici nu cunosc ailt Dumnezeu şi <mărtuosese că nici nu există altul afară de El, căci să ştii că în afară de Dumnezeul Cel ceresc nu există altul, aşa că să nu mă mai întrebi nici o vorbă despre alt Dumnezeu. Cît despre Măria ta, împărate, mărturisesc că nu mă tem de ameninţările şi de chinurile la oare vrei să mă supui». Atunci mîniin-du-se Maximian a grăit : «Cum vorbeşti tu ? Ce-i în stare să facă Dumnezeul tău ?» Răspunsu-i-a Alexandru şi i-<a spus : «Dumnezeul meu este nevăzut şi toate le poate, nerămînîndu-i nimic cu neputinţă». Răspuns-a Maximian şi i-a zis : «Dar mai poate fi socotit Dumnezeu, cineva care a

8. Expresia x6 B^jia folosită de mai multe ori în decursul acestei călătorii trebuie înţeleasă ca «scaun de judecată», tribună sau boxă în oare acuzatul e suipus cercetării judiciare. Altfel, *zb firifia* era şi altarul Bisericii, iar altădată tribuna oratorului Aici, însă 1l **'e-ata sau an^het ea s.e fă^ea în iaţa cortului împăratului sau a locțiitorului lui, a- • rum se cunoaşte din Matei** 27, 1 9 ; **Ioan** 19, 13 **etc. In sens comun, {HJIA<J înseamnă «pas».**

fost răstignit de oameni şi apoi a murit ?». La aceasta Alexandru a răspuns şi a zis : «Păzeşte-ţi gura, Sabano, căci nu eşti vrednic să pomeneşti numele Celui răstignit. Nesocotitule, ai auzit că a fost răstignit şi că a murit, dar cum de n-ai auzit şi (faptul aiceiia că după ce s-a sculat din morţi El a mai ridicat din morminte pe mulţi morţi şi le-a dat viaţă !».

8. A răspuns Maximian şi a zis : «Mi-e milă de tinereţea ta, căci văd că eşti tînăr şi de vîrstă fragedă». Fericitul Alexandru a răspuns şi a zis : «De tine să-ţi fie milă, nebunule, şi să te trezeşti din cursa diavolului». Maximian i-a grăit: «O ! tu de trei ori nenorocitule, vino şi jertfeşte ca să nu-ţi sfîrşeşti rău zilele vieţii». Răspuns-a Alexandru şi a zis : «Pe tine să te numeşti de trei ori nenorocit, pentru că cinsteşti demonii cei necuraţi, în timp ce eu nu mă tem de ameninţările tale nici de chinurile pe care le vei rîndui împotrivă-mi căci mă va scăpa ajutorul lui Dumnezeu». Maximian i-a răspuns : «Ţi-am mai spus, ai milă de tine şi vino să jertfeşti zeilor, căci dacă vei face acest lucru vei fi unul din fruntaşii gărzii din palatul meu» [16]. Răspuns-a drept aceea Alexandru şi a zis : «Cărui Dumnezeu ceri să-i aduc jertfă ?» Maximian i-a răspuns : «Marelui zeu Jupiter» [17]. Atunci fericitul Alexandru ridicîndu-şi

16 «Pătimirea» abundă în expresii latineşti. «Palatium» era reşedinţa împăratului ; expresia provine probabil de la muntele Palatin din Roma, unde se afla ea.
17 Se cunoaşte influenţa cultelor orientale asupra lui Diocleţian, care şi-a luat şl porecla de «Iovios», ceea ce vrea să spună că aşa cum Jupiter e «zeul suprem, dacă nu unic al universului, tot aşa şi împăratul (de acum divinizat) e sufletul lumii, unde divina lui providenţă aonducea totul» (Pierre Grimal, *Civilizaţia romană*, trad. Eug Oizok, Bucureşti, 1978, voi. I, p. 84).

mîinile spre cer s-a rugat zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, nu mă părăsi pe mine nevrednicul, ci vino în ajutorul păcătosului robului Tău». Şi sfîTşindu-şi rugăciunea, şi-a ridicat privirea spre cer, a văzut cerurile deschise şi pe Fiul lui Dumnezeu şezînd de-a dreapta Tatălui, şi a răspuns lui Maximian, zicînd : «Cărui Dumnezeu zici să mă închin ?». Răspuns-a Maximian : «Ţi-am spus doar, marelui zeu roman Jupiter». Răspuns-a sfîntul Alexandru şi a zis : «Nu ţi-am spus oare că Jupiter sau Zeus e doar un demon, deci un zeu mincinos ? După cum ţi-am spus şi adineaori, el s-a legat de o femeie oarecare şi din patimă pentru ea a schimbat făptura ei în junincă, iar a lui în taur, înşelînd-o astfel prin magie ?». Cînd a auzit acestea, Maximian a rîs cu hohot şi a zis către el : «Vezi cit de puternici sînt zeii noştri, încît pot apărea în diferite înfăţişări înaintea oamenilor». Sfîntul Alexandru a răspuns şi a zis : «Partea lor ţi-ai ales-o, blestematule, lăudînd faptele lor necurate, pentru că nu cunoşti pe Dumnezeu Cel adevărat, Cel care te-a cinstit şi ţi-a dat împărăţia pe care o ai».

9. A răspuns Maximian şl i-a zis : «împărăţia, zeii noştri mi-au dat-o». Alexandru i-a răspuns, zidind : «Duşman al adevărului, ce eşti! Cu toate că eşti om cuminte, se vede că tot nu cunoşti pe Dumnezeu, căci te-iai dat pierzării, crezînd în demoni». Maximian i-a răspuns : «Totuşi mi-e milă de tine, deşi ţi-am răbdat toate îndrăznelile, vorbisndu-mi de parcă aş fi unul de seama ta». La aceasta fericitul Alexandru a răspuns şi a zis : «Ruşinează-te tu, pentru că, deşi eşti întreg la minte, totuşi te-ai năucit, închimîndu-te unor idoli surzi şi nesimţiţi, părăsind pe Dumnezeul Cel viu şi luîndu-te pe urma tatălui tău, satana. Intoarce-te, dar, de la întuneric la lumină, cia să nu pieri în gheena focului !».

înfuriindu-se la aceste vorbe, Maximian a chemat pe Tiberian, dîn-du-i în seamă pe fericitul Alexandru şi spunîndu-i : «lată, te împuternicesc să cercetezi cu de-amănuntul în drumul de la Roma pînă la Bizanţ în legătură cu zeii noştri şi cu acel Iisus, pe care-L cinsteşte Alexandru, şi de vei găsi vreun temei adevărat să nu te porţi faţă de el cu cruţare, ci să te foloseşti de toată puterea pe oare ţi-am dat-o în legătură cu el şi cu toţi aşa zişii creştini, ca să cunoască toţi că cei ce se împotrivesc edictului pe oare l-am dat, de mînia mea vor pieri». Atunci fericitul Alexandru a spus : «îţi mulţumesc, tiranule, că m-ai făcut vestit în toată împărăţia». La dare Maximian a adăugat: «Pe toţi zeii! de mîna lui Tiberian n-o să scapi pînă ce nu-ţi va fi milă de viaţa ta, aişa cum mie mi-a fost milă de tine». La aceasta Alexandru a răspuns grăind : «Tocmai pentru aceasta sînt mulţumitor Dumnezeului meu, pentru că poate voi fi găsit vrednic să pătimesc pentru numele lui Hristos prin toate popasurile şi prin întreaga împărăţie».

10. Auzind aceste vorbe, împăratul Maximian a poruncit să-1 scoată afară din cortul lui. După ce l-a luat în primire, Tiberian a şezut a doua zi el însuşi pe soaumulde judecată şi a poruncit ca .sfîntul Alexandru să i se înfăţişeze la cercetări. Fericitului Alexandru i-a venit să rîdă şi a

zis : «Iată că satana iarăşi s-a gătit, întrarmîndu-se împotriva mea». După ce a sosit în faţa lui, l-a întrebat Tiberian aşa : «Cum e Alexandre ? Tot mai stăruieşti în gîndurile tale prosteşti ? Ai încredere măcar în mine şi adu jertfă zeilor ca să scapi de chinuri». Fericitul Alexandru a răspuns şi a zis : «Am văzut o altă mărire care mi s-a pregătit şi de iubirea aceleia s-a bucurat şi s-a veselit duhul meu». Tiberian i-a răspuns : «Dacă dai ascultare poruncii împăratului şi aduci jertfă zeilor, atunci vei dobîndi o bucurie şi o veselie cu mult mai mare; dacă, însă, stărui în nebuna ta încăpăţînare, mă leg pe toţi zeii să-ţi împrăştii oasele prin toate popasurile din întreaga împărăţie» [18]. Atunci i-a răspuns Alexan-clru şi i-a grăit : «Eu ascult de porunca Stăpînului meu din ceruri, iar de ameninţările tale nu mă tem, nici de muncile tale nu mă îngrozesc». Auzind aceste vorbe, Tiberian s-a înfuriat foarte şi a poruncit «să-1 lege de un copac şi aşa să-1 pîrlească de viu. în timp ce sfîntul pătimea acestea, nu is-a simţit din partea lui nici cel mai mic geamăt decît doar că-şi îndrepta privirea spre cer şi mulţumea Atotputernicului Dumnezeu. Văzînd acestea, Tiberian a poruncit să-1 dezlege de .copac şi, scoţîndu-l afară din cetate, a poruncit ostaşilor să-i scoată cătuşele grele şi să o pornească pe jos spre Tracia.

11. In timpul acesta îngerul Domnului s-a arătat în vis mamei lui spunîndu-i : «Pimenio, scoală-'te degrabă, găteşte-ţi copiii şi toate vieţuitoarele (de pe lîngă casă), dar să nu te întristezi în sufletul tău, ci pleacă şi du-te pe unna fiului tău, care îşi va sfârşi mucenicia, mărturisind pe Hristos. După cum ţi-am spus mai înainte să nu te pierzi cu firea, căci îl vei întîlni la primul popas». Auzind de la înger aceste cuvinte, mama fericitului Alexandru s-a bucurat foarte şi s-a sculat, după cum i-a spus îngerul, şi a pornit-o la drum după fiul ei. Sosind, aşadar, în oraşul Cartagena [19] şi aflî,ndu-l tocmai pe idînd corniţele Tiberian îşi continua cercetările, mama lui a strigat cu glas mare şi a zis : «Dumnezeul Cel prea înalt, Păstorul Cel bun Căruia i-ai fost încredinţat, să-ţi stea în ajutor, fiule !». Iar Tiberian, auzind glasul.mamei lui, a întrebat: «Al cui *e* glasul acesta ?». Multă mulţime de oameni a ifost adusă înaintea comitelui ea martori (că au auzit aceste Vorbe), dar nimeni n-a putut spune de unde a venit glasul.

12. Atunci a strigat Tiberian către fericitul Alexandru : «Adu jertfă zeilor, nenoracitule !». La aceasta, Alexandru a răspuns grăind : «Eu aduc jertfă de laudă Dumnezeului Celui din cer». Tiberian i-a zis : «Nu ai flpus tu că Dumnezeul vostru n-are lipsă de jertfe ?». Alexandru a răspuns : «De jertfe sîngeroase, într^adevăr, n^are lipsă, aşa cum aduceţi voi, dar îi plac jertfele dreptăţii şi ale sfinţeniei, pentru că însuşi Dumnezeul nostru este sfînt». Atunci a poruncit Tiberian să-1 ardă la subsuori cu făclii aprinse, zicîndu-i: «Să vedem dacă va veni Dumnezeul tău să te scape din mîinile mele !» Şi slujitorii acestui îndrăcit au făcut ce li s-a poruncit şi .aprinizînd torţele i le-au pus cum s-a

18In traducerea Latlmă «por onunc-s urbes et regionos» (cd. D. Dimitrov, p. 148)

19In varianta latină nu figurează numele oraşului (Gartagena), ci doar «intrînd In oraşul In oare fusese dus tocmai pe cînd Tiberian continua cu cercetările...». Să fi fost vorba de alt oraş, cu um nume apropiat Cartagiinei şi oare se va fi aflat pe drumul de la Roma peste Istria şi apoi pe valea Savei spre Sardica şi pe care copistul n-o va fi putut descifra bine ? De pildă Cortinium sau Cortona ? Nu ştim. Pe de altă parte, Itinerariul nu ştim cum ar fi plecat din Roma spre Tracta prin Sardica tocmai poşte Cartagina I

poruncit. Dar fericitul Alexandru, ridicîndu-şi ochii spre cer, a grăit: «Slavă Ție, Doamne, Iisuse Hristoase, Care ai trimis pe arhanghelul Mihail la Babilon şi ai izbă-

viit pe coi trei tineri din oiiplrtrul < u lor [1:1]; minituioşto-rnă ***şi*** pe mine din pîrjolul acestei nevoi şi nimiceşte pe tiran ou puterea Ta, ca să pot spune şi ou împreună cu Davkl : «trccut-am prin foc şi prin apă şi ne-ai scos iarăşi la limanul odihnei» [M]. Alunei, văzind liberian că focul nu l-a cuprins, Tuşinindu-se, a poruncit celor ce-J munciau să-1 lase în pace, apoi a adăogat : «Dezlegaţi-i lanţurile şi luiaţi-o pe jos înaintea mea, căci şi eu am să vă ajung din urmă». în timpul acesta, mama lui văzînd că fiul său ajunsese acum destul de departe de conducător, a rugat pe soldaţi să-i dea voie să se apropie de el şi să-i vorbească. Şi pe cînd se apropia, văzîndu-şi mama, fericitul Alexandru a zis către ea : «Bine ai venit, buna mea mamă. Urmează-mă pînă ia staţia următoare că aşa mi-a descoperit mie Domnul». Iar cîţiva dintre ostaşi au răspuns şi i-au zis : «Fericit eşti, Alexandre, că mare ţi-e credinţa, mare este Dumnezeul creştinilor. Căci deşi pătimeşti multe chinuri pentru numele Lui, totuşi nu L-ai blestemat».

13. Zicînd acestea, îşi urmau cu toţii călătoria după cum le poruncise căpetenia lor. Şi, cum mergeau aşa pe drum,, au dat de un izvor şi, aşezîn-du-se jos, iau început să mănînce. Şi l-au rugat soldaţii şi pe fericitul Alexandru să guste ceva deodată cu ei. Căci trecuseră patru zile [20] de cînd fericitul nu gustase nici pîine nici apă. Atunci luptătoruil lui Hristos, aşe-zîndu-se în genunchi, a început să cînte aşa : «Ridicat-am ochii mei la munţi, de unde va veni ajutorul meu. Ajutorul meu de la Domnul Cel ce a făcut cerul şi pămîntul[21]. Doamne, Iisuse Hristoase, păzeşte nepîngărit pe mieluşelul Tău ca să nu se bucure asupra mea vrăjmaşul meu, căci am cunoscut numele Tău cel sfînt şi înfricoşător, să nu mă Dac de ruşine înaintea tiranului meu, ci să trimiţi pe îngerul Tău şi dreapta Ta să-mi fie ajutor şi ocrotitor». Şi îndată ce şi-a sfîrşit rugăciunea, în clipa aceea **i** s-a arătat îngerul Domnului şi i-a zis : «Nu te teme, Alexandre, căci a auzit Domnul cererea ta şi m-a trimis ca să-ţi stau într-ajutor». Iar pentru că şi cei ce erau cu el au auzit glasul îngerului grăind cu el, însă fără să vadă pe nimeni altul, s-au înspăimântat foarte şi iau căzut cu feţele la pămînt. Atunci le-a grăit fericitul Alexandru : «Ridicaţi-vă, fraţilor». Iar soldaţii, ridi'cîndu-se, au căzut ;în genunchi, lînchimîndu-se lui. Atunci le-a zis sfîntul Alexandru : «Ce-aţi stat să vedeţi, fraţilor ? De ce faceţi aşa ceva ?» Răspuns-au oamenii şi au zis : «Am auzit glasul lui Dumnezeu, Care-ţi grăia şi ne-a cuprins Mea, neputînd suferi glasul Lui».

14. Pe cînd vorbeau ei acestea, i-a ajuns din spate Tiberian cu însoţitorii lui. Şi cu el veniseră şi nişte fruntaşi din cetate. A întrebat, deci, Tiberian pe slujitori şi a zis : «Cum se numeşte localitatea aceasta ?». Ei i-au răspuns : «KTima [22], oare se tîlcuieşte locul judecăţii». Tiberian a zis : «Aduceţi-1 aici pe Alexandru, care se socoteşte creştin, oa să-1 întreb ce a mai hotărît: nu cumva s-a răzgîndit, căindu-se, ca să jertfească zeilor ?» Aşadar,

---

13. *Dan.* 3, 27.
14. *Ps.* 65, 11.
15. In variantă latină se vorbeşte de 40 de zile. Să fie vorba de vremea pâre-similor î
16. *Ps.* 1(2.1, 1 — 2.
22 Să fie vorba de Sirma, Sirmium în loc de Crima? Căci staţia următoare va fi Sardioa (Sofia). Pe de altă parte, cuvîntul icpîjia înseamnă osînda, aşa cum vedem din Lc. 23, 40; 24, 20 etc. In acest sens se exprimă şi traducerea latină: locul osindirii.

din nou a şezut conducătorul pe scaunul de judecată, iar odată cu el au venit de faţă şi patru asesori[23]. Chemindu-J dar pe fericitul Alexandru, l-a întrebat cornițele : .«Ce mai este nou Alexandre ? Tot mai stăruieşti în nebunia fa cea rea, încît nu vrei să jertfeşti zeilor ? Tot mai ai putere în trup şi nu vrei să vii să aduci jertfe zeilor, căci într-adevăr mi-e milă de tine şi vireu să te întorci către puternicii noştri zei». Atunci fericitul Alexandru i-a răspuns zicîndu-i : «Nelegiuitule şi orbit de diavolul, ce eşti ! Te-ai dat cu totul satanei şi atunci cum poate să-ţi fie milă de mine ? Căci satanei, tatălui tău, nu i-e milă de nimeni, ci pe toţi vrea să-i piardă în gheena focului cu el cu tot». Răspuns-a Tiberian şi i-a zis : «Cap neînţelept ce eşti ! Atîtea vorbeşti parcă ai grăi cu unul de seama ta ,• din iubire, mi-e milă de tine şi de aceea îţi trec cu vederea şi batjocurile tale pe care mi le-ai adresat mie, căruia trebuia să-mi arăţi mai multă cinste ?» I-a răspuns Alexandru, zicînd : «într-adevăr, te asemeni cu cel ce te-a născut pe tine, cu satana, căci aşa-i semeni ca o piatră din capul unghiului. Nu ştii că localitatea aceasta se numeşte «loc de judecată ?» Chiar de aceea a şi venit peste tine judecata lui Dumnezeu. Căci se apropie Cel ce va judeca viii şi morţii şi Care va da fiecăruia după faptele lui şi atunci vei cunoaşte cuvintele mele, pe care ţi le spun acum. Acela, dar, va judeca între mine şi între tine şi aceasta fiindcă judeci fără dreptate pe un rob al Lui. Acela vede însă fărădelegea ou oare te porţi faţă de mine şi muncile pe care le pui asupra mea. Ele sînt însă pentru mine laudă, iar pentru tine pierzare».

15. Atunci Tiberian, auzind acestea, s-a înfuriat şi mai tare şi a poruncit să aşeze *ţepi ascuţite* pe jos şi să-1 silească pe sfîntul Alexandru să calce pe ele în cîntec de fluier. Dar şi această pedeapsă a îndurat-o fericitul fără să se plîngă deloc. Văzînd Tiberian că Alexandru arăta ca şi cînd n-ar fi simţit nimic, s-a înfuriat peste măsură şi a poruncit să fie bătut cu toiege noduroase de măr pădureţ, iar în timp ce ostaşii îl ciomăgeau, el a răspuns şi i-a zis comitelui : «Cîine turbat, acestea sînt muncile tale ? Mai adaugă dacă ai şi altele mai mari, căci prin darul lui

Hristos, din chiimuirile ipo icnro ml lo-ai adus, nimic nu simt, lnbruott Îmi stă într-ajutor Stăpînul meu, Domnul Iisus Hristos şi îngerul Lui. Ştiu că ai putere peste trupul meu ,• foloseşte-o cum vrei, dar peste sufletul meu nici tu, nici tatăl tău, satana, nu aveţi putere, decît numai Domnul meu Iisus Hristos». Tiberian a grăit: «Nenorocitule ! In foc am să te pierd, să văd dacă vine Hristos, cum zici tu, să te scape din mîinile mele. Şi aşa să ştii că-ţi voi împrăştia mădularele şi oasele prin toată împărăţia pe unde vom trece ca să nu mai afle nici o femeie nimic din trupul şi oasele tale ca să nu le ungă ca şi cum ar fi fost ale unuia dintre sfinţii voştri şi să vie apoi să se închine lor. Şi de acum m-am hotărît oa şi cenuşa oaselor tale s-o arunc în rîu, pentru ca nici o pomenire să nu rămână din trecerea ta pe aici!»

15. A răspuns drept aceea fericitul Alexandru şi a zis : «Iată îţi spun că pe tine te va nimici Hristosul meu şi-ţi va împrăştia ţie oasele şi trupul prin văzduh, încît şi pomenirea ta se va şterge curând de pe pă-mînt, căci am nădejde în Domnul meu Iisus Hristos că-ţi va scurta drumul şi n-o să mai vezi faţa împăratului tău celui nelegiuit şi se va şterge şi amintirea ta de pe pământ, pentru că n-ai cinstit pe Dumnezeul Cel Prea înalt, care te-a

---

23 llpoxi'x.x&peî — consiliari: (în latineşte).

10. în tradiureroii latinii : «grăbeşte să treci rit mai ropede ţinutul Ilyricului ca să ajungeţi lu B'./iinţ» (CI. D. Dimitrov, *op. cil.,* **151, nota).**

cinstit şi ţină dat puterea aceasta, nenorocitule. Căci dacă L-ai fi cunoscut ai avea viaţă şi în ceruri. Acum, însă, pentru că te-ai ferit de Dumnezeul Cel viu şi ai ândrăgit pe tatăl tău, satana, tu vei pieri cu el în gheena focului. Căci eu binecuvântând voi binecuvînta pe Domnul meu Iisus Hristos, care mă va mântui din mîinile tale cele fără de lege». Auzind acestea, Tiberian s-a înfuriat peste măsură şi faţa lui s-a întunecat, apoi a poruncit slujitorilor lui ca să rămînă acolo pe loc şi să-i pregătească cina. Acolo a şi dormit el şi toţi însoţitorii, iar drept sălaş al sfîntului soldaţii l-au legat sub un copac. Pe cînd dormea, lui Tiberian i s-a arătat în vis un înger al Domnului foarte înspăimântător, puritînd o sabie în mînă şi zicîndiu-i : «Tiberiane, am venit împotriva ta, pentru că te-ai purtat rău cu robul lui Dumnezeu (Alexandru) şi să ştii că de acum cu sabia aceasta am să te ucid. Sculîndu-fe, dar, să nu mai intri în nici un alt oraş, ci grăbeşte-te să treci Ilíricul[19], căci s-a apropiat de acum timpul, cînd urmează să se sfârşească pătimirile robului lui Dumnezeu», îndată ce a văzut arătarea aceea înspăimîntătoare, Tiberian a început să tremure şi mădularele lui i se părea că se desfac de pe el. S-a sculat, deci, tremurând şi adunându-i pe toţi însoţitorii şi pe căpeteniile de unităţi, le-a istorisit tuturora vedenia pe care a avut-o. Ascultîndu-1 ceilalţi, i-au zis : «Am avut de gînd şi noi să-ţi spunem că prea greu chinuieşti pe acest rob al lui Dumnezeu, dar ne-am temut.

Acum am înţeles şi noi că mare este Dumnezeul creştinilor şi că pe cei care muncesc pe creştini îi va mistui focul».

17. Auzind acestea, Tiberian.s-a speriat şi mai mult şi în acel ceas de noapte a poruncit tuturora să pornească mai departe la drum, iuîndu-1 şi pe Sfîntul Alexandru cu lanţurile lui. După ce au trecut pe lîngă mai multe cetăţi, fără să fi intrat în vreuna, din pricina vedeniei, după spusa îngerului, care zisese : «să te grăbeşti cît mai mult să străbaţi Ilíricul şi s-ajungeţi la Bizanţ, dar aşa fel ca nici într-o cetate să nu intri». De aceea, de-a lungul întregii călătorii, el n-a mai îndrăznit să-1 mai cerceteze pe fericitul Alexandru cu nici un chip. Dar de acum trupul sfîn-tului nu mai simţea nici o durere, pentru că o mare putere dumnezeiască îl întărea. Trecând deci prin Iliric au ajuns la cetatea Sardica (azi Sofia), dar, desigur, n-au intrat în ea nici sfântul, nici conducătorul. Auzind însă orăşenii şi căpeteniile cetăţii, au ieşit în întîmpinare cu multă pompă şi de asemenea şi creştinii care se aflau acolo, auzind că un comandant duce pe un mucenic, au ieşit din cetate pe ascuns şi au aflat pe fericitul Alexandru stînd aşa încătuşat în marginea drumului. Şi văzîn-du-1 localnicii, au căzut la picioarele lui şi au zis către dînsuil: «Roagă-te pentru noi, robule al Dumnezeului Celui Preaînalt». Iar Sfîntul Alexandru le-a răspuns : «Rugaţi-vă voi, fraţilor, pentru mine, ca să sfîrşeisc această călătorie în Hristos şi cununa pe care mi-a făgăduit-o Dumnezeu s-o primesc de la El». TreCfînd apoi mai departe prin nişte păsuri[24],

20. In textul latin se spuine : «apoi au trecut printr-un oraş numit Clisura». Strîm-torile acestea au atviut întotdeauna o mare importanţă în istoria sud-estului european, atît Pe vremea luptelor dintre bizantini şi bulgari, cît şi dintre turci şi voevozii locali, situaţie pe oare a folosit-o şi Iancu de Hunedoara în iarna lui 144)3—1444. Credem că şi în cazul istorisit de «Pătimirea Sf. Alexandru» e vorba de trecerea prin popasurile munţilor dintre valea Iskerului şi a Măritei spre Filipopol (Pîovdiv).

21. «Bona mansio» (Liissae — azi Vjetreni), botezată aşa încă de pe vremea legiunilor romane. K. Jirecek : *Heerstrasse...*, p. 35 ; C. Miller : *Itineraria romana.* Stuttgart, 1916, p. 53G.

au venit într-o fortăreață cu numele Bona Mansio[25] (Bona Mamsio — popas bun)[a], deasupra cetății FiMpopolei, unde în dreptul stațiunii or. 40 au descălecat.

18. Aici, aducîndu-şi aminte Tiberian de Alexandru a poruncit să-1 aducă din nou înaintea lui la scaunul de judecată. Şi chemându-1 să vie foarte aproape de el, l-a întrebat: «Cum mai stau lucrurile, Alexan**dre** ? tot stăruieşti în nebunia ta şi nu vrei să te schimbi adresîndu-te marilor noştri zei şi cerîndu-le să te miluiască, adică lui Zeus şi lui Ascle-pios [13], care clrmuiesc lumea întreagă ?». Fericitul Alexandru a răspuns şi a zis : «Fiu orb şl farâ ininto al diavolului, ce oşti, tot mai vrei s-auzi clin partea meu fă nu jwtfiistr /.oilor î Țl-am spus doar, încă de la început, că sînt creştin şi că cinstesc pe Dumnezeul Cel ceresc, iar nu pe demonii nocurați cei asemenea vouă». Rfl«puhis-a Tiberian şi i-a zis : «Doamne fereşte ! Eu însă nu ți-am poruncit să aduci jertfă unor demoni, ci zeilor, adică lui Jupiter şi lui Asclepios, care sînt zeii cei mai mari». Iar fericitul Alexandru a zis : «Păzoşto-ți gura satano, căci nu ştii ce gră-ieşti !». Răspuns-a Tiberian şi a zis: «Să nu mai lungim vorba; dacă vrei să jertfeşti zeilor, bine ,• iar de nu, atunci de ce-ți bați joc de mine, om răutăcios ce eşti şi de ce huleşti pe zei ? Alexandre, fie-ți milă de tine, ți-o repet; iau martor pe toți zeii că am să-ți curm îndată ciripitul din lumea aceasta». La care fericitul Alexandru a răspuns zicînd : «Tocmai pentru aceasta mă şi rog Domnului Hristos ca toți locuitorii pămîntului să dea slavă Domnului Hristos pentru muncirea mea». Atunci Tiberian a poruncit ostaşilor săi : «Luați-1 din fața mea, căci nu mai pot îndura ocările lui, duceți-1 în cetatea' Filipopol şi băgați-i la închisoare, iar eu am să vă ajung din urmă». Aşa că, itrimițînd Tiberian pe Alexandru miai înainte, s-a pornit şi el, şi au ajuns ou toții la Filipopol în Traci a.

19. Iar cei din cetate în frunte cu căpeteniile cetății auzind de sosirea lui Tiberian şi a însoțitorilor lui, au ieşit cu poimpă mare în în-tîmpinare şi s-au dus apoi cu toții în cetate să aducă jertfă lui Zeus şi lui Asclepios. în acelaşi timp, auzind şi creştinii din cetate că Tiberian a trimis la închisoarea din localitate pe un oarecare mucenic, strîn-gîndu-se laolaltă, s-au dus la închisoare şi au rugat pe temnicer să le deschidă poarta ca sa vadă pe martirul lui Hristos. Şi le-a îngăduit lor temnicerul pentru că şi el era dintre temătorii de Dumnezeu. Şi deschi-zîndu-le poarta, au intrat cu toții şi au văzut pe (fericitul Alexandru stînd cu picioarele în butuci şi purtîndu-şi lanțurile, apoi au căzut cu toții la picioarele lui, l-au îmbrățişat şi i-au sărutat lanțurile zicînd : «Bine ai venit, robule al Domnului, să binecuvîntezi şi oraşul şi patria ı. noastră. Să-ți dea Domnul răbdare să-ți isprăveşti călătoria. Căci şi noi creştinii cu multă frică şi cu cutremur locuim aici, pentru că şi pe noi creştinii de aici prefectul ne pune zilnic la pedeapsă, dar cu toată că ne amenință, nu ajunge să pedepsească pe toți, deoarece, prin lucrdioa lui Dumnezeu, avem mulți creştini în cetatea aceasta, ba chiar şi dintre căpeteniile ei[24] şi pînă la urmă avem nădejde că puterea lui Dumnezeu va birui pe păgînii cei rău credincioşi şi că pînă la -urmă toți vor creştina. Ai răbdare, aşadar, mucenicule al lui Hristos, şi îndură vitejeşte toate nedreptățile ce iți s-au adus de slăpînitorii cei fără de lege.

---

22. «Stațiunea LX» cam 40 km înainte de graniță. Altfel <jr)[j.aEToM era stația de graniță, aici probabil între prefectura Iliric şi Tracia.
23. Asklepios (sau Esculap la romani), fiul lui Apollo, era zeul medioinei. Cultul lui era foarte răspîndit în Balcani.

24. A se vedea H. Dclohtiyc, *Les saints* de *Titrate*, p. *XVI* CM7.

20. După un timp, şi-a adus aminte Tiberian că trimisese Înainte în temniţă pe Sfîntul Alexandru şi a grăit către căpeteniile cetăţii: «Tre-sbuie să vă spun că împăratul mi-a dat în seamă încă de la Roma un creştin pe care urma ca în tot cursul drumului să-1 îndemn să se întoarcă să cinstească pe zei, dar n-am putut nicicum să-1 înduplec la aşa ceva, căci el răspunde' cu încăpăţînare, aducind chiar jigniri atît mie, cît şi zeilor noştri, şi ou toate că l-am pus la multe feluri de munci, totuşi, cu nimic nu l-am putut clinti din credinţa lui; dacă porunciţi, am să-1 chem în faţa voastră, poate că înaintea mai multora se va ruşina şi se va întoarce spre toţi zeii noştri cei binefăcători». Şi trimiţînd la temniţă după Sfîntul Alexandru, i-a poruncit să se înfăţişeze iarăşi înaintea lui la scaunul de judecată. Şi i s-a adresat Tiberian împreună cu căpetenia cetăţii şi au zis către Alexandru : «Auzit-ai, oaire, Alexandre că şi în această cetate sînt creştini, dar toţi iaduc jertfă zeilor şi că numai tu singur te împotriveşti şi huleşti pe zei ? Vino măcar acum împreună cu mine şi cu conducătorul acestei cetăţi să mergem şi să jertfim zeilor !». Răspuns-a fericitul Alexandru şi i-a zis : «Intunecatule la minte şi fiu al diavolului ce eşti Pce vrei să auzi din nou de la mine ? Ţi-am spus doar de mai multe ori că eu sînt creştin şi că demonilor necuraţi, nule aduc jertfă; îţi spun, iată, pentru ultima dată, că eu cinstesc pe Dumnezeul Cel ceresc şi nu mă lepăd de numele Domnului meu Iisus Hristos. Altceva, afară de acest lucru, să ştii că nu vei auzi din partea mea».

21. Auzind acestea, Tiberian împreună cu comandantul Filipopolu-lui, au poruncit ca Alexandru să fie luat din sala tribunalului, iar ostaşilor le-a spus : «Puneţi-i din nou lanţurile şi, pornind pe şosea, mergeţi cu el înainte, că şi eu am să vă ajung din urmă». Plecând dar soldaţii cu Sfîntul Alexandru şi sosind la un rîu cu numele Sermius[26] şi spă-îndu-şi Sfîntul Alexandru mîinile şi faţa, s-a întors către răsărit şi s-a rugat zicînd :* «Doamne, Iisuse Hristoase, preamărit fie numele Tău cel sfînt». După ce-a spus acestea, luîndu-1 iarăşi în primire soldaţii, au pornit-o înainte pe şoseaua împărătească[27] pînă au ajuns la o localitate, unde se ţinea tîrg, al cărui nume era Paremvoli sau Casitrameltatio [28].

Aici i-a ajuns din urmă şi Tiberian şi, chemînd la el pe mucenic, i-a zis : «Vezi, Alexandre, că te-am îndemnat şi de faţă icu comandantul Filipopolului şi n-ai vrut deloc să m-asculţi şi să jertfeşti zeilor». I-a răspuns Sfîntul Alexandru şi i-a zis : «Fiu al diavolului ce eşti, iarăşi vrei s-auzi de la mine că nu vreau să jertfesc ? Ţi-am spus odată că eu sînt creştin». Atunci, mîniindu-se Tiberian, a poruncit ca întinziîndu-1 să-1 lege de patru ţăruşi şi cîite patru inşi să-i dea două sute de lovituri, îndurind cu bărbăţie şi muncile acestea, fericitul

26Serariiius, tiu! Streina, un aifluenit al Măritei, Ia 12 krn răsărit de Pilovdiv. D. Dimitrov, op. *cit.*, p. 126.

26 τŢJ Siţfioaia t§â> — pe drumul public sau împărătesc, de astă dată cel care lega Sirm;uim, capitala Iliriculua, de Bizanţ, peste Sardica, Fiiipopol — Ţumlon. E vechiul bulevard al popoarelor, pe unde vor înainta mai tîrziu spre centrul Europei si turcii otomani. A se vedea Fr. Miklosiich, *Heeresstrasse*, p. 36, mai nou : Atlas zur Kir-*chengeschichte,* hrg. H. Jedin, Freiburg i. Br., 1977, harta 18.

28«TIapE(jiPoXTÎ»sau latineşte «castrimetatio» era lagărul sau cantonamentul, unde staţionau trupele. Poate că avem şi aici un caz similar celor de origină militară, ca pavmientum (pămîntul), fossatum (sat), civitas (cetate), veteranus (bătrîn) etc. Se vede
că în acest «castru», s-a obişnuit a se ţinea tîrg /âfiitopioM/. Traducerea latină sună «ubi emporium erat, quod Gastrametatio dicebatur».

nu zicea nimic, ci răbda cu ochii îndreptaţi spre Domnul Iisus Hristos din cer. Şi s-a auzit un glas din cer grăind : «îmbărbătează-te, Alexandre şi nu te îngrozi de munci, căci sînt trecătoare şi iată eu simt cu tine». Cînd a auzit acest glas, Tiberian s-a spăimîntat foarte şi a poruncit ostaşilor să plece cu el iarăşi înainte.

22. Şi luîndu-1 îndată în primire, au pornit-o din nou la drum şi au sosit într-o fortăreaţă cu numele Karasura, care se află la mijloc, la patruzeci de stadii după Filipopol şi la 18 stadii înainte de Bereea [29] şi intrînd Tiberian în cetate, a poposit acolo, căci era tocmai vremea amiezii. Iar ostaşii ducând pe Sfîntul mucenic Alexandru, au mers ceva mai departe de cetate sub nişte copaci şi acolo s-au oprit. Şi a grăit a-tunci fericitul Alexandru către ostaşi: «Fraţilor, să şedem puţin la umbră». Şi, într-adevăr, văzînd oe răcoare plăcută e acolo, fericitul a răsuflat uşurat. Şi după ce au plecat din nou, le-a spus : «Drept să vă spun, fraţilor, mi-e sete». Ostaşii, însă, i-au răspuns : «Dar de unde apă în locul acesta ?». Răspunsu-le-a sfîntul şi le-a zis : «Aşteptaţi puţin, fraţilor, căci puternic e Dumnezeul meu să ne dăruiască apă chiar şi în locul acesta». Şi spunînd acestea şi-a îndoit genunchii şi s-a rugat zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, cela ce ai lovit piatra în pustie şi ai scos apă poporului Tău Israil ca să nu ducă lipsă şi sete, caută şi acum, Doamne, spre robul tău şi arată-ne apă în locul acesta, ca să bea robul tău şi să preamărească numele Tău». Şi după oe a isprăvit rugăciunea, îndată s-a deschis pămîntul sub unul dintre stejari şi a ieşit iapă multă, rece şi limpede, din care au băut el şi ostaşii cei împreună cu el, care, văzînd minunea pe oare o săvîrşise sfîntul mucenic, s-au minunat şi au zis unii către alţii: «Ou adevărat, mare este Dumnezeul creştinilor, că ascultă aşa de repede pe robii săi» !.

23. Apoi Tiberian, şezînd din nou pe scaunul de judecată, a poruncit să se înfăţişeze fericitul Alexandru, iar cînd acesta a venit, 1-a întrebatdin nou : «Spune-mi, Alexandre, faci ce ţi-a poruncitt împăratul sau nu ?» La aceasta fericitul Alexandru a răspuns : «Eu împlinesc porunca împăratului ceresc, iar pe tine nici nu te cunosc cine eşti, după cum nu recunosc (stăpîn peste suflete) nici pe împăratul tău cel muritor». Auzind din gura lui un astfel de răspuns, comandantul nu l-a mai invitat să mai declare nimic, ci a zis numai către soldaţi: «Luaţi-1 cît mai repede de aici şi porniţi-o ispre cetatea Bereea». Iar soldaţii, plecând ou el, au ajuns la un rîu numit Arzo [30] şi sfîntul era înfierbîntat după un drum atît de lung. Spălîndu-se deci pe mîini şi pe faţă, sfîntul a văzut în apropiere un stejar mare şi a zis către ostaşi: «Haideţi, fraţilor, să ne odihnim puţin sub stejarul acesta». Şi în timp ce se aşezară acolo, iată că soseşte şi Tiberian, oare, atunci, cînd îi vede şezînd împreună, le grăieşte : «Slugi ticăloase ce sînteţi, cum de i-aţi îngăduit să şadă şi el ?». Şi laiscultîu-du-i pe toţi, au pornit spre Bereea, unde temîndu-se de frica .împăratului, căpeteniile au făcut o primire strălucită lui Tiberian, deşi cei mai mulţi din locuitori erau creştini. Dar creştinii cum au auzit că trece pe la ei mucenicul Alexandru, au ieşit bucuroşi cu toţii în întâmpinarea sfintului şi i-au zis : «Bine ai venit, robule al lui Dumnezeu, să vizitezi şi să

29Castrul Karasura n-a putut fi identificat, dar faptul că se indică distanţa în mile intre cele două oraşe (Filipopol sau Plovdiv şi Bereea sau Stara Zagora), e o dovadă în plus despre cunoştinţele geografice ale autorului «Pătimirii».

30Să fie acest rîu Arzo, afiuanitul Măritei Armak ? Dar atun/d cum de s-a întors convoiul înapoi spire Bereea, bine ştiind că la acest oraş (Bereea ■— Stara Zagora) trebuia să fi ajuns înainte, rîul fiind situat la răsărit de oraş.

bineouvintezi şi oraşul şi patria noastră. îmbărbătează-te, dar, şi nu şovăi deloc a pătimi pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos».

24. Iar pe cînd vorbeau ei aşa, iată că Tiberian .a poruncit să-1 cheme pe mucenic să i se înfăţişeze din nou la scaunul de judecată. Invitîndu-1, dar, să se apropie, comandantul i-a zis : «Alexandre, ascultă-mă ca pe uri părinte şi vino să jertfim împreună zeilor, căci de vei face acest lucru îţi făgăduiesc de faţă cu toţi că am să te eliberez Îndată şi daică-ţi va plăcea fii cu mine, din clipa aceea te voi trece între primele căpetenii în unitatea mea, iar dacă nu vrei să rămîi cu mine, atunci poţi pleca unde îţi va plăcea». Auzind aceste vorbe ale lui Tiberian, sfîntul a început să zîmbească şi a zis către el : «Vai! ce amară mângâiere îmi oferi. Cuvintele îmi chinuie şi mai mult sufletul. Dar m-a ferit Dumnezeu să urmez sfatul tău. De multe ori am spus doar că ieu sînt creştin şi nu voi jertfi demonilor necuraţi. Şi-ţi mai spun că de acum înainte cuvînt din gura mea nu vei mai auzi». Atunci Tiberian, după ce au ieşit din oraş, a zis către soldaţi : «Legaţi-i din nou legăturile şi să mă urmeze la distanţă pe şoseaua principală». Şi sosind Tiberian la marginea rîului Arzon, de care am amintit, care se află la o distanţă cam de 40 de mile după Bereea, au găsit acolo un han cu mai multe paturi şi au poposit cu toţii acolo împreună cu mucenicul. Iar acesta, apropiindu-se de Ti-

berian, l-a rugat să-i îngăduie să-şi facă rugăciunea, ceea ce comandantul i-a aprobat. Şi văzînd Alexandru un nuc mare is-a dus spre el şi, plecîn-du-şi genunchii, s-a rugat zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, trimite îngerul tău să-mi ia sufletul că nu mă mai ţin puterile». Văzînd Tiberian cum se roagă sfîntul, a zis către ai săi : «Iarăşi îşi face rugile lui vrăjitoreşti. Mă tot mir de unde a învăţat aceste graiuri pline de înţeles, căci doar înaintea ochilor mei a crescut şi eu sînt cel ce l-am instruit în rînduiala ostăşească, dar niciodată nu mi-am dat seama c-ar putea cunoaşte astfel de deprinderi vrăjitoreşti. Mult mă mir de unde le-a învăţat!». Şi chemîndu-1, i-a zis: «Haide Alexandre, apropie-te şi adu jertfă zeilor!». La aceasta, el a răspuns : «întunecat mai poţi fila minte, dacă ţi-am spus de atîtea ori, că nu jertfesc idolilor şi totuşi mă sileşti să ţi-o mai spun».

25. Cînd a auzit aceste vorbe, comandantul a poruncit să se fiarbă untdelemn şi să i-1 toarne pe spate. Dar, venind în chip nevăzut îngerul Domnului, a spart vasul şi a vărsat untdelemnul pe slujitori. Văzînd acestea, Tiberian s-a înfuriat foarte şi a strigat slujitorilor : «Nimic nu sînteţi în stare să-i faceţi ? Nu vedeţi că el nu siimte nici o durere ?». Atunci a poruncit să-1 lovească cu toiege fără milă, strigîndu-i întruna : «Jertfeşte zeilor!». Dar, de fiecare dată, Alexandru răspundea: «închide-ţi gura, satano, duşman al adevărului şi prieten al tatălui tău, diavolul!». Auzind acestea, comandantul spumega de mânie împotriva lui şi, scrâşnind din dinţi, a poruncit să fie întins cu faţa în jos sub un nuc şi aşa să-1 bată cu toiege fără milă cîte patru ostaşi. Dar, în tot timpul cît l-au ciomăgit, el n-a scos din gură nici cel mai mic geamăt. Văzînd Tiberian că nimic nu foloseşte, a poruncit de la o vreme soldaţilor să se odihnească după atîta oboseală. După ce s-a ridicat de jos, fericitul Alexandru a înălţat rugăciune către Dumnezeu, zicînd : «Binecuvântează, Doamne, copacul acesta, că sub el m-am învrednicit să mărturisesc numele Tău cel sfînt». Şi îndată ce a spus aceste cuvinte, mulţime de creştini din apropiere au venit şi s-au apropiat de el, fără să mai ceară voie de la comandant şi l-au însoţit cam un kilometru pe şoseaua împărătească, după care, îmbrăţişâindu-d, l-au lăsat în pace şi s-au întors pe la

casele lor. Iar Tiberian nu mai îndrăznea să facă nimic sau să spună ceva împotriva trecătorilor care cercetau pe sfînt.

26. De la o vreme, ostaşii, luîndu-1 âm .primire pe sfântul mucenic, au iluat-o pe şosea înainte după porunca comandantului, oare îi urmau împreună cu însoțitorii. După un timp, i-a ajuns şi el, anume la localitatea numită Borkia [31]. Aici a întrebat comandantul pe localnici, zicînd :

«Spuneți-mi, fraților, cum se poate ajunge mai de-a dreptul în ținutul evropoliților ?». Iar ei i-au răspuns : «Dacă vreți un drum mai scurt, luați-o peste munți şi veți ieşi în cîmpie la localitatea numită Burto-dexion». Căci,, ştiind Tiberian că în Adrianopol sînt mulți creştini, a ocolit şoseaua, ca să nu intre în oraş. Trecând deci prin apropiere şi lăsînd anume oraşul în dreapta şi cetățuia la stînga, au luat-o de-a dreptul cum i-au spus oamenii, şi a ajuns în Burtodexion. Şi sosind aici, a aflat sfîntul pe mama sa, care, îndată ce l-a văzut, i-a căzut la picioare şi a început să plîngă, apoi, ridicîndu-se, l-a sărutat cu drag. Răspunzîndu-i, fericitul i-a zis: «Nu plînge, maică, pentru că am nădejde în Domnul Hristos că mâine o să se sfârşească toate». în timpul acesta, Tiberian găz-duise în cetățuie. Şi apoi, pornind-o Ia drum pe la ora 8 din noapte, a poruncit ca şi sfîntul să plece din locul acela, legat în lanțuri.

27. Pe cînd răsărea soarele, au ajuns la vadul unui rîu, unde au dat peste un han şi a întrebat Tiberian : «Cum se cheamă rîul ?». Şi i-a spus: «Şoricel[32] se numeşte». Şi chemînd Tiberian pe Sfîntul Alexandru, i-a zis : «Vino, frate Alexandre, şi mărturiseşte-ți credința în zei». La a-ceasta, Alexandru a răspuns : «Stîrpitură, ce eşti a satanei, tatăl tău, iar mă întrebi acelaşi lucru şi iarăşi numeşti zei pe cei care nu există ?». Atunci Tiberian i-a zis : «La multe munci te-am pus şi nimic n-a ajutat şi iată m-am înstrăinat pentru tine şi de oraşul şi de patria mea, şi ou nimic n-am reuşit să te înduplec să te întorci la zeii noştri. De acum, însă, să ştii că se va termina cu tine». Şi zicînd acestea, Tiberian a luat-o în grabă spre locul unde avea să se săvîrşească mucenicia sfintului lui Hristos. Aproape fugind s-a oprit la localitatea Drizipera[33], în drumul spre Bizanț. Aici a şezut Tiberian la un loc mai ridicat, dincolo de rîul Ergin [34] spre răsărit şi a chemat pe fericitul Alexandru zicîndu-i: «Iată, azi s-a terminat şi cu tine, Alexandre. Am să poruncesc să-ți arunce trupul în rîu ca să te mănînce vietățile apelor». I-a răspuns fericitul Alexandru şi i-a zis : «Iți mulțumesc, tirane, dacă faci într-adevăr aşa cum ai zis. Acum, în sfîrşit, m-a izbăvit Domnul din mîinile celor fără de lege». Auzind acestea, Tiberian a dat sentința contra lui şi predînd pe Sfîntul Alexandru în mîna a patru ostaşi cu ordinul să-i taie capul, iar, lăsîndu-i să execute porunca, el a luat-o din loc.

, "W. **Borkia sau Vorkia — Agurkod (?) pe Marița, în drum spre provincia Evropa de lîngă țărmul Egeii.**

32 iziorikellos /TCiopixeXXot/, un diminutiv străromân ? Traducerea latină tine să adauge «pe acest rîu localnicii l-au botezat şoricel».

33 Driripera, în traducerea latină — Druzipera.

34 Rîul Ergene din Tracia. afluent al fluviului Marița.

28. Luîndu-1 dar în primire soldații, au pornit-o în dreapta șoselei către miazănoapte, grăbindu-se să ducă la îndeplinire cele poruncite. "Rotindu-și privirile în toate părțile, fericitul Alexandru a văzut și dintr-o parte și din alta strîngîndu-se mulți creștini ca să-i vadă sfîrșitul. Mucenicul a cerut celui oare conducea execuția să-i îngăduie să-și facă rugăciunea, ceea ce i s-a îngăduit. Apoi a cerut apă și unul din cei de față găsind un vas oarecare a adus fericitului apă din rîul Ergin. Și spă-lîndu-și mîinile și fața și, pecetluindu-și trupul cu întreitul semn al Sfintei Cruci și întorcîndu-se cu fața spre răsărit, a zis : «Mărire Ție, Dumnezeul părinților noștri, ai lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob, de care se cutremură toată făptura și I se închină toate ca unui ziditor al cerului și al pămîntului și creator al tuturor puterilor nevăzute ale cerului. Căci Ție, Dumnezeule a toate, Ți se închină cu frică mare cerurile ca unui domn nevăzut, nestricat și fără prihană. Pe Tine, serafimii neîndrăznind să te privească, îți strigă : Sfînt, Sfînt, Sfînt e Domnul, plin e cerul și pământul de mărirea Lui. Pe Tine soarele, dimpreună cu toată oastea cerului, te biniecuvimtează și pământul și toți oamenii lui, fiarele și toate viețățile îți înalță mărire oa unuia, Care singur are putere în veci, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh. Pomenește Doamne pe cei ce cu frică Iți aduc mulțumiri și care laudă numele Tău cel Sfînt, și să nu mă treci cu vederea, Stăpâne, Iubitorule de oameni, nici pe mine păcătosul și nevrednicul robul Tău».

29. Și întorcîndu-se apoi către mulțimea celor oare se strînsese acolo, a zis: «Mă gîndesc și la voi, frați și părinți creștini, și vă rog întru Domnul să vă aduceți aminte de nevoințele mele, pe care nu m-am dat înapoi să le îndur pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să fie milostiv pentru păcatele mele și ale neamului nostru, că milostiv și mult milosîrd este Stăpânul nostru Hristos. Căci știți, fraților, cît drum am străbătut împreună cu Tiberian cel păgîn și fără de lege, care în tot cursul călătoriei nu m-a cruțat deloc, dîndu-mă celor mai crunte chinuri. Dar toate le-am răbdat pentru numefle Domnului nostru Iisus Hristos, ca să sfîrșesc călătoria și să rușinez pe Tiberian vrăjmașul, care m-a asuprit atît de cumplit împreună cu diavolul, cal ce a fost ajutorul lui». Iar după ce a grăit acestea către mulțime, s-a adresat ostașului, zicînd : «Frate, mai ai puțină răbdare pînă îmi spun ultima rugăciune». Și căzînd în genunchi, s-a rugat, zicînd : «Doamne, Iisuse Hristoase, auzi rugăciunea robului Tău, care s-a nevoit pentru numele Tău și dă această mîn-găiere trupului meu ca acolo unde va fi așezat el să se facă semne și minuni și vindecări în locul acela». Și îndată ce și-a terminat rugăciunea s-a făcut glas din cer zicând : «Tot ce-ai cerut, iubitorule și viteazule mucenic Alexandre, se va face așa ca să nu te mai superi de nimic. Vino, dar, și bucură-te de odihnă împreună cu părinții tăi, așa cum ți-a fost ea gătită în împărăția cerurilor, iar acum iată că te ia în primire arhanghelul Mihail, aare-ți aduce cununa pe care ți-ai dorit-o atîta».

Auzind dar glasul Domnului, fericitul s-a ridicat și a zis către călău : «Vino, frate, și fă ce ți s-a poruncit!»

30. Iar Celestin, unul dintre ostașii oare urmau să-1 ucidă, a zis către sfînt: «Mucenice al lui FMsitos, mie mi-a ieșit sorții să te execut, roagă-te dar pentru mine ca să nu mi se socotească păcat aoest lucru». La aceasta, a răspuns Slfîntul Alexandru : «Vino,

fiule şi fă-ţi datoria căci nu al tău este păcatul, dacă împlineşti ce ţi s-a poruncit». După ce a grăit acestea, Celestin şi-a suflecat mîinile, a luiat sabia şi spinitecînd o pîmză 1-a legat la Ochi pe fericitul Alexandru. Dar, cînd a voit să-i reteze capul, a văzut o putere îngerească, înfăţişîndu-se înaintea lui, aşa că n-a mai avut curajul să s-atingă de mucenic. Atunci a zis fericitul Alexandru: «împlineşte, frate, ceea ce ţi s-a poruncit!». Ostaşul, însă, a răspuns : «Mă tem rooule al lui Dumnezeu, pentru că văd o mulţime de bărbaţi ameninţători aşezaţi în jurul meu». Atunci Sfintul Alexandru s-a rugat din nou zicând : «Doamne, Iisuse Hristoase, învrednioeşte-mă să sfîrşesc cu viaţa în ceasul acesta». Şi după ce şi-a încheiat ruga, îngerul s-a depărtat puţin de la el, iar ostaşul, izbind tare cu spada, i-a tăiat capul, dar îngerii luând sufletul fericitului Alexandru, s-au ridicat cu el la cer, preamărind pe Dumnezeu cu glas mare ân auzul tuturor celor de faţă. Şi s-a sfîrşit fericitul Alexandru în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh.

31. Iar mama fericitului Alexandru, presimţind şi tot întrebînd de ostaşii lui Tiberian, a sosit în localitatea numită Turlom, zicînd : «Unde va fi fiul meu ?». Iar acesteia unul dintre oameni i-a spus : «Astăzi s-a dat sentinţa, iar fiul tău se pare că se află în localitatea numită Drizipara, la 18 mile de aici. Informîndu-se amănunţit pe ce cale s-apuce mai iute, mama lui s-a repezit pe drum ca fulgerul şi a ajuns la Drizipara. Mergând îndurerată şi mugind ca o văcuţă care-şi caută viţelul, s-a întîlnit cu ostaşii, care tăiaseră capul sfîntului şi-i aruncaseră în râu trupul şi capul. După rînduiala lui Dumnezeu, patru câini, jucându-se pe lingă rîu, traseră la ţărm trupul sfîntului, lingîndu-l cu limbile şi stând acolo parcă şi păzindu-1 / să nu-1 mănânce păsările de pradă /. îndată ce s-a apropiat mama fericitului, cam la vreo 2 mile de locul unde se afla trupul lui, doi cîini s-au pornit ân întâmpinarea ei oa nişte soli şi o însoţeau, unul de-a dreapta şi altul de-a stînga, conduiciind-o spre locul unde se afla trupul sfîntului mucenic. Iar ea, luîndu-1, 1-a uns cu multe mirodenii şi înfăşurîndu-1 în giuilgiuri preţioase, 1-a îngropat cu duioşie într-un loc anumit dincolo de râul Ergin, spre apus, unde a binetplăcut Duhului Sfînt. După ce şi-a împlinit toate, avînd drept ajutor pe Duhul Sfînt, ca să-i aducă o mare bucurie, i s-a arătat dar de la Dumnezeul nostru Iisus Hristos, venind chiar îngerii şi cântând oîntări de preamărire.

32. Săvârşind multe minuni prin darul lui Dumnezeu Sfîntul Alexandru vine şi acum într-ajutor celor apăsaţi de munci şi dă tămăduiri celor încercaţi de suferinţe îndelungate. Şi s-a sfîrşit Sfîntul Alexandru în luna mai, ziua a 13-a, în al şaselea consulat al păgînului Tiberian. precum şi al împăratului Maximian cel păgîn şi fără de lege, iar după rîn-duiala creştină acum pe timpul în care împărăteşte Domnul nostru Iisus Hristos (în veci).

33. După ce s-au petrecut toate acestea, Sfîntul Alexandru s-a arătat şi mamei sale, zioîndu-i : «Bine ai făcut, doamnă şi buna mea mamă, iar pentru că te-ai obosit urmîndu-ţi fiul în toată lunga lui călătorie, să-ţi dea Domnul meu Iisus Hristos să primeşti împreună cu mine răsplata Lui întru împărăţia Lui. De aceea să nu te mai întristezi, ci grijind de copii să vieţuieşti în pace la casa ta. Şi nădăjduiesc că Domnul meu Iisus Hristos nu te va uita, şi în curînd te va aduce lîngă mine». Auzind acestea, mama Pimenia s-a dus bucurîndu-se şi preamărind pe Dumnezeu, veselindu-se cu copiii ei, spunînd tuturora că mare dar a închinat ea Domnului Hristos prin fericitul Alexandru. Şi mare a şi fost darul lui peste tot locul, dar mai ales acolo unde zac sfintele moaşte ale sfintului şi vestitului mucenic Alexandru, spre mărirea şi lauda lui Hristos, adevăratului nostru Dumnezeu, Căruia se cuvine mărirea în vecii vecilor, Amin.

INDICE SCRIPTURISTIiC *

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC **

TESTAMENTUL SFINȚILOR ŞI SLĂVITILOR PATRUZECI DE MARTIRI AI LUI HRISTOS CARE S-AU SĂVÎRŞIT ÎN SEVASTIA (ARMENIA)

(f 9 martie ; 320)

INTRODUCERE

Sfinții patruzeci de mucenici au suferit martiriul pentru Hristos îm timpul persecuției împăratului roman Liciniu (308 — 324), la 9 martie 320. Ei erau soldați creştini, iâcînd parte din

Legio XII Fulminata, *care staționa la Melitene în Armenia* [35]. *Pentru că au refuzat să aducă sacrificii zeilor şi să venereze statuile împăraților romani, au fost condamnați la. moarte, tiind lăsați să înghețe în noaptea geroasă din 9 martie 320, în lacul Sebastia* ***iSau*** *Sevastia* [36] *din Armenia, apoi arşi într-un cuptor din vecinătatea lacului.*

Actele lor martirice autentice s-au pierdut, iar cele care au ajuns pînă la noi sînt socotite neautentice [37].

Ni s-a păstrat, insă, în limba greacă Testamentul *lor, care forma un* adaos* la Actele lor martirice, *fiind unul dintre cele mai Impresionante şi emoționante documente din epoca persecuțiilor creştinilor din primele-patru secole, unic în felul său în vechea literatură aghiografică.*

Textul grec al Testamentului celor patruzeci de martiri din Sevastia* ***a*** *iost publicat mai întii de P. Lambecius în 1671 *.*

4. Vezi *Codex* V*indobonensis theologicus 10,* editat de P. Lambecius, Wien, 1778|,- H. Musurillo, op. *cit.,* p. XLIX—L.

35 Ritterling *Legio XII Fulminata,* la A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll, Real-Bncy-clopădie, des klassLschen Altertumswissenschaft, Band 12, Stuttgart, 1925, p. 1705—1709 ; P. Franchi de'Cavalieri, *Note agiogiaiiche, 7,* în «Studii e Testi», 49 (1928), p. 155—184, aici 168, n. 3.
36 V. Inglesian, *Sebasta,* în Lexikon fur Theologie und Kîrche, 9, Freiburg im Breisgau, 1964, p. 555—556 ; H. Leclercq, *Sebaste,* în «DictioiMiafce d'archeologie chretienne et de Liturgie», t. XV, Paris, 1950, p. 1107—111:11.
37 Vezi textul lor grec la Otto vor» Gebhardt, *Acta martyrum selecta,* Berlin, 1902, p. 171—181. Vezi traducerea lor in limba franceză la Dom **H. Leclercq, *Les Martyrs.* t II. *Le troisieme siecle. Diocletien,* Paris, 1903, p. 377—383. Text latin în *Acta Sanctorum Marții,* ed. H. Delehaye, t. II (8), Pariisiis, et** Romiae,**1865, p. 19—24. Vezi tot aici: *De Sanctis XL martiribus Sebastenis.* Comnientarius praeviuis, p. 12—19.**

Un vechi text slavon a iost publicat dc Ci. *N. Bonvetsch în 1892* [r]:

Versiunea finală a textului grec a iost publicată de G. *N. Bonvetsch Ui 1897, după o nouă colaţiune a manuscrisului* Codex Parisinus graecus *1500 (sec. XII)*[38] *şi retipărită de R. Knopi-Gustav Kruger* [39] *şi H. Musurillo*[40].

Deşi D. P. Buckle [41] *şi R. Reitzenstein* [42] au *exprimat unele îndoieli ■asupra autenticităţii textului, în genere,* Testamentul celor patruzeci de martiri *este socotit un document autentic* [u].

Simplicitatea textului, unele detalii locale, sinceritatea şi curajul martirilor în iaţa morţii care-i aşteaptă, informaţiile lor despre părinţii şi rudele lor, menţiunea unor oraşe din Armenia, constituiesc criterii interne care pledează în favoarea autenticităţii acestui important document istoric.

Ni s-au păstrat, de asemenea, două Omilii de laudă la cei patruzeci ■de martiri, *una ţinută de Sfîntul Vasile cel Mare* [43], *alta de Sfîntul Grigorie de Nyssa* [44] *şi imnele şi cuvîntările Sfintului Efrem Şirul* [1\] *din care se constată realitatea martiriului celor patruzeci de soldaţi, morţi îngheţaţi în lacul Sevastia din Armenia.*

Testamentul lor a fost compus sub forma unei scrisori de Meletie, unul din cei patruzeci de

5. Vezi Versiunea paleoslavă, codex 180, după originalul Bibliotecii Troiţko-Sergieskaia Monastîri, Zagorsk, (A.D. 1445); G. N. Bonwetsch, în «Neue Kirchliche Zeltschrift», 3 (1892), p. 706—726; Vezi observaţiile lui J. Hauslaiter, *ibidem*, p. 978—988, II. Musurillo, op. cit., p. XLIX şi LXXI, n. 82.

11. M. Fortina, *La politica religiosa dell'imperatore Licinio,* în «Revista di Studi Clasici», 7 (1959), p. 245—265; 8 (1960), p. 3—23; P. Frachi de'Cavalieri, *art. cit.,* p. 155—184; H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres litteraires.* Bruxelles, 1921, p. 213—235 ; F. Goerres, *Die Religionspolitik des Kaisers Licinius,* în «Philologus», LXXII (1913), p. 250—262 ; Idem, *Kritische Untersuchungen ilber die Licinische Christcnveriolgung,* Jena, 1875.

38 Das *Testament der vierzig Mărtyrer,* ed. G. N. Bonwetsch und L. Seeberg, în «Studien zur Geschichte der Theologie und Kirche», I, Leipzig, 1897, p. 75—89.

39 R. Knopf — G. Kruger, Ausgewdhife MdrtyreraMen, 3-a Auilage, Tubingen, 1929, p. 116—119 ; 4-e Auflage, G. Ruhbach, Tubingen, 1965, p. 116—119.

14. Sf. Efrem, *Hymni et sermones,* III, ed. T. J. Lamy, Mechlin, 1889; H. Musurillo, op. cit., p. XLIX şi LXXI, n. 80.

40 H. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs,* Oxford, 1972, p. 354—361, text grec cu traducere engleză.

41 D. P. Buckle, *The Forty Martyrs oi Sebaste, a Stady oi Hagiographical Deve-lopment,* în «Bulletin of the John Rylands Library», VI (1921), nr. 3 şi observaţiile lui Paul Peeters, în «Analecta Bollandiana», XLI (1923), fasc. 1 şi 2, p. 176—177.

42 R. Reitzenstein, *Die Nachrichten ilber den Tod Cyprians,* Heidelberg, 1913, p. 44 ; H. Musurillo, op. cit., p. XLIX şi LXXI, n. 84.

43 Sf. Vasile, Omilia 19, *La cei patruzeci de martiri,* P.G., XXXI, col. 507—536. Vezi traducerea latină la Th. Ruinart, *Acta martyrum sincera et selecta,* Ratisbonae, 1859, p. 545—550.

44 Sf. Grigorie de Nyssa, *tn lauda Sfinţilor patruzeci de martiri,* P.G., XLVI, col. 749—788.

martiri, ajutat de Aetius şi Eutychius, şi adre-

sat preoţilor, părinţilor, îrafllor şl surorilor, soţiilor, copiilor, prietenilor şi cunoscuţilor lor

Punctul central al **Testamentului celor patruzeci de martiri** *îl constituie dorinţa lor unanimă ca moaştele lor, după ce vor ii scoase din cuptorul de foc, să fie depuse în localitatea* **Sărim** *sau* **Sarin,** *de lingă oraşul Zela, din Armenia. «Căci, spun ei, chiar dacă noi toţi sîntem din localităţi diferite, ne-am ales, însă, un singur şi acelaşi loc de odihnă. Deoarece împreună am dat aceeaşi luptă, ne-am hotărît să avem împreună acelaşi loc de odihnă, în locul spus mai înainte»* [45].

In **acelaşi** timp, **îi roagă ca** nimeni să nu **ia** vreo părticică din ose-*mintele lor, «încercînd, cum se exprimă ei, să ne despartă unii de alţii, pe noi cei pe care Sfîntul nostru Mîntuitor ne-a unit în credinţă, prin harul şi pronia Sa»* [46]'.

Ei îi roagă apoi, în privinţa tînărului Evnoicus, probabil sclav în Legio XII Fulminatq de la Melitene, în Armenia, că dacă şi el va suferi martiriul împreună cu ei, moaştele lui să fie depuse în acelaşi loc cu ale lor. Iar dacă, prin harul lui Dumnezeu, el nu va suferi martiriul, ei îi recomandă să se elibereze şi să trăiască in viaţă după poruncile lui Hristos [47].

La sfîrşit, ei salută în termeni simpli, dar foarte mişcători, ca unii pe care nu-i mai aşteaptă nimic altceva în această viaţă decît martiriul, avînd credinţa neclintită în harul şi puterea lui Dumnezeu, care-i va aduce la viaţă în ziua cea mare a învierii, pe preoţii, părinţii, soţiile, copiii, fraţii, surorile şi prietenii lor.

---

45 ***Ibidem.*** **Pentru localitatea Sărim sau Sarin vezi nota 1 din traducerea *Testamentului* în româneşte.**
46 ***Ibidem,*** **I, 4, ed. cit., p. 356.**
47 ***Ibidem,*** **I, 5, ed. cit., p. 356.**

Iată ultimele cuvinte ale lui Aetius: «Eu, Aetius, salut rudele mele, pe Marcu şi Aquilina, pe preotul Claudiu, pe frații mei, Marcu şi Triton, pe surorile mele, pe soția mea Domna, împreună cu copilul meu»

Iată salutările lui Eutihie : «Eu, Eutihie, salut pe cei ce trăiesc în Ximara, pe mama mea Iulia, pe frații mei Chirii, Rufus şi Eutihie, pe sora mea Chirila, pe logodnica mea, Basilia, şl pe diaconii

15. ***Testamentul Siinților şi slivifilor patruzeci de martiri,*** **I, 1, ed. H. Musurillo,** ***op. cil., p.*** **354.**

19. ***Ibidem,*** **1,11, 2, ed. cit., p. 358—.'160.**

Claudiu, Ruiin şi Produs» [48].

Testamentul ne-a păstrat numele celor patruzeci de martiri la sfîr-şitul lui. După nume, unii sînt greci, alții latini, dar între ei, cu siguranță, erau şi armeni.

Testamentul Sfinților şi slăviților patruzeci de martiri *este un document istoric de valoare pentru iaptul că ne informează despre grelele sur ferințe pe care le-au îndurat creştinii în părțile de răsărit ale Imperiului roman, în timpul asprei persecuții a împăratului Liciniu, dintre anii* 320—324. Liciniu *a fost învins de'Constantin cel Mare (306—337) în lupta de la 18 septembrie 324, la Chrysopolis, pe coasta Asiei Mici, în fața Constantinopolului, iar în urma unor intrigi contra lui Constantin, a fost condamnat la moarte şi executat la Tesalonic în 324.*

Nu cunoaştem cît timp au stat moaştele celor patruzeci de martiri la Sărim, lingă oraşul Zela, în Armenia.

Istoricul Sozomen ne informează că o femeie, numită Macedonia, păstra, în prima jumătate a secolului al V-lea, moaştele celor patruzeci de martiri de la Sevastia, din Armenia, în casa ei, situată în afara zidurilor Constantinopolului, în timpul patriarhului Produs al Constantinopolului (434—446)[49]*. Se cunoaşte că bizantinii păstrau mare respect moaştelor Siinților, încît iniormația lui Sozomen poate fi socotită ca adevărată.*

---

48 ***Ibidem,*** **III, 3, cd. cit., p. 300.**

49 Sozomen, ***Ist. bis.,*** **IX, 2, ed. J. Bidez—G. Hansen, în Die griech. christl. Schrift. d.e. Jah/r.», Band 50, Berlin, 1960, p. 392—394 şi P.G., t. XLVIII, col. 1597—1601.**

Studii: **P. Petit,** ***Histoire generale de l'Empire romain,*** **Paris, 1974, p. 565—567 ; A. Momigliano,** ***The Conilict between Paganism and Christianity, in the Forth Century,*** **Oxford, 1963 ; M. Fartlna,** ***La politica religiosa dell'imperatore Licinio,*** **în «Revista di Studi Classici», 7 (1959), p. 245—265 ; 8 (1960), p. 3—23; G. Riciotti,** ***La «era dei martiri». U cristianesimo da Diocleziano a Constantino,*** **Roma, 1953 ; M. Ormanian, L'Eglise** ***crmenienne, son histoire, sa doctrine, son regime, sa discipline, sa liturgie, sa litte-rature, son present,*** **2-e ed., Antelias (Liban), 1954 ; H. Delehaye, Les** ***origines du culte dos martyrs,*** **Bruxelles, 1933, p. 61, 85, 177; Idem, Les** ***passions des martyrs et les gcnres***

Sărbătoarea Sfinților şi slăviților patruzeci de martiri este amintită în fiecare an, la 9 martie, în Sinaxarul Constantinopolitan [50], *în* Bibliotheca hagiographica Graeca[51], *în* Bibliotheca hagiographica Latina[52], *şiîn* Marttirologiul Ieronimian [53]. *în* Acta Sanctorum Marții,

24. Fd. Sociiii Bollandiiiani, t. II, 2-e ed., Bruxelles, 1940, p. 1092—1093 ; nr. 7537—7339 ; Retipărită după ediția din 1898—1899.

---

litteraires, **Bruxelles, 1921, p. 213—235; D. P. Buckle,** *The.iorty Martyrs oi Scbaste. A study ol hagiographic davelopement.* **Extras din «The Bulletin of the John Rylands Library», VI (1921), t. 3, 9 p. ; P. Framchi de'Cavalieri, JVofe** *agiogratiche,* **7, In «Studi e Testi», 49 (1928), p. 155—184; P. Allard, La** *persecution de Diocletien et le triomphe de l'Eglise,* **3-e ed., t. II, Paris, 1908, p. 322—327 : La persecution de Lici-nius ; Ch. Antoniades,** *Kaiser Licinius,* **Miinchan, 1884 ; F. Goerres,** *Die Religionspolitik des Kaisers Licinius, în «Philologus»,* **LXXII (1913), p. 250—262 ; Idem,** *Kritische Un-torsuchungen iiber die Licinische Christenvertolgung,* **Jena, 1875.**

50 *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanetorum Novembris,* **ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 521—524.**

51 Ed. Fr. Halkiin, 3-e ed., t. II, Bruxelles, 1957, p. 97, nr. 1201—1202.

52 Sozomen, *Ist. bis.,* **IX, 2, ed. J. Bidez—G. Hansen, în Die griech. christl. Schrift. d.e. Jah/r.», Band 50, Berlin, 1960, p. 392—394 şi P.G., t. XLVIII, col. 1597—1601.**

Studii: **P. Petit,** *Histoire generale de l'Empire romain,* **Paris, 1974, p. 565—567 ; A. Momigliano,** *The Conilict between Paganism and Christianity, in the Forth Century,* **Oxford, 1963 ; M. Fartlna,** *La politica religiosa dell'imperatore Licinio,* **în «Revista di Studi Classici», 7 (1959), p. 245—265 ; 8 (1960), p. 3—23; G. Riciotti,** *La «era dei martiri». U cristianesimo da Diocleziano a Constantino,* **Roma, 1953 ; M. Ormanian, L'Eglise** *crmenienne, son histoire, sa doctrine, son regime, sa discipline, sa liturgie, sa litte-rature, son present,* **2-e ed., Antelias (Liban), 1954 ; H. Delehaye, Les** *origines du culte dos martyrs,* **Bruxelles, 1933, p. 61, 85, 177; Idem, Les** *passions des martyrs et les gcnres*
litteraires, **Bruxelles, 1921, p. 213—235; D. P. Buckle,** *The.iorty Martyrs oi Scbaste. A study ol hagiographic davelopement.* **Extras din «The Bulletin of the John Rylands Library», VI (1921), t. 3, 9 p. ; P. Framchi de'Cavalieri, JVofe** *agiogratiche,* **7, In «Studi e Testi», 49 (1928), p. 155—184; P. Allard, La** *persecution de Diocletien et le triomphe de l'Eglise,* **3-e ed., t. II, Paris, 1908, p. 322—327 : La persecution de Lici-nius ; Ch. Antoniades,** *Kaiser Licinius,* **Miinchan, 1884 ; F. Goerres,** *Die Religionspolitik des Kaisers Licinius, în «Philologus»,* **LXXII (1913), p. 250—262 ; Idem,** *Kritische Un-torsuchungen iiber die Licinische Christenvertolgung,* **Jena, 1875.**

53 Martyrologium Hieronymianum. Acta Sanctorum Novembris, **ed. J. B. de Rossî et L. Duchesne, t. II, pars prior, Bruxellis, 1894, p. 30 j ed. H. Delehaye et H. Quentin, t. II, pars posterior, Bruxellis, 1931, p. 134.**

pomenirea lor este menționată la 10 martie [54].

Am folosit la traducerea din grecește a Testamentului Sfinților și slăviților patruzeci de martiri, *ediția lui H. Musurillo,* op. cit., p. 354— 361, *text grec, cu traducerea engleză, și ed. R. Knopf* — G. *Kruger, ed. cit., p. 116 – 119.*

Vezi și Acta Sanctorum. Propylaeum Decembris, *ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1940, p.91.*

Am folosit, de asemenea, traducerile : Pierre Hanozin, La Geste des martyrs. *Paris, 1935, p. 257 – 261 ; traducere irianceză ■, Adalberto Hamman,* La Gesta dei martiri. *Introduzione di Daniel-Rops, Milano, 1953, p. 322*—325. *în limba română, traducerea noastră este cea dintîi.*

TESTAMENTUL SFINȚILOR ȘI SLĂVIȚILOR PATRUZECI DE MARTIRI AI LUI HRISTOS CARE S-AU SĂVIRȘIT ÎN SEVASTIA

(f 9 martie 32 0)

I

Meletie, Aetius și Eutihie, întemnițații Iui Hristos, sfinților epis-oopi și preoți, diaconilor și mărturisitorilor, și celorlalți membri ai Bisericii, salutare în Hristos.

---

54 Acta *Sanctorum Marții,* ed. H. Delehaye, t. II (8), Parisiis et Romae, 1865, p. 19—24 ; Vezi tot aici: *De sanctis XL martiribus Sebastenis. Comentarius praevius,* p. 12—19.

1. După ce, prin harul lui Dumnezeu şi prin rugăciunile comune ale tuturor, vom săvîrşi lupta care ne aşteaptă, atunci voim oa această dorință a noastră cu privire la moaştele noastre să vă fie cea mai de seamă. Dorim ca moaştele noastre să fie strînse de cei din jurul preotului şi tatălui nostru Proidius, de frații noştri Crispin şi Gordius, împreună cu poporul cel rîvnitor, cu Chirii, Marcu şi Sapricius, fiul lui Ammonius, spre a fi depuse în satul Sărim[55] de lîngă oraşul Zela.

Căci, chiar dacă noi toți sîntem din localități diferite, ne-am ales, Insă, un singur şi acelaşi loc de odihnă. Deoarece împreună am dat aceeaşi luptă, ne-am hotărît să avem împreună acelaşi loc de odihnă, în locul spus mai înainte. Acestea, deci, s-au părut Duhului Sfînt şi ne-au plăcut şi nouă.

2. De aceea, noi cei din jurul lui Aetius şi Eutihie şi a celorlalți frați al noştri în Hristos, rugăm pe adevărații noştri părinți şi frați, să se rețină de la orice întristare şi tulburare, să respecte hotărîrea comunității noastre frățeşti şi cu grabă să vină în ajutorul dorinței noastre, pentru ca, datorită ascultării şi iubirii noastre, să dobîndiți răsplata cea mare de la Părintele nostru comun.

3. încă vă rugăm pe toți, oa din moaştele noastre scoase din cuptor, nimeni sa nu păstreze ceva pentru sine, ci, îngrijind de strlngerea lor la un loc, să le dea celor numiți mai înainte, pentru oa, arâtlnd puterea sîrguinței şi curăția ostenelilor bunătății şi iubirii lor, să dobtndească răsplata, aşa precum Măria (Magdalena), oare s-a apropiat de mormîn-tul lui Hristos, a văzut Înaintea tuturor pe Domnul şi ea, cea dinții, a primit bucuria, binecuvîntarea şi harul[8].

4. Iar dacă cineva s-ar împotrivi dorinței noastre, să fie lipsit* de răsplata dumnezeiască, fiind răspunzător de toată neascultarea, pierzînd pentru o mică dorință ceea ce este drept, încercînd, pe cît ar fi puterea lui, să ne despartă unii de alții, pe noi cei pe care Sfîntul nostru Mîn-tuitor ne-a unit în credință, prin harul şi pronia Sa.

5. Iar dacă şi tînărul Evnoicus, prin voința lui Dumnezeu Cel iubitor de oameni, va ajunge la acelaşi sfîrşit al luptei, el a cerut să aibă acelaşi loc de odihnă ou noi. Dacă, prin harul lui Dumnezeu, va fi păzit nevătămat şi va suferi încă încercări în lume, îl sfătuim să trăiască în libertate, avînd ca pildă martiriul nostru, şi-1 îndemnăm să păzească poruncile lui Hristos, pentru ca în ziua cea mare a învierii să dobîndească împreună cu noi fericirea, pentru că, în lume fiin 1, a îndurat împreună cu noi aceleaşi necazuri.

55Weiissbach, *Sărim* sau *Sarein*, e greu de identificat. W. Ruge, *Sarein*, în A. Pauly—G. Wissowa—W. Kroll, Real-Encyclopădie der klassisohen Altertumswissen-schaft, Zweite Reihe (R—Z), 1-er Haibband, Stuttgart, 1914, col. 2497, socoteşte că este un sat, situat la vest de oraşul Zela (Z'leh), în Armenia ; Franz Outmont, *Sarin dans le Testament des martyrs de Sebaste*, în «Analecta Bolaradiana», XXVI (1906), lase. 2, p. 241—242.

6. Căci iubirea față de aproapele priveşte la dreptatea lui Dumnezeu, iasr cel ce nu ascultă de frați oalcă porunca lui Duimnezeu. Căci este scris .- «Ce7 ce *iubeşte nedreptatea urăşte sufletul său*» [56].

II.

1. Aşadar, vă rog, frate Crispine, să vă depărtați de orice poftă şi rătăcire lumească. Căci mărirea lumii este înşelătoare şi neputincioasă, înfloreşte pentru puțin şi îndată se veştejeşte ca iarba grădinii[57], primind sfîrşitul mai repede ca începutul. Mergeți mai degrabă la iubitorul de oameni Dumnezeu, care dăruieşte bogăție neîmpuțiraată celor ce aleargă la El şi dă ca răsplată viața veşnică oelor ce cred în El.

2. **Timpul acesta este folositor celor ce voiesc să se mîntuiască, oferind prilejul potrivit pentru pocăință, pentru practicarea adevăratei viețuiri celor ce nu amînă nimic pentru viitor. Căci schimbarea vieții este neprevăzută. Şi chiar de ai ounoaşte-o, vezi ceea ce este de folos ş**iarată în modul acesta curăția credinței, pentru ca prin aceasta să ştergi urma păcatelor făptuite mai Înainte. «Căci în starea în care te voi găsi, zice Domnul,

2. In. 20, 1—2; 14—18.

în aceea te voi şi judeoa» [58].

3. Sîrguiți-vă, deci, să fiți fără greşeală în poruncile lui Hristos, ca să scăpați de focul cel nestins şi veşnic [59]. Căci glasul cel dumnezeiesc strigă : «Timpul s-a scurtat» [60].

4. Mai presus de toiate, cinstiți iubirea ,• căci numai ea singură respectă datoria iubirii frățeşti şi se supune legii lui Dumnezeu. Căci prin fratele cel văzut se cinsteşte Dumnezeu Cel nevăzut[61]. Dacă pe cei născuți din aceeaşi mamă cuvîntul (îi numeşte) frați, tot aşa sînt socotiți frați toți cei ce iubesc pe Hristos. într-adevăr, sfîntul nostru Mîntuitor şi Dumnezeu a spus că sînt frați între ei, nu cei ce sînt părtaşi firii, ci cei uniți în credință, prin viețuirea lor cea mai bună şi *împlinesc voia Tatălui nostru Care este în ceruri*[62].

III.

1. Salutăm pe venerabilul preot Filip, pe Proclianus şi pe Diogene, împreună cu sfînta lor Biserică. Salutăm pe venerabilul Proclianus, cel

---

56 *Ps.* 10, 5.
57 /s. 40, 6—8.
58 Acest bine cunoscut *agraphon,* cuvinte nescrise in Sfînta Scriptură, au fost atribuite lui Iisus Hristos, de exemplu de Sf. Iustin Martirul, în *Dialogul cu Iudeul Triton,* 47, 5, ed. C. Th. E. Otto, în Corpus *Apologetarum christianorum,* t. II, pars II, editio 3-a, Jeniae, 1877, p. 160 D; aici sînt citate şi alte izvoare ,p. 161, n. 21. Sf. Ioan Scăirarul, însă, în *Scala Paradişi,* gradul 7, P.G., LXXXVIII, 813 D, le atribuie profetului Iezechiel, 7, 8; 33, 20. Pentru întreaga discuție să se vadă : M. R. James, *The Apocryphal* New *Testament.* Oxford, 1955, *agraphon,* 2, p. 35; A. J. Bellinzoni, *The Sayings ol Jesus in .the VJriting oi Justin Martyr,* Leydens, 1967, p. 131—134; H. Musurillo, *The Acts of the Chrystian Martyrs,* Oxford, 1972, p. 359, nota 10.
59 Mt. 25, 41.
60 *I Cor.* 7, 29 ; Comip. I Pt. 4, 7.
61 7 *In.* 4, 20.
62 *Mt.* 6, 9.

ce locuieşte în Phydela [63], împreună cu sfînta lui Biserică şi cu ai săi. Salutăm pe Maximus cu Biserica lui, pe Magnus cu Biserica lui. Salutăm pe Domnuis şi ăi săi, pe Iles, tatăl nostru, pe Valens cu Biserica lui.

Eu, Meletie, salut rudeniile mele, pe Lutanius, Crispus, Gordius cu ai lor, pe Elpidius cu ai săi şi pe Hyperechius cu ai săi.

2. Salutăm şi pe cei din localitatea Sărim, pe preot împreună cu ai săi, pe Hesychius cu ai săi; pe Chiriac cu ai săi. Salutăm pe toți cei ce locuiesc la Chadouthi[64], *pe* fiecare după nume; salutăm şi pe toți cei din Charisphon, pe fiecare după nume.

Eu, Aetius, salut rudele mele, pe Marcu şi Aquilina, pe preotul Clau-diu, pe frații mei, Marcu şi Triton, pe surorile mele, pe soția mea, Domna, împreună cu copilul meu.

---

63 Localitate neidentiificată.
64 Localitate neidentificată.

3. Eu, Eutihie, salut pe cei ce trăiesc în Xiimara [12], pe mama mea, Iulia, pe frați mei, Chirii, Rufus şi Eutihie, pe sora mea Chirila, pe logodnica mea, Basilia, şi pe diaconii Claudiu, Rufin şi Precilus.

Salutăm, de asemenea, pe slujitorii lui Dumnezeu : Sapricius, fiul lui Ammonius, pe Genesius, pe Suzana, împreună cu ai lor.

4. Vă salutăm, deci, pe toți, noi cei patruzeci de frați întemnițați: Meletie, Aetius, Eutihie, Kyrion, Candidus, Aggias, Gaius, Chudion, Heraclie, Ioan, Teofil, Sisinnius, Smaragdus, Philoctemon, Gorgonius, Chirii, Severian, Teodul, Nicallus, Flaviu, Xanthius, Valeriu, Hesychius, Domitian, Domnus, Aelian, Leontie {numit şi Teoctist), Evnoicus, Valens, Acacius, Alexandru, Vicratius (numit şi Vivian), Priscus, Sacerdon, Ecdicius, Atanasie, Lisimah, Claudiu, Iles şi Meliton.

Aşadar, noi cei patruzeci de întemnițați ai Domnului Iisus Hristos am semnat cu mîna unuia dintre noi, Meletie, şi am întărit toate cele scrise mai înainte şi ele sînt dorințele noastre ale tuturor.

Ne rugăm cu sufletul şi Duhul cel dumnezeiesc ca noi toți să dobîn-dim bunătățile cele veşnice ale lui Dumnezeu şi împărăția Sa, acum şi in vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIIC [65]

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

12. Poate fi identificată cu Zimara, localitate situată între Satela şi Melitene, în Armenia. H. Musurillo, op. cit., p. 361; n. 17; Fr. Cumont, *Zimara dans le Testament des martyrs de Sebaste,* **în «Analecta Bolandiana», XXIII (1904), p, 448.**

65Cifra romană se referă la capitol, a doua cifră (arabă), la paragraf, iar cifrele cu trei numere între 2«7—295, indică pagina.

MARTIRIUL SFÎNTULUI MUCENIC EMILIAN DIN DUROSTOR

(t 18 Iulie 362)

INTRODUCERE

Sfîntul Mucenic Emilian, soldat din armata romană de la Dunăre, a pătimit pentru credința sa în Hristos la 18 iulie 362, în timpul împăratului Iulian Apostatul (361—363), în cetatea Durostor (Silistra).

Unele scurte informații pentru a cunoaşte martiriul lui ne-au ipăstrat Fericitul Ieronim», Prosper de Aquitania[66]*, Teodoret de Cir* [67]*, Teofan* [68]*, Cronica Alexandrină*[69] *şi Nichilor Calist*[e]*.*

Sfîntul Ambrozie al Milanului aminteşte despre moartea unui martir sub împăratul Iulian Apostatul, condamnat să fie ars pe rug de Capito-lius, corect Capitolmus*, martir care nu poate fi altul, fără îndoială, decît Sfîntul Emilian de Durostor*[70]*.*

---

66 *Chronica ad annum 362,* P. L., LI, col. 580; Prosperi Tironis, *Epitoma Chroni-■con,* in *Chronica Minora saecoli IV,* V, VI, *VII, t. L,* ed. Th. Momimesen, in Monumenta *Germaniae Historica. Auctores antiquissimi,* t. IX, Berolini, 1892, p. 457.
67 Teodoret de Cir, *Istoria bisericească,* III, 6, 5, ed. Lean Parmentier, *Theodorets Kirchengeschichte,* în «Die griech. christ. Schriftst. d. e. drei Jahr.», Band 19, Leipzig, 1911, p. 183.
68 Theophanis, *Chronographia,* t. I, ed. C. de Boor, Lipsiae (B. G. Teubner), 1883, p. 51 ; P. G., t. CVIII, col. 164 A.
69 *Cronica Alexandrirtă (Chronicon Pascale),* ed. L. Dindorfiuis în «Corpus Scrip-torum Hisitoriae Byzantinae», t. I, Bonnae, 1832 ; P. G. XCTI, col. 745 A.B.
70 Sf. Ambrozie, *Epistola XL,* 17, P.L., t. XVI, col. 1154—1155 j H. Delehaye, Sainfs *de Thrace et de Mesie,* în «Analecta Bollandiana», XXXI (1912), p. 236, propune textul spre îndreptare, înlocuind numele propriu «Capitolium illum», la nominativ Capiitolius, prin numele corect *Capitolinus.*

Deşi scurte, aceste informaţii ne relatează faptul istoric real că un soldat roman din cetatea Durostor (Silistra), numit Emilian, făcîndu-sevinovat în timpul împăratului Iulian Apostatul de

1. ***Martirologium Hieronymianum. Acta Sanctorum Novembris,* t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, Bruxellis, 1694, p. 93,. t. II, par posterior; ed. H. Delehaye et H. Quintin, Bruxellis, 1931, p. 382—383 ; Fer. Ieronim, *Chronica ad annum 363,* ed. Rudolf Helm, Die *Chronik des Hieronymus (Hieronymi Chronicon),* în «Die ^riechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderten», Band VII, 1. Leipzig, 1913, p. 243 ; P. L., XXVII, col. 503—504 ; «Emiiianuis ob ararum subversionem Durostori a vicario incenditur».** •

răsturnarea altarelor zeilor şi de siărîmarea statuilor lor, a Iost condamnat să tie ars pe rug de viu,

6. **Nichiifor Calist, *Istoria bisericească,* X, 9, P. L. CXLVI, col. 645.**

'de *Capitolin, vicarul \sau prefectul provinciei romane Thracia.*

In afară de izvoarele istorice menţionate mai sus, ni s-a păstrat actul său martiric, *în limbile greacă şi latină de un autor necunoscut, publicat de Pierre Boschius (van den Bossche), în 1868, în* Acta Sanetorum Julii, *la 18 iulie, pe baza unui manuscris italo-grec, din* 1725, Codex Vaticanus *866*[71]*. Nu se cunoaşte vechimea actului martiric original, redactat mai întîi în limba latină, după care s-a făcut traducerea grecească, dar e posibil ca el să fi fost alcătuit la finele secolului al TV-lea, la scurt timp după arderea pe rug a Sfîntului Emilian, deci după 362, sau la începutul secolului* V.

Actul martiric al Siîntului Emilian, publicat de P. Boschius în 1868, ne relatează că împăratul Iulian Apostatul, în al patrulea an al consulatului său, a dat un edict care interzicea creştinismul în tot Imperiul roman. Un oarecare Capitolin, care în actul martiric are funcţia de prefect al Traciei, *numit în unele izvoare istorice* vicarul Traciei, *a fost trimis* de Iulian în

---

71*Martyrium Sancti Aemlliani.* AuctoTe anonymo. Ex codice ms. pervetusto Va-ticano num. 866, ed. P. Boschius, în *Acta Sanetorum Julli,* t. IV (in folio), ParfcSiis et Romae, 1868, p. 373—377, precedat de un studiu introductiv, p. 370—373, sub titlul: *D. S. Aemiliano — martyre Dorostori in Mysia...* Cornmentarius praevius.

cetatea Durostor (Silistra) să cerceteze dacă se află în ea creştini. Chemînd Capitolin pe conducătorii cetății, aceştia i-au declarat că jură pe puterea lor că în Durostor nu se află nici un creştin.

Bucuros de răspunsul mai marilor cetății, Capitolin i-a invitat la un ospăț. Dar, în timp ce ei se veseleau şi petreceau, soldatul Emilian din garnizoana cetății Durostor a intrat în templul zeilor şi a spart cu un ciocan de fier statuile zeilor şi sfeşnicele cele mari, a răsturnat altarele şi Jertfele puse pe iele, precum şi vasele cu libațiuni şi a plecat nevăzut de nimeni.

Servitorul lui Capitolin, intrînd în templul zeilor şi văzînd cele întîm-plate, merge îndată şi anunță prefectului Capitolin cele întîmplate, iar acesta dă ordin să fie găsit imediat vinovatul.

Ieşind îndată servitorii, au văzut trecînd prin fața templului un țăran venit de la munte şi crezînd ei că acesta este făptaşul, l-au arestat şi au început să-1 bată şi să-1 chinuie.

Sfîntul Emilian, văzînd că în locul său este chinuit un om nevinovat, denunță fapta sa servitorilor, iar aceştia l-au tarestat la 16 iulie şi l-au dus imediat în fața lui Capitolin, spre a fi judecat şi condamnat. Cunoscînd acum cele intîmplate în templu, Capitolin a condamnat pe mai-marii cetăți Durostor să plătească o mare amendă, pentru că l-au informat greşit.

In timpul primului interogatoriu, Sfîntul Emilian a mărturisit cu 'Îndrăzneală In fața lui Capitolin că este creştin *şi că sufletul lui l-a Îndemnat să calce In picioare zeii cei neînsuflețiți, ca să cunoască toți că sînt pietre fără suflet, muți şi surzi, în care nu se află nici un fel de grăire.*

*Mînios de această mărturisire, Capitolin a poruncіat ca Sfîntul Emilian să fie dezbrăcat şi ântors cu fața în jos, iar servitorii l-au bătut cu cruzime cu vine de bou. Apoi Capitolin porunci soldaților să-1 întoarcă cu fața în sus, pentru a fi lovit şi pe piept *.*

Fiind interogat a doua oară, Sfîntul Emilian a mărturisit acum că este servul lui Hristos şi fiul *lui Sabbatianus, prefectul cetății Durostor*[72]*. Era deci dintr-o familie cu bună stare, care locuia în Durostor.*

Văzînd statornicia Sfintului Emilian în credința creştină, Capitolin îl condamnă să fie ars de viu, iar pe tatăl lui îl amendează cu o livră de argint, fiindcă nu s-a îngrijit de purtarea fiului său.

Servitorii l-au luat imediat pe Sfîntul Emilian şi l-au dus pe malul Dunării, unde se afla rugul şi l-au aruncat în foc. Dar focul nu l-a mistuit, căci Dumnezeu l-a păstrat neatins prin harul său.

Iar soția prefectului Capitolin, fiind creştină, a ridicat sfintele lui moaşte şi împreună cu cetățenii creştini şi bărbații cucernici l-au înmor-mîntat cu psalmi şi cu cîntări in locul numit Gedina, ca la trei mile sau stadii de Durostor.

Actul martiric se încheie cu precizarea că mucenicia Sfintului Emilian s-a întîmplat în luna septembrie, ziua a treia, fără să indice anul[73]*.*

72 *Ibidem*, 9, p. 375.

Ul. *Ibidem*, 10—11, p. 375—376. Vezi mai pe larg studiul şi traducerea. I. Pulpea (— I. Rămureanu), *Sfîntul mucenic Emilian din Durostor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 125—140, aici p. 5—9; Fr. Halkin, *Saint Emilien de Durostorum martyr sous Julien*, în «Analecta Bollandiana», 90 (1972), fasc. 1—2, p. 27, 29. A Lippold — E. Kirsten, *Donauprovinzen*, in «Reallexikon fur Antike und Christentum», Band IV, Stuttgart, 1959, col. 169 ; H. Delehaye, Recherces *sur le Le-gendier Romain*, în «Anailecta Bollandiana», 51 (1933), Fasc. I et II, p. 34—98,

Intr-o altă versiune a textului grec semnalată de Bibliotheca hagiographica Graeca, **33** *b* [74]*, şi publicat de Francois Halkin în 1972 după Codex Parisinus (P) 1177 şi Codex Marcianus (M) 360, în locul numelui* Gedina *este trecut numele* Gezidina [75], ca *loc de înmormîntare a Sfîntului Emilian, ca la hei stadii depărtare de Durostor. Numele de* Gizidina *apare în loc de Gezidina în*

9. ***Martiriul Sfintului Emilian,*** **1—8, ed. P. Boschius, p. 373—375.**

Sinaxarul Sfîntului Emilian *din* Vieţile Sfinţilor [u]*, tradus după un text deosebit decît cel publicat de P. Boschius în 1868, după Codex Vaticanus 866.*

Cit priveşte ziua martirizării *Siîntului Emilian, actul său martiric, publicat de P. Boschius, spune că a fost arestat la 16 iulie (paragraful 5) şi martirizat la 3 septembrie (paragraful 11), care este o dată prea depărtată, încît nu poate fi data cea adevărată a muceniciei sale*[76].

Bibliotheca hagiographica Graeca ne *iniormează că Sfintul Emilian a suferit martiriul la 18 iulie 362*[77]*, deci la două-trei zile după arestare, iar ziua de 18 iulie* 362 *s-a păstrat şi în* Mineiele Bisericii Ortodoxe [78], *pînă astăzi, încît o.putem socoti data cea adevărată a martiriului său.*

Cercetătorul român Radu Constantinescu, fără nici un temei istoric serios, socoteşte în mod eronat arderea Sfîntului Emilian la Durostor «legendă» [79]*. Opinia domniei sale, însă, a iost combătută temeinic de mai mulţi istorici şi arheologi români, îndeosebi de Ion Barnea*[80].

In redactarea Martiriului Sfîmtului Emilian, *care a ajuns pînă la noi în limbile greacă şi latină, autorul necunoscut s-a servit de un* izvor comun, de istorisire sau o relatare mai veche In *limba latină, probabil contemporană cu martiriul sfîntului, pe care n-o mai avem astăzi, dar scheletul ei îl putem recunoaşte din informaţiile date de scriitorii bisericeşti, de aghiografi şi de actul martiric însuşi. H. Delehaye crede că această istorisire va ii poate găsită într-o zi*[81].

---

aici p. 56—57. B. de Gaiffier, «Sub *Iuliano Apostata* dans le Martyrologe Romain,* în «Analecta Bollandiana», 74 (1956), Fasc. I et II, p. 5—49, aici p. 13.

14. *Vieţile Sfinţilor din luna iulie,* Căldăruşani, 1836, la 18 iulie.

74 Ed. Fr. Hálkin, t. I, 3-e ed. Bruxelles, 1957, p. 9.

75 Mapxupiov TOU â^tou [iâpTupot A î [A i X i <x y o o, ed. fr. Halkin, *Saint Emilien de Durostorum martyre sous Julien,* în «Analecta Bollamdiana». 90 (1972), Fasc. I et II, p. 30—35, aici p. 35.

76 *Martiriul Si. Emilian,* 5 şi 11, ed. P. Boschius, p. 374—375,

77 Ed. Fr. Halkim, t. I, ed. 2-a, Bruxellis, 1957, p. 9.

78 *Chronicon Paschale* (Cronica Alexandrină), ed. Lud. Dindorfius, în «Corpus Scriptorum Historiae Bizantinae», t. I, Bonnae, 1832, p. 549 şi P.L., XCII, cal. 745 A. B; *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 827 ? *Mineiul lunii iulie,* ed. 2-a, Bucureşti, 1910, la 18 iulie ; *Vieţile Sfinţilor. Luna lui iulie,*

79Căldăruşani, 1836 j Gherasim Timus, *Dicţionar Agiografie cuprinzînd pe scurt Vieţile Siinţiior,* Bucureşti, 1898, p. 244 j *Vieţile Sfinţilor pe care-i prăznuieşte Biserica creştină Ortodoxă de Răsărit, de un pios creştin.* Voi. XI, la 18 iulie, p. 878-r-883; B. Zotu Mollasois, 'Axo\oo8îa xat pios xou â"fioo evBoț'oo ixe'ţaX.ojj.âp'cupos AîfuXiawu... 16 (18) iulie 372, Atena, 1895, 32 p.; Le Petit, *Bibliographies des Acolouthies grec ques,* Bruxelles, 1926.

18. Radu Constantineseu, Les *Martyrs de Durostorum,* în «Revue des Etudes Sud-Est Europeennes», V (1967), nr. 1—2, p. 12.

80 Ion Barnea, *A propos des origines du christianisme en Scythie Mineure,* în «Dacia», XII (Bucureşti, 1968), p. 417—420. Vezi şi I.P.S. Mitropolit Nicolae Gorneanu, *Creştinismul în Dacia,* în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 9—10, p. 754—756; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Contribuţia scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea Ia patrimoniul creştinismului creştin din secolele al IV-lea, al Vl-lea,* în «Ortodoxia», XX {1968), nr. 1, p. 4, n. 3.

81 H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mesie,* în «Analecta Bollandiana» XXXI (1912), p. 263: «om Ia retrouvera peu-etre un jour». Tot el a promis că va studia mai tîrziu diferitele reoensiuni ale textului Acta *Aemiliani,* ibidem ; Idem, *Les origines du culte des martyrs,* 2-e editiom, Paris, 1933, p.

Versiunea inedită grecească a Martiriului Sfintului Emilian, *semnalată de* Bibliotheca hagiographiaa Graeca, *33 b* [82], *publicată în 1972 de-Fr. Halkin după Codex Parisinus (P) 1177 şi Codex Marcianus (M) 360, nu este, după opinia editorului, documentul original pierdut, dar seamănă cu el. Ea nu este de preferat textului greco-latin, publicat în 1868-după Codex Vaticanus 866, de P. Boschius* [83]. *După informaţiile date în ediţia lui P. Boschius, ne-am orientat şi noi în introducerea de faţă.*

Martiriul Sfîntului Emilian de Durostor, *este un document istoric important pentru cunoaşterea procesului de creştinare a populaţiei autohtone geto-daco-romane de la sudul şi nordul Dunării în a doua jumătate a secolului al iV-lea*[84].

*

* *

Am folosit la traducerea Martiriului Sfîntului Emilian, *Textul grec şi latin, publicat de P. Boschius, în* Acta Sanctorum Julii, *t. IV, Parisiis et Romae, 1868 (în folio), p. 373—377. Traducerea de faţă prezină unele mici modificări faţă de prima noastră traducere publicată în studiul* Sfîntul; mucenic Emilian din Durostor, *în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 135—138. Extras. Bucureşti, 1944, p. 17—20.*

MARTIRIUL SFÎNTULUI MUCENIC EMILIAN DIN DUROSTOR

(f 1 8 i u l i e 362)

247—248; Idem, *Recherches sur le* Legen-*dier Romain,* în «Analecta Bollandiana», 51 (1933), fasc. I et II, p. 57.

82 Ed. Fr. Halkin, t. I, 3-e ed., Bruxelles, 1957, p. 9.

83 Fr. Halkin, *Saint Emilien du Durostorum, martyre sous Julien,* în rev. cit.,, p. 27—36, îndeosebi p. 29.

84 Alte studii în afară de cele citate : A. Mormiglia.no, *The Conflict between Paga-nism and Christianity in the Fourth Contury,* Oxford, 1963; E. Ehrhard, *Oberlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche,,* erster Band, erster Teii *(Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur,* Band 50), Leipzig, 1937, p. 265, 360, 432, 437, 455, 665 : *Aemilianus ;* J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans ies provinces danubiennes de l'empire romain,* Paris, 1918, p. 126—128. Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,.* Bucureşti, 1980, p. 80; Le Quien, *Oriens Christianus.* Tom. I, Paris, 1740, p. 1227—1230; Ecclesia Dorostori.

In *l i m b a r o m â n ă :* G. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetăţii Drâstorul-Silistra,* Bucureşti, 1913; Pr. S. Reli, *Istoria vieţii bisericeşti a românilor,* t. I, Cernăuţi, 1942, p. 81—82.

Pentru împăratul *Iulian Apostatul* (361—363) : I. Pulpea (I. Rămureanu), *Lupta, împăratului Iulian împotriva creştinismului,* Bucureşti, 1942, p. 193 (cu bogată bibliografie) ; A. Momigliano, The *Conflict between Paganism and Christianity in the* Forth Century, Oxford, 1963; Benoist-Mechin, *L'Empereur Julien ou le reve calcine,* Paris, 1969; G. Riocioti, *Julien TApostat,* trad. de l'Italieh par F. Hayward, Paris, 1959 ;? trad. engleză by M. J. Costelloe, Molwaukee, 1960; J. Bidez, *La vie de l'empereur Julien,* Paris, 1930. Trad. germană de H. Rinn, Miinchen, 1940 ; R. Andreoti, *II regno delTimperatore Giuliano,* Bologna, 1936; N. Gaetano, *L'Imperatore Giuliano VApostata,* ed. 4-a, Milano, 1928 ; H. Rostagni, *Giuliano VApostata,* Toitao, 1920 ; M. W. Douglas. Simpson, *Julian the Apostate,* Aberdeen, 11930; J. Geffeken, *Kaiser Julianus,* Leipzig, 1914; P. Allard, *Julien TApostat,* 3 voi., 3-e ed., Paris, 1S06-1919, în deosebit t. III,. p. 87.

1. Impărățind prea nelegiuitul Iulian, s-a ridicat prigonire rea şi îplină de mînie şi cursă împotriva ostaşilor lui Hristos. într-adevăr, numitul Iulian a dat edicte în fiecare cetate, poruncind ca toți, din orice oraş şi din orice țară, să se păzească cu mare teamă, iar dacă cineva s-ar afla creştin să piară, fiind muncit cu felurite chinuri. Prin această nelegiuită poruncă, a hotărît să se păzească această lege, în al patrulea an al consulatului său. Cu aceste edicte înşelătoare, a pornit război împotriva lui Hristos, prin mînia sa tiranică, în tot Răsăritul şi Apusul.

2. Şi a aşezat pe un anume Capitolin, (bărbat) plin de înşelăciune şi cu mintea întunecată, doritor fiind încă şi de vărsare de sînge şi avînd mare rîvnă pentru idoli, în cetatea Durostor, care se află în țara Tvlysiei (Moesia), în locul prefecturii lui. A fost deci trimis numitul Capitolin în cetatea aceasta. Iar acesta intrând în templu, după ce a adus jertfe tuturor zeilor săi, s-a întors în palatul său. Şi în ziua următoare, stînd după obicei la scaunul său de judecată, amenințînd împotriva creştinilor cu aplicarea poruncii, a zis astfel: «Dacă se află vreun creştin în această cetate, care nu primeşte jertfele zeilor, cu îngăduința mea să vorbească».

Adunarea (cetățenilor) a răspuns : «Jurăm pe puterea noastră : Toți cei ce locuiesc în această cetate se închină zeilor noştri şi, neîncetat, le aduc jertfe, cu toată cinstirea».

Auzind acestea Capitolin, umplîndu-se de mare bucurie, a poruncit să fie chemat la un ospăț toate căpeteniile sale, spuinlîndu-le : «Vă văd foarte rîvnitori pentru zei şi se cuvine să ne bucurăm în această zi».

3. Pe cînd aceştia petreceau împreună cu Capitolin, fericitul Emilian, privind împrejur şi văzînd timpul potrivit ca să cîştige cununa vieții celei de sus, fiindcă se socotea pe sine creştin nu numai în fața lui Dumnezeu şi a îngerilor, ci cunoscut şi (în fața) oamenilor, ca lucrul acesta să fie arătat tuturor, 'îmbrăcat fiind totdeauna oa un viteaz ostaş al lui

Hristos, cu platoşa credinței, cinstita cruce, încins cu aceste arme,'a intrat în templul idolilor şi, lulnd un ciocan de fier, a răsturnat cu mîinile sale toți idolii care se găseau întrînsul, a doborît altarele, a spart sfeşnicele şi a vărsat toate vasele (cu libațiuni) şi paharele Jor. Apoi, a plecat, nefiind cunoscut de nimeni.

4. Atunci, servitorul lui Capitolin, văzînd aceasta, a alergat ou mare teamă să-i vestească toate cele întîmplate în templu, spunîndu-i: «Jur pe înălțimea Voastră, dacă îmi tlai capul, căci putere ai (s-o faci) pentru ceea ce s-a întîmplat. Este ruşine a-ți aduce la cunoştință. în timp ce noi lucram în serviciul înălțimii Voastre, cineva, intrînd în templu, a răsturnat toți zeii, a împrăştiat jertfele, a spart sfeşnicele cele mari şi nu numai aceasta, ci a răsturnat şi altarele, şi unde a fugit nu ştiu.

Auzind acestea Capitolin, tare s-a tulburat şi cu mare mînie a zis către cel ce i-a vestit acestea : «în grabă căuitați-1 şi aflîndu-1, să mi-1 aduceți ca să-1 pierd, oricine ar fi el».

5. Atunci, ieşind servitorii au întîlnit pe un oarecare țăran venind de la munte, pe oare, după ce l-au arestat, l-au bătut şi l-au dus la palatul lui Capitolin. Văzînd fericitul Emilian pe acesta, a zis întru sine :

«De voi ascunde faptul, mântuirea mea va fi pierdută, fiindcă s-a apropiat cel ce m-a chemat pe mine prin moarte *iha* împărăția Lui cea nemuritoare». Şi, icugeitJnd acestea, s-a dus în mijloc şi, oprind loviturile servitorilor, a început să spună : «Lăsați-1 pe acesta, vă rog, lăsați-1, căci el nu a păcătui/t ou nimic, ci eu sînt cel ce a lăcuit ceea ce spuneți voi».

Deci, apucîndu-1 pe el soldații, adică Valerianus şi Maxentius, din a zecea țară a lui Claudius, în ziua a şasea, ora a treia, în 16 zile ale lunii Iulie, l-au adus cu ocări la palatul lui Capitolin, care, şezînd pe scaun la locul public de judecată, i-a poruncit să vină în mijloc.

6. Capitolin prefectul întrebă : «De ce lucru s-a făcut vinovat omul acesta ?»

Adunarea i(cetățenilor) a răspuns : «Cerem ajutorul prea strălucirii voastre şi prea luminăției auguştilor noştri împărați. După oe armata lor a adus jertfe nemuritorilor zei, a fost găsit acest Emilian, intrînd în templu şi a împrăştiat nu numai altarele, ci chiar şi jertfele puse peste ele. De aceea propunem ca să răzbunați ocările (aduse) zeilor şi să pierdeți pe acest nelegiuit prin cele mai groaznice chinuri».

Atunci Capitolin, umplîndu-se de mînie, a zis : «Tîrziu ne-a înştiințat adunarea (cetățenilor), iar lanțurile creştinismului s-au slăbit de foarte mult timp, încît au ajuns chiar pînă la necinstirea zeilor ; de aceea va plăti împărăteştii visterii o livră de aur».

7. Apoi a întrebat mai întîi pe mucenic : «Cum te numeşti?» Prea puternicul atlet al lui Hristos a răspuns: «Dacă mă întrebi de numele

meu obişnuit, mă numesc Emilian ; dacă, dimpotrivă, cauți numele meu cel desăvîrşit, socoteşte-mă a mă numi creştin».

Caipiitioilin prefectul a întrebat: «Spune, omule nefericit, cine te-a rătăcit oa să aduci astfel de ocări nemuritorilor zei ?» Sfîntul Emilian a răspuns : «Dumnezeu şi sufletul meu mi-au poruncit să calc în picioare pe aceşti neînsuflețiți, ca să se arate tuturor că sînt pietre fără suflet, muți şi surzi, în care nu se află nici un fel de grăire. Să ştii, deci, că n-am adus nici o ocară. Dumnezeu a creat toate, iar zeii tăi, oare n-au creat nimic, să piară».

Capitolin, prefectul, a întrebat: «Tu eşti cel **caTe** a răsturnat altarele ?» Sfîntul Emilian a răspuns : «Cu dreptate spune Sfînta Scriptură : «Să se facă asemenea lor, cei ce le fac pe ele şi toți cei ce se .încred în ele» [85].

8. Atunci, mîniindu-se, Capitolin prefectul a zis : «Dezbrăcîndu-1 pe el, să-1 întindeți la pămînt pentru ca să ştie că se află în fața prefectului». Iar după ce l-au dezbrăcat, prefectul i-a zis: «Spune-mi, deci, cine **te**-a înşelat ca să aduci o asemenea nelegiuire zeilor?».

Atunci, prea fericitul Emilian, cu mare îndrăzneală, i-a răspuns : «Am spus mai înainte şi iarăşi spun că Dumnezeu şi sufletul meu m-au îndemnat să nimicesc jertfele cele necurate».

Capitolin prefectul a poruncit slujitorilor : «Apucîndu-i pe el, umple-ți-1 de răni adinei, ca să ştie că nelegiuita lui părere nu-i este de nici un folos şi nu-I va elibera din

85Compară Ps. 1(13, 16: «Asemenea lor (idolilor) să fie cei ce-d fac pe ei şi toti cei ce se încred în ei».

mîinile mele». Iar în timp ce-1 băteau cumplit;, prefectul i-a zis : «Spune, nefericitule, cine **te**-a rătăcit ca să săvîrşeştî acestea» ?

Prea Fericitul Emilian i-a răspuns : «Ţi-am spus ţie că nimeni, fără numai Dumnezeu şi sufletul meu m-au făcut să răstorn zeii cei spurcaţi şi călcîndu-i în picioare să arunc jertfele voastre cele nelegiuite».

Prefectul Capitolin i-a zis : «Vedeţi, ne vorbeşte cu mîndrie. Intoar-ceţi-1 şi loviţi-1 pe piept ca să ştie că toţi cei ce nu ascultă de legile împăraţilor sînt supuşi la asemenea pedepse».

9. Deci, după ce l-au lovit cu cea mai mare cruzime multă vreme cu vine de bou, a zis prefectul: «Lăsaţi-1». Şi au încetat cei ce-1 loveau.

Apoi, l-a întrebat prefectul : «Rob eşti, sau liber» ? Sfîntul Emiliari a răspuns : «Rob sînt al lui Hristos, iar fiu sînt al lui Şabbatianus, prefectul acestei cetăţi».

Capitolin, prefectul i-a spus : «O, Emiliane ! Nimic nu există din ceea ce crezi că vei moşteni. Cu atît mai mult (nu există), Acela în care (crezi) că este mîntuirea oamenilor, fiindcă, după legi, te-ai făcut îndrăzneţ, aducînd ocări zeilor. La ce-ţi va folosi mărimea trupului tău ? Căci ai dispreţuit să te împotriveşti chinurilor, oa să ite arăţi mai nevrednic dintre toţi. Pentru aceasta, ca nu cumva şi alţii să se gîndească la acestea şi, prin tine, să se rătăcească în numele tău, tu singur vei fi aruncat în flacăra cuptorului. Iar tatăl tău va plăti stăpînirei o livră de argint, fiindcă, din cauza nepurtăriiTui de grijă, te afli astfel».

10. Atunci, servitorii aii apucat pe fericitul atlet al lui Hristos, Emilian, şi l-au dus afară din cetate, aproape de.malul fluviului Dunărea, unde se .găseau cei ce pregăteau rugul, oare i-a devenit cunună pentru bărbăţia lui. î

Atunci, prea puternicul atlet al lui Hristos, Emilian, a zis servitorilor : «Liberaţi-mă puţin ca să mă rog Dumnezeului meu».

Şi, după ce s-a rugat şi şi-a împlinit rugăciunea, l-au apucat servitorii şi l-au aruncat în foc, socotind că va deveni îndată cenuşă. Dar focul, cunoscînd pe mucenicul lui Hristos, nu l-a mistuit, ci l-a păzit întreg şi neatins, iar pe slujitorii lui Capitolin, cei ce erau aproape, i-a cuprins flacăra şi i-a ars de tot.

Văzînd slăvitul mucenic Emilian că focul nu l-a atins, ci sfîntul a rămas nevătămat, a mărit pe Dumnezeu, şi, întorcîndu-se către "Răsărit, s-a însemnat cu semnul Crucii şi ridicîndu-şi privirile către cer a zis : «Doamne Iisuse Hristoase, primeşte sufletul meu»! Şi, zicînd astfel, ă adormit în pace.

11. Iar femeia lui Capitolin prefectul, fiind creştină, rugată de concetăţenii săi, a cerut de la bărbatul ei corpul Sfîntului Emilian,. pe care' nu l-a mistuit focul, ci Dumnezeu l-a păstrat neatins prin harul Său.

Deci, cînd s-a învrednicit să ridice sfintele lui moaşte, a poruncit îndată cetăţenilor săi creştini şi bărbaţilor cucernici, să ftimormînteze trupul sfîntului după vrednicia încoronatului mucenic Emilian, cu psalmi şi cu cîntări, în locul numit Gedina, ca la trei mile de cetatea ce se numeşte Durostor. Şi, după ce cu evlavie l-au uns cu preacinstitul 'inir, l-au aşezat în mormânt.

A suferit mucenicia Sfîntul lui Hristos, Emilian, în luna lui Septembrie, în ziua a treia, împărățind Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava împreună cu Tatăl şi cu Duhul. Sfînt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin. 1 ■ ....

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC 86 .;'' '

A

B

C

D

E

F

G

86Cifrele arabe între 1 .■şi.J.l se referă la capitol, iar cifrele arabe cu trei numere între 399 — 307, indică pagina. .

MARTIRIUL SFÎNTULUI SA VA GOTUL

(12 aprilie 372)

INTRODUCERE

Sfîntul Sava Gotul a suferit martiriul pentru Hristos în.răsăritul Daciei Carpatice, fiind înecat în rîul Buzău, la 12 aprilie 372, din ordinul lui Atharid, conducătorul goților pâgîni.

Informațiile despre viața şi pătimirea sa pe pămîntul patriei noastre ni s-au păstrat în aotul său martiric, *compus sub forma unei Scrisori trimisă de Biserica Goției din Dacia nord-dunăreană către Biserica din Ca-padocia, la rugămintea şi intervenția Sfîntului Vasile cel Mare* ft *379) către Iunius Soranus, «prea strălucitul guvernator (dux) al Scythiei Minor*[87]*»* — **Xa(i.7tp6TaToî SouE ExoGia? —**, *rudenia sa, care era creştin, spre a-i trimite moaştele Siîntului *.*

In drumul lor spre îndepărtata Capadocie, moaştele Sfîntului Sava Gotul erau însoțite de această lungă scrisoare în limba greacă, unul dintre cele mai interesante şi importante documente istorice referitoare la răspîndirea creştinismului în Dacia Carpatică la populația autohtonă geto-daco-romană şi la goți, în a doua jumătate a secolului al IV-lea, purtînd titlul lung : Biserica lui Dumnezeu oare locuieşte în Gothia către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia şi tuturor comunităților Sfintei Biserici universale, care de *fapt, nu este altceva decît* Martiriul Sfîntului Sava Gotul = Maptoptov TOO afîoo **EâfSa** TOTGOU[88].

Din textul Martiriului Sfîntului Sava, *ailăm că el era* «got de neam şi trăia în Gothia» — **TotSoî u>v** tcp **"revei xat otateXwv ev** *x%* roxSia [89], cd era *creştin ortodox, trăind din copilărie* — ***kU?i*** **v/jirtoo** [90] *în virtute de-săvîrşită, ajungînd bărbat desăvîrşit, prin cunoaşterea Fiului lui Dumnezeu.*

---

87 Sf. Vasile cel Mare, *Scrisoarea CLV. Către Soranus,* comandantul militar al Scythitei Minor, ed. Yves Courtonne, Saint Basile, *Lettres, t.* II, Paris, 1961, p. 80—81 ; *Fontes Historiae Dacoromanae (Izvoarele istoriei României),* t. II, Bucureşti, 1970, p. 88—89 ; Migne, P.G., t. XXXII, col. 01ı2ı—©10, unde *Scrisoarea CLV,* poartă acest titlu : *Basilius Sorani Scythiae ducis propinqui sui, querelis respondet.*

88 *Martiriul Siîntului Sava Gotul,* ed. R. Knopf—*G.* Kriiger, *Ausgewăhlte Mărty-rerakten,* 3-e Auflage, Tubingen, 1929, p. 119—124, text grec; H. Delehaye, *Saint de Thrace et de Mesie,* în «Analecta Bollandiana», XXXI (1912), p. 216—221, text grec; Vezi şi traducerea lui Fr. Ziinus în limba latină, la Th. Ruinart, *Acta Martyrum sincera et selecta,* Ratisbonae, 1859, p. 617—620; *Fontes Historiae Dacoromâne,* t. II, p. 710— 715, în limba greacă cu traducerea în româneşte, cap. II, III, IV, VI, VII şi VIII.

89 *Martiriul Sf. Sava Gotul,* I, 2, ed. cit., p. 119.

90 *Ibîdem,* I, 3, p. 119.

De mic, el cînta psalmi în biserica unui sat '(XCOJATJ), *în care slujea preotul Sansalas, era paşnic, cumpătat, înirînat, bllnd şi smerit, trăind în feciorie şi petrecînd tot timpul în rugăciune şi post*[91].

Cînd goții păgîni au pornit persecuția contra creştinilor, silindu-i să mănînce din cărnurile jertfite idolilor, unii dintre ei, voind să scape de prigonire pe creştinii 'înrudiți cu ei, le-au oferit acestora să mănînce în public carne ne jertfită, spre a înşela astfel pe persecutori. Faptul e *important, căci ne arată că între populația autohtonă creştină geto-daco-romană şi goții păgîni se stabiliseră raporturi de* bună.convieţuire. STîntuJ Sava *s-a opus la această înşelăciune, încît consătenii săi l-au alungat din sat, dar, după un timp, l-au reprimit*[92].

Pornind din nou persecuția, unii păgîni se pregăteau să jure că în satul lor nu se află creştini. Dar Sfîntul Sava i-a oprit, spunîndu-le cu îndrăzneală : «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creştin»[93]*. Apoi s-a înfățişat de bună voie conducătorului prigonitorilor, care, văzîndu-1 după îmbrăcăminte că e atît de sărac, a zis, disprețuindu-1:* «Un *astfel de om nu poate nici să fie de folos, nici să vatăme»* [94].

Pentru a treia oară s-a pornit persecuție mare — **otco'ru.o? ție-râXo?** — contra *creştinilor în Gothia nord-dunăreană. Sfîntul Sava, dorind să sărbătorească Pastile în 372, a plecat în alt oraş* — ***eti?kxe.pct.v*** **noXtv** — [95] ceea ce *ne face să înțelegem că mai existau şi alte oraşe, la preotul got Guththicas, spre a petrece Sfintele Paşti împreună cu acesta. Pe drum, însă, i s-a arătat un bărbat foarte mare şi luminos la înfățişare, care i-a poruncit să se întoarcă la preotul Sansalas. Acesta plecase, din cauza persecuției, din Gothia, în România* — **ev** *x%* **'Pwu-avta** [96]*, adică în Imperiul roman de răsărit, cum se* numea ei atunci, *fără ca* Sfîntul Sava *să ştie, dar se întorsese curînd printre ai săi pentru sărbătorirea Paştilor.*

91 ***Ibidem,*** **II, 1 şi 2, p. 120.**
92 ***Ibidem,*** **III, 1 şi 2, p. 120.**
93 ***Ibidem,*** **III, 4, p. 120.**
94 ***Ibidem,*** **III, 5, p. 120.**
95 IWdem, IV, 1, p. 121.
96 ***Ibidem,*** **IV, 2» p. 1B1.**

Astfel Sfîntul Sava s-a întors din drum şi a găsit în sat pe preotul Sansalas şi au sărbătorit împreună Pastile, în satul în care locuiau. Dar în> noaptea a treia după Paşti, a venit prigonitorul Atharid, fiul dregătorului Rothesteu, cu o ceată de tîlhari şi i-au arestat[97]*. Pe preotul Sansalas,. l-au pus într-o căruţă, iar pe Sfîntul Sava, gol, l-au purtat prin văi împădurite arse de curînd, lovindu-1 şi biciuindu-1. A doua zi i-au întins mîinile pînă la capetele unei osii, iar pe altă osie i-au întins picioarele, şi-aşa legat, l-au trîntit la pămînt pe spate şi nu l-au cruţat, chinuindu-t aproape toată noaptea. Dar, după ce au adormit slujitorii, 6 oarecare-femeie, care se sculase de cu noapte, pentru a pregăti mîncare celor din casă, l-a dezlegat, iar el a dat ajutor femeii la lucrul ei*[98]*.*

Aflînd persecutorul Atharid cele întîmplate, a poruncit ca să lege-mîinile Sfîntului Sava şi să fie atîrnat de o grindă a casei, ceea ce arată? că locuitorii acestui sat, fără îndoială geto-daco-romani, aveau case cw. tavane de grinzi[99]*, căci goţii locuiau în corturi.*

După aceasta, trimişii lui Atharid, aducînd mâncăruri de la jertfele-idoleşti, au silit pe preotul Sansalas şi pe Siîntul Sava să mănînce din ele, însă ei au refuzat cu tărie. Aflînd acestea, aprins de mînie, persecutorul Atharid a poruncit ca Sfîntul Sava să fie omorît. Lâsînd legat pe preotul Sansalas, slujitorii au luat pe Sfîntul Sava ca să-1 înece în rîul Buzău **(Moooaîoî)***VI. La un moment, slujitorii au voit să-1 elibereze. Dat Siîntul Sava le-a spus : «De ce nu îndepliniţi ceea ce vi s-a poruncit. Iată, de faţă stau în slavă cei ce au venit să mă primească» (îngerii)*[100]*.*

Atunci aceştia l-au coborît în apă, i-a pus un lemn peste gît şi l-au împins la adine, săvirşind mucenicia în vîrstă de 38 de ani, în ziua a cin-cea a Sîmbetei cea după Paşti, cu o zi înainte de idele lui aprilie, adică ia 12 aprilie 372, fiind împăraţi ai Imperiului roman Valentinian (372 — 392*, în Apus), şi Valens (364 — 378, în Răsărit)*[101]*.*

Trupul său, după ce ucigaşii l-au scos din apă, a rămas nevătămat şf a fost îngropat cu toată cinstea de creştini. Apoi, prin stăruinţa lut Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei Minor, sau Daciei Pontice (Dobrogea), moaştele sale au fost duse în Capadocia, patria Sfîntului Sava[102]*', spre-*

«a *fi depuse într-o biserică din Cezareea, unde păstorea Sfîntul Vasile cel Mare* **(t** *379).*

Martiriul Sfîntului Sava nu ne mai spune ce s-a mai întîmplat mai departe cu preotul Sansalas.

14. ***Ibidem,*** **VI, 1, p. 122.**

Sinaxarul Bisericii de Constantinc-pol *menţionează martiriul Sfîn-lului Sava Gotul la 17*

17. ***Ibidem,*** **VII, 1—2, p. 123. Vezi şi studiile : St. Năsturel, Les** ***ades de Saint Sabas le Goth*** **(B.H.G. 3, 1607).** ***Histoire et archeologie,*** **în «Revue des Etudes Sud-Est Europeemnes», VII (1969), mo. 1, p. 175—197; Enrica Follieri,** ***Saba Goto et Saba Stratelata,*** **în «Analeata Bollandiana», LXXX (1962), p. 249—397; A. Lippold — E. KirSten.**

aprilie, fiind ars în această zi pe acoperişul unei case, în timpul persecuţiei lui Athanaric[103]*, conducătorul goţilor păgîni jşi nu înecat, în rîul Buzău, cum ne înfăţişează actul său martiric.*

---

97 *Ibidem,* IV, 2—5, p. 121. *0*

98 *Ibidem,* IV, 5—6, şi VTT.—3, p. 121—122.

99 *Ibidem,* V, 3, p. 122.

100 *Ibidem,* VII, 5, p. 123.

101 *Ibidem,* VM, 6, p. 123.

102 *Ibidem,* IV, 2—5, p. 121. *0*

103 *Synaxarium Ecclesiae Cohstantinopolitane,* ed. H. Delehaye, în *Propylaeum jad Acta Sanetorum Novembris,* Bruxellis, 1902, p. 608; r. 32—46 şi p. 609, r. 1—5.

Bibliotheca hagiographica Graeca *menționează pe Sfîntul Sava Golul la 12, 15 şi 17 aprilie* [104].

Sinaxarele din Mineiele greceşti pun data sărbătorii Siîntului Sava •Gotul la 18 aprilie[105], *iar această dată au urmat-o şi Sinaxarele din Mineiele româneşti*[106]. *Ar fi bine ca ziua sărbătoririi Sfîntului Sava Gotul* să revină la 12 aprilie, *aceasta iiind data în care a fost înecat în rîul Buzău.*

.*Donauprovinzen,* în «Reallexîkon fiir Antike und Christentum», Band W, Stuttgart, 1959, col. 170; Pr. praf. V. Sibieseu, *Sfîntul Sava «Gotul». La 1600 de ani de la mucenicia sa,* în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), nr. 3—4, p. 395—386; Idem. *Legăturile Siîntului*
^*Vasile cel Mare cu Scythia Minor (Dobrogea),* în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1,
,p. 147—158; Pi, prof. St. Alexe, 1600 de *ani de la moartea Siîntului Sava Gotul,* în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 5—6, p. 556—568; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* t. I, Bucureşti, 1980, p. 99—102; Pr. Gh. Moisescu, Pr. St. Lupaş, Pr. A. Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române,* t. I, Bucureşti 1957, p. 62—64; Ion Dinu, *Citind martiriul Siîntului Sava Gotul,* în «Tomis», XV (1941), nr. 12, p. 7—19. J. Mansion, *A propos des chretientes de Gothie,* în «Analecta Bollandiana», XLVI (1928), Fasc.. III—IV, p 365—366. Idem, *Les origines du christianisme* -chez *les Goths,* în «Anal. Boli.», XXXIII (1914), fasc. I, p. 5—30; J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain.* Paris, 1918, p.
-407—542; *H. Delehaye, Saintes de Thrace et de Mesie.* V. *Martyrs de l'Eglise de Gothie,* în. «Analecta Bollandiana», XXXI, (1912), p. 273—291 ; Idem, *Les passions*
***rdes martyrs et les genres litteraires,* Bruxelles, 1921, p. 145—1!50.**

Pentru *goții de la nordul Dunării* s-au publicat bune studii de următorii: H. Wolfram, *Geschichte der Goten. Von den Anfăngen bis zur Mitle das VI. Jahrhunderts. Entwurf , einer historischen Ethnographie,* Miinchen, 1979, 540 p. E. K.
<3irissos (Tesalonic), *Gothia Romana. Zur Rechtslage des Foderatenlandes der Westgoten im 4. Jahrhundert,* în «Dacoromania», I (1973), p. 52—64; E. A. Tompson, *The Visi-goths in the time oi Uliila,* Oxford, 1966 ; Idem, *Christianity and Northern Barbarian. The conilict between Paganism and Christianity in the iourth century,* Oxford, 1963, 56—63; Idem, *The Conversion ol the Visigoths to Catholicism,* în «Nattingham
.Medieval History Studiesi», 4 (1960), p. 4—36; K. K. Klein, Germanen *in Siidosteuropa, in Vdlker und Kulturen Siidosteuropa,* Miinchen, 1959, p. 32—56; I. D. Coterlan, *Dacoromania Germanica. Probleme istoriogralice. Contribuții la istoria teritoriilor carpato-danubienb între secolele III şi VII,* Madrid, 1955 ; L. Schmidt, *Geschichte der deutschen*
***Stăme bis zum Ausgang der Vdlkerwanderung. Die Ostgermanen,* 2-e Auflare, Miinchen, 1941.**

104 Ed. F. Halkin, t. II, 3-e ed., Bruxellis, 1957, p. 228, nr. 1607.
"O. Vezi *Mineiele greceşti,* tipărite la Veneția,. în 1793, 1818, 1864; Vezi la Pr. V. Siblesru, *art. cit.,* p. 380.
106*Mineiul lunii aprilie,* ed. IV-a, Bucureşti, 1967, p. 153—154; la 18 aprilie; ed. 2-a, Bucureşti, 1910, p. 152.

Sfîntul Sava Gotul nu trebuie confundat cu Sfîntul Sava Stratilatul, sărbătorit în Biserica Răsăritului la 24 aprilie[2â]*, despre care, însă, cercetătoarea italiană Enrica Follieri a încercat să demonstreze că n-a existat cu adevărat, fiind doar o dublură nereală a Sfîntului Sava Gotul*[107].

Referitor la autorul Martiriului Sfîntului Sava Gotul, *unii cercetători români şi străini susțin că el a iost condus de episcopul* Bretanio de Tomis, cînd *moaştele Siîntului, în trecerea lor spre Capadocia, ar fi stat un timp Ia Tomis, unde-şi avea reşedința Iunius Soranus, guvernatorul Scythiei Minor, care, la rugămintea Sfîntului Vasile cel Mare, intervenise pentru trimiterea lor, cum am văzut mai înainte. Cei ce au formulat această opinie se întemeiază pe expresia «din voința presbiteriului»* — **Stâ tou OeX^fiaxo? itpeagoTsptoo** —[108], din textul *actului martiric al Sfîntului Sava Gotul, şi cred că e vorbade* presbiteriul Bisericii *de Tomis, care ar fi dat aprobarea ca moaştele Sfîntului să iie trimise din Gothia nord-dunăreană în Capadocia.*

In realitate, din citirea şi cercetarea atentă a Martiriului Sfîntului Sava Gotul, *reiese că acest «presbiteriu»* — **itpEoSoxepiov,** *adică colegiul preoților»,* aparținea Bisericii din Gothia nord-dunăreană *şi nu Bisericii de Tomis, ținînd seama de -faptul că aceasta avea atunci în fruntea conducerii ei pe episcopul Bretanio, iar el nu avea nevoie de aprobarea presbiteriului preoților. Colegiul preoților lua conducerea unei Biserici numai în caz de vacanță episcopală, iar la Biserica de Tomis nu era cazul, avînd episcop pe Bretanio. Dealtfel, însuşi autorul necunoscut al Martiriului Sfîntului Sava Gotul ne lasă posibilitatea să înțelegem că el* 1-a scris în greceşte în Dacila Carpatică, *deoarece el spune că moaştele Sfîntului Sava* «au fost trecute din țara harbară în România» *(Imperiul roman)* — **ex too ŞapftaptxoO e l î** TTJV **'Pu>u.av£av**[109] *şi roagă să se anunțe traților de dincolo* — **tot? ercexsiva dSeXcpoîî a^u-âvers** — *adică frațilordin Imperiul roman,* **«ca în toată Biserica universală şi apostolică să se fără bucurie mare, preamărind pe Domnul, Cel ce tace alegerea slujitorilor săi»** [110].

Primind moaştele Sfîntului Sava Gotul la Cezareea Capadociei, Sfîn-tul Vasile cel Mare

22. ***Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, ed. cit.,*** **p. 627;** ***Bibliotheca hagiographica Graeca, ed. cit.,*** **t. III, 3-e ed., p. 67, nr. 2388 ; MineM lunii aprilie, ed. IV-a, Bucureşti, 1967, p. 221 ; ed. Il-a, Bucureşti, 1910, p. 219 ; J. Zeiller, op.** ***cit.,*** **p. 430, n. 2.**

107 Enrica Follieri, ***art. cit.,*** **p. 249—307, în deosebi, p. 279.**

108 ***Martiriul Siîntului Sava Gotul,*** **VIII, 2, ed. R. Knopf — G. Kriiger, p. 123. Cel dintîi oare a încercat să argumenteze că episcopul Bretanio de Tomis este antonii Martiriului Sf. Sava Gotul, este J. Mansion, Les** ***origines du christianisme chez les Goths,*** **în «Analecta Bollandiana», XXXIH (1914), fasc. I, p. 15—20, părere pe care şi-a însuşit-o J. Zeiller,** ***op. cit.,*** **p. 431; E. van Cauwenbergh,** ***Bretanio,*** **în «Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastique,. t. X, Paris, 1938, coL 619, iar dintre cercetătorii români următorii:. Ion Dinu,** ***art. cit.,*** **p. 13—19; Pr. prof. N. Şerbănescu,** ***1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existenta episcopiei Tomisului,*** **în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1005—1006; Pr. Prof; Mtrcea Păcu-rariu, op. c/t., p'. 99—102.**
'

109 ***Martiriul Sf. Sava Gotul,*** **VIII, 1,** ***ed. cit,*** **p. 123.**

110 ***Ibidem,*** **VIII, 2, p. 123. Vezi mai pe larg laPr. prof. I. Rămureanu,** ***Sfinți şi martiri la Tomis-Constanța,*** **In «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1975), nr. 7—8, p. 1001—1006; Idem,** ***Sfîntul Vasile cel Mare şi creştinii din Scythia Minor şi Dacia Nord-dunăreană,*** **în lucrarea** ***Siîntul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvlrşirea sa,*** **Bucureşti, 1980, p. 378—393, în special p. 384—393.**

mulțumeşte prin două scrisori, nr. 164 şi 165, prietenului şi compatriotului său, arhiepiscopului Ascholius al Tesalonicuiui, pentru că s-a îngrijit de trimiterea lor [111].

In cazul acesta, putem admite că autorul Martiriului Sfîntului Sava Gotul este unul dintre preoții Bisericii Gothiei din Dacia nord-dunăreană, poate preotul Sansalas, dar nu se poate afirma cu certitudine că el a fost preot daco-roman[112]. *Actul martiric al Sfîntului Sava Gotul, scris într-o frumoasă limbă greacă, ne confirmă mediul intelectual înalt care exista printre preoții geto-daco-romani şi goți, din Dacia Carpatică, pe la 373, cînd a fost ssris. Din cuprinsul său, se constată că autorul este un cleric care cunoaşte bine viața şi faptele Simțului Sava Gotul şl în acelaşi timp, ca bun teolog, cunoaşte Sfînta Scriptură, folosind numeroase texte din Sfintele Evanghelii după Matei, Marcu şi Luca, din Faptele Apostolilor şi din Epistolele Sfîntului Apostol Pavel.*

Martiriul Sfintului Sava Gotul esie *un document* autentic şi unic *pentru cunoaşterea răsplndlrll creştinismului In Dacia Carpatică printre geto-daco-romani şi go\l în secolul al IV-lea. Nu e vorba numai de existența unor misionari şi creştini sporadici, izolați, ci exista chiar o Biserică organizată în sate şi oraşe, cu episcopi, preoți şi credincioşi.*

---

111 Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXIV. Către Ascholius episcopul Tesalonicului,* ed. Yves Courtonne, op. cir., t. II, p. 97 ; P.G., XXXII, col. 633 j *Scrisoarea CLXV, ed. cit.,* p. 100 şi P.G. XXXII, col. 637; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, p. 88.

Cercetătorul german Wolf Dieter Hauschild, *Basilius Briefe,* 11, Stuttgart, 1973, a Încercat să demonstreze că scrisoarea 165 a Sfintului Vasile n-a fost adresată arhiepiscopului Ascholius al Tesalonicului, .fără ca părerea sa să fie acceptată.

112 H. Delehaye, Sainfes de Thrace ef de Mesie, în rev. cit., p. 291, cel dintîi a susținut că preotul *Sansalas* este autorul *Martiriului SI. Sava Gotul.* Părerea aceasta sî-a însuşit-o Pr. prof. Ioan Ionescu, *Pomenirea Sfîntului martir Sava Gotul,* în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 190 şi *Sansala, primul preot creştin dacoromân atestat documentar,* ibidem, XXII (1970), nr. 5—6, p. 485—490.

Înaintea acestora, Gherasim Timus, episcopul Argeşului (1898—1911), în art. *Epistola Bisericii Goției pentru martirul Sf. Sava,* în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1890—1891), nr. 9, p. 817—825, aici p. 823, a susținut că aceasta este scrisă de preoții Bisericii din Goția.

Pr. prof. V. Sibiescu, *art. cit.,* p. 362 şi în art. *Legăturile Sf. Vasile cel Mare* cu *Scythia Minor,* în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1, p. 31, susține că autorul scrisorii este un preot din anturajul episcopului Bretanio, caTe deținea ştirile de la preotul Sansalas, dar această părere nu se sprijină pe nici o mărturie istorică, ci rămîne doar o Ipoteză.

Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gotischen zu kăppadokischen Klrche,* In Festschriift Fr. Kluge zum 70 Geburtstage am 21. Jumie 1926 dargebracht, Tubingen, 1926, neagă existența unor relații între Biserica Capadociei şi Biserica Gothiei.

Acest prețios document menționează existența a două comunități creştine în partea de răsărit a Daciei nord-dunărene, una într-un sat — *-x<i>\ιri — la care slujea preotul Sansalas, şl în care cînta psalmi Sfîntul Sava Gotul*[2t]*, şi alta într-un* oraş — itoXiî, *în care slujea preotul Guth-thicas*[113]*, lăsîndu-ne să presupunem că mai existau şi alte oraşe şi sate în care existau biserici. Acestea aparțineau populației autohtone geto-■daco-romane, care avea biserici de zid sau de lemn şi case cu tavane de grinzi. Se cunoaşte că goții, popor nomad, locuiau de obicei în corturi şi aveau chiar biserici în corturi. Istoricul grec Sozomen ne relatează că goții nord-dunăreni* **aveau un cler organizat, care sdvîrşea** *serviciile creştine în corturi, Iar cînd triburile gote se deplasau în alte locuri, preoții lor îi însoțeau*[114]*. Aceste Interesante Informații sînt confirmate de Pe-licitul Ieronim într-una din scrisorile sale, în care se exprimă în aceşti termeni: «Armata goților, cu iețe roşietice şi părul blond, transportă ■corturile ambulante ale bisericilor lor»* [115].

Aceasfd *Biserică din Dacia nord-dunăreană nu-şi ducea viața ei în mod izolat, ci se afla in legătură cu Bisericile creştine din provinciile romane din sudul Dunării, cu Biserica din Scythia Minor, Dobrogea de •azi, şi cu Biserica Capadociei din Asia Mică.*

*

Am folosit pentru traducerea de față ed. lui R. Knopf — **G.** *Kruger,* **•op. cit., p.** *119—124, text grec-, H. Delehaye, în* **art. cit., p.** *216—221, text grec, Th. Ruinart,* **op. cit., p.** *617—620, traducerea lui Pr. Zinus în limba latină;* **Fontes Historiae Daooromianae,** *t. II, p. 710*—**715, cap.** *II, III, IV, VI, VII şi VIII, text grec cu traducere în româneşte.*

Prof. I. R. Mircea a semnalat versiunea slavă a **Martiriului Sfîntului Sava Gotul** *într-un Minei din secolul al XV-lea de la Mînăstirea Putna,*

29. *Martiriul SI. Sava Gotul.* **111, 1 , ed. dt., p. 120.**

---

113 *Ibidem,* **IV, 1 , p. 121.**
114 Sozomen, *Ist. Bis.,* **VI, 37, ed. J. Bldez — G. H&nscn, In Die grlecrtlschen chrtstlichen Srhnliftsteller der erstem Jahrhunderten, Band 50, Berlin, 1060, p. 296.**
115 Fer. Ieronim, *Epistola XCIII. Ad. I.actam* **d<;** *institutloiw liliac,* **ed. .1. bourt, Saint Jer6me, I.cftres, t. V, l'arls, 1955, p. 140.**

tns. si. 51 – 565—571, 1. 177 – 178. Vezi şi P. St. Năsturel, art. cit., ***p.*** *181, n. 17 - H. Leclercq,* Les martyrs, **f.** *III, 2-e ed., Paris, 1921,* ***p.*** *119 – 125, traducere franceză.*

Am consultat, de asemenea, numeroasele traduceri din limba română, după cum urmează ;

C. *Erbiceanu,* Ulfila. Viaţa şi doctrina lui sau starea creştinismului în Dacia Traiană în secolul al IV-lea, Bucureşti, *1898, p. 65 – 71 şi in «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898 – 1899), nr. 4, p. 375 – 381 ; Ghe-rasim Timus,* Epistola Bisericii Goţiei pentru martiriul Sf. Sava, *ibidem, XIV (1890 – 1891), nr. 9, p. 817 – 825 -, Ion Dinu,* Contribuţiuni la cunoaşterea vlădicăi Bretanion sau Vetranion, *în «Tomis», XVIII (1941), nr. 12,* ***p.*** **9**—*13, făcută după traducerea franceză a lui H. Leclercq;* Pr. *prof.* V. *Sibiescu, Sfîntul Sava Gotul, în* rev. cit., *p. 385 – 388 ; Pr. eoni. St. Alexe, în* rev. cit., p. 557—560 ; *Arh. Epifanie Norocel,* 1600 de ani de la moartea martirică a Sf. Sava Gotul, *în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLVIII (1972), nr. 3 – 4, p. 150 – 153, după mai mulţi autori.*

Traducerea noastră de faţă, prezintă unele deosebiri faţă de traducerile româneşti citate mai sus.

MARTIRIUL SFINTULUI SAVA GOTUL (t 12 aprilie 372)

Biserica lui Dumnezeu, care se află în Goția, către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia şi comunităților de pretutindeni ale Bisericii universale .- mila, pacea, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi a Domnului nostru Iisus Hristos să se înmulțească.

I.

.1. Se adevereşte şi acum cu tărie ceea ce s-a spus de fericitul Petru, că, în orice neam, cel ce se teme de Dumnezeu şi lucrează dreptatea este primit de El *. Căci s-a făcut cunoscut acest lucru şi în cele întîmplate cu fericitul Sava, care este martir al lui Dumnezeu şi al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

2. Acesta, trăind în mijlocul unui popor nestatornic şi viclean'-, s-a arătat în lume ca un luminător, imitînd pe sfinți şi strălucind în faptele cele bune după Hristos.

3. Căci încă din copilărie, spre nimic altceva nu s-a arătat rîvnitor, decît numai spre evlavie față de Mîntuitorul şi Domnul nostru Iisus Hristos, stăruind în această virtute desăvîrşită şi ajungînd bărbat desă-vîrşit prin cunoaşterea Fiului lui Dumnezeu [116].

4. Iar fiindcă celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate lucrează împreună spre bine *, el a ajuns la răsplătirea chemării de sus [117], pe care o dorea din tinerețe. Astfel, luptîndu-se pe față împotriva celui potrivnic şi în-vingînd răutățile vieții, paşnic arătîndu-se față de toți, pentru amintirea lui şi întărirea credincioşilor, nu ni s-a îngăduit să ne liniştim, ci să scriem faptele lui minunate.

1. *Fapte* **10, 35.**
2. *FII.* **2, 15.**

4. *Rom.* 8, 28.

---

116 *El.* 4, **13.**
ri. fii. :i, i\.

II.

1. Căci el era drept în credință, cucernic, gata spre toată ascultarea cea în dreptate, blînd, simplu la cuvînt, dar nu în cunoştinţă [118], vorbind tuturor în chip paşnic despre adevăr, făcînd să tacă pe idolatri, nese-meţindu-se, ci purtîndu-se cum se cuvine celor smeriţi, liniştit şi nu ■grăbit la cuvînt, şi foarte rîvnitor spre tot lucrul bun [119].

2. **Cînta psalmi în biserică şi aceasta cu sîrguinţă, nu se îngrijea de bani sau de averi decît numai pentru trebuinţă, era cumpătat, în toate în-frînat, trăind în feciorie, retras, postind după rînduială, stăruind în rugăciuni cu smerenie, supunînd pe toţi la buna rînduială;[120] el împlinea datoriile sale, fără să săvîrşească cele nefolositoare, avînd o credinţă cu totul curată, care lucrează prin dragoste [121], încît nimic nu-**1 **oprea să îndrăznească a vorbi totdeauna cu Domnul.**

III.

1. Căci nu o dată, ci de mai multe ori înainte de sfîrşitul lui, el a •arătat prin credinţă lucrarea cucernică. Mai întîi, cînd conducătorii din Goţia au început să se pornească împotriva creştinilor, s-a părut unor păgîni din satul în care locuia Sava, să ofere creştinilor rude cu ei să mănînce în public, în faţa persecutorilor, carne nejertfită, în loc de carne adusă jertfă idolilor, spre a feri pe ai lor neîntinaţi şi a înşela pe prigonitori.

2. **Cunoscînd acestea, fericitul Sava, nu numai că el n-a mîncat din mîncărurile oprite, ci, mergînd în mijlocul lor, a mărturisit tuturor, zicînd : «Dacă cineva va mînca din cărnurile acelea, acesta nu poate să fie creştin». Şi i-a oprit pe toţi să nu cadă în cursa diavolului. Din cauza aceasta, cei ce au născocit această înşelăciune, l-au alungat din sat ; apoi, după un timp oarecare, i-au îngăduit să se reîntoarcă.**

3. Pornindu-se din nou persecuţia, după obiceiul care era la goţi, unii dintre păgîni, din satul amintit mai înainte, aducînd jertfe demonilor, se pregăteau să jure în faţa persecutorului că în satul lor nu se află nici un creştin.

4. Dar Sava, îndrăznind din nou şi mergînd în mijlocul adunării, a zis : «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creştin». Atunci, de faţă fiind persecutorul, sătenii, ascunzînd pe ai lor, au jurat că în satul lor nu se află niciun creştin, fără numai unul.

---

118 // Cor. 11, 6.
119 *Mt.* 5, 16 j *El.* 2, 10 ; *Tit 1,* 7, 14; 3, 8, 14; / *Pt.* 2, 12.
120 // Tes. 3, 11.
121 *Gal.* 5, 6.

5. Auzind conducătorul iărâdelogil, **a** poruncit să fie înfăţişat Sava. Iar cînd s-a înfăţişat, acesta a întrebat pe cei de faţă dacă are vreo avere. Iar ei, răspunzînd că «nu are nimic decît îmbrăcămintea», nelegiuitul, dispreţuindu-1, a zis : «Un astfel de om nu poate nici să fie de folos, nici să vatăme». Şi zioînd aceasta, a poruncit să-1 scoată afară.

IV.

1. După aceea, pornindu-se de către cei păcătoşi mare persecuţie în Goţia împotriva Bisericii lui Hristos, cînd s-a apropiat Sfînta zi a Paş-telui, (Sfîntul Sava) a voit să plece în alt oraş, la preotul Guththicas, spre a petrece sărbătoarea împreună cu el. Iar pe cînd mergea el pe oale, i s-a arătat un bărbat foarte mare şi luminos la înfăţişare, care i-a zis : «Intoarce-te şi mergi la preotul Sansalas». Iar Sava i-a răspuns, spu-nîndu-i : «Sansalas a plecat departe».

2. Căci Sansalas, fugind din cauza persecuţiei, se afla în România (Imperiul roman de răsărit) ; atunci, însă, venise de curînd printre ai săi, pentru sfînta zi a Paştelui. De aceea, neştiind Sava despre întoarcerea acestuia, a răspuns acestea celui ce i se arătase şi se lupta să meargă Ia preotul Guththicas (rou68ixă<;).

3. Insă, nevoind el să se supună poruncii, deodată, deşi la ora aceea era timp senin, a apărut un noian nesfîrşit de zăpadă pe faţa pămîntului, care astupa drumul şi nu putea să treacă mai departe.

4. Atunci a înţeles el că voia lui Dumnezeu este cea care-1 împiedică să meargă mai departe, poruncindu-i să se întoarcă la preotul Sansalas. Şi, binecuvîntînd pe Domnul, s-a întors. Şi, văzînd pe Sansalas, i-a istorisit lui şi multora altora vedenia pe care a avut-o pe cale.

5. Au sărbătorit împreună ziua Paştelui. Dar, în noaptea a treia după sărbătoare, iată că Atharid, din rîndul necredincioşilor, fiul dregătorului Rothesteu, a năvălit în satul acela cu o ceată de tîlhari nelegiuiţi şi, găsind pe preot dormind în casa lui, a pus să fie legat. De asemenea, şi pe Sava, zmulgîndu-1 din pat, l-au legat. Pe preot l-au arestat într-o căruţă, iar pe Sava (l-au luat) gol, cum se născuse. Şi i-au purtat prin văi împădurite pe care le arseseră de curînd, prigonindu-i şi bătîndu-i cu cruzime cu nuiele şi bice, şi purtîndu-se fără milă faţă de servii lui Dumnezeu.

V.

1. Dar cruzimea duşmanilor a întărit răbdarea şi credinţa celui drept; căci, făcîndu-se ziuă, lăudîndu-se în Domnul, zicea celor ce-1 chinuiseră : «Oare nu m-aţi purtat voi prin locuri arse, printre ascuţişu-

rile cioturilor, bătîndu-mă ? Vedeţi, însă, dacă s-au rănit picioarele mele şi dacă pe trupul meu am vînătăi şi de la rănile pe care mi le-aţi făcut» ?

2. Văzînd ei, deci, că pe trupul lui nu apărea nimic din cele ce-i făcuseră să sufere fără milă, luînd o osie de căruţă şi punîndu-i-o pe umeri, i-au alungit mîinile, întinzîndu-i-le pînă la capetele osiei, şi i-au legat, de asemenea, şi picioarele pe o altă osie. In sfîrşit,

întins astfel pe cele două osii, l-au aruncat, lăsîndu-1 să zacă pe spate la pământ, şi nu l-au cruțat, chinuindu-1 aproape toată noaptea.

3. Insă, după ce au adormit slujitorii (ce-**1** chinuiseră), venind o oarecare femeie, care se sculase de cu noapte pentru ca să pregătească mîncare celor din casă, 1-a dezlegat. Iar el, deşi dezlegat, a rămas pe loc fără teamă, ajutînd femeii la lucrul ei. Şi, făcîndu-se ziuă, cunoscînd acest fapt, nelegiuitul Atharid a poruncit să i se lege mîinile şi să fie a Uniat de o grindă a casei.

VI.

1. Şi, nu mult după aceea, au venit trimişii lui Atharid, aducînd mîncăruri de la jertfele idoleşti. Iar ei au zis preotului şi lui Sava : «Atharid a poruncit să vi se aducă aceasta ca să mâncați şi să scăpați de moarte sufletele voastre».

2. A răspuns preotul şi a zis : «Noi nu mîncăm acestea, căci nu ne este îngăduit nouă. Rugați, însă, pe Atharid să poruncească să fim răstigniți, sau să ne ucidă într^un alt chip, după cum ar vrea el».

3. A întrebat 'apoi Sava: «Cine este cel ce a trimis acestea» ? Iar ei au spus : «Stăpînul Atharid». Sava, însă, a zis : «Unul singur este stă-pînul, Dumnezeu din ceruri. Iar Atharid este un nelegiuit blestemat. Şi aceste mâncăruri ale pierzării sînt necurate şi spurcate ca şi Atharid, cel ce le-a trimis».

4. Spunînd Sava acestea, unul dintre servitorii lui Atharid, aprin-zîndu-se de mînie, luînd un drug, 1-a aruncat în pieptul Sfîntului, cu ascuțişul, încît cei de față socoteau că, fiind zdrobit prin izbitura loviturii, va muri îndată.

5. Dar el, învingînd prin rîvna evlaviei durerea provocată de vrăjmaşi, a zis slujitorului: «Tu socoteşti acum că m-ai rănit cu drugul. Să ştii, însă, aceasta că atît de mult m-a durut, încît am socotit că ai aruncat în mine cu un fir de lînă».

6. Şi s-a arătat cu adevărat dovada văzută a celor spuse : căci el nici n-a strigat, nici n-a gemut ca în durere, nici nu s-a văzut în genere vreun semn de rană pe trupul lui.

VII.

1. Atunci, aflînd Atharid toate acestea, a poruncit să fie omorît. Deci, slujitorii fărădelegii, lăsînd legat pe preotul Sansalas, au luat pe Sava şi l-au dus să-1 înece ân rîul numit Mousaios (Buzău).

2. Iar fericitul (Sava), amintindu-şi de porunca Domnului şi iubind pe aproapele ca pe sine însuşi[122] a zis : «Ce a păcătuit preotul (Sansalas) că nu moare împreună cu mine» ? Şi ei i-au răspuns : «Nu este treaba ta să hotărăşti despre aceasta».

3. Zicînd ei aceasta, el a strigat[123] în bucuria Duhului Sfînt[124] şi a zis : «Binecuvântat eşti, Doamne [125] şi preamărit este numele Tău, Iisuse, în veci amin, căci Atharid s-a străpuns pe sine însuşi[126] cu moarte veşnică şi cu pierzare [127], iar pe mine mă trimite la

---

122 Mt. 5, 43 ; 22, 39 ; Mc. 12, 31 şi 33 ; Lc. 10, 27 ; Rom. 13, 9.
123 Mc. 1, 23.
124 Lc. 1, 14.
125 *Dan.* 2, 20.
126 *I Tim.* 6, 10.

viața cea pururea fii-toare, căci astfel ai binevoit întru servii tăi [128]r Doamne, Dumnezeul nostru».

4. Şi pe cînd îl duceau (spre a fi înecat), pe tot drumul a mulțumit lui Dumnezeu, socotind că suferințele timpului de acum nu sînt vrednice de slava viitoare, care se va descoperi Sfinților [129].

5. Iar Oînd a iost adus la malul râului, cei ce-1 țineau au zis între ei : «Hai să eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va şti aceasta Atharid» ? Dar fericitul Sava a zis către ei : «De ce vorbiți deşertăciuni şi nu îndepliniți ceea ce vi s-a poruncit ? Eu văd cea ce voi nu puteți vedea. Iată, de față isitau în slavă cei ce au venit să mă primească» (îngerii).

6. Atunci au coborît în apă pe cel ce mulțumea şi preamărea pe Dumnezeu, — căci pînă la sfîrşit i-a servit lui duhul —, şi aruncîndu-1 şi punîndu-i un lemn peste gât, l-au împins spre adânc. Şi, săvîrşindu-se astfel prin lemn şi apă, el a păstrat curat semnul mîntuirii, fiind de 38 de ani.

7. S-a săvîrşit în ziua a cincea a Sîmbetei după Paşti, care este cu o zi înainte de idele lui aprilie (12 aprilie 372), în timpul domniei împăraților Valentindan (372—392) şi Valens (364—378), consuli fiind Fia-viu Modest şi Arintheu.

---

127 *Mt.* 7, 13.
128 *Mt.* 3, 17.
129 Rom. 8, 16.

VIII.

1. După aceea, ucigaşii, scoţîndu-1 dim apă, l-au lăsat neîngropat şi au plecat. Dar nu s-a atins de el nici un fel de cîine, nici vreo fiară sălbatică, ci trupul lui a fost ridicat de fraţi şi îngropat. Iar Junius Soranus, prea strălucitul conducător al Scythiei, trimiţînd bărbaţi vrednici de încredere, 1-a dus pe acesta din ţara barbară în România (în Imperiul roman de Răsărit).

2. Şi, dînd patriei sale un dar preţios şi rod slăvit al credinţei, l-au trimis în Gapodocia la Prea cucernicia voastră, din voinţa presbiteriului (din Goţia), Domnul rînduind cele spre bucurie fraţilor celor ce sufăr şi se tem de El.

3. Intrunindu-vă, deci, în adunare duhovnicească, în ziua în care luptătorul a primit cununa (mucenicia), să vestiţi şi fraţilor de dincolo (din Imperiul roman), ca în toată Biserica universală şi apostolească să se facă bucurie mare, slăvind pe Domnul, cel ce face alegerea servilor săi.

4. Salutaţi pe toţi sfinţii (creştinii). Vă salută cei ce au fost persecutaţi împreună cu voi. Iar celui ce poate să ne facă pe noi toţi să intrăm, prin harul Său, în împărăţia cea cerească, slavă, cinste, putere, preamărire, împreună cu Fiul Cel Unul Născut şi cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, amin.

INDICE SCRIPTURISTIC *

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

S

T

T

 U

V

Z

EPISCOPI LA TOMIS-CONSTANTA ÎN SECOLELE III—IV

INTRODUCERE

Creştinismul s-a răspîndit In Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) pentru prima oară. după tradiția creştină, consemnată de istoricul Eusebiu de Cezareea (t *340), de către Sfîntul Apostol Andrei, «Cel dintîi chemat» la apostolie de Iisus Hristos.*

Despre misiunea apostolică a Siîntului Apostol Andrei în Scythia Minor, istoricul Eusebiu de Cezareea relatează către 324, după informațiile mai vechi cu un secol ale lui Origen ft *254), din prima jumătate a secolului al III-lea, următoarele :* «Cînd Sfinții Apostoli şi ucenici **ai** Mîntuitorului nostru s-au împrăştiat peste tot pămîntul (...) precum cuprinde tradiția, Andrei a luat *(spre evanghelizare)* Scythia (...)» [130], *prin care cei mai mulți istorici înțeleg Scythia Minor sau Dacia Pontică adică teritoriul care se întindea la sud de gurile Dunării, corespunzător Do-brogii actuale.*

Tradiția după care Sfîntul Andrei a predicat Evanghelia la popoarele din jurul Mării Negre şi în ținuturile care se întind pînă la Dunăre ne-a păstrat-o şi Pătimirea Sfîntului Andrei *de la 30 noiembrie, ziua încare se face aniversarea sa In fiecare an, din* Sinaxarul Bisericii de Con-

1. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească,* III, 1, ed. Ed. Schwartz, în «Die griechischen christlichen Scriftsteller der ersten drei Jahrhunderte», Bd. VII, 1, Leiip-zig, 1903, p. 189 şi ed. G. Bardy, Eusebe de Cesaree, *Histoire ecclesiastique,* t. I, lwres I—IV, Paris, 1952, p. 97; Origen, *E Tomo III Commentariorum Origenis in Genesis,* 24, 9, P.G., XII, col. 92 A; *Origenes Matthaeus Erklărung* II. Die lateiraische ubersetzungi der CommentarioTum series, herausg. unter Mitwirkung von E. Benz und E. Kloster-mann, Leipzig, 1933, p. 76.

Dintre numeroasele studii, cităm: Pr. prof. I. Rămureanu, *Noi considerațiuni privind pătrunderea creştinismului la traco-geto-daci,* în «Ortodoxia», XXVI (1974), nr-

stantinopol, *în care se spune : «Lui Andrei cei dintîi chemat, i-au căzut la sorți Bitinia,* părțile Pontului Euxin ("Marea *Neagră) şi ale Propontidei* '*(Marea de Marmara), cu cetățile Calcedon şi Bizanț, Macedonia, Tracia şi* regiunile care se **întind** pînă la Dunăre... **xoci** *xă.* IOD? TOO **"Iaxpou cpââvovta** — *Tesalia, Elada (Grecia centrală), Ahaia şi cetățile Aminsos, Trapezunt, Heracleea*

130p. 164—178, aici 169, tradus în limbile : franceză, engleză, germană, spaniolă şi rusă, în rev. «*Pages d'Histoire*», no. 3—4, p. 64—84; Idem, *Stinți şi martiri la Tomis—Constanța,* în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1976), nr. 7—8, p. 975—977; P. Peterson, *Andrew, Brother oi Simon Peter. His history and his liegends,* Leiden, 1958; D. M. Pip-pidi, *In jurul izvoarelor literare ale creştinismului daco-roman* în «Contribuții la istoria veche a României», ed. 2-a, Bucureşti, 1967, p. 481—496. Vezi alte studii în lucrările-menționate mai sus.

(Pontului) şi Amastris (Amastra)» [131]*. Aceste informații au fost repetate apoi şi de alte izvoare istorice*[132]*.*

Viața creştină, din Dacia Pontică (Dobrogea) s-a dezvoltat repede, încît, la siîrşitul secolului al III-lea, exista o episcopie la Tomis (Constanța), metropola politică şi bisericească a Scythiei Minor.

In Viața Sfinților Epictet şi Astion, care *au suferit martiriul pentru Hristos pe la 290, în timpul împăratului Diocleţian (284 — 305), sărbătoriți în fiecare an la 8 iulie, se face menţiunea despre primul episcop de Tomis,* Evangelicus, *care a venit la Halmiris (Salmorus, probabil Cetatea ■Zaporojenilor, jud. Tulcea), în a 14-a zi după moartea martirilor amintiți —* «Christi pontifex Evangelicus in urbem Almiridensium devenis-set» *, *spre a boteza pe părinții tînărului Astion, Alexandru şi Marce-lina, convertiți la creştinism după moartea fiului lor, de preotul* Bonosus.

131 *Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* **opera et studio H. Delehaye, în «Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris», Bruxellis, 1902, col. 265—266;** *Bibliotheca hagiographica Graeca,* **ed. Fr. Halkin, ed. 3-a, t. I, Bruxelles, 1957, p. 29—34, nr. 93—110; t. II, 1957, p. 193, n,r. 1498:** *Petrus et Andreas* **; t. III, 1957, p. 13—14, nr. '2056 :** *Barthoiomaeus et Andreas Apostoli; Bibliotheca hagiographica Latina,* **ed. Socii BoUaindiani, t. I, ed. 2-a Bruxelles, 1949, p. 71, nr. 428 şi 429, la 30 noiembrie;** *Martyrologium Hieronymianum,* **t. II, pars prior, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, în «Acta Sanctorum Novembris», Bruxellis, 1894, ip. 148;** *Commentarius perpetuus in Martyrologium Heronymianum,* **t. II, pars posterior, ed. H. Delehaye et H. Quentin, Bruxellis, 1931, p. 628; Les Petits Bollandistes,** *Vies de Saints,* **Paris, 1888, p. 682—689;** *Acta Apostolorum apocrypha,* **ed. R. A. Lipsius et M. Bonnet, t. II, 1, Lipsise, 1898, p. 1—127; R. A. Lipsius, Die** *apokryphen Apostoigeschichten und Aposteliegenden,* **Band I, Braun-schweig, 1883, p. 543—62)2; Fr. Blatt,** *Die Lateinischen Bearbeitungen der Acta An-•drcae und Matthiae apud Antropohagos,* **în «Beihefte zur Zeiltschrift fiir die neutesta-memtliche Wissenschaft», Giesen, 1930, p. 32—94.**

4. Despre episcopul Evangelicus *de Tomis,* **vezi mențiunea în : De Sanctis Epi'c-** *tclo presbutcro et Astione monacho, marturibus Almiridensibus (Halmyris) in Scy-thia,* **8 iulie, în «Acta Sanctorum Julii», t. II (29), Pari'siis et Romae, 1867, p. 540—551, <iini p. 546 d. Vezi bibliografia despre** *Sfinţii Epictet şi Astion* **în studiul Pr. prof. I. Rămureanu,** *Sfinţi şi martiri la Tomis-Constanţa,* **în rev. cit., p. 980, nota 2:1 ; Ion M.Irncil,** *Arta creştină în România,* **t. I, Bucureşti, 1979, p. 7.**

132 Vezi aceste izvoare analizate la Prof. D. M. Pippidi, op. *cit.,* **p. 481—496 ; Pr. Prof. I. Rămuireamu,** *Siinți şi martiri la Tomis-Constanța,* **în rev.** *cit.,* **p. 975—978 şi** *Noi considerații privind pătrunderea creştinismului Ia traco geto-daci,* **în** *rev. cit.,* **p. 159—171 ; Pr. prof. Nic. Şerbănescu, Î600** *de ani de la prima mărturie documentară despre existența episcopiei Tomisului,* **în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (19091. nr. 9—10, p. 978—982; Pr. prof. Ene Branişte,** *Martiri şi siinți pe teritoriul Dohrogei de azi,* **în «De la Dunăre la Mare», ed. 2-a, Galați, 1979, p. 34—62.**

In acest document, se spune precis că «prea fericitul Evangelicus era episcopul şi întîistătătorul sfintelor lui Dumnezeu biserici din această provincie» [133], adică *din Scythia Minor (Dobrogea).*

El a păstorit la Tomis între anii 290 şi 300, dar nu cunoaştem dacă s-a încoronat cu moartea martirică.

Michael le Quien socoteşte reală existența episcopului Evangelicus de Tomis *şi începe cu el şirul episcopilor din această cetate* [134].

In timpul grelei persecuții a împăraților Diocleţian (284 — 305) şi a ginerelui său, Galeriu (292 — 311), au murit ca martiri numeroşi creştini, in cetățile Scythiei Minor (Dobrogea), dar nu ni s-au păstrat actele lor martirice, ci numai simple însemnări în sinaxarele şi martirologiile creştine [1].

La 29 septembrie 1971, arheologul Victor Heinrich Baumann a descoperit trupurile a patru martiri, Zotikos, Attalos, Kamasis *şi* Philippos, *în cripta basilicii din Niculițel, care au suierit martiriul pentru Hristos, iie între 303—*305, *în timpul persecuției lui Diocleţian şi Galeriu, iie în timpul persecuției împăratului Liciniu (308 — 324), dintre anii 320—*324, *la Naviodunum (Isaccea), iar de acolo trupurile lor au iost aduse şi îngropate, la o dată care nu se poate preciza, în cripta basilicii din Niculițel. In prezent, moaştele lor se ailă depuse în biserica mînăstirii Cocoş (jud. Tulcea).*

*Dl. V. H. Baumann, care a descoperit cripta cu moaştele celor patru martiri din basilica de la Niculițel a adoptat in cele din urmă părerea că au pătimit la nordul Dunării, în Gothia nord-dunăreană, în persecuția dezlănțuită de Athanaric, conducătorul goților păgîni, între 368—*372[135].

---

133 ***De Sanctis Epicteto presbytero et Astione monacho,*** **în «Aota Sanctorum Julii», t. W (29), p. 546 d şi 550.**

134 Michael le Quiien, ***Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus,*** **t. I, Pari'siis, 1740, col. 1210; P. B. Gams,** ***Series episcoporum Ecclesiae Catholicae,*** **Ratis-bonae, 1918, p. 22—25.**

135 Victor-Heinrich Baumann, ***Bazilica cu «martyricon» din epoca romanităţii tîrzii, descoperită la Niculițel (judeţul Tulcea),*** **în «Buletinul Monumentelor Istorice», 41 (1972), nr. 2, p. 17—26; Idem,** ***Consideraţii preliminare asupra bazilicii creştine din satul Niculițel,*** **în «Pontica», V (1972), p. 547—564; Idem,** ***Nouveaux temoignages chretiens sur Ie limes nord-scythique -. la basilique ă martyricon de basse epoque ro-maine decouverte ă Niculițel (dep. de Tulcea),*** **în «Dacia», NS, XVI (1972), p. 189—202; Idem, De** ***la Turcoaia la Niculițel. Mărturii şi monumente vechi creştine,*** **în «De la Dunăre la Mare», ed. 2-a, Galați, 1979, p. 114—1 1 6 ; Idem, Cîieva** ***precizări rezultate din cercetarea monumentului paleocreştin din comuna Niculițel*** **(jud. Constanța), Cluj-Napoca, 1979. Extras din «Acta Muisei Napocensis», XIV (1977), p. 245—2 6 7 ; Pr. prof. I. Rămureanu,** ***Martirii creştini de la Niculițel, descoperiți in 1971,*** **în «Biserica Orto-doxă Română», XCI (1973), nr. 3—5, p. 464—471 ; I. Barnea,** ***Martyrion-ul de la Niculițel,*** **în «Biserica Ortodoxă Română», XCI (1973), nr. 1—2, p. 218—228; Idem, Un marfyrium** ***descoperit la Niculițel*** **(jud. Tulcea), în «Studii şi cercetări de istorie veche», 24 (1973), nr. 1, p. 123—126; Idem,** ***Les monuments paleochretiens de Roumanie,*** **Cittâ del Vaticano, 1977, p. 92—93 şi 146—154 ; Idem,** ***Arta creştină în România,*** **t. I, Bucureşti, 1979, p. 8 şi 40, planşa 2; Idem, O** ***importantă descoperire arheologică : Marty-rlon-ul de la Niculițel,*** **jud. Tulcea, în «Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Vieaa», XIV (1975), p. 70—79; P. St. Năsturel :** ***Quatre martyrs de Noviodunum*** **(Scythie Mineure), în «Analecta Bollandiana», 91 (1973), no. 1—2, p. 5—8 ; Em. Popescu,** ***Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV—XIII descoperite în România,*** **Bucureşti, 1976, p. 276—278 ; nr. 267; Diac. P. I. David,** ***Primii martiri creştini cunoscuţi*** **pejeri-*toriul patriei noastre,*** **în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 277—281; Arhim. Ieronim Motoc,**

7. Vezi numele acestor martiri în studiile : Pr. prof. Ioan Rămureanu, ***Sfinți şi martiri la Tomis-Constanța,*** **în rev. cit., p. 975—1011 ; Pr. prof. Ene Branişte,** ***Martiri şi sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi,*** **în op. cit., p. 34—62.**

Martiriconul şi bazilica de Ia Niculițel-Tulcea, în «Glasul Bisericii», XXXIII (1973), nr. 1—2, p. 226—228.

Opinia aceasta a fost emisă mai lntli de Dl. P. Diaconii, care a afirmat că, după ce martirii amintiți au suferit moartea sub Athanaric, «undeva pe teritoriul de astăzi al Munteniei sau al Moldovei», trupurile lor au fost aduse la sud de Dunăre[136]*. Nu există, însă, alte mărturii istorice pentru ca această părere să poată fi acceptată, încît ea rămîne pînă în prezent în stadiul de ipoteză.*

Eruditul aghiograf H. Delehaye menționează în Comentarul *său la* Martyrologium Hieronymianum *amintirea a trei frați,* Argeu, Narcis *şi* Marcelin, care *au suierit martiriul pentru Hristos între anii 320—324, în timpul persecuției împăratului Liciniu, numiți în martirologiul citat* «tineri areştim, fiii episcopului» = pueri chrisitiani (fili(i) episcopi[137], *dar, pînă în prezent, nu cunoaştem numele acestui episcop.*

In 1974, arheologul Ion Barnea a descoperit la Tomis o inscripție creştină în limba greacă, prin care se *confirmă* existența unui episcop martir la Tomis, *după toată probabilitatea între 320—* 324, *în timpul persecuției împăratului Liciniu (308*—324J, care, *după părerea sa, ar putea fi Titus sau Philus* [138]*. Pînă in prezent, însă, nu s-a putut dovedi cu mărturii istorice temeinice existența unui episcop tomitan cu numele de Philus (Filius) sau Titus.*

Istoricul bisericesc liuseblu de Cezareea ne procură ştirea importantă că la Sinodul I ecumenic do la Niceea, din 325, a participat şi un episcop «scit», iară să-i spună numele, scriind că «nici scitul nu lipsea din ceată» — **cui Se ExuOyjC ârsX^iiitâveto '/opetaî**[139], adied nu *lipsea din numărul episcopilor prezenți la Sinod. Acesta era de iapt, reprezentantul Bisericii de Tomis-Constanta din Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea) şi nu poate ii coniundat cu reprezentantul Bisericii din Scythia Maior de la nordul Mării Negre, care, de asemenea, era prezent la Sinodul I ecumenic din 325.*

Reieritor la aceasta, avem informația istoricului Gelasiu de Cizic, care, menționînd numele Bisericilor din Imperiul roman şi din afara hotarelor lui, care au trimis episcopi la Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325, relatează «că fiecare din cele două Sciții, — **Exoâîa exaxspa** — *adică Scythia Minor (Dobrogea) şi Scythia Maior de la nordul Mării Negre, au trimis episcopi la sinodul I ecumenic* [140]*. Ca atare, prezenta unui* episcop «scit», *la Sinodul I ecumenic de la Niceea, al cărui nume nu-l cunoaştem, ca reprezentant al* Bisericii de Tomis—Constanța din Scythia Minor,

136 Petre Diaconu, *Despre data pătimirii lui Zotikos, Attalos, Kamasis şi Philippos,* în «Studii şi cercetări de istorie veche», 24 (1973), nr. 4, p. 633—641, îndeosebi p. 634, 638, 640. Vezi şi următorii: Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre şi Mare, Dobrogea,* Bucureşti, 1979, p. 140—141 ; Pr. prof. I. G. Coman, *Scriitori bisericeşti din epoca străromănă.* Bucureşti, 1979, p. 295—298.

137 *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, ed. cit.,* p. 368 ; *Acta Sanetorum Januarii,* t. I, Romae, 1866, p. 133—135; *Martyrologium Hieronymianum, ed. cit.,* t. II, 1, p. 5 ; t. II, 2, p. 23—24; Vezi problema pe larg la Pr. prof. I. Rămureanu, *Siinți şi martiri la Tomis-Constanța,* în *rev. cit.,* p. 982—985.

138 Ion Barnea, *Inscripții paleocreştine inedite din Tomis,* în «Pontica», VII (1974), p. 377—380; Idem, *Les monuments paleochretiens de Roumanie,* Cittâ del Vaticano, 1977, p. 37 ; Idem, Arfa *creştină în România,* t. I. Secolele III—IV, Bucureşti, 1979, p. 44; Compară : *Acta Sanetorum Januarii,* Parisiis, 1866, p. 133; *Fontes Historiae Daco-Ro-inaiwe,* t. 11, Bucureşti, 1970, p. 704 707; Em. Popescu, *op. cit.,* p. 58, nr. 22.

139 Eusebiu, *Viața fericitului împărat Constantin,* HI, 7, ed. Ivar Heikel, în «Diie gTiechisschen christlichen Schrdftsteller der ersten Jahrhuaiderte», t. VM, Leipzig, HliK, p. 70.

140 Gelasiu de Cizic, *Ist. Bis.,* II, 26 şi 38, 15, ed. G. Loeschke und Margret He-i-nemann, în «Griech. chrilst. Schrift», Band 28, Leipzig, 1918, p. 105 şi 136.

poare *fi acceptată ca reală. Michael le Quien trece acest episcop «scit», al cărui nume nu-l cunoaştem, în şirul episcopilor de Tomis. El n-ar fi murit ca martir, ci şi-a sfîrşit viața prin moarte naturală, după 325 i*.*

Acest episcop necunoscut de la Tomis nu poate ii identificat in persoana episcopului Marcus Comensis *sau* Tomensis, *cum au crezut unii cercetători, deoarece acest* **Mipxo; Kouicov** sau **Touicov** *apare în actele Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325, ca* episcop de Tomea, *în greceşte* **Tou-sț** sau T6u.7j«, *localitate* jl*situată în Dacia M°diterranea, lingă Remesiana* [141]. *într-adevăr, Procopius aminteşte de*

Toiieî castellum Illyrici, *cetate situată în Dacia Mediterranea, lingă Remesiana* [142].

*Episcopii de Tomis — Constanța au contribuit în cea mai mare mă***sură** *la răspîndirea credi*ț*ei creştine, atît printre grecii care locuiau în cetățile Pontului Stîng, cît şi la populația autohtonă geto-daco-romană din Scythia Minor sau Dacia Pontică (Dobrogea), iar unii dintre ei s-au încununat cu*

14. Michael le Quien, ***Oriens Christianus,*** **t. I, col. 1213; P.B. Gams,** ***Series episcoporum,*** **p. 428.**

---

141 J. D. Mansft, ***Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio,*** **t. II, Floron-tiae, 1759, reproduction Paris, Leipzig, 1901, col. 696; Ernest Honigmann,** ***Una listf inedite des P'eres de Nicec,*** **în «Byzarotion», XX (1050),** ***Actes du VH-e Congres des*** **Etudes Byzantines, Bruxelles, 1948, t. II, p. 339 ; A. A. Bolşacov-Ghiimpu,** ***Episcopul de lomis a participat la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325),*** **in «Glasul Bisericii», XXIII (1974), nr. 5 — 0, p. 437 — 445; Ion** Bar **nevi,** ***Identități ale Romanității*** **in «Magazin Istoric», X (1976), nr. 1, p. 31. Vezi problema diisoii.il.i pe larg la J'r. prof. 1.** Uamurtuinu. **in** ***Sinodul I Ecumenic de la Nlceea. Condamnarea ereziei lui Arie. Simbolul Niceean,*** **in «Studii teologice», XXIX (1077), nr. 1 — 2, p. 26 — 31 ; Idem,** ***Sfinți*** **şi** ***martiri la Tomis-Constanța, în rev. cit.,*** **p. 985 — 987, unde sînt semnalate şi alte informații.**

142. Procopius, ***De aedificiis,*** **IV, ed. J. Haury-G. Wirth, Leipzig, 1967, p. 125.**

Studii: **Radu Vulpe şi Ion Barnea,** ***Romanii la Dunărea de Jos (Din istoria Do-*** ***brogei),*** **t. II, Bucureşti, 1968, p. 436 — 438; 498; Gh. Ştefan,** ***A propos des luttes entre liy/.antins et Avares à la fin du VI-e siecle,*** **in «Dacia», N.S. XI (1967), p. 235 — 258 ; A. A. Bolşaicov-Ghimpu,** ***Localisation des sites de l'epoque romaine et byzantine dans la zone du Bas Danube,*** **în «Revue des Etudes Sud-Est Europeennes», XI (1973), nr. 3, p. 553 — 561 ; V. Tarpkova-Zaimova, Les** ***rapports entre la population indigene des regions balkaniques et les *barbares» au VI-e siecle,*** **în «Bizantinobul-garlica», I, Sofia, 1962, p. 74.**

moarte martirică. Nu ni s-au păstrat, însă, actele lor martirice, ci doar însemnări în martirologiile creştine, cum am arătat mai înainte.

SFÎNTUL BRETANIO, EPISCOP DE TOMIS (364?- f 25 ianuarie 381?)

După *Acta Sanetorum Januariiî*, se sărbătorea în fiecare an la> Tomis (Constanța), la 25 ianuarie, aniversarea Sfîntului *Bretanio* sau-Brettannio(n) sau Betranion (364 ?—381 ?) episcopul cetății Tomis şi al provinciei romane Scythia Minor (Dobrogea), numită oficial cu acest titlu de la marea reformă administrativă a împăratului Diocleţian (284— 305), din 292.

El este al patrulea episcop de Tomis, cunoscut din documente şi inscripţii, primul fiind *Evanghelicus* de *Tomis*, care a păstorit între anii 290 şi 300.

După toată probabilitatea, Sfîntul Bretanio era originar din provincia Capadocia, din Asia Mică, aparţmînd unei familii creştine. Era, deci, creştin din copilărie. Nu cunoaştem

alte amănunte din viaţa sa şi nici prin ce împrejurări a ajuns *episcop la Tomis.* In tot cazul, el păstorea la Tomis cu cîţiva ani înainte de anul 369, cînd împăratul Valens (364—378) 1-a cunoscut personal cu ocazia vizitei făcute în catedrala din Tomis în vara sau la începutul toamnei anului 379, cînd a încheiat pacea la Novidunum (Isaccea) cu goţii de la nordul Dunării[143].

Valens, împăratul Imperiului roman de răsărit, a fost de-a lungul" întregii sale domnii susţinătorul ereticilor arieni, făcînd eforturi continue să impună arianismul în Imperiul roman, deci şi în Scythia Minor, în dauna ortodoxiei niceene.

în timpul vizitei sale lia Tomis, Valens a intrat în catedrala episcopală de aici şi a

1. ***De S. Bretanio episcopo Tomitano In Scythia,*** **în Acta** ***Sanetorum Januarii*** **(25. ianuarie), t. IU, Parisiis, 1873, p. 235.**

încercat să impună episcopului Bretanio şi credincioşilor ortodocşi doctrina eretică a arienilor. Dar episcopul Bretanio, renumit prin virtuţile şi curăţia vieţii sale, s-a arătat un apărător dîrz şi curajos al credinţei niceene, stabilită de Părinţii Sinodului I ecumenic de la Niceea din 325, şi a părăsit îndată catedrala împreună cu credincioşii, lăsînd pe împărat în biserică, împreună cu însoţitorii săi.

După opinia cercetătorilor români, basilica în care s-a produs conflictul dintre împăratul Valens şi episcopul Bretanio ar fi aceea din curtea liceului nr. 2, de pe strada Traian din Constanţa, în apropiere de faleza portului, singura de altfel ridicată la sfîrşitul secolului al IV-lea, descoperită în jurul anului 1960 [144], căci celelalte trei basilici din Tomis-Constanţa, descoperite în 1960—1961, datează din secolele V—VI.

---

143 Pentru pacea încheiată în 369 la Novidonum (Isaooea) de împăratul Valens.. cu goţii de la nordul Dunării, vezi: Ammianus Marcellinus, ***Res Gestae,*** **XXVII, 5, ed. C. Clark, t. II, Berlin, 1915, p. 428—430 şi ed. Weidmann, t. II, Berlin, 1963; Themls-tios, Oratio X :** ***Despre pace,*** **adresată împăratului Valens, în** ***Themistii orationcs,*** **ed. G. Downey, t. I, Leipzig, 1965, p. 195—214, şi In** ***Fontes Historia Dacoramanac,*** **t. ii, Bucureşti 1970, p. 56—67; I. Barnea,** ***Themistios despre Scythia Minor*** **în «Studii şi cercetări de istorie veche», XVIII (1967), nr. 4, p. 563—574; Radu Vuilpe şi Ion Barnea,** ***Romonii la Dunărea de Jos,*** **Bucureşti, 1967, p. 304—395 ; A. Răduloscu şi Ion Bitolcanu,** ***Istoria romanilor dintre Dunăre şi Mare, Dobrogea,*** **Bucureşti, 1979». p. 134.**

144V. Barbu, ***Tomis, oraşul poetului exilat,*** **Bucureşti, 1072, p. 99—103; I. Barnea,** ***Arta creştină în România,*** **t. I, Secolele MI—IV, Bucureşti, 1979, p. 132, pi. 48; Idem,** ***Les monuments paleochretiens de Roumanie,*** **Cittâ del Vaticano, 1977, p. 126—128 ; Idem, Monument!** ***paleocristiani della Scizia Minore,*** **Faenza-Ravena, 1971, p. 34; Idem,** ***Elements d'art grec des basiliques paleochretiennes de la Scythie Mineure,*** **Athenes, 1964, p. 333—334; Idem,** ***Nouvelles considerations sur les basiliques chre-tiennes de Doubroudja,*** **în «Dacia», XI—XII (1945—1947), p. 223—224; Idem,** ***Roman*** **byzantine** ***basilicae discovered in Dobrogea between 1948*** **—Î958, în «Dacia», N.S. II .{1958), p. 341—348; Idem, Monumente** ***de artă creştină, descoperite pe teritoriul R. P. Române (III),*** **în «Studii teologice», XVII (1965), nr. 3—4, p. 133—181; pentru Tomis, p. 150—159 ; Pr. prof. I. Rămureanu,** ***Siinţi şi martiri Ia Tomis-Constanţa,*** **în «Biserica Ortodoxă Română», XCI1 (1974), nr. 7—8, p. 1002—1003; P. S. Epifaoie Torni -tanu].** ***Bazilicile din Tomis,*** **în «De la Dunăre la Mare», ed. 2-a, Galaţi, 1979, p. 84—89, aici p. 87; A. A. Bolşacov-Ghimpu,** ***Scythia Minor, prima mitropolie de pe teritoriul ţării noastre,*** **în «Glasul Bisericii», XXVIII (1969), nr. II—42; p. 1223—1225; A. Ră-dulescu, Monumente** ***romano-bizantine din sectorul de vest al cetăţii Tomis*** **(Constanţa, 1966), p. 23[1]—84, aici p. 74, n. 51 ; V. Pârvan,** ***Nouve considerazioni sul voscovato della Scizia Minore, în Rendiconti,*** **«Atti de la Pontificia Acoademia Romana di Arc-heologia», serie III, t. II, Roma, 1924, p. 129 p. 133—134.**

Istoricul Sozomen ne relatează cu amănunte întîlnirea dintre împăratul eretic Valens şi episcopul ortodox Bretanio în basilica din Tomis, pentru a ilustra tăria şi statornicia în credinţa ortodoxă a Sfîntului Bretanio, pe oare el a apărat-o cu curaj şi îndrăzneală în faţa împăratului arian. Iată în ce fel ne istoriseşte Socrate despre acest eveniment:

«Se spune că sciţii (locuitorii autohtoni geto-daco-romani din Scythia Minor) au *rămas statornici în vechea credinţă (niceeană).* Neamul acesta are multe oraşe, sate şi cetăţi, dar metropola este Tomis, oraş mare şi bogat pe ţărmul mării, pe malul sting, pentru cine navighează în Pontul Euxin (Marea Neagră).

Este un vechi obicei, care se păstrează şi acum, ca *un singur episcop să păstorească bisericile întregului neam.* în timpul în care vorbim, ele erau păstorite de Bretanio, iar împăratul Valens a venit la Tomis. După ce a intrat în biserică, îndemnîndu-1 cum obişnuia el, să se unească cu cei din erezia potrivnică (ariană), *Bretanio a vorbit în faţa împăratului cu îndrăzneală, despre dogma sinodului din Niceea,* apoi l-a părăsit şi s-a dus în altă biserică, iar poporul l-a urmat.

S-a adunat aproape toată cetatea spre a-1 vedea pe împărat, bănuind că se va întîmpla ceva deosebit. Părăsit acolo, împreună cu cei din jurul său, Valens, suportînd cu greu această înfruntare, prinzînd pe Bretanio, a poruncit să fie dus în exil, dar, nu mult după aceea, i-a permis să se întoarcă. Căci, după cum cred eu, vedea bine că sciţii (geto-daco-ro-manii) sînt supăraţi pentru exilarea episcopului şi se temea ca nu cumva ei să pună la cale vreo răscoală, *ştiind că sînt viteji,* iar prin poziţia locurilor, necesari Imperiului roman, fiind aşezaţi oa un zid de apărare în faţa năvălirilor barbare. In acest chip, deci, Bretanio s-a arătat mai puternic decît zelul împăratului. Căci era, dealtfel, bărbat bun şi renumit prin virtutea vieţii sale, după cum mărturisesc şi sciţii (geto-daco-roma-nii) înşişi» [145].

145Sozomen, *Ist. Bis.*, VI, 21, ed. J. Bidez-G. Ch. Hansen, în «Die *griechischen chrislichen Schrittsteller der ersten Jahrhunderte, Band 50, Berlin, 1960, p. 263—264. Traducerea ne aparţin©; *Fontes Hstoriae Dacoromanae,* t. II, p. 255 şi 707—709; Acta *Sanctorum Januarii,* t. III, Parisiis, 1873, p. 235.**
***Studii:* Michael le Quien, *Orient Christianus in quator patriarchatus digestus,* t. I, Parisiis, 1740, p. 1213; P. B. Bonifacius, Sen'es *episcoporum Ecclesiae Cahtholicae quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo,* Ratisbonae, 1873, p. 420. V. Barbu, *Tomis. Oraşul poetului exilat,* Bucureşti, 1970, p. 69—70, pune în 268 întîlnirea dintre împăratul Valens şi episcopul Bretanio; Wilh. Enssling, Vefranio, art. în Pauly—Wis-sowa, Real-Encyclopädie der classischen Altertuuiswissenschaft, neue Bearbeitung, 2-e Reihe, Vl-er Haibband, Stuttgart, 1958, col. 1840; E. van Cauwenbergh, *Bretanio,* în «Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastiquie», t. X, Paris, 1938, col. 999—1004; J. Zeiller, *Les origines chretiennes dans les provlnces danubiennes de Tempire romain.* Paris, 1918, p. 172; 307—308.**
***In limba română :* Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinţi şi martiri la Tomis-Constanţa,* în «rev. cit.», p. 1001—1003; Pr. prof. N. Şerbănescu, 1600 de *ani de la prima mărturie documentară despre existenţa Tomisului,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, 21—22; Radu Vulpe şi Ion Barnea, op. *cit.,* p. 397^-398; IPS. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Prima mărturie documentară despre episcopia Tomisului,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 960—962; Pr. Ilie Georgescu, *Viaţa creştină în vechiul Tomis,* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 21—22.**
Vezi şi V. Pârvan, *op. cit, p.* 120; R. Netzhammer, *Die christlichen Altertiimer der Dobrogea,* Bukarest, 1918, p. 9—11.

Informația că împăratul Valens a venit la Tomis, metropola Scythiei Minor, şi a voit să impună arianismul şi în această provincie, dar a în-tîmpinat opoziția dîrză a episcopului Bretanio, «care strălucea prin tot felul de virtuți», cum se exprimă istoricul Teodoret, ne-a fost păstrată şi de acest istoric, scriind, pentru cinstirea Sfîntului Bretanio următoarele :

«Iar *Bretanio, care strălucea prin tot felul de virtuți,* încredinţîn-du-i-se ca arhiereu conducerea cetăților a toată Scythia, şi-a aprins mintea cu rîvnă (dumnezeiască) şi a combătut stricarea dogmelor şi fărădelegilor lui Valens împotriva sfinților (dreptcredincioşilor), strigînd cu prea dumnezeiescul David : «Grăit-am întru mărturiile Tale, înaintea împăraților şi nu m-am ruşinat» [146].

Luînd în considerare rugămintea Sfîntului Vasile oel Mare (t379)P arhiepiscopul Cezareei Capadociei, către guvernatorul (dux) Scythiei Minor, Iunius Soranus, rudenia sa, de a transporta în Capadocia moaştele Sfîntului Sava Gotul, de unde era originar, înecat în rîul Buzău la 12 aprilie 372, în timpul persecuției dezlănțuite între anii 368—372, de Athanaric, conducătorul goților păgîni, împotriva creştinilor din Gothia nord-dunăreană, unii istorici sînt de părere că Sfîntul Bretanio ar fi jucat un rol atît în transportarea moaştelor Sfîntului Sava, cît şi în redactarea actului său martiric, dar nu se poate preciza nimic în această privință.

Aceşti istorici cred că moaştele Sfîntului Sava Gotul, în trecerea lor spre îndepărtata Capadocie, ar fi stat un timp la Tomis-Gonstanța, iar în acest timp Sfîntul Bretanio ar fi compus *Martiriul Siîntului Sava Gotul,* în limba greacă, sub forma unei lungi scrisori cu acest titlu lung: *Biserica lui Dumnezeu care locuieşte în Gothia către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia şi tuturor comunităților Sfintei Biserici universale* [147].

Istoricii şi cercetătorii care formulează o astfel de opinie se întemeiază pe cuvintele *«din voința presbiteriului»* — **«Sta το5 eeX^țiatoî irpsaSoTspîoo»** — din textul *Martiriului Siîntului Sava Gotul* şi cred căe vorba de presbiteriul Bisericii din Tomis, care ar fi dat aprobarea oa moaştele Sfîntului Sava să fie transportate în patria sa, în Capadocia [148].

Cum am arătat, cînd am vorbit despre *Martiriul Siîntului Sava Gotul,* din citirea şi cercetarea atentă a textului, se constată că e vorba de *prezbiteriul Bisericii din Gothia nord-*

---

146 *Ps.* 118, 46. Teodoret, *Ist. Bis.*, IV, 35, ed. L. Parmentier—F. Scheilweiler, Theo-*dorets Kirchengeschichte,* în «Die griech. christ. Schrift. der ersten Jahr.», 2-e Auflage, Band 44 (19), Berlin, 1954, p. 273; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, p. 234; Pr. prof. I. Rămiurearau, *Siinți şi martiri la Tomis-Constanța,* în *rev. cit», p. 1003.

147 *Martiriul Siîntului Sava Gotul,* ed. R. Knopf—G. Kriiger, AusgewdMte Marty-*rerakten.* 3-e Auflage, Tiibingen, 1929, p. 1119—124.

148 *Martiriul Si. Sava Gotul,* VIII, **2, ed. cit., p. 123 ; J. Mansion, Les *origines du christianisme chez les Goths,* în «Analecta Bollandiana», XXXIII (1914), fasc. I, p. 15-—20, cel dinții a încercat să argumenteze că episcopul Bretanio de Tomis este autorul *Martiriului Siîntului Sava Gotul.* Opinia aceasta şi-au însuşit-o: J. Zeiller, Les *origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain,* Paris, 1918, p. 431 ; E. van Cauwenbergh, *Bretanio,* în «Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastique», t. X, Paris, 1938, col. 619.**

Dintre cercetătorii romăni şi-au însuşit-o : Ion Dinu, *Citind Martiriul Si. Sava Gotul, în* «Tomis», XV (1941), nr. 12; p. 13—19; Pr. N. Şerbănescu, 1600 *de ani de la prima mărturire documentară despre existenta episcopiei Tomisului,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1005—1006; Pr. Prof. Mircaa Păcu-rariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* t. I, Bucureşti, p. 101—'102 ; 133—134 ş.u.

dunăreană, care, neavînd atunciîn fruntea ei un episcop, era condusă de un presbiteriu — «peoButeptov — adică de «colegiul preoților», cum erau conduse şi alte Biserici în cazul unei vacanțe episcopale, care a dat aprobarea pentru transportarea moaştelor Sfîntului Sava în Capadocia, încît nu poate fi vorba de presbiteriul Bisericii de Tomis, căci aceasta avea atunci în 'fruntea ei un episcop, pe Sfîntul Bretanio de Tomis. în consecință, nu se *poate atribui Sfîntuiui Bretanio de Tomis paternitatea Martiriului Siîntului Sava Gotul,* căci acest act martiric a fost redactat în Gothia nord-dunăreană de unul dintre preoții goți sau geto-daco-romani, poate de preotul Sansalas [149], despre care, însă, nu se poate afirma cu certitudine că era un preot geto-daco-roman, cum a încercat să argumenteze Pr. Prof. Ioan Ioneiscu [8 bis].

Unii istorici şi patrologi, din dorința de a pune şi mai mult în relief persoana episcopului Bretanio de Tomis, au încercat să argumenteze că Sfîntul Vasile cel Mare i-a adresat două scisori de mulțumire nr. 164 şi 165, pentru transportarea moaştelor Sfîntului Sava Gotul din Gothia nord-dunăreană în Capadocia [150].

---

149 Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Martiriul Simțului Sava Gotul,* în acest volum, p. 316; *Sfîntul Vasile cel Mare şi creştini din Scythia Minor şi Dacia nord-dunăreană,* în lucrarea, *Sfîntul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvlrşirea sa,* Bucureşti, 1980, p. 378—393 ; Idem, *Sfinți şi martiri la Tomis-Constanța,* în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 7—8, p. 1004—1006, cu bogată bibliografie. Pr. Prof. Ion Ionescu, *Aspecte* cu *caracter istoric privind Sinodul al 11-lea ecumenic legate de ținuturile daco-romane,* în «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 6—8, p. 611—630, aici p. 625—627.

8 bis. H. Delehaye, în studiul *Saints de Thrace et de Mesie,* în «Analecta Bollandiana», XXXI (19112), p. 291, celdintîi a susținut că autorul *Martiriului Siîntului Sava Gotul* este preotul got Sansalas. Această părere şi-a însuşit-o Pr. prof. Ioan Ionescu, în studiile: *Pomenirea Sfîntului martir Sava Gotul,* în «Mitropolia Olteniei», XXIV (1972), nr. 3—4, p. 190 şi *Sansala, primul preot creştin daco-roman atestat documentar, ibidem,* XXII (1970), nr. 5—6, p. 485—490 ;

Gherasim Timus, *Epistola Bisericii Goției pentru martiriul Siîntului Sava,* în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1890—1891), nr. 9, p. 817—825, a susținut că Martiriul Sf. Sava Gotul a fost scris de *preoții Bisericii din Goția.*

Pr. prof. V. Sibiescu, *Sfîntul Sava, «Gotul», La 1600 de ani de la mucenicia sa,* în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), nr. 3—4, p. 335—388, aici p. 362 şi în art. *Legăturile Sf. Vasile cel Mare cu Scythia Minor,* în «Ortodoxia», XXXI (1979), nr. 1, p. 31, a susținut că autorul Martiriului Sf. Sava Gotul este un preot din anturajul episcopului Bretanio, care deținea ştirile de la preotul Sansalas, fără ca această părere să se sprijine pe vreo mărturie istorică, ea rămîmînd doar o simplă ipoteză.

150 Sf. Vasile, *Scrisoarea CLXIV. Către Ascholius, episcopul Tesalonicului,* ed. Yves Gourtonne, Saint Basile, *Lettres,* t. II, Paris, 1961, p. 97 şi P. G., XXXII, col. 633; *Scrisoarea CLXV,* ed. cit., p. 100 şi P.G., XXXII, col. 637; *Fontes Historiae Da-coromanae,* t. II, Bucureşti, 1970, p. 88. Cercetătorul german W. D. Hausschild, *Basilius Briele,* II, Stuttgart, 1973, a încercat să demonstreze că scrisoarea nr. 165 a Sf. Vasile nu a fost adresată arhiepiscopului Ascholius al Tesalonicului, fără ca opinia să poată fi acceptată. Cel dinitîi care a susținut că destinatarul celor două scrisori, mr. 164 şi 165, ale Sf. Vasile cei Mare nu ar fi arhiepiscopul Ascholius al Tesalonicului, ci episcopul Bretanio de Tomis, este cercetătorul german B. Pfeilschriften, *Kein neues "Werk des 'Wullila.* Festgabe Alois Knopfler gewidmet, Miinchen, 1907, p. 210, iar opinia sa a fost adoptată de următorii: H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mesie,* în rev. *cit.,* p. 288, n. 6 j J. Zeiillar, *Les origines chretiennes...,* p. 431 ; L. Schmddt, *Geschichte der Deutschen Stăme bis zum Ausgang des Vdlkerwanderung. Die Ostgermanen,* 2-e Auflage, Miinchen, 1041, p. 234, n. 4. Dintre cercetătorii romani şi-au însuşit această opinie: Pr. Gh. I. Moisescu, *Stinții trei ierarhi în Biserica Românească,* în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 9, n. 18; Pr. prof. N. Şerbănescu, *art. cit.,* p. 1006—1007; Pr. prof. V. Sibiescu, *art. cit.,* p. 362—366 şi *Legăturile St. Vasile cel Mare cu Scythia Minor,* în «rev. cit.», p. 151—152 ; Pr. Conf. Şt. Alexe, J600 de *ani de la moartea St. Sava Gotul,* în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 5—6, p. 562—563; Pr. Mircea Păcuirarlu, op. *cit.,* p. 101—102.

In realitate, această opinie nu poate fi susținută cu argumente valabile, în primul rînd pentru faptul că Sfîntul Vasile cel Mare a adresat scrisorile de mulțumire nr. 164 şi 165 prietenului şi compatriotului său, arhiepiscopul Aseholius al Tesalonicului, cum arată formula lor de adresare, pusă la începutul celor două scrisori : *«Către Aseholius, episcopul Tesalonicului»* •='Ao/oXicp eittaxoiwf) 6eoaXovtx7)<;[151].

încă din 1914, istoricul francez J. Mansion a argumentat temeinic că destinatarul celor două scrisori, 164 şi 165, ale Sfîntului Vasile cel Mare este arhiepiscopul Arscholius al Tesalonicului, vicarul Illyricului oriental, tot un capadocian din care făcea parte Moesia Inferior, ou cele două Dacii sud-dunărene, Dacia Ripensis şi Dacia Mediteranea (Interioară), care aveau strînse legături economice, politice şi religioase cu geto-daco-romanii de la nordul Dunării[152].

La părerea că destinatarul celor două scrisori de mulțumire, 164 şi 165, ale Sfîntului Vasile cel Mare, este arhiepiscopul Aseholius al Tesalonicului a rămas şi Pr. prof. Ioan G. Coman, care afirmă lămurit: *Nu sînt motive ca Aseholius să iie înlocuit cu Bretanio* [153].

Dintre cercetătorii romăni, G. Zotu este cel dintîi care a afirmat că destinatarul celor două scrisori, 164 şi 165, ale Sfîntului Vasile cel Mare, este arhiepiscopul Aseholius al Tesalonicului[154].

11. J. Mansion, *Les origines du christianisme chez les Goths,* în «Analecta Bollandiana», XXXIII (1914), fasc. I, p. 15—19; Idem, A *Propos* des *chretiennes de Gothie,* ibidem, XLVI (1928), fasc. III—IV, p. 365—363 ; Vezi şi Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gottischen zu kappadokischen Kirche,* Tubingen, 1926.

---

151 Sf. Vasile, *Scrisoarea CIXTV,* ed. Yves Courtonne, *t. II, op. cit.,* p. 97 şi P.G., XXXII, col. 633; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, p. 88; Sf. Vasile, ScrisoareG *CLXV,* ed. Yves Courtonne, *op. cit.,* t. II, p. 100 şi P.G., XXXII, col. 937.

Max H. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gottischen zu kappadokischen Kirche,* în «Festschrift Fr. Kluge, zum 70 Geburtstage am 21 Junie 1926 dargebracht», Tubingen, 1926, a negat existenta unor relații între Biserica din Capadocia şi Biserica Gothiei nord-dunărene.

IZ Pr. prof. I. Rămureanu, *Siinți şi martiri la Tomis-Constanța,* în «rev. cit», p. 1005—1006; liem, *Stlntul Vasile cel Mare şi creştinii din Scythia Minor şi Dacia nord-dunăreană,* voi. *Stîntul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvîrşirea sa,* Bucureşti, 1979, p. 378—393, aici 385—393.

153 Pr. prof. Ioan G. Coman, *Aria misionară a SI. Niceta de Remesiana,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXVII (1948), nr. 5—8, p. 351, nota 4.

154 G. Zotu, *Siîntul Sava, martir gothu,* în «Biserica Ortodoxă Română», VII (1833), nr. 3, p. 160—180.

Chiar dacă nu i se poate atribui Sfîntului Bretanio de Tomis paternitatea *Martiriului Siîntului Sava Gotul,* şi nici nu se poate susţine cu argumente valabile că lui i-au fost adresate cele două scrisori de mulţumire, nr. 164 şi 165 ale Sfîntului Vasile cel Mare, pentru transportarea moaştelor Sfîntului Sava Gotul în Capadocia, scrisori care, în realitate, *au fost adresate arhiepiscopului Ascholius al Tesalonicului,* tot un capadocian, episcopul Bretanio de Tomis a fost în timpul său o figură de frunte a Bisericii de Tomis, din Scythia Minor, sau Dacia Pontică (Dobrogea), unde a predicat şi a apărat cu îndrăzneală şi curaj credinţa niceeană (ortodoxă), ruşinînd chiar pe împăratul arian Valens al Imperiului roman de Răsărit.

Pentru virtuţile, ostenelile şi viaţa lui curată, el este trecut în rîndul sfinţilor, cum aflăm din martirologiile creştine, iar amintirea sa se pomeneşte în fiecare an la 25 ianuarie.

Sfîntul Bretanio a avut oa succesor la episcopia de Tomis-Constanţa pe episcopul *Gerontius* sau *Terentius* numit şi *Terennius,* care a participat la Sinodul II ecumenic de la Constantinopol din 381 [155], în timpul domniei împăratului Teodosie cel Mare (379—395).

SFÎNTUL TEOTIM EPISCOP DE TOMIS

(390? - 407?)

Episcopul Teotim a păstorit la Tomis (Constanţa), metropola civilă şi bisericească a Scyithiei Minor sau Daciei Pontice (Dobrogea), către finele secolului al IV-lea şi începutul secolului al V-lea, după toată probabilitatea între anii 390 ?—407 ?. Pentru viaţa sa aleasă şi curată, el a fost trecut în rîndul sfinţilor.

155I. B. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio,* t HI, Floren-tiae, 1759; reproducton Pariis-Leipzig, 1901, col. 572 : Gerontius. In tom. VI, col. 1181, însă, este numit Terentius. In Codex *Theodosianus,* XVI, I, 3, ed. G. Haenel, Boranae, 1842, col. 1478, este numit în loc de *Terentius: «Terennius episcopus Scylhiae»,* Vezi şi Sozomen, *ist. Bis.,* 9, 6, ed. J. Bidez—G. Ch. Hansen, Berlin, 1960, p. 312; Michael Le Quien, *Oriens Christianus,* t. I, p. 1213; B. P. Gams, Series *episcoporum,* p. 420 [Le& Petits Bollandistes, t. I, Paris, 188, p. 599 şi 613.
***Studii:* Pr. prof. I. Rămureanu, *Siinți şi martiri Ia Tomis-Constanța,* în «rev. cit.», p. 1006; Idem, *Sinodul al II-lea de Ia Constantinopol* (381), în «Studii teologice», XXI (1969), nr. 5—6, p. 351 şi în «Ortodoxia», XXXIII (1981)), nr. 3, p. 305 şi 76; Adoli Martin Ritter, *Das Konzll von Konstanttnopol und sein Sympol,* Gottingen 1965', p. 128; N. Q. King, *The 150 Holy Father oi the Council ol Constantinople,* 381, A.D. în Studia Patristica, voi. I, Berlin, 1957, p. 639; E. Honigmann, *Recherche* sur *les listes des Peres. de Nicee,* în «Byzantion», XI (1939), 2, p. 440; W. Ensslki, *Terennius,* în Pauly-Wlssowa, «Real-Encyclopădie der classischen Altertumiswissenschaft», 2-e Reihe, Bd. V, Stuttgart, 1934, col. 587; J. Zeiller, *Les origines chretiennes...,* p. 172; 337—338; R. Netzhammer, *Eiesul şi Tomis.* Trad. din Ib. germană, de Gala Galaction, în «Convorbiri literare», LXIV (1931), aprilie, p. 300. Idem, *Die christlichen Altertiimer des Dobruseha,* Bucureşti, 1918, p. 39.**

Aniversarea sa se sărbătorea în fiecare an la Tomis, la 20 aprilie, după cum se spune în această zi şi în Acra *Sanetorum :* «La Tomis, se face pomenirea Sfîntului Teotim (Theotimos) episcopul, pe care l-au cinstit şi barbarii necredincioşi, pentru sfinţenia şi minunile lui» [156].

Nu cunoaştem nici cînd, nici unde s-a născut, nici cînd a început păstoria lui Tomis, nici cînd a încetat din viaţă şi nici dacă era de origine grec, got sau autohton geto-daco-roman.

Luînd în consideraţie, însă, mărturia istoricului Sozomen care-1 numeşte *«Teotim Scitul»* [157], precum şi informaţiile de mai tîrziu pe care ni le dă istoricul bizantin Nichifor Callist (sec. XIV), care numeşte pe Teotim «*bărbat de neam scit şi barbar*»— **0x087;?** xai ŞâpfîapoC **âv9ptoTco<;**[158] — putem presupune că era un *autohton geto-daco-roman* de la Tomis, deşi unii istorici au crezut că era grec de neam[159], iar alţii got[160].

Alţi cercetători, pentru a scoate în relief originea geto-dacă a episcopului Teotim de Tomis, fac o apropiere între descrierea lăsată despre el de istoricul bizantin Nichifor Callist, care spune că el purta piere *lungi* — **xo**^-i^s, ca filozofii, fiind *filozof,* înainte de a ajunge episcop ia Tomis, avînd înfăţişarea de rînd a dacilor, care obişnuiau să se poarte *pletoşi — comaţi*[161].

Remarcăm, însă, că argumentul *pletelor lungi,* purtate de episcopul Teotim, nu poate fi invocat pentru dovedirea originii lui geto-daee, deoarece în lumea antică greco-romană, unii dintre greci şi romani, mai ales filozofii, pentru a se distinge de poporul de rînd, purtau barbă, plete şi mantie lungă, aşa cum a purtat în secolul al IV-lea împăratul Iulian Apostatul (361—363).

Păstoria Sfîntului Teotim de Tomis a început înainte de 392, căci, la această dată, Fericitul Ieronim (t 420), în lucrarea sa *De Viiis illustri-bus,* ne dă despre el următoarele informaţii : «Teotim, episcop de Tomis in Scythia — *Theotimus Scythiae Tomoium episcopus,*

---

156 ***Acta Sanetorum Aprilis,*** **20 aprilie, t. II (XI), Parisais et Romae, 1866 p. 753.**
157 Sozomen, *Ist. Bis.*, VII, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, în «Die griechischen christUchen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte», Band 50, Berlin, 1960, p. 341 ; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, Bucureşti, 1970, p. 228.
158 Nichifor Callist, *Ist. Bis.*, XII, 45, P.G., CXLVI, col. 908; C. Scorpan, *La conti-nuite de la population et des traditions getes dans Ies conditions de Ia romanisation de la Scythia Minor,* în «Pontica», VI (1973), p. 137—151.
159 Pr. prof. Gh. I. Moisescu, *Stinţii trei Ierarhi în Biserica Românească,* în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 11, n. 29.
160 G. Waitz, *Ober das Leben und die Lehre des Uliila,* Hanover, 1840, p. 56; Pr. prof. N. Şerbănescu, Î600 *de ani de la prima mărturie documentară despre existenţa episcopiei Tomisului,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1008—1009; V. Pârvan, *Contribuţii epigratice la studiul creştinismului daco-roman.* Bucureşti, 1911, p. 71, n. 342.
161 Pr. prof. Ioan G. Coman, *Însemnări asupra lui Teotim de Tomis,* în «Glasul Bisericii», XVI (1997), nr. 1, p. 46.

a publicat sub formă de dialog, în stilul vechii elocințe, lucrări scurte şi comatice (adică lucrări cu conținut moral). Aud că mai scrie şi alte lucrări» [162].

Aceasta ne îndreptățeşte să afirmăm că el a început păstoria la Tomis cu cel puțin doi ani înainte.

Prin harul lui Dumnezeu cel Atotputernic, Sfinții au primit şi darul facerii de minuni, pe care Mîntuitorul l-a dăruit mai întîi Sfinților Apostoli.

Istoricul Sozomen ne dă în *Istoria sa bisericească* informații bogate şi interesante, din oare putem desprinde activitatea pastorală şi misionară a Sfîntului Teotim de Tomis în Scythia Minor (Dobrogea), profilul său moral şi minunile sale, care au impresionat şi pe hunii barbari.

Iată cum ni-1 înfățişează Sozomen : «în această zi, 20 aprilie, se face pomenirea lui *Teotim scitul,* care conducea Biserica de Tomis şi din restul Scythiei, *bărbat cultivat în filozofie,* pe care barbarii huni, care locuiau lîngă Dunăre, copleşindu-1 cu laude şi admirație pentru virtutea lui, îl numeau *Dumnezeul romanilor* — **6eov 'Pcoțiatwv wvojiaCov».**

«într-adevăr, ei (hunii) au fost puşi la încercare cu fapte dumnezeieşti din partea lui. Se spune că, pe cînd călătorea el în țara de aici

a barbarilor, aceştia (hunii) i-au ieşit în întâmpinare pe acelaşi drum, mergînd spre Tomis. Cei din jurul său, plîngîndu-se că vor pieri îndată, el a coborît de pe cal şi a început să se roage. Iar barbarii (hunii) nu l-au zărit nici pe el, nici pe însoțitorii săi şi nici caii de pe care descă-lecaseră, ci au trecut pe alături. Deoarece aceştia (hunii) năvăleau deseori şi făceau stricăciuni sciților (geto-daco-romanilor), fiind sălbatici din firea lor, el i-a adus la blîndețe, ospătîndu-i şi făcîndu-le daruri. Din această cauză, un bărbat barbar, bănuind că el este bogat, a încercat să-1 facă rob şi, pregătindu-şi o funie cu laț, sprijinindu-se pe scut, cum o-bişnuia în lupta cu duşmanii, a ridicat mîna dreaptă, voind să arunce lațul, spre a-1 trage la sine şi către cei de un neam cu el. Dar, odată cu această încercare, brațul ridicat i-a rămas nemişcat în aer, iar barbarul nu a fost eliberat de legăturile cele nevăzute, pînă ce n-au intervenit ceilalți barbari, iar Teotim s-a rugat lui Dumnezeu pentru el.

162 Fer. Ieronion, ***De viris illustribus,*** **ed. N. Dianu, Bucureşti[1], 1920, p. 129; Michael Le Quien,** ***Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus,*** **t. I, Parisiis, 1740, col. 1213—1214 i B. P. Gams,** ***Series episcoporum Ecclesiae Catholicae quotquot inno-tuerunt a beato Petro Apostolo,*** **Ratisbonae, 1873, p. 420; Les Petits Bollandistes, Vies des** ***Saints,*** **t. IV, Paris, 1888, p. 550; J. Zeilîer,** ***Les origines chretiennes dans les pro-vinces danubiennes de l'empire romain,*** **Paris, 1918, p. 172; 547—549.**

Se spune că el a păstrat părul lung, după obiceiul pe oare-1 avea, cînd a început să se ocupe cu filozofia. A avut o vieţuire modestă, iar timpul cinei nu şi l-a stabilit la aceeaşi oră, ci cînd îi era foame sau sete. Cred că era faptă de filozof să nu cedeze necesităţilor firii, după bunul plac, ci după nevoie» [163].

La rîndul său, istoricul Socrate scrie cu admiraţie despre Sfîntul Teotim, episcop de Tomis, numindu-1 «*bărbat foarte strălucit prin cucernicia şi sfinţenia vieţii sale*» [164].

Am văzut din portretul pe care il face istoricul Sozomen Sfîntului Teotim, că el era «*bărbat cultivat în filozofie*» **—dvfjp ev <pdoaocpîa TpacpeK,** ducînd o viaţă cumpătată, plină de osteneli, înfrînări şi renunţări, potrivită cu viaţa unui adevărat filozof, care «nu cedează necesităţilor (trupului) [165], ci caută să le domine prin puterea voinţii».

După unii cercetători, adevărata filozofie în care s-a cultivat şi exercitat Sfîntul Teotim de Tomis, nu era altceva decît «*monastica phiîoso-fia*» [n], adică învăţătura şi viaţa duhovnicească monahală, în care se exercite, în căutarea acevăiului, binelui şi frumosului, numită de grecii antici **xaXoxa-raSta,** cale pe care Părinţii Bisericii, episcopii, clericii şi monahii au ridicat-o la o mare valoare şi au înfrumuseţat-o cu înaltaşi sublima învăţătură a Domnului Hristos, numind-o «filocalie» = «iubire de inimos».

în tot cazul, putem afirma cu certitudine că Sfîntul Teotim, de origine probabil geto-daco-romană, şi-a făcut cultura printre greci, scriind greceşte tot atît de bine ca un grec.

Din lucrarea Sfîntului Ioan Damaschin (1749) intitulată 'IepxJlTapot-XX-xjXa — *Sacra Parallela* (Paralele sacre), care ne-au păstrat unele scurte fragmente — excerpta — din scrierile în greceşte ale Sfîntului Teotim de Tomis, putem deduce că el s-a ocupat în special cu probleme de ordin moral.

11. Vezi trad. latină a *Istoriei bisericeşti a Iui Sozomen,* P.G., LXVII, col. 1489 B ; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Însemnări asupra lui Teotim de Tomis,* în «rev. cit.», p. 46.

Intre alte scrieri, el a scris Omilii cu conţinut moral, dintre oare una se referă la cuvintele Mîntuitorului din Evanghelia după Matei, V, 23 : «*Iar dacă îţi* vei aduce *darul tău la altar*» [n], din care Sfîntul Ioan Damaschin a extras unele sentinţe, spre a ilustra caracterul lor moral-duhovnicesc. Iată unele din aceste sentinţe moral-duhovniceşti ale Sfîntului Teotim, păstrate în *Sacra Parallela* de Sfîntul Ioan Damaschin :

«Faptele trupului pot fi întrerupte de multe (piedici), dar cel ce păcătuieşte cu gîndul, prin însăşi iuţeala gîndului, făptuieşte complet păcatul» [166].

«Lucru grav nu este să suferi greu, ci să suferi pe drept» [167].

«Aţi aminti de Dumnezeu înseamnă a-ţi aminti de viaţă, iar a-L uita înseamnă a muri» [168].

---

163 Sozomen, *Ist. Bis.,* 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 341—342 ; *Fontes Histo-riae Dacoromanae,* t. II, p. 228—229, text grec; p. 710—711, text latin; De *Sancto Theotimo, episcopo Tomitano in Scythia,* în Acta Sanctorum Aprilis, 20 aprilie, t. II, p. 753—754. Trad. rom. ne aparţine.
164 Socrate, *Ist. Bis.,* VI, 12, P.G., LXVII, col. 701. Compară în Acta Sanctorum *Aprilis,* 20 aprilie, t. II (XI), p. 754.
165 Sozomen, *Ist. Bis.,* VI, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 31 ; *Fontes Histo-riae Dacoromanae,* t. II, p. 228 şi 710.
166 Sf. Ioan Damaschin, *Sacra Parallela,* Tit. IX. *Despre voinţa şi simţirea Sufletului,* P.G., XCVI, col. 241, AB.
167 *Ibidem, IM.* B, Tit. XXXIII, *Despre pedeapsa Iui Dumnezeu, ibidem,* col. 520 B.
168 *Ibidem,* Lit. D, Tit. XXI, *Despre lauda lui Dumnezeu^ ibidem,* col. 520 B.

De aceea, afirmă, el, nu este fericire mai mare pentru un creştin, decît cunoaşterea lui Dumnezeu [169].

Foarte frumoase idei ne-a lăsat Sfîntul Teotim de Tomis referitoare la *linişte suileteascǎ,* pentru că, spune el, aceasta contribuie în mare măsură la desăvîrşirea sufletului. Iată cuvintele sale : «în mintea tulburată şi plină de griji, zice Sfîntul Teotim, nu se află nici un gînd frumos şi nu se revarsă peste ea harul lui Dumnezeu. A ajunge la desăvîrşirea sufletului, înseamnă a-1 elibera de griji, căci, datorită grijilor,, se nimiceşte. De aceea se spune despre sufletul desăvîrşit că este, într-adevăr, ca un crin în mijlocul spinilor. Căci crinul din Evanghelie înseamnă sufletul lipsit de griji, care nici nu se osteneşte, nici nu toarce şi totuşi s-a îmbrăcat mai frumos decît slava lui Solomon» [170].

12. Sf. Ioan Damaschki, ***Sacra Parallela, Litera*** **Z. tit. I.** ***De quaerendo Deo*** **— Despre căutarea lui Dumnezeu), P.G., XCVI, col. 525 A ; B. Altaner, — A. Stuiber,** ***Patrologie,*** **Freiburg-Basel-Wien, 1966, p. 528; trad. ital. de A. Babolin, ed. Vl-a, 1968, p. 564—565; K. Holl,** ***Die Sacra-Parallela von Johannes Damascenus,*** **Leipzig, 1897; M. Richard,** ***Sacra Parallela,*** **în «Actes du XH-e Congres International d'etudes byzantines», 1961, t. I, Beograd, 1964, p. 485—499.**

«Despre cei ce poartă grijă numai faţă de cele trupeşti, Scriptura ■spune : «Toată viaţa celui nelegiuit este plină de griji» [171]. Este, într-adevăr, lucru necucernic să porţi grijă toată viaţa de cele trupeşti şi să nu te îngrijeşti deloc de cele viitoare. De aceea zice Ieremia în *Plîngerile* -sale că «cei ce au fost crescuţi în purpură stau trîntiţi în gunoaie» [172].

«Cînd stăruim, într-adevăr, în gînduri strălucit oare şi înflăcărate, atunci sîntem îmbrăcaţi în purpură, dar cînd sîntem atraşi de cele trecătoare, atunci ne acoperim de gunoaie».

«Cel ce merge pe patru picioare este cu totul necurat. Merge pe patru picioare, cel ce se încrede în cele pieritoare şi, din grija faţă de ele, neglijează în întregime partea conducătoare (a omului), sufletul. După cum cei legaţi cu lanţuri merg cu greutate, tot aşa cei legaţi (numai) de această viaţă nu reuşesc să ducă pînă la capăt calea virtuţii» [173].

De astfel de gînduri înălţătoare era animat Sfîntul Teotim.

Unii cercetători au presupus că în cele ale filozofiei Sfîntul Teotim ar fi fost discipolul lui Ulfila, cunoscutul episcop al goţilor arieni de la nordul şi sudul Dunării între anii 341 şi

---

169 ***Ibidem,*** **Lit. Z, Tit. 1.** ***Despre căutarea lui Dumnezeu, ibidem,*** **col. 526 A; Lit. I, Tit. XXV,** ***Despre credinţă şi pietate faţă de Dumnezeu,*** **col. 533 D.**
170 ***Mt.*** **6, 26—29.**
171 ***Iov*** **25, 20.**
172 ***Plîng.*** **4, 5.**
173 Sf. Ioan Damaschin, ***Sacra Parallela,*** **li<t. S. Tilt. XIX,** ***Despre grija tată de cele materiale,*** **P.G., XCVI, col. 364 AB. Trad. textelor citate ne aparţine.**
In scrierea ***Sacra Parallela a Si. Ioan Damaschin,*** **P.G., XCVI, col. 241, 319, 364, 520, 525, 533, Sf. Teotim de Tomis este numit greşit** ***«Teotim episcop de Scythopolis».*** **Pr. prof. I. Rămureanu,** ***Sfinţi şi martiri la Tomis—Constanţa,*** **IV.** ***Sfîntul Teotim, episcop de Tomis,*** **în «Bis. Ort. Rom.», XGII (1974), nr. 7—8, p. 1006—1011 ; Vezi şi J. Zeiller,** ***Les origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain,*** **Paris, 1918, p. 548, n. 4. Vezi şi studiiie Pr. prof. Ioan G. Coman,,** ***însemnări despre Teotim •de Tomis,*** **în «rev. cit.», p. 46—50 ; Idem,** ***Contribuţia scriitorilor patristici din Scythia Minor—Dobrogea Ia patrimoniul ecumenismului creştin în secolele alIV-lea —al Vl-lea,*** **în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 1, p. 12—13 şi 2 1 ; Idem,** ***Scriitori bisericeşti din epoca străromână,*** **Bucureşti, 1979, p. 69 şi 307—308.**

382 [174], iopinie mai mult interesantă decît adevărată, deoarece aceasta nu poate fi dovedită prin nici o mărturie istorică temeinică.

Merită să scoatem în relief că, pe lîngă activitatea sa de scriitor bisericesc, Sfîntul Teotim a desfăşurat ca episcop de Tomis o frumoasă activitate misionară în Scythia Minor sau Dacia Pontică. în timpul său,cum ne informează istoricul bizantin Iordanes, au năvălit la Dunărea de Jos neamul hunilor *«gens omni ferocitate atrocior»* [175] — «neam mai crud decît orice sălbăticie», care făceau adesea inscursiuni de pradă nu numai în Scythia Minor, ci şi în provinciile sud-dunărene ale Imperiului roman, oauzînd populaţiei suferinţe de nedescris.

Oricît de sălbatici s-au arătat hunii, Sfîntul Teotim a reuşit să se impună în faţa acestor cruzi năvălitori, prin blîndeţe, prin evlavia şi virtuţile sale, prin faptele sale de milostenie, încît barbarii înşişi l-au numit *«Dumnezeul romanilor»* — **8e6v 'Pwp-aîcov «>v6u.aCov**[176].

în această activitate misionară, Sfîntul Teotim de Tomis a avut un ajutor preţios din partea Sfîntului Ioan Gură de Aur (t 407), patriarhul Constantinopolului, care a trimis în jurul anului 399 misionari din Bizanţ, cum ne informează istoricul Teodoret de Cir, cu siguranţă şi la îndemnul Sfîntului Teotim, pentru *«sciţii nomazi de la Dunăre»* — TSV **vop-docov Sxu85v icapâ** TOV **"Iatpov** [2i], prin care trebuie să înţelegem desigur popoarele migratoare de la Dunăre din acel timp, goţii şi hunii. La această activitate misionară desfăşurată de Sfîntul Teotim printre huni, activitate susţinută şi patronată de Sfîntul Ioan Gură de Aur, se referă, fără îndoială, Fericitul Ieronim, cînd, într-una din scrisorile sale, se exprimă în aceşti termeni: *«Hunii învaţă Psaltirea, iar frigurile Scythiei se încălzesc de căldura credinţei»* — «Huni discunt Psalterium, Scythiae frigora fervent oalore fidei» [177].

Sfîntul Teotim de Tomis a preţuit în chip deosebit pe Sfîntul Ioan Gură de Aur şi a rămas toată viaţa în strînse legături de prietenie cu acest inegalabil arhipăstor şi patriarh de Constantinopol, pe oare l-a apărat cu căldură în diferite împrejurări nefericite prin care a trecut.

---

174 G. Waitz, *Vber das Leben und die Lehre des Ulfila,* Hanover, 1840, p. 56; V. Pârvan, *Contribuţii epigralice la istoria creştinismului daco-roman.* Bucureşti, 1011, p. 71, n. 46.
Pentru episcopul Ulfila vezi: Auxentius de Durostor, *De fide, vita et obito Ulfila,* în «Fontes Historiae Dacoromanaie»**, t. II, p. 110—111 ; Fr. Kauffmann, *Aus der Schule •des Wulfila : Auxentii Dorostorensis epistola de fide, vita et obitu Wulfilae,* în «Zu-sammenhang der Disertaţie Maximini contra Ambrosium», Strassburg, 1899, p. 75—**76. **Vezi alte lucrări la Pr. prof. I. Rămureanu, *Sfinţi şi martiri la Tomis*—Constanţa, în «rev. cit.», p. 1008, n. 240.**
175 Iordanes, *Getica,* XXIV, 121, ed. Th. Mommsen, în «Moniumenta Germaniae Historica. Auctores Anitaquiilssimi», voi. V, 1, Berlin, 16812, p. 89; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, p. 427.
176 Sozomen, *Ist. Bis.,* VII, 26, ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 341; *Fontes Historiae Dacoromanae,* t. II, p. 427.
177 Fer. Ieronfim, *Epistola CVII. Ad laetam de insiituiione liliae,* 2, ed. Isiidor Hil-berg, în «Corpus Scriptorum Ecolesiasticorum Latinorum», t. LX, Vindobonae-Lipsîae, 1912, p. 292 şi ed. J. Labourt, Saint Jerome, *Lettres,* t. V, Paris, 1955, p. 146.
***Studii:* R. Vulpe — Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos,* Bucureşti, 1968, p. 406—407; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja,* Buoarest, 1938, p. 322; Pr. prof. V. Sibiescu, *Activitatea misionară a Siîntului Ioan Hrisosiom printre goţi,* în «Glasul Bisericii», XXXII (1973), nr. 3'—4, p. 375—383; C. Erbiceanu, *Goţii în Dacia* şi *Misia,* în «Bis. Ort. Rom.», XII (1872), p. 137—139.**

Astfel, în anul 400, aflăm că Sfîntul Teotim de Tomis a participat la un sinod local de la Constantinopol, prezidat de Sfîntul Ioan Gură de Aur,în care cei 22 de episcopi prezenţi au judecat pe episcopul Antim al Efesului, pentru şapte acuzaţii aduse, în primul rînd simonia[178].

La sinodul de la Stejar, localitate în apropiere de Calcedon, ţinut în 403, în palatul

24. Teodoret al Cirului, *Ist. Bis.,* V, 31, ed. L. Parmentier, F. Scheidweiler, în «Die griech. christ. Schraft. der ersten Jahr.» Band 44, Berlin, 1954, p. 330; J. Zeiller, Ies *origines chretiennes...,* p. 546; E. A. Thompson, A *HistorY oi Attila and the Huns,* Oxford, 1948, p. 38.

prefectului imperial Rufin, Sfîntul Teotim de Tomis-a apărat cu căldură şi curaj pe Sfîntul Ioan Gură de Aur, de acuzaţia că favoriza pe călugării origenişti, pe care i-o aducea din invidie faţă de patriarhul capitalei Imperiului, patriarhul Teofil al Alexandriei (385—412) şi episcopul Epifanie al Salaminei (t403), din Cipru, precum şi de alte acuzaţii şi intrigi, ţesute de aceşti doi ierarhi în jurul Sfîntului Ioan Gură de Aur, spre a face pe placul Eudoxiei, soţia împăratului Aroadiu (395—408), vrăjmaşă neîmpăcată a marelui patriarh al Constantinopolului.

In textul latin din Acra *Sanetorum Aprilis,* ni se spune cu privire la Sfîntul Teotim următoarele, după notele culese de Baronius : «A înflorit (Teotim) în timpul împăratului Aroadiu, cel ce a luat parte la sinodul din Constan'tinopol (403) şi a stat de partea Sfîntului Ioan Hrisos-tom, la care s-a discutat despre nimicirea scrierilor lui Origen. în această chestiune, el a fost de părere că nu trebuie nimicite lucrările lui Origen,. în oare el expune dreapta credinţă» [179].

In favoarea acestei păreri a scris Fericitul Ieronim[180], Fericitul Au-gustin [181], apoi papa Gelasiu al Romei (492—496) [182].

---

178 Paladie al Helenopolei, *Dialog istoric... despre viaţa şi traiul Fericitului Ioan Hrisostom,* oap. XII, P.G., XLVII, col. 47; Idem, Vira *S. Ioannis Chrysostomi,* P.G., XLVII, col. 179. Vezi şi ed. Schlăpfer — W. Nigg, 1966; J. D. Mansi, *Sancrorum con-ciliorum nova et amplissima collectio,* t. III, Florentiae, 1759 ; reproduction Paris—Leipzig, 1901, col. 991 D ; 993 A; R. P. Colemain — Norton, *Paladii Dialogus de vita S. Jo-anni Chrysostomi,* Cambridge, 1928, şi trad. engleză a *Dialogului lui Paladie,* de Her-bert Moore, *The Dialog ol Paladius concerning the life oi Chrysostom,* în «Translation of Christiain Literature, Greek texts», Londoji, New York, 1921.
Studii: B. Altaner, A. Stuber, *Patrologie,* p. 240; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bre-hier, G. de Plinval, De ia *mort de Theodose ă Teclection de Gregoire Ie Grand,* t. IV, de *THistoire de TEglise* de Aug. Fliche, et V. Martin, Paris, 1937, p. 134—135; Fritz Geyer, *Theotimos, Bischop oi Torni,* în «Paulys-Wissowa, Real-Enciclopadie der classi-schen Altertumswissenschaft». Neue Bearbeitung von W. Kroll, zweite Reihe, (R—Z), IX Halband, Stuttgart, 1934, col. 2255; Pr. prof. N. Şerbănescu, *art. cit.,* p. 1008—1013; Prof. Ilie Georgescu, *Viaţa creştină In vechiul Tomis,* în «Mitropolia Moldovei şi Su-cevei», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 24—25; E. Nagiu, *Totim, episcop de Tomis,* în «Revista istorică», XXXI (1945), p. 167—171.
179 Baronius, *Notae ad* XX *Aprilis,* în *Annalibus ad an. 402,* n. 10 et 11, în *Acta Sanetorum Aprilis,* t. II (XI), p. 754.
180 Fer. Ieronim, *Epistola XLII ad Tranquillianum, quomodo Origenem legere de-beamus,* ed. Isidor Hilberg, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. LIV, Vindobonae-Upsiae, 1910, p. 583—584.
181 Fer. Augustin, *Epistola XL. Către Ieronim,* ed. Al. Goldbacher, în «Corp. Script. Eccl. Lat.», t. XXXIV, 2, Pragae-Vîndobonae-Lipsiae, 1908, p. 79—81.

In sinodul de la Constantinopol din 403, în oare s-a discutat, între altele, ortodoxia scrierilor lui Origen şi problema *«celor patru frați lungi, origenişti»,* alungați de patriarhul Teofil al Alexandriei, din Egipt, primiți în 401 în Biserica de Constantinopol de către Sfîntul Ioan *Gură de Aur, Sfîntul Teotim de Tomis a apărat cu demnitate şi curaj pe Sfîntul Ioan Gură de Aur,

Istoricul Socrate relatează că episcopul Epifanie de Salamina din 'Cipru, ascultând de îndemnurile patriarhului Teofil al Alexandriei, a adus cu sine la Constantinopol o hotărîre prin care afirma că Origen nu este scos din comunitatea Bisericii, dar se condamnă *părțile eretice din scrierile sale.*

Adunînd în sinod pe episcopii care se aflau atunc/i în Constantinopol, Sfîntul Epifanie le-a citit hotărîrea de condamnare a cărților lui •Origen, declarînd că el nu are de zis nimic contra acestora, dar aşa i s-a părut lui Teofil al Alexandriei să le condamne. în discuții, episcopii s-au împărțit. Unii, din respect pentru Epifanie, au semnat hotărîrea de condamnare a scrierilor lui Origen, dar mulți dintre ei refuzară să facă acest lucru.

Din numărul acestora din urmă a fost şi Sfîntul Teotim de Tomis, oare a răspuns episcopului Epifanie în termenii următori: «*Eu, Epifanie, nu vreau să necinstesc memoria unui om, care a murit de mult timp în credință* şi nici nu îndrăznesc să fac un lucru nelegiuit, condamnînd cărțile pe care nu le-au condamnat înaintaşii noştri. De altfel, nici o învățătură greşită, a declarat Teotim, nu se află în scrierile lui Origen şi, aducînd una din cărțile acestuia, a început să citească şi le-a arătat că învățăturile lui Origen sînt cele ale Bisericii». Apoi a adăugat, expri-mîndu-se astfel: «Cei ce necinstesc aceste scrieri au uitat că ei necinstesc cărțile din care au fost ele extrase (cărțile Sfintei Scripturi). Aceasta a răspuns *Teotim, bărbat foarte strălucit prin cucernicia şi sfințenia vieții sale,* lui Epifanie» [183].

Aproape în aceeaşi termeni se exprimă şi istoricul Sozomen, referitor la apărarea scrierilor lui Origen, făcută în Sinodul de la Stejar din 403, de episcopul Teotim de Tomis, în fața episcopului Epifanie de Salamina şi a celorlalți sinodali[184].

---

182 *Concillum Romanum.* I. Libri sacri et aiuihenltiici ab apocryphis sunt discreți, sub Gelasio, anno Domini 494; IV. Item, *Origenis nonnulla opuscula quae vir beatissi-mus Hieronymus non repudiat*, legenda sussepimius..., P.L., LIX, col. 161 BC şi în *De-*
***cretum Magister Gratiani,* Pars prior, Distinctio XV, cap. III, în *Corpus Juris canonici,* editio Lipsiensis secunda post AemiMti Ludovici Ritehteri curas, instruxit Aemilius Friedberg, t. I, Lipsiae, 1879, p. 38.**
183 Socrate, *Ist. Bis.,* VI, 12, P.G., LXVII, col. 700—701. Traducerea textului grec ne aparține. Vezi şi textul latin la Cassiodorus, *Historia tripartita,* X, 11, P.L., LXIX, col. 1175—1176 şi în Acta *Sanctorum Aprilis,* la 20 aprilie, t. II (1.1), p. 754.
184 Sozomen, *Ist. Bis.,* VIII, 14. ed. J. Bidez — G. Ch. Hansen, p. 369. Text latin în *Acta Sanctorum Aprilis'* (20 aprilie), t. II (11), p. 754; Parladius, de Hellenopolis, *Dialog istoric... despre viața şi traiul Siîntului Ioan Hrisostom,* cap. XIII, P.G., XLVII,
c.ol. 47 ; J. M. Leroux, *Jean Chrysostome et la querelle origeniste,* în Epektasis. Me langes patristiques offerts au Caid. Jean, Danielou, Paris, 1972, p. 335—341 ; Pr. prof. 1. Rămureanu, *Sfinți şi martiri la Tomis-^Constanța, ia rev. cit.,* p. 1010—1011 ; J. Zeiller, Ies *origines chretiennes...,* p. 548; Ch. J. Hefele — Dom. H. Leclercq, *Histoire des conciles d'apres les documents originaux,* t. III, 1, Paris, 1908, p. 137—154; P. de Labriolle, G. Bardy, L. Brehler, G. de Plinvafl, op. *cit.,* p. 137—138 ; R. Netzhammer, Das *altchristiiche Torni,* Saltzburg, 1908, p. 22—26; Idem, *Creştinătatea în vechea Torni,* Baia Mare, 1904, p. 25—30; Idem, *Die altchristiiche Kirchenprovinz Scythien (Tomis),* în «Streiia Buliciana», Zagrebiae-Aspalathi, 1924, p. 402—403; Idem, *Die christlichen Altertiimer der Dobrudscha,* Bukarest, 1918, p. 12; A. Rădulescu, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor,* Bucureşti, 1904, p. 77—79.

Nu ştim cînd şi-a sfîrşit zilele Sfîtntul Teotim de Tomis, dar, după toată probabilitatea, el a murit înainte de 407, cînd a încetat din viaţă marele şi ilustrul său prieten, Sfîntul Ioan Gură de Aur. Prin Sfîntul Teotim, Biserica de Tornis-Constanţa de azi, se mîndreşte în faţa istoriei şi a întregii creştinătăţi că a apărat pe unul dintre cei mai mari şi străluciţi patriarhi de Constantinopol, Sfîntul Ioan Gură de Aur.

Pentru curăţia şi sfinţenia vieţii sale, pentru virtuţile şi oaliăţile sale literare teologice, pentru activitatea şi ostenelile sale misionare, episcopul Teotim de Tomis se bucură de cinstire deosebită, fiind trecut în rîaduriile sfinţilor, iar amintirea sa se face în fiecare an la 20 aprilie.

In secolele V, VI şi VII Biserica de Tomis a ajuns la mare înflorire. Tomis, pînă către sfîrşitul secolului al V-lea, singura reşedinţă episcopală a întregii provincii Scythia Minor sau Dacia Pontică, a fost ridicată sub împăratul Anastasie I (491—518) la *rangul de mitropolie,* avînd sub jurisdicţia ei 14 episcopii, irang pe oare 1-a păstrat şi sub împănaţii Iustin I (518—527) Iustinian (527—565) şi împăraţii următori pînă către sfîrşitul secolului al Vll-lea. Numele episcopiilor menţionate în *Notitiae Episco-patuum,* (sec. VIII), Carolus de Boor, sînt acestea : Anaxiopolis (Axio-polis — Hinog, Cernavodă) ; Capidava (Calachioi-Capidavia), Bipainos (Ibida), Coupros (Carsium?), Nicomidia? (Noviodunum), Desu (Aegys-sus = Tulcea), Salsovia (Mahmudia, jud. Tulcea), Halmyris (Salmorus, probabil Cetatea Zaporojenilor), Tropaeum Traiani (Adamclisi), Zeldipa (Zeldapa şi Zeldepa = Abrit), Dionysopolis (Balcic), Callatis (Mangalia), Histria, Conistantiniana[185]. Aceste reşedinţe episcopale corespund în cea mai mare parte celor 15 oraşe citate în lucrarea *Synek-demos* a lui Hieracles, apărută înaintea lucrării *Notitiae Episcopatuum,.* şi anume : Tomis, Dionysopolis, Akrai, Kallatis, Istros, Constantiniana,. Zeldepa, Tropaeum, Axiopolis, Capidava, Carsos, Trosmis, Noviodunum, Aegiissus (sic), Halmyris [186].

Mitropolia de Tomis, cu cele 14 episcopii ale ei, a jucat un mare rol nu numai la răspîndirea şi întărirea creştinismului, ci şi la *menţinerea şi continuitatea romanităţii la populaţia autohtonă greco-daco-ro-mană din Scythia Minor* sau Dacia Pontică (Dobrogea) în secolele V—VIL.

185Cari de Boor, ***Nochtrăge*** **zu** ***den Notitiae Episcopatuum,*** **I. în «Zeitschrift fur Kirchengaschichte», 12 (1891), p. 520—534; alei p. 531—532, nr. 674—694; I. Barnea,** ***Les monuments paleochretiens de Roumanie,*** **Roma, 1977, p. 261 ; Idem,** ***Arta creştină în România, t.*** **I, Bucureşti, 1979, p. 14; Idem,** ***Les villes de la Scythie Mineure des*** **V—*VII siecles,*** **în «Bulletin de iAssociation Internationale d'Etudes du Sud-Est Euro-peen», X, 2, Bucarest, 1972, p. 154—155 ; şi 174—176; Idem,** ***Contributions to Dobrudja History under Anastasius,*** **în «Dacia», N. S., IV (1960), p. 363—374; Idem,** ***Nouvelles contributions ă l'histoire de la Dobroudja, sous Anastas I-er,*** **în «Dacia», N.S., XI (1967), p. 355—356 ; Prof. Emilian Popescu,** ***Organizarea ecclesiastică a provinciei Scythia-Minor in secolele IV—VI,*** **în «Studii Teologice», XXXII (1980), nr. 7—10, p. 590—605; Idem,** ***Contribution ă la geogpraphie historique de la Peninsule Balkanîque aux*** **V-e — V///- e de** ***norte ere,*** **in «Dacia», N.S., XIII (1969),' p. 403—4 1 5 ; Idem,** ***Hat der Patriarch Niko-laus III (1084—1111) dem Kaiser Markian das Gesetz des Codex lust., I. 3,*** **35** ***(36), zu***

186**H. Honigmann,** ***Le Synekdemos d'Hierocies et I'opuscule geographique de Georges de Chypre,*** **Bruxelles,** 1939, **p.** 13—14. **Vezi şi ed. A. Burckhard,** ***Hierocli-i Synekdemus,*** **Leipzig,** 1893, **şi ed. G. Parthey, Berolini,** 1866, **J. Barnea,** ***Les villes de la Scythie Mineure,*** **în BuII. ist., p.** 147; **Em. Popescu,** ***Une liste des cites grecques, datant du VI-e siecle de notre ere,*** **în Actes du Il-e Congres International des etudes. du Sud-Est Europeen, Athenes,** 7—13 **mai** 1970. **T.** 11, **Athenes,** 1972, **p.** 325—332, **în-deosebi** 410—411.

Se poate afirma pe drept că creştinarea geto-daco-romanilor din Scythia Minor şi a celor de la nordul Dunării, din Dacia <varpatică, cu. care ei se aflau în legătură nemijlocită, s-a făcut în acelaşi timp cu romanizarea. Mai mult încă, *creştinarea geto-daco-romanilor şi menţinerea neîntreruptă a creştinismului la ei a facilitat şi a contribuit la: romanizarea lor.*

INSCRIPŢIA LUI ABERCIUS

recht zugeschriben,* în «Kliromomdia», t.** 7 **(Tesalonic,** 1975), **nr.** 1, **ian. p.** 49—71 ; G. 1. **Konidaris, Al** JATJTPOTCOÂEIĨ **xal âpXi£tiaxo7îal** *i°t>* OIXOU;JIEVI**7.**OU **IlaxpiapXtou -/.oi** «TOSIÎ»-OUTOW**, t. I. Atena,** 1034, **p.** 50; **H. Gelzer,** ***Zur Zeitbestimmung der Notitia Episcopatuum, **în «Jah,rbuicti fiir Protestantische Theologie», XII** (1886), **ip.** 342; 344—345.

INTRODUCERE

Inscripţia episcopului Abercius de Hierapolis, *în Frigia, compusă din 22 de versuri hexametrice, este, după părerea savantului belgian Henri Gregoire, «regina inscripţiilor creştine»* [187].

Siîntul Abercius de Hierapolis a trăit între anii 140 şi circa 216, în timpul împăraţilor romani Antonin Piu (138 — 161), Marcu Aureliu (161 — 180), Comod (180 — 192), Pertinax (193),

187 H. Gregoire, *Bardesane et Saint Abercius,* în «Byzantion», XXV — XXVI-^XXVII (1955 — 56 — 57), fesc. 1 , p. 363.

Septimiu Sever (193 – 211) şi poate Caracalla (211 – 217), fiind episcop al Bisericii de Hierapolis, la sfîrşitul secolului al II-lea şi începutul secolului al III-lea. El este sărbătorit ca sfînt la 22 octombrie, în fiecare an[188].

Viața *sa, scrisă după alte Vieți de Sfinți mai vechi de Simeon Me-iafrastul (sec. X), deşi cuprinde multe elemente legendare, după gustul bizantinilor, prezintă totuşi unele ştiri istorice din care putem reconstitui activitatea sa ca episcop la Hierapolis, cetate situată pe rîul Lycus, în provincia romană Phrygia I Pacatiana, şi misionar în țările din Orientul Apropiat.*

In această Viață, care *cuprinde multe legende, se spune că episcopul Abercius, duhă ce a convertit prin predicile sale oraşul Hierapolis, a fost chemat la Roma de împăratul Marcu Aureliu, spre a vindeca pe fiica sa, Lucilla, de demonul care o stăpînea, ceea ce el a reuşit. Călătoria sa la Roma poate fi considerată reală, dar chemarea sa de împăratul Marcu Aureliu şi vindecarea fiicei sale Lucilla sînt elemente legendare, deoarece se cunoaşte că Marcu Aureliu a iost ostil creştinilor, pe care i-a persecutat în timpul domniei sale.*

La întoarcerea sa de la Roma, el a făcut misiune creştină în oraşele Siriei şi Mesopotamiei. Ajunge mai întîi la Antiohia, de unde trece la

.Apameea, vizitează şi alte oraşe din Siria, unde împacă pe credincioşi, tulburați atunci de erezia lui Marcion, trece apoi Eufratul şi vizitează Biserica din Nisibi şi alte Biserici din Mesopotamia, unde combate, de asemenea, pe ereticii marcioniți[189]. *In Siria, a fost întîmpinat de un grup de creştini, conduşi de un oarecare Bardesane, care-i dau titlul deiaavoa*--τοXoî **= «cel întocmai cu Apostolii» *, avînd în** *vedere, fără îndoială, călătoriile sale misionare, întocmai ca ale Apostolilor. P. Batifoll*[190] *şi G. Bareille* [191]*, urmat de H. Gregoire* [192] *şi alți istorici, cred că Abercius poate fl identificat în persoana Iul* **Avircius Mareellus —** **'Aoîpxioî MapxeXXoS,** **•ciraf** *de Istoricul Eusebiu de Cezareea ca autor al unor scrieri contra montanismului, redactate către 192 – 193* [193].

Episcopul Abercius muri la scurt timp după întoarcerea din călătoria sa misionară în Siria şi Mesopotamia şi a fost înmormîntat în grasul său natal, la Hierapolis, într-un monument construit sub forma unui altar, pe care şi-a gravat pe o piatră pătrată, încă din viață, înainte de 216, epitaful său în limba greacă, care constituie una din cele mai **interesante inscripții creştine** *de la sfirşitul secolului al II-lea.*

---

188 *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris,* 22 octombrie, ed. H. Delehaye, Bruxellis, 1902, col. 153—155; *Bibliotheca hagiographica Graeca,* ed. Fr. Halkin, t. I, ed. 3-a, Bruxelles, 1957, p. 1—2, mos. 2—4; Th. Nyssen, *S. Abercii Vita,* Lipsise, 1912, p. 87—122.

189 *Viața şi traiul celui între Siinți părintele nostru Averchie (Abercius), episcopul Hierapolei,* la 22 octombrie, în *Acta Sanctorum Octobris,* t. IX (57), Bruxellis, 1858, p. 493—514, text grec şi latin ; P.G., CXV, col. 1212—1248. O traducere rusă după un text grec a fost pu/blioată la Moscova în 1880, în *Mineiul* mitropolitului Maoarie. Vezi *S. Abercii vita,* ed. Th. Nissen, Lipsiae, 1912, p. VI (XXVIII—154 p.).

190 P. Batiffol, *Abercius* (Inseription d') 1. Text, traduction. II. Historique. III. In-terpretation, în «Diationnaire de Theologie Oatholique», t. I, l-ere pârtie, Paris, 1923, col. 57—64, aici. col. 60.

191 G. Bareille, *ibidem,* IV. Importamce, col. 65.

192 H. Gregoire, *art. cit.,* p. 364.

193 Eusebiu de Gezareea, *Ist. Bis.,* V, 16, 3, ed. G. Bardy, Eusebe de Cesaree, *Histoire Ecclesiastique,* t. II, livres V—VII, Texte grec. Traduction et notes, Paris, 1955, p. 46; P. de Labriolle, *La crise montaniste,* Paris, 1913, p. 581—584.

Inscripția a fost inserată la sfirşitul **Vieții Sfintului Abercius** [194], *redactată, după opinia lui* **W. M.** *Ramsay între 363 şi 385* [9 bis]*.Inscripţla lui Abercius, fiind anterioară anului 216, probabil la sfirşitul secolului al II-lea, deci într-o epocă în care se practica încă în Biserică* **disciplina arcana, adică** *păstrarea misterului liturgic şi al tainelor creştine față de păgînii neinițiați în doctrina creştină şi nebotezați, e plină de simbolisme şi sensuri ascunse, pe care le cunoşteau numai creştinii inițiați în învățătura şi Tainele Bisericii.*

Din cauza simbolismului şi sensului ascuns al inscripției, şi datorită' faptului că ea a fost integrată In **Viața Sfîntului Abercius,** *refăcută în secolul al X-lea de Simeon Metafrastul, care e*

4. *Ibidem,* cap. 36, p. 512; P.G., CXV, col. 1244 C; H. Gregoire, *Bardesane et Saint Abercius,* în «Byzantion», t. XXV—XXVI—XXVII (1955—56—57), fasc. 1, p. 363—368.

plină de legende şi de unele neadevăruri istorice, mult timp s-a păstrat rezervă față de veridicitatea şi autenticitatea ei. Două noi descoperiri arheologice au confirmat, însă, realitatea şi istoricitatea ei.

194 Inscripția Sf. Abercius a fost publicată mai întîi de J. B. Pitra, în al său *Spici-icgium Solesmense,* t. III, Paris, 1855, p. 533, apoi de H. Delehaye, în *Acta Sanctorum Octobriş, Viața... Si. Abercius,* 41, t. IX (57), Bruxellis, 1858, p. 513 F. Vezi şi De S. *Abercio episcopo Hierapolitano* în *Phrygia.* Comentarius praevius, p. 491, text grec •şi latin ; P.G., CXV, col. 1245 D şi 1248 A.

9 bis. Vezi Scrisoarea lui W. M. Ramsay publicată de Solomon Reinach, în «Revue Archeologique», II (1883), p. 194.

Mai întîi, în 1882, **W. M** *Ramsay a descoperit pe valea rîului Glau-cos, un afluent al rîului Meandru, aşezarea a trei oraşe, Hieropolis,, Brouzos şi Otrous, în Phrygia II Salutatis, şi diferite inscripţii greceşti pe care le-a publicat*[195]*. Una dintre ele, descoperită în satul Kelendresr. situat aproape de Synnada, pe o stelă creştină, era epitaful unui oarecare-Alexandru, fiul lui Antonie, datat în anul 300 al erei frigiene, care corespunde cu anul 216 al erei creştine* [n]*.*

L. *Duchesne, cel dintîî, a remarcat că primele şi ultimele rîhduri ale-inscripţiei lui Alexandru, afară de partea de la mijloc, prezintă mare asemănare cu rîndurile corespunzătoare din inscripţia lui Abercius*[196]*, dată? mai întîi la iveală de J.* ***B.*** *Pitra* [197] *şi* ***R.*** *Garrucci*[198]*, după unele manuscrise care cuprind* **Viaţa Sfîntului Abercius,** *compusă în secolul al X-lea de~ Simeon Metafrastul.*

In 1883, tot **W.** *M. Ramsay a descoperit la Hieropolis, în Phrygia II Salutaris, un fragment din epitaful lui Abercius, 9 versuri hexametrice^ încadrate în zidul unei băi publice.*

Cînd s-a ridicat inscripţia, ea s-a sfărîmat în două : partea superioară^ a mers la Constantinopol, la patriarhul armenilor catolici, iar partea inferioară a fost păstrată de Ramsey însuşi la Aberdeen, în Scoţia. întregul fragment constituie numai partea centrală a inscripţiei lui Abercius..

In februarie \1893, cele două părţi ale fragmentului au fost dăruite papei-Leon XIII (i878 — 1903) şi se află în prezent în muzeul de la Latran[199]*,. dm Roma.*

Pe baza acestei senzaţionale descoperiri şi pe baza inscripţiei lui Alexandru, fiul lui Antonie,

14. R. Garrucci, ***Appendice di Notizie Archeologiche,*** **în «Civiltâ CattoHca», IL (1856), p. 83.**

din 216, s-a putut reconstitui inscripţia autentică a episcopului Abercius de Hierapolis din Phrygia I Pacatiana, alcătuită de el, iiind încă în viaţă, în hexametri, fără îndoială, înainte de 216. Inscripţia lui Abercius este, deci, anterioară inscripţiei lui Alexandru, din 216, dar nu se poate preciza nici anul redactării ei, nici anul morţii lui Abercius, care a trăit cel mult pînă în 216. Ea a fost compusă şi gravată pe mormîntul iui Abercius, probabil la finele secolului al II-lea. După descoperirea inscripţiei lui Abercius, în 1883, compusă de el însuşi, cum spune singur, încă din viaţă, fiind în vîrstă de 72 de ani, s-a constatat de toţi istoricii şi arheologii că şi inscripţia lui Abercius inserată în

---

195 W. M. Ramsay, ***Trois villes phrygiennes,*** **în «Bulletin de Oorrespondamce Hei-lenique, IM, 1682, p. 303.**

196 L. Duchesne, ***Saint Abercius, eveque d'Hieropolis en Phrygie,*** **în «Revue des. Questions Hiistordques», 1883, p. 33.**

197 J. B. Pitra, ***Spiciiegium Solesmense,*** **III, (1855), p. 533 ş.u.**

198 ***Ibidem,*** **p. 518.**

199 Vezi Scrisoarea lui W. M. Ramsay publicată de Solomon Reinach, în «Revue Archeologique», II (1883), p. 104; J. B. de Rossi, ***BoIletino di Archeologia> Cristiana,*** **1894, p. 65 ş.u. H. Marrucchi,** ***Nuove osservazioni sulla iscrizione di Aber*****-cio, în «Nuovo BoIletino di Archeologia Cristiana», 1895, p. 17; De Wall,** ***Die Inschritt -ies Aberkios (Kleine Mitteillungen),*** **în «Romische Quartalschrift», Roma, VII (1894), p. 329 j A. Abel, Efude** ***sur l'inscription a"Abercius,*** **în «Byzantion», IU (1926), fasc. 2, p. 321 — 441, aici p. 321 — 328 ; 333 — 334 ; 'A^pxioț în 8p7|ar.euTi,*.T) xai 'HeixT) 'E^xuxXorta-fceîa, t. I, Atena, 1962, col. 42 — 44.**

Viața *sa redactată de Simeon Metafrastul in secolul al X-lea, după unele* Vieți de Sfinți *mai vechi, merită toată încrederea şi ne oferă textul ei integral.*

Odată descoperită şi reconstituită integral, în 22^versuri hexame-trice, inscripția lui Abercius, care, *de fapt, este epitaful lui, a dat naştere unei lungi controverse între savanții care nu se îndoiesc de caracterul ei creştin, iar aceştia constituie majoritatea, şi cei care, puțini la număr, o atribuie, în genere, sincretismului religios păgîn. Nu vom putea trece aici pe larg toate aceste lungi discuții, ci vom aminti pe scurt doar unele opinii.*

Astfel, la 11 februarie 1894, profesorul G. Ficker de la Universitatea din Halle, prezintă la Academia de Ştiințe din Berlin un memoriu în care a încercat să demonstreze că epitaful lui Abercius *este o inscripție*

P. Testimi, *Archeologia cristiana,* Roma, 1058, p. 423—427; H. Strathman und Th. Klauser, *Aberkios,* în «Reallexikon fiir Antike und Christentuim», Band I, Stuttgart, 1950, col. 12—17; A. Ferrua, *Della patria e dei nome di Abercio,* în «Giviltâ CattoHca», 1943, nr. 4, 279—305; W. H. Calder, *The Epitaph oi Avircius Mareellus,* in «Journal of Roman Studies», 29, (1939), p. 1—4 ; H. Gregoire, *Encore l'inscription d'Aberkios,* în «Byzantion» VIII (1933), 1 , p. 89—9 1 ; E. Orth, Zur *Grabschritt des Aberkios,* în «Ber-liner Philologische Wochenschrift», 48 (1928), p. 1149—U152; P. Batiffol, Abercius (In-scription *d'),* în «Dictionnaire de Theologie Catholique», t. I, l-ere pârtie. Paris, 1923 col. 52—64; G. Bareille, *Abercius.* IV. *Importance, ibidem,* col. 64—66; J. P. Kirsch, Abercius, în «Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastiquie», t. I, Paris, 1912, col. 105—106; W. Liidke und Th. Nissen, Abercii *titulus sepulcralls, Die Grabschritt des Aberkios ihre Oberlieterung und ihr Text,* Leipzig, 1 9 1 0 ; Th. Nissen, Aberkios, in <-Zeitschrift fur die neutestamentliche Wissenschaft», 9 (1908), p. 191—199; 316—320; •H. Leclercq. *Abercius,* în «Dict. d'Arch. chret. et de Lit», t. I, l-ere pârtie, Paris, 1907, col. 66—87 ; Th. Zahn, *Avercius von Hieropolis,* în «Realencyclopădie fiir prot. Theologie», Bd. 2, Leipzig, 1897, p. 315—317; G. de Sanctis, *Die Grabinschrilt des Aberkios,* în «Zeitschrift fiir katholischen Theologie», 21 (1897), p. 673—6 9 5 ; A. von Har-r.ack, Zur *Aberkios — Inschrift,* în «Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur», XII (1895), fasc. 4 , p. 3—2 6 ; L. Duchesne, *L'Epitaphe d'Abercius,* în Melanges Archeologiques et Historiques de l'Ecole Franpaise de Rome», XV, Rome, 1895. p, 155. combate opinia lui Harnack : A. Julicher, *Avircius,* în A. Paulv, G Wissowa, Real-Encyclopădie der classischen Altertumswissenschaft, Bd. 2 , Stuttgart, J895, p. 2393—2394; C. Robert, *Die Grabschritt des Aberkios,* în «Hermes», Berlin, 1894, p. 421 ş.u.

păgînă, apartlnînd unul pieot al misterelor păgîne ale cultului zeilor fri-gieni, perechea Attis şi Magna-Mater Cybele din Pessinonte [200].

Opinia sa, însă, a fost temeinic combătută de istoricul francez L. Duchesne, care conchide astfel: «Dl. Ficker a vrut, fără îndoială, să rîdă şi a făcut să rîdă Academia din Berlin» [201]. *«Cum să tratăm pe un ton serios, se exprimă la rîndul său, celebrul arheolog italian J. B. de Rossi, şi să discutăm ca demne de o controversă ştiințifică astfel de vise»* [1S].

A. von Harnack a susținut că inscripția lui Abercius esre un *produs al sincretismului păgîno-creştin. «Păstorul cu ochii mari, care priveşte toate de sus», din inscripție, este un mit solar ; acest păstor poate ii Attis-Helios, iar «fecioara curată» este zeița Cybele* [202].

Pe *bună dreptate i-a răspuns L. Duchesne că identificarea «păstorului» din inscripție cu zeul Attis nu se sprijină pe nici un temei*[203].

A. Dietrich, profesor la Universitatea din Marburg, a susținut fără nici un temei serios, că Abercius era un adorator al pietrei negre a zeului solar, Elagabal din Edessa[204].

---

200 G. Fdcker, *Der heidnische Charakter der Aberkios-Inschriit,* în «Sitzungs>be-richte der Berliner Akademne der Wissenschaften, phil-hist. Klasse, 1894, p. 18?—212.
201 L. Duchesne, în «Bulleten cririque», XV (1894), p. 177.
202 A. von Harnack, op. *sit.,* p. 3—28.
203 L. Duchesne, *L'Epitaphe d'Abercius,* în Melanges Archeol. et Hist. de l'Ecole-Francaase de Rome, t. XV, Rome, 1895, p. 155.

încă de la început, cei mai mulți dintre învățați, în frunte cu descoperitorul Inscripției lui Abercius în 1882, W. M. Ramsay, *s-au declarat pentru originea ei creştină.*

In cele ce urmează expunem interpretarea creştină a celor 22 de versuri hexametrice ale acestei celebre inscripții.

In versurile 1 – 2, Siîntul Abercius spune că fiind cetățean al unei cetăți alese — iar aceasta este, cum am arătat, oraşul Hierapolis, *de pe rîul Lycus, din provincia romană Phrygia I Pacatiana, «şi-a făcut acest (mormînt), încă din viață, pentru a avea în vedere un loc spre a depune aici trupul său».*

Cu versurile 3—**5** *şi în continuare pînă la versul 17, apare simbolismul inscripției, care a dat naştere la cele mai aprinse discuții.*

Autorul inscripției spune în versul 3 că «se numeşte Abercius» şi este «ucenicul Păstorului celui sfînt fcurafj» — **u.a07]T7j<; noivuivoț** <rpoo, *iar acesta este, desigur, Iisus Hristos, despre care spune în versurile 4 şi* **5** *că «paşte turmele de oi pe munți şi pe cîmpii, care are ochi mari, privind toate de sus».*

Acest *Păstor, se exprimă el în versul 6,* «m-a *învățat să păstrez Sfintele Scripturi* — **Ouxoa - râp** u.'e8î8al;e (<poXâ£cu) Țpâ**(xiiaTa** *[maxi,* adică Up& **Tpdu.u**.aia = *Sfintele Scripturi.*

In versurile 7—9, aminteşte de vizita sa la Roma, unde «a confem-*plat împărăția» (versul 7)*

18. J. B. de Rossi, în «Bulletino di Archeologiia cristiana», 1894, p. 69.

şi «a văzut pe împărăteasa cea cu veşmînt şi încălțăminte de aur». Aici textul devine, prin simbolismul său, destul de obscur.

Cei mai mulți învățați au susținut că prin termenul ŞaoiX^ct (^aotXeîa) adicd *«împărăția» din versul 7 se poate înțelege cetatea-lmpărătească, Roma, cu senatul şi împăratul ei. Dar Termenul poate să se refere şi la* Biserica universală care *este* ŞaotXeîa = *«împărăția», avînd în vedere că Biserica Romei era renumită, pentru că la Roma se aflau mormintele Sfinților Apostoli Petru şi Pavel, pe care, desigur, Stîntul Abercius dorea să le vadă.*

Prin termenul fJaatXtooa = «împărăteasa» se *înțelege desigur, Sfînta Fecioră Măria,* «împărăteasa cea cu veşmînt şi încălțăminte de aur», care *se bucura de cinstire deosebită din timpul vieții Mîntuitorului şi al Sfinților Apostoli, fiind mama Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos, şi are aici cea mai veche relerință, în afară de chipul Sfintei Fecioare Măria cu pruncul Iisus în brațe din catacomba Domitillei din Roma, din secolul al II-lea şi de un alt chip din catacomba Priscillei din Roma tot din secolul II*[205]*. Apoi, el continuă asttel în versetul 9 : «Şi am văzut acolo* poporul care are o pecetie strălucitoare» — Aaov o'elBov exet XaȚucpiv ocppaȚtSav IXovta. «Pecetia strălucitoare» — Xau.icp& **ocppaTÎs** *este, fără îndoială, baia Botezului, care pune sigiliul sau pecetia creştină pe cel care prin Taina Sfîntului Botez devine membru al Bisericii universale.*

Versurile 10 – 12 nu prezintă dificultăți. Sfîntul Abercius spune că a vizitat toate oraşele Siriei, apoi, trecînd dincolo de Eufrat, a vizitat cetatea Nisibi, «întîlnind pretutindeni oameni de aceiaşi credință, avînd pe Pavel însoțitor de drum». Hemistihul 12: «avînd pe *Pavel însoțitor de*

---

204 A. Dieterich, ***Die Grabschritt des Aberkios,*** **Leipzig, 1896, V — 54 p.**
205Pr. Prof. I. Rămureanu, ***Cinstirea Stintelor icoane în primele trei secole,*** **în «Studii teologice», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 649, notele 127 şi 12ff.**

drum» — riauXov IXcov suo^ov — e *mai obscur, Sfîntul Abercius voind să spună că avea cu sine pe drum epistolele Sfîntului Apostol Pavel, după care se orienta în propoveduirea credinței.*

Versurile 13—16, foarte importante, ne descriu Cina Euharistică, *la care Sfîntul Aberciu a fost invitat pretutindeni, pe unde a umblat, la Roma şi în bisericile din Siria şi Mesopotamia, precum şi în cetatea Nisibi. El spune că i se dădea* «ca hrand» —tpocp^, «*peştele din izvor, foarte mare şi curat»* —IxQov ctito it7jṬ^?, **itavfisTsâij** xai xaOapov, ("versul *13),* «pe care **1**-a pescuit o fecioară curată» — wapSevoS crp-q, *(versul 14), la care* «seadăuga vin curat, amestecat cu apă şi pîine» — otvov Xpijatov Ixouaa, xipaoția SiSoooa jisx' âpxpoo, «pe care *îl da continuu prietenilor spre mîn-care» (versul 15 şi 16). Termenul* tpo«p^ — «hrauă» *din versetul 13 se reieră, iară îndoială, la Sfînta Euharistie*[206].

Peştele — IX9TE — *este Iisus Hristos, simbolul creştinilor din primele trei secole, care are aici una din cele mai vechi referințe. Se ştie că cele cinci litere ale acestui nume formează acrostihul formulei după care se recunoşteau creştinii:* 'I**^joouî** Xptatoî 8so5 **lioî** Ean^p = «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul».

Referitor la simbolul peştelui, 1X0TE, Clement *Alexandrinul* ft înainte de *215)* se *exprimă în aceşti termeni: «Iisus Hristos este ca un* peşte
— xa6£wep i/SuC, — care *învață pescuirea oamenilor prin apă»* [207].

Origen **(t** *254), succesorul lui Clement Alexandrinul la şcoala cate-hetică din Alexandria, aminteşte de asemenea, de* «Hristos cel numit *figurat* îx9uî — «peşte» [208].

In Apus, scriitorul latin Tertulian **(f** *după 220) se exprimă referitor la simbolul peştelui, în temenii următori: «Iar noi, peştişorii (creştinii)*
— pisciculi, *după peştele nostru Iisus Hristos* — secundum 'IX8oî **nos-**trum Jesum Christum, ne *naştem în apă şi nu ne mîntuim decît rămînînd în apă»* [209], *adică în darurile Botezului creştin.* J)

---

206 Louis Reau, *Iconographie de l'art chretien.* T. II, *Iconographie de la Bible. Nouveau Testament,* Paris, 1958, p. 406—426; Gertrud Schiller, *Ikonographte der chri-stlichen Kunst,* Band I, Gutersloh, 1966, p. 173—174; K. Wessel, *Abendmahl und Apo-stelkommunion,* Recklinghauser/, 1961; Idem, *Abendmahl,* în «Reallexikon fur byzan-tinischen Kunst», Lieferung I , Stuttgart, 1963, p. 1—Ul ; Idem, *Apostelkommunion,* ibidem, Lief. 2 , Stuttgart, 1963, p. 239—245; H. Leclercq, Pa/n. *Multiplication des pains,* în «Dict. d'Archeol. chret. et de Li*.», t. III, 1 , Paris, 1937, col. 436—461; J. Quasten, Monumenfa *euharistica et liturgica,* Florilegium Patristicum, fasc.: VII, 1 , Bonnae, 1935, p. 2 1 —25 şi ed. G. Rauschen, ibidem, Bonnae, 1 9 1 4 , p. 20--21 ; A. Greif, *Zum Ver-standnis der Aberkios-Inschriit,* în «Theologie und Glaube», 1 8 (1926), p. 78—88 j J. Wilpert, *Fractio Panis,* Freiburg im Breisgau, 1893, Anhang, II, p. 103 ş.u. *Die Grabschritt des Aberkios.*
Vezi şi altă bibliogralie la Pr. prof. I. Rămureanu, Cinstirea *Sfintelor icoane în primele trei secole, în* «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 648—651, notele 122—1 3 5 ; Pr. Victor N. Popescu, *Simboalele euharistice în frescele din catacombe, sec. 1—111,* Bucureşti, 1937.
207 Clement Alexandrinul, *Pedagogul,* III, 1 1 , 59, ed.. Otto Stăhlin, în «Griech. ichrist. Schrift. d.e. Jahrh.», Bd. 1 , Leipzig, 1905, p. 270.
208 Origen, *Comentarii la Evanghelia după Matei, XIII,* 1 0 (584), P.G., XIII, 1120 C.
209 Tertulian, De Bapfismo, 1 , ed. A. Reifferscheid et G. Wissowa, în «Corp. Scrip. Eccl. Lat.», t. XXXI, Pragae-Vindobonae-Lipsiiae, 1893, p. 69. Vezi şi alte referințe Ia Pr. Prof. I. Rămureanu, *Cinstirea Sfintelor icoane în primele trei secole,* în «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 628—632. cu o bogată bibliografie.
J. Quasten, *Fish, Simbolism oi,* în «New Catholic Bncyclopadia», t. 5, New York, London, 1967, p. 943—946; P. du Bourguei, *La peinture paleochretienne,* Amsterdam et Paris, 1965, p. 29—32; Louis Reau, *op. cit-,* p. 28—29; L. Brehier, *L'art chretien. Son developpement iconographique des origines ă nos jours,* 2-e ed., Paris, 1928, p. 2 8 ; Fr. Dolger, Band I, *Das Fischsymbol in irilhchristlichen*

In inscripţia lui Pectorios *din Autun (Augustodunum) din Gallia, la nord-vest de Lyon, de la sfirşitul secolului II, său începutul secolului III, descoperită de J.B.Pitra la 24 iunie 1839, se află,~ăe asemenea, ideeq că* «Peştele» — 'Ix8oî se dd ca *hrană creştinilor, în versurile acestea :*

'Ixfiuî oupâvio? = «Peştele cel ceresc»... *dă creştinilor «hrana dulce ca mierea a Mîntuitorului... ţinînd Peştele* — '1X86? *In mîini»* [210].

Prin termenii inscripţiei lui Abercius, «fecioara curată» — **itapâsvo[1]: crpTj** *(versetul 14), se Înţelege, fără îndoială, preacurata Fecioară Măria, care a născut după trup pe Cuvîntul Cel întrupat, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu şi constituie o mărturie că chiar de la început creştinii au socotit pe Maica Fiului lui Dumnezeu «pururea Fecioară», Fecioară preacurată.*

In versurile 17 şi 18, Abercius ne spune că a dictat acestea, încă fiind în viaţă, la vîrsta de 72 de ani.

In versul 19; *el imploră pe «cel ce va înţelege acestea şi crede la iei cu el, — adică de este creştin, să se roage pentru el».*

In versurile 20—22, ultimele, el roagă pe cei din viaţă să nu pună vreun altul în mormîntul său, iar de-jo va face cineva, acela să plătească două mii piese de aur tezaurului roman şi o mie de piese de aur, scumpei sale patrii, Hieropolis (corect Hierapolis).

Deşi numeroşi arheologi şi istorici sînt de părere că Sfîntul Abercius a păstorit ca episcop în oraşul Hierapolis, lîngă Synnada, din provincia romană Phrygia II Salutaris, unde W. M. *Ramsay a descoperit în 1883, fragmentul cu 9 versuri hexametrice, încadrat în peretele unei băi publice, noi credem, totuşi, că el a păstorit ca episcop, probabil între anii 175—216, în oraşul Hierapolis din provincia Phrygia I Pacatiana, cum ne informează izvoarele greceşti:* 'A6epxioS eicîoxorcoî 'IepauoXeco? «Spofiaî — Abercius, episcop al Hierapolei Frigiei[211].

*

Pentru traducerea în româneşte a textului grec reconstituit al* Inscripţiei lui Abercius, *am folosit următorii autori:

H. Gregoire, *Bardesane et Abercius, în «Byzantion», t, XXV-XXVI— XXVII (1955—56—57), fasc. 1, p. 367—368, text grec; H. Strathmann — Th. Klauser,* Aberkios, în *«Reallexikon fur Antike und Christentum», Bd. I, Stuttgart, 1950, col. 13—14, text grec, cu traducere germană* •, Epita-phium Abercii, ed. G. Rauschen, Monumenta eucharistica et

---

Zeit.IX8rEals Kiirzung des Na-men Jesu IHÎOrS **XPISTOS 8E0r HOS SQTHP, zweite Auflage, Munster im Westphalen, 1928; Idem, *Ikhtus. Die Fisch* — Denkmăler der friihchristlicnen Plastik, Malerei und Kleinkumst, Munster im Westphalen, 1928; Idem,** IX9rS, **Band II. *Der heilige Fisch in der antiken Religionen und im Christentum.* Textbaod, Munster im Westphalen, 1922, p. 448—507 ; 549—555.**

210 P. Testini, *Archeologia cristiana,* Roma, 1958, p. 422 ş.u.; H. Leclercq, *Pecto-rios,* în «Dict. d'archeol. chret. et de Lit.», t. XIII, l-re partite, Paris, 1937, col. 2892— 2893, text grec cu traducere franceză; S. Abel, *art. cit.,* p. 374 şi 377, text grec cu traducere franceză; *Epitaphium Pectorii,* ed. G. Rauschen, *Monumenta euharistică et liturgica,* în Florilegiiuim Patristicum, fasc. VII, Borunae, 1914, p. 22—23 şi ed. J. Quasten, ibidem, fasc. VII, 1 , Bonnae, 1935, p. 173^—175; J. Wilpert, *Fractio Panis,* Freiburg im Breisgau, 1895, p. 103 ş.u.

211 *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae,* ed. H. Delehaye, col. 153; *Bibliotheca hagiographica Graeca,* ed. Fr. Halkin, t. II, p. 12; Nic. Nilles, *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae orientalis et occldentalis Accademiis clericorum accomodum,* t. I, Oeniponte (Insbruck), 1896, p. 305; Acta *Sanetorum Octobris,* la 22 octombrie, t. IX ((57), Bruxellis, 1958, p. 493—514; P.G., CXV, col. 1210—1248, text grec şi latin.

liturgica ve-tustissima, *în «Florilegium Patristicum», fasc. VII, Bonnae, 1914, p. 20— 21, text grec şi latin şi ed. J. Quasten,* **ibidem, fasc.** *VII, 1, Bonnae, 1935, p. 21—***25** *; A. Abel,* **Etude sur l'inscription d'Abercius,** *în «Byzantion», III (1926), iasc 2, p. 325, text grec şi p. 438 (traducere franceză); p.* **355— 394,** *interpretare ; P. Batiffol,* **Abercius (Inscription d'),** *în «Dict. de Theol. Cath.», t. I, 1, Paris, 1923, 57, text grec cu traducere franceză, şi p. 60—* **65,** *interpretare ; J. P. Kirsch,* **Abercius,** *în «Dict. d'hist. et de geogr.* **ec-cies.», i.** *I, Paris,T&l2, col. 105, traducere franceză,* **W.** *Lildke und Th. Nissen,* **Abercii titulus sepulcralis, Die Grabschrift des Abercius, ihre Uberlieferung und ihr Text,** *Leipzig, 1910 ; H. Leclercq,* **Abercius,** *în «Dict. d'archeol. chrăt. et de Lit.», t. I, 1, Paris, 1907, col. 70—71, text grec ; voi. 74—***75,** *traducere franceză;* **coi.** *76—84, explicarea inscripţiei.*

In limba română, traducerea noastră este prima.

INSCRIPŢIA LUI ABERCIUS

TRADUCERE

1. Cetăţean al unei cetăţi alese, am făcut acest (mormînt),
2. din viaţă, pentru a avea în vedere un loc spre a depune aci trupul meu,
3. eu, Abercius, ucenicul Păstorului celui sfînt,
4. care paşte turmele de oi pe munţi şi pe cîmpii,
5. Cel ce are ochi mari, privind toate de sus.
6. Acesta, într-adevăr, m-a învăţat (să păstrez) Sfintele Scripturi,
7. El, cel care m-a trimis la Roma să privesc împărăţia
8. şi să văd pe împărăteasa cea cu veştmînt şi încălţăminte de aur.
9. Am văzut acolo, de asemenea, poporul care are o pecetie strălucitoare.

10. Şi am văzut cîmpia Siriei şi toate oraşele ; Nisibi, de asemenea,
11. trecînd Eufratul. Am găsit pretutindeni oameni de aceeaşi credință,
12. avînd pe Pavel însoțitor de drum. Pretutindeni mă conducea credința.
13. Şi mi s-a dat în orice loc oa hrană peştele din izvor,
14. foarte mare, curat, pe care 1-a pescuit o Fecioară curată,
15. iar pe acesta îl da prietenilor continuu spre mâncare
16. adăugind un vin curat, pe care-1 dădea amestecat cu apă şi pîine.
17. Eu, Abercius, am spus să fie scrise aici acestea,
18. Avînd, într-adevăr, şaptezeci şi doi de ani.
19. Cel ce înțelege acestea şi crede la fel să se roage pentru Abercius.
20. Dar nimeni să nu pună pe un altul în mormîntul meu.
21. Iar de-o va face, va plăti două mii piese de aur vistieriei romanilor
22. Şi scumpei mele patrii, Hieropolis (Hierapolis) o mie piese de aur.

INSCRIPȚIA LUI PECTORIOS DIN AUTUN

INTRODUCERE

Inscripția lui Pectorios, ***în limba greacă, a iost descoperită de cardinalul J. B. Pitra, la 24 iunie 1839, în cimitirul oraşului Autun (Augus-todunum), la nord-vest de Lyon (Lugdunum), în centrul Galliei (Franța). Ea se compune din 11 versuri greceşti, gravate pe o tăbliță de marmură de 0,52 pe 0,54 cm şi a fost reconstituită din şapte fragmente găsite cu ocazia unor săpături în vechiul cimitir al oraşului Autun (Augustodu-num) din epoca galo-romană, datînd de la sfîrşitul secolului al II-lea, sau începutul secolului al IH-lea. Alți cercetători şi arheologi urcă data ei pînă în secolul al V-lea dar această datare nu corespunde realității, deoarece simbolul Peştelui*** **—IX9rS,** ***amintit de trei ori in inscripție, plus acrostihul primelor cinci versuri care ne dau cuvîntu*** 'IxSoî ***— Peşte, simbolul lui Iisus Hristos — începe să dispară de pe monumentele şi din inscripțiile creştine după jumătatea secolului al III-lea. Apoi trebuie să ținem seama că in secolul al III-lea creştinii erau bine cunoscuți în Imperiul roman, astfel încît ei nu mai simțeau necesitatea să-şi manifeste existența şi să se recunoască intre ei prin diferite simbolisme, ca de exemplu*** 'Ix8uî — «Peşte», ***cuvînt*** grecesc, ***din care primii creştini au format acrostihul atît de cunoscut***: **'I**TJOOO? Xptoxoî 8sou TU»? Euvcqp -» «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul» [212].

Inscripția a fost pusă încă din viață de Pectorios, bărbat necunoscut, de origine orientală, pe mormîntul mamei sale, al tatălui său, Aschan-dlos şi al fraților săi, cu prilejul morții mamei sale. Reiese din versurile 7—11 ale inscripției că întîi a murit tatăl, apoi frații săi şi la urmă mama sa, după moartea căreia a pus inscripția în memoria ei, a tatălui său, Aschandios, şi a fraților săi. Alți arheologi, însă, au susținut, dealtfel, *fără un temei solid, că inscripția a fost pusă de altcineva dintre rudeniile lui Pectorios, după moartea sa*[213].

1. H. Leclercq, ***Pectorios,*** **în «Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie», t. XIII, 2-e partite, Parte, 1037, col. 2884—2838, aici col. 2884, 2895, 2898.**

Se disting în inscripție două părți. *Prima parte este compusă din trei distihuri elegiace, deci şase versuri, şi constituie un fel de mărturisire de credință ■ partea a doua, care are un caracter funebru şi se referă direct la mama, tatăl şi frații lui Pectorios, constă din cinci hexametri. Ritmul versului 11 din inscripție poate fi un hexametru sau un pentametru.*

---

212 Vezi textul grec reconstituit al ***Inscripției lui Pectorios*** **la H. Leclercq, «Dict. cit.», col. 2892.**
3 H. Leclercq, «Dict. cit.», col. 2895.

Inscripția poartă în stînga acrostihul 'IxOuS = Peşte, *format din prima literă a fiecăruia dintre cele cinci versuri elegiace*[214].

Primele trei distihuri în şase versuri elegiace sînt dedicate în termeni simbolici creştinilor şi lui Iisus Hristos. Creştinii sînt numiți în inscripție «neam dumnezeiesc» — Seîov ɽsvoî, «al Peştelui cel ceresc» — 'IX06o5 oupvîoo ....«izvorul cel nemuritor al apei divine»... *şi* al «Mîntuitorului sfinților» — Ewtîjpoî **ă'&fîwv,** adicâ *Mîntuitorul creştinilor* [s].

Creştinii sînt îndemnați să trăiască în sfințenie, de aceea ei sînt numiți în inscripție «neam dumnezeiesc». «Căci este scris», spune Sfîntul Apostol Petru : «Fiți sfinți, căci Eu sînt sfînt» [215]. *Iar Sfîntul Apostol Pavel spune : «Căci toți sînteți* fii ai lui Dumnezeu, *prin credința în Iisus Hristos»* [216].

Prin termenii «apa divină» *în text la plural», «apele divine»* Beoitsotav oSaxmv, *trebuie să Înțelegem desigur că e vorba de* apa Botezului, *care deschide creştinului calea sigură pentru a deveni membru al Bisericii* [217] *şi de aceea creştinii se numesc «neam dumnezeiesc».*

Versurile 5 *şi 6 ale distihului 3 se referă direct la Taina* Sfintei Euharistii, care *este numită* «Hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului sfinților (creştinilor)» = Ewt^po; o'i-rîiov *peXirfiia....* ppăoiv, care se *dă spre mîncare celui flămînd,* «ținînd în mîinile sale *Peştele* — ix8ov **IXwv ftaXâu**-aiî, adicâ *primind în palmele sale trupul lui Iisus Hristos. Este în afară de orice îndoială că prin termenul* **'Ix86«** — Peşte, trebuie *să înțelegem pe Iisus Hristos, căci creştinii îşi hrănesc sufletul nu numai cu Cuvîntul Iui Dumnezeu din Sfintele Evanghelii, ci Îşi hrănesc trupul şi sufletul cu* «hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului sfinților», cum *spune inscripția Iul Pectorios* », adicd cu *Sfînta Euharistie.*

5. ***Ibidem.***

9. ***Ibidem.*** **Pentru termenul *Ix8oî» vezi bibliografia în** ***Inscripția lui Abercius de Hierapolis,*** **n. 26, p. 358 şi Pr. prof. I. Rămureanu* Cinstirea** ***Slmtelor icoane In primele***

214 ***Inscripția lui Pectorios,*** **vers. 1—5, ed. H. Leclercq, în «Diot. oit», col. 2892.**
215 / ***Pt.*** **1, 16 (Lev. 11, 44 i 19, 2 şi 20, 7.**
216 ***Gal.*** **3, 26.**
217 ***Inscripția lui Pectorios*** **vers. 3, ed. H. Leclercq, în «Dict. calt.», col. 2892.**

Versul **7** *din partea a doua a inscripţiei compusă din cinci hexametri, este exprimarea dorinţei personale a lui Pectorios, care se roagă fierbinte în aceşti termeni* '• «Doresc, deci, să mă satur de Peşte, Stăpîne Mmtuitorule» == ix6uî ***Xo(pxa****, V)* ***apa.,*** XiXa***.iv>,*** **oesitoxa** raăxep [218], adicâ *el doreşte să se cuminece cu trupul şi sîngele lui Iisus Hristos, care este hrana cea adevărată a trupului şi a sufletului pentru creştini.*

Ultimele patru versuri hexametrice constituie de fapt o inscripţie funerară şi se referă la membrii decedaţi ai familiei lui Pectorios.

In versul 8, Pectorios roagă pe Mântuitorul, care este numit «lumina celor morţi» — <pffi« xoov 0<xv6vca>v, *ca «mama sa să se odihnească în pace»* [u].

In ultimele trei versuri, Pectorios se adresează celorlalţi membri re-pausaţi din familia sa, e *vorba de tatăl său Aschandios şi de fraţii săi, ca ei să-şi amintească de el, Pectorios,* «în pacea Peştelui său» — (lx86oî elpiţvig oeo), *adică în pacea lui Iisus Hristos* [219]. *Aceasta presupune că mai întîi a murit tatăl, apoi fraţii şi la urmă mama, iar cu ocazia morţii mamei sale, el a ridicat monumentul şi a pus inscripţia.*

Inscripţia lui Pectorios din Autun (Augustodunum), în Gallia, de la sfirşîtul secolului al 11-lea sau începutul secolului al III-lea, este de cea mai mare importanţă pentru istoria creştinismului primar din secolele I—III, pentru că ne vorbeşte în termeni simbolici despre Taina Botezului, numită «apa divină» *şi Taina Sfintei Euharistii, numită* «hrana cea dulce ca mierea... a Mîntuitorului Sfinţilor *(creştinilor)», numit aci printermenul* 'IxOtic = «Pesfe»[220], *care este acrostihul cuvintelor* 'ITJOOOC **Xpiaxo¹; @sou** Xtoî **SouxTjp** *şi înseamnă:* «Iisus Hristos, Fiul lui

trei secole, **în «Studii teologice», XXXIII (1971), nr. 9—10, p. 628—632, notele 43—53;** ***J.*** **Quasten,** ***Fish, Simbolism oi,*** **în «New Cathoiic Bncyclopedia», t. 5, New York, Lon-don, p. 943—946 ; Otto Pohl,** ***Das Ichtys Monument von*** **Autun, Berlin, 1880.**

218 ***Inscripţia lui Pectorios,*** **ed. H. Leclercq, în «Dict cit.», co!. 2892. Pentru Sfînta Euharistie la primii creştini, vezi Pr. prof. I. Rămureanu, art. cit., p. 646, n. 122 şi p. 650—651, notele 133—134 ; Gertrud Schiller,** ***tkonographie der christlichen Kunst,*** **Band I, Glitersloh, 1966, p. 173—174; K. Wessel,** ***Abendmahl und Apostelkommunion,*** **Recklinghausen, 1961 ; Idem,** ***Abendmahl,*** **în «Reallexikon fur byzantinischen Kunst», Lieferung, 1 , Stuttgart, 1963, p. 1—11 ; L. Reau,** ***Iconographle de l'art chretien,*** **t II, Nouveau Testament, Paris, 1956, p. 406—126; H. Leclercq,** ***Pain. Multiplication des pains,*** **în «Dict. d'Archeol. chret. et de Lit.», t. III, Paris, 1937, coi. 436—461 ; L.**
V1. ***Inscripţia lui Pectorios,*** **ed. H. Leclercq, în «Dict. cit», col. 2892.**
Brehier, ***L'art chretien. Son developpement iconographique des origines ă nos fours,*** **2-e ed.. Paris, 1928, p. 45—46; W. B. Frankland,** ***The early Eucharist*** **(A. D. 30—180), London, 1902; J. F. Keattmg,** ***The Agape und the Eucharist in the early Church,*** **London, 1901; W. Wilpert,** ***Practlo Panis,*** **Freihurg im Breisgau, 1895; Idem,** ***Principleniragen der christlichen Archâologie,*** **Freiburg im Breisgau, 1889, p. 42, 44, 55.**
In româneşte; Victor N. Popescu, ***Stmboalele euharistice în frescele din catacombe,*** **sec. I—III, Bucureşti, 1937.**

219 ***Ibidem.*** **J. Quasten, Pecf*orius, epitaph o f ,* in «New Cathoiic Encyclopedia», t. II, New York, London, 1967, p. 49— 5 0 ; M. Garducci, Pectorius, în «Rendiconti della Pontificla Academia di Archeologia» 23—24 (1947—1949), p. 243—252; A. Abel, Efude sur** ***Tinscription d'Abercius,*** **în «Bvzantion», III (1926), fasc. 2, p. 374—377: Pectorios.**

220Vezi textul grec recoinstitult al ***inscripţiei lui Pectorius*** **la H. Leclercq,** ***Dict cit,*** **col. 2892.**

Dumnezeu, Mîntuitorul».

*
* *

Am folosit pentru traducerea Inscripției lui Pectorios, ed. *lui H. Leclercq, în «Dict. cit., col. 2892, text grec cu traducere franceză ■ Idem, art.* Abercius, *în «Dict. cit., t. I, 1-e pârtie, Paris,* 1907, *col. 83 ■, ed. G. Rauschen,* Epitaphium Pectorii Monumenta Euharistica et Liturgica vetustîssima, *în «Florilegium Patristicum», fasc. VII, Bonnae, 1914, p. 22 – 23, text grec şi latin şi ed. J. Quasten, ibidem, Bonnae, 1935, p. 173 – 175.*

în limba română traducerea noastră este prima.

INSCRIPȚIA LUI PECTORIOS DIN AUTUN

TRADUCERE

1. Neam dumnezeiesc al Peştelui ('IxQos) ceresc, păstrează o inimă curată,
2. primind printre muritori izvorul cel nemuritor
3. al apei divine ; încălzeşte-ți, prietene, sufletul tău
4. în apele veşnice ale înțelepciunii bogate.
5. Primeşte hrana cea dulce ca mierea a Mîntuitorului sfinților (creştinilor) ;
6. mănînc-o, tu, cel flămînd, ținînd în mîinile tale Peştele **('1x86?).**
7. Doresc, deci, să mă satur de Peşte , Stăpîne Mîntuitorule.
8. Te rog pe Tine, lumina celor morți, ca mama să se odihnească în **pace.**
9. Aschandie, tată, atît de scump inimii mele,
10. împreună cu prea dulcea mea mamă şi frații mei,
11. aminteşte-ți de Pectorios, în pacea Peştelui tău (.'1x66?).

BIBLIOGRAFIE GENERALA PENTRU ACTELE MARTIRICE

I. Ediții

P a n a i o t C. H r i s t u , Td Mapxuptot toov ipxatcov xp""iav<«v. Introducere, text, traducere, comentarii ("EMI^ES Ilaxepeț tîjc 'ExxXijotac, nr. 30), Tesalonic, 1978. Lucrarea conține textele *Actelor martirice*, în limiba greacă veche, cu traduceri în limba neogreacă.

H e r b e r t M u s u r i l l o , *The Acts oi the Christian Martyrs,* Oxford, 1972, retipărită în 1979. Text grec şi latin la unele, cu traducere engleză. R u d o l f K n o f — G u s t a v K r u g e r , *Ausgewählte Mărtyrerakten,* 3-a Auflage, Tubingen, 1929; vtarte Auflage von G. Ruhbach, Tubingen, 1965, text grec. D. R u i z B u e n o , Acfas de *los mărtires,* text grec, cu traducere spaniolă, Madrid 1962. G. L a z z a t i , *Gli sviluppi dela letteratura sui martiri nei primi quattro secoli,* Torino, 1956.

J. B o l 1 a n d u s e t s o c i i , *Acta Sanctorum, Antverpen* (Anvers), 1643. Ediție nouă, Paris, de la 1854—1931 şi continuare, aproape 70 voi. pînă în prezent; voi. 64, Paris, 1910.

Martyrologium Hieronymianum, ed. J. B. de Rossi et L. Duchesne, în *Acta Sanctorum* Novembris, t. II, pars prior, *Bruxellis,* 1894. A fost reeditat de H. Delehaye et Dom H. Quentim, sub titlul: *Commentarius perpetuus in Martyrologium Hieronymianum, in Acta Sanctorum Novembris,* t. II, pars posterior, Bruxellis, 1931.

Martyro/ogium *Romanum,* ed. typiica Vaticama, Roma, 1914, 1922.

Bibliotheca hagiographica Graeca, ed. Francis Halkin, ed. 3-a, t. I—III, Bruxellis, 1957. *Bibliotheca hagiographica Latina,* ed. Scocii Bollamdiani, ed. a 2-a, t. I , ed. II, Bruxellis, 1949.

Synaxariuni Eccfesiae *Constantinopolitanae, în Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris,* ed. Hipp. Delehaye, Bruxellis, 1902.

G. R a u s c h e n , Monumenta *minora saecula secundi,* în *Florilegium Patristicum,* 3, Bonnae, 1914.

B. L a t y ş e v , *Menologii anonymi byzantini quae supersunt,* fasc. 2, Petrograd, 1912. O. v o n G e b h a r d t , Acta *martyra selecta. Ausgewählte Mărtyrerakten und andere Urkunden aus der Verlolgungszeit der christlichen Kirche,* Berlin, 1902, text grec şi latin.

S i m e o n M e t a f r a s t u l , Vifae *Sanctorum,* t. CXIV, col. 305—1460; t. XCV şi t. CXVI, col. 9 — 1425,

T h . R u i n a r t , Acta *primorum martyrum sincera et selecta,* Ratisbotiae (Regensbuirg), ed. 2-a, Paris, 1889, text latin.

II. Traduceri

în limbile franceză, engleză, germană şi italiană

A. H a m m a n , *La Geste du sang.* Texte francais avec introduction de H. Daniel-Rops, Paris, 1953. Traducere italiană de Elena Contucci, sub titlul: *La Gesta dei martiri,* Mîliano, 1958.

H. R a h n e r, D/e MârfyreraJcfen *der zweiten Jahrhunderts,* Freiburg, 1954. Traducere a şapte acte martirice în limba germană.

P i e r r e H a n o z i n , *La Geste des martyrs,* Paris, 1935, traducere franceză. I l d e f o n s o C l e r i c i , *Atti autentici dei martiri.* Versione italiana, Milano, 1927. P. M o n c e a u x , *La vraie Legende doree,* Paris, 1928, traducere în limba franceză 15 acte maTtMce autentice. S i s t o C o l o m b o , *Atti dei martiri.* I-a serie. Testi greci e latini, tradotti con introduzione e note, Torino, 1928, 300 p. E. C. E. O w e n , *Some Authentic Acts oi the early Martyrs,* Oxford, 1927, în limba engleză.

G e r h a r d R a u s c h e n , *Echte alte Mărtyrerakten, în Bibliothek der Kirchenväter,*

Band 14, Kempten und Miinchen, 1913, p. 9—81, a tradus în limba germană opt Acte martirice autentice. H. L e c l e r c q , *Les Martyrs, Recueil des pieces autentiques sur les martyrs depuis les origines du christianisme jusqu'au* XX-e *siecle,* t. I—III, Paris, 1902, 1903, 1904. Altă ediție, Paris, 1921, 1 4 volume traducere franceză. E. L e B 1 a n t, *Les actes des martyrs.* (Suplement aux Acta sincera de Dom Ruinairt, Banis, 1888; retipărită, Paris, 1923.

III. Studii

A c h e 1 i s, *Die Martyrologien, ihre Geschichte und ihr Wert,* Berlin, 1900. A i g r a i n , R„ *L'Hagiographie :* ses sources, ses *methodes, son histoire,* Parts, 1953. A l l a r d , P a u l , *Dix lecons sur le martyre,* Paris, 1930.

I d e m , *Histoire des persecutions pendant les deux premiers siecles* t. I, 4-e ed., Paris, 1 9 1 1 ; t. II, *Histoire des persecutions pendant la premiere moitie du troisieme siecle,* 3-e ed. Paris, 1905.

I d e m , *Les dernieres persecutions du troisieme siecle,* 3-e, ed., Paris, 1907.

I d e m , *La persecution de Diocletien et le triomphe de l'Eglise,* 3-e ed. 2 voi. Paris, 1908.

I d e m , *Julien 1'Apostat,* 3-e, ed., III voi., Paris, 1906—1915.

I d e m , Le *christianisme et l'Empire romain de Neron ă Theodose,* 9-e ed., Paris, 1925. A u b e , B., *Les chretiens dans l'Empire romain de Ia fin des Antonins* au milieu du III-e siecle (180—249), 2-e ed., Paris, 1881, VI — 530 p. B a r n e s , T. D., *Pre-Dacian Acta Martyrum,* în «Journal of Theological Studites», 19 (1969), p. 510—5125. L e B l a n t , E d m o n d , *Les persecuteurs et Ies martyrs,* Pairils, 1893.

C a m p e n h a u s e n , H. v o n , *Bearbeitungen und Interpolationen des Polykarpmarty-rium,* Heidelberg, 1957. I d e m , Die *Idee des Martyriums In den alten Kirche,* Gottingen, 1936, 2-e Auflage, Gottingen, 1964.

C a n f i e l d , L. H., *The Early Persecutions o f the Christians,* New York, 1913. C a s e *y,* R. P , Mip-cuî. *The Beginning of Christianity,* London, 1933. C o l z o n i , I., T6 sv8ouoiaoxt*6 BTOIX«îov *tii* TY)v 'ExxXijatav *xăw* fiapxopwv, Atena, 1952. D a n i e l , R o p s , H, *Apotres et martyrs,* Paris, 1956.

D a n i e l o u , P. et R o b e r t A u b e r t , *Nouvelle histoire de l'Eglise. I. Des origines ă Saint Gregoire le* Grund, Paris, 1963 p. 1112—127 ; 169—190 [238—241 •, 263—276.

D e l e h a y e , H i p p o l y t e , *Melanges d'hagiographie grecque et latine, Bruxelles,* 1966.

I d e m , Cfng *lecons sur la methode hagiographique,* Bruxelles, 1934.

I d e m , Les *origines du culte des martyrs,* 2-e ed., Bruxelles, 1933.

I d e m , Essaf *sur le culte des Saints dans l'antiqutte,* Bruxelles, 1927.

I d e m , Les *legendes hagiographiques,* 3-e ed., Paris, 1927; 4-e ed.. Bruxelles, 195».

I d e m , *Sanctus. Essai sur le culte des Saints dans l'antlquite,* Bruxelles, 1927.

I d e m , *Les martyrs, d'Egypte,* Bruxellis, 1923; 5-e ed., Bruxelles, 1966.

I d e m , Les *passions des martyrs et les genres litteraires,* Bruxellis, 1921, 3-e, ed.. Paris, 1927; 4-e ed., Paris, 1955. I d e m , *Martyr et coniesseur,* în «Analecta Bollandiana», XXXIX, (1921), fasc. I et II, p. 20—49.

I d e m , *A travers trois siecles. L'oeuvre* des *Bollandlstes, 1615*—1915, Bruxelles, 1920.

I d e m , Ies *legendes grecques des Saints militaires,* Paris, 1909.

P. D o r f l e r , *Die Anlănge der Heiligenverehrung nach den rdmischen Inschrilten und Bildwerken,* Miinchen, 1913. D u c h e s n e , L., *Origines du culte chretien,* 5-e ed.. Paris, 1925. D u f o u r c q, A„ *Etude sur les Gesta martyrum romains,* t. I, Paris, 1900. D u k a k i s , K., 'O Ml^aî SuvaSopiox^î, t. 1—12, Atena, 1889—1897; 1963. E r h a r d, A., *Uberliierung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Li-teratur der griechischen Kirche von dem Antăngen bis zum Ende des 16 Jahr-hundert.* Teii I, Band I—HI (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der alt-christiichen Literatur, nr. 50—52), Leipzig, 1936—1941.

I d e m , *Die Kirche der Mărtyrer,* Miinchen, 1932.

F l o r i a n , H., *Untersuchungen zur Diokletianischen Veriolgung,* Giesse, 1928.

F r e n d, W. H. G, *Martyrdom* and *Persecution in the E~arly Church, A study oi a conflict irom the Maccabees lo Donatus,* Oxford, 1965, New York, 1967.

G a u d e m e n t, J., *L'Eglise dans l'Empire romain, (IV—*V-e *siecies),* Paris, 1958.

G o s s i-G o n d i, F., *Principi e problem! di critica aglograiica,* Roma, 1919.

G r a b a r, A., *Martyrium. Recherche sur le culte des reliques et l'art chretien antique,* t. I—III, Paris, 1943—1946.

G r e g o i r e , H.r P. Orgels, J„ Moreau et A. Maricq, *Les persecutions dans l'Empire romain,* 2-e, ed., In «Memoires de l'Academie de Belgique», Classe de Lettres et de Sciences morales et politiques, 56, Bruxelles, 1964, nr. 5, p. 5—187.

G u n t h e r , E., Miptuc. *Die Geschichte eines Wortes,* Hamburg, 1941.

I d e m , *Die Psychologie der Heiligenlegende,* 1949.

H a l k i n , Francois, *Martyrs grecs, Il-e — VUI-e siecle,* (22 etudes), London, V.R., 1974, 324 p.

I d e m , *Legendes greques des «martyrs romains»,* (Bollandistes Subsidia hagiographica, 55), Bruxelles, 1973, 240 p.

H a m m a n , A., *La vie quotidienne des premiers chretiens au Il-e* siecle (95—197) Paris, 1971.

I d e m , Ies *premiers martyrs de l'Eglise,* Paris, 1979.

I d e m , Ies *martyrs de la grande Persecution (304—*311), Paris, 1979.

H a r d y , E. G., *Christianity and the Roman Government,* London, 1894; retipărit ca *Studies in Roman History,* t. I, London, 1910.

H a r m a n d , L., Ie monde *romain sous les Antonins et les Severes,* Paris 1960.

H e d d e , R., *Martyre,* In «Dictionnaire de Theologie Catholique», t. X, l-ere pârtie Paris, 1927, col, 220—252.

H e rt 1 i ng, L., von et E. Klrsehbaum, *Roman catacombs and their martyrs,* Milwaukee, 1956.

H o 1 1 , K., *Die Vorstellung vom Mărtyrer und die Mărtyrerakte in ihrer geschichtlt-chen Entwicklung. Gesammelte Aulsătze,* Band. II, 1928, p. 68—102.

H o m o, L., Ies *empereurs romains et le christianisme,* Paris, 1931.

H o r n u s, J. M., *Evangile et Labarum,* Geneve, 1960.

J o n e s, A. H. M., Ie dec//n *du monde antique, 284—610.* Traduit de l'anglais par A. Servandoni-Duparc, Paris, 1970.

K l a u s e r , Th., *Chrtstlicher Mărtyrekult, heidnischer Heroenkult und spătjiîdlsche Heiligenverehrung,* K81n, 1960.

K1 e i n, R„ Das *frilhe Chrlstentum im rdmischen Staat,* Darmstadt, 1971.

L a s t , H., *The Study oi the Persecutions,* în «Journal of Roman Studies», 27 (1937), p. 80, ş.u.

L a z z a t i , G., Gii *sviluppi della letteratura sui martiri nei primi quattro secoll (con appendice di testl),* Torino, 1956.

L e b r e t o n , et J. Zeiller, *L'Eglise primitive. T. I. L'Histoire de l'Eglise de Aug. Fli-che et* V. *Martin,* Paris, 1943, p. 259^-274, 283—353 ; 397—4)18.

I d e m , *De la lin du* 2-e *siecle* d *la paix constantinienne.* T. II, de *l'Histoire de l'Eglise* de Aug. Fiche et V. Martin, Paris, 1953, p. 1 1 3 —160.

L e c l e r c q , H., *Saint,* chap. XV. *Les origines du culte des martyrs,* in «Dict. d'Ar-cheologie chretienne et de Liturgie», t. XV, 1 , Paris, 1950, col. 401—462.

I d e m , *Persecution,* ibidem, t. XIV, l-ere pârtie, Paris, 1939, col. 523—594.

I d e m , Les *martyrs,* ibidem, t. X, 2, Paris, 1932, col. 2359—2512.

L e p e 1 1 y, *L'Empire romain et le christianisme,* Paris, 1968.

L i n s e n m e y e r , A., *Die Bekămpfung des Christentums durch den romischen Staat bis zum Tode des Kaisers Julian,* 1914»

L i p o 1 d, A. - - L. Kirsten, *Donauprovinzen,* în «Reallexion fiir Antike und Christen-*tum»,* Band IV, Stuttgart, 1959, col. 147—189.

L o d s , M„ *Coniesseurs, et martyrs,* în «Cahiers Theologiques», 41, Paris, 1958.

L u c i u s, E., *Die Aniânge des Heiligenkults in der*

griechischen Kirche, Tubingen, 1904. M a n a r e s i , A., *L'Impero romano e il cristianesimo,* Torino, 1914.

M e e r, F. von der, et Christine Mohrman, *L'Eglise des martyrs,* 30—313, *Continuation de l'Atlas de TAntlquite chretienne* p. 33—216, Paris, Bruxelles, 1960.

M e r i 11, E. T., *Essays in Early Christian History,* London, 1924.

M e s 1 i n, M., Le *Christianisme dans l'Empire romain,* Paris, 1970.

M e s 1 i n, M. et J. R. Palanque, Le *Christianisme antique,* Paris, 1970.

I d e m , *Le Christianisme antique.* Paris, 1967 (Presentation et texts traduiits).

M o mi gli a n o, A., *II conilicto tra paganisimo e cristianesimo nel sec. IV,* Torino, 1968. Traducere engleză de A. A. Barb, *The Conilict between Paganism and Christianity,* Warbuxg—Oxford, 1970.

M o n a c h i n o, V., *II iondo giuridico delle persecuzioni nei primi due secoli,* Roma, 1955.

M o r e a u , X, *Persecution du christianisme dans l'Empire romain,* Paris, 1956. P e r e z de Urbei, J., *Los martires de la Iglesia,* Barcelona, 1956.

P e t i t , P., *Histoire generale de l'Empire romain,* Paris, 1974. Introduction bibMographique, p. 7—12. P e t e r s o n, E., Zeuge *und Wahrheit,* Leipzig, 1937.

P e z z e 11 a, S., G/i *Atti dei martiri. Introduzionae* d *una storia dell'antica agiogratta,* Roma, 1965

P h y t r a k i , A , Aeii^ava *t.a\ zâfa* (xapxup<ov xaxâ xouî xpetî itpâxou? ataWaî, Atena, 1955. I d e m , Mopxupiov *r.ai* po'vaXixftc Bîos, Atena, 1948.

Q u e n t i n, H., *Les martyrologes historlques du moyen âge,* Paris, 1908. R i c i o 11 i, G., *La era dei maritirh. II christlaneslmo da Dlocleziano a Constantlno,* Roma, 1953.

S a i n t C r o i x , G E. M. de, Why *were the Early Christian persecutedf,* în «Past and Present», 26 (London 1963; p. 6—38. I d e m , *Aspects ol the* «Grea/e» *Persecution,* în «Harvard Theological Review», 47 (1954), p. 75—113.

S h e r v i n-W h i t e, A. N., *The Early Persecutions and Roman Law Again,* în «Journal of Theological Studies», N. S., 3 (1952), 199—213. I d e m , *Why* were *the Early Christian Persecuted ?, An Amendament,* în «Past and Present», 27 (London, 1964), ,p. 23—27. S i l d , O., *Das altchristliche Martyrium,* Dorpadt, 1920.

S i m o n e t t i , E,, *L'Origine degll atti dei martiri,* Memorial G. Bardy, în «Revue des Etudes Augustiniennes», I (Paris, 1956), p. 39—57. I d e m , *Studi agiograiici,* Roma, 1955.

S o r d i , M a r t a , *I rapporti ira il Cristianesimo e 1 impero da Severo a Gallieno,* în «Aufstieg und Niedergang der romischen Welt». Ed. II, Berlin, — New York, 1979, p. 340—374.

I d e m , 77 *Christianesimo e Roma,* Bologna, 1965.

S p e i g 1, J., 7>er *romische Staat und die Christen. Staat und Kirche von Domitian bis Commodus,* Amsterdam, 1970.

S t o d e , K., *Der Politiker Diokletian und die letzte grosse Christenvertolgung,* Framk-furt, 1926.

S y r k a u , H. W., *Martyrtum in judischen und truhchristllchen Zeit,* Gottingen, 1938.

S c h o e n a i c h , G., *Die Kămpie zwischen Rdmertum und Christentum,* 1927. V o g t, J. und Hugh Last, *Christenvertolgung,* în «Real'lexiioon fur Antike und Chris-tentum», Band. II, Stuttgart, 1958, col. 1159—1228.

Z e i l l e r , J., *Les origines chretiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romanin,* Paris, 1918, p. 53—«120.

t n l i m b a r o m â n ă

B r a n i ş t e , Pr. Prof. Ene, *Martiri şi Stinţi pe pămîntul Dobrogii de azi,* în «De la Dunăre la Mare», ed. a 2-a, 1979, p. 34—62.

M i h ă l c e s c u , Pr. Prof. Ioan, *Cultul martirilor la pagini şi cultul martirilor Ia creştini,* în «Biserica Ortodoxă Română», XLIII, (1925), nr. 1 , p. 22—29.

I d e m , *Cultul martirilor creştini şi cultul eroilor pagini,* ibidem, XLIII (1925), nr. 7 , p. 395-400.

P u l p e a , Ioan (— Pr. Prof. Ioan Rămureanu), *Siîntul mucenic Emilian din Durostor,* in «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 125—140.

R ă m u r e a n u , Pr. Prof. Ioan, *Siinţi şi Martiri la Tomis—Constanţa,* în «Biserica Ortodoxă Română», XLII (1974), nr. 7—8, p. 975—1011.

I d e m , *Siîntul Irineu, episcop de Sirmium,* în «Studii teologice», XXVII (1975), nr. 3—4, p. 204—212.

I d e m , *Cinstirea Sfintelor icoane în primele trei secole,* în «Studii Teologice», XXII (1971), nr. 9—10, p. 621—671, cu bogată bibliografie. R ă m u r e a n u , Pr. Prof. Ioan, Pr. Prof. Milan Şasan şi Pr. Prof. T. Bodogae, *Istoria bisericească universală,* Bucureşti, 1975, p. 63'—97, cu bogată bibliografie.

C U P R I N S U L

